

Εκδότης
Δήμος Λεβαδέων

Συντονισμός
Ν. Κελέρμενος, Π. Στάμου

Συγγραφέας
Πάνος Ν. Στάμου
Δρ Νεώτερης Ιστορίας, της Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών

Σχεδιασμός - Σελιδοποίηση
Ραλλού Καρτέρη

Εκδοτική παραγωγή
ΕΛ. Ι. Καρτέρης κ ΣΙΑ ΟΕ

Επιμέλεια έκδοσης
Πάνος Ν. Στάμου

© 2021 έκδοσης Πάνου Ν. Στάμου

Εικόνα Εξωφύλλου:

Αγνώστου καλλιτέχνη. Χαλκογραφία της Λιβαδειάς,
Έρκυνα, 19ος αι., πιθανώς 1800 - 1809.

ΠΑΝΟΣ Ν. ΣΤΑΜΟΥ

Διδάκτωρ Νεότερης Ιστορίας
Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών

**ΣΥΛΛΟΓΗ ΜΕ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ
ΤΗΣ ΛΙΒΑΔΕΙΑΣ**

*

Ανέκδοτες μαρτυρίες

Λιβαδειά 2022

Joues breuses et dans de Livadie. — Dessin de E. Heijet, d'après une photographie.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Οφείλονται στο Δήμαρχο Λεβαδέων, κύριο Γιάννη Ταγκαλέγκα, ο οποίος με την έγκριση του Δημοτικού Συμβουλίου, αποφάσισε την έκδοση του πονήματος αυτού. Στο πρόσωπό του ευχαριστούμε επίσης, όλους στο Δήμο Λεβαδέων που συνέδραμαν στην πραγματοποίηση αυτής της έκδοσης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
Εισαγωγή	18
Χαρακτηριστικά στοιχεία συμμετοχής της Λιβαδειάς στο '21!	21
Οι Προεστοί Στάμου	46
Ριζάρι, Κινναβάρι, μαλλί προβάτων προϊόντα Βοιωτίας - Λιβαδειάς στο τέλος του 18 ^{ου} αιώνα	62
Λάμπρος Κατσώνης: Διαχρονική αξία για την Ελλάδα και το Πολεμικό Ναυτικό	69
Λάμπρος Κατσώνης. Ένας βυρωνικός ήρωας	88
Λάμπρος Κατσώνης – Ρήγας Βελεστινλής. Παράλληλες διαδρομές	104
Ευστάθιος (Στάθης ή Σταθάκης) Γεωργίου Κατσώνης ή Κατζώνης	118
Η Λιβαδειά του Κατσώνη	131
Ο Λιβαδείτης έμπορος Σταμάτης Ρούφος. Ένας ευεργέτης στα μέσα του 18ου αιώνα	152
Τα Αρχεία του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης. Η Επισκοπική Εκκλησία Λεβαδειάς	165
Αρχείο Αλή Πασά και Λιβαδειά. Προεστοί Λιβαδειάς και συναλλακτικές σχέσεις	185
Η Λιβαδειά ως εξαγωγικό «λιμάνι» κατά το 18 ^ο και 19 ^ο αιώνα	216
Η Λιβαδειά στους χάρτες κατά τον 16 ^ο μέχρι τις αρχές του 19 ^{ου} αιώνα	235
Διασυνδέσεις προσωπικοτήτων Λιβαδειάς με ένα πρώιμο(;) Σύμφωνο Συμβιώσεως (1827)	249
Το ρολόι της Λιβαδειάς	264
Η Δίκη Θ. Κολοκοτρώνη και η Λιβαδειά	282
Το Ιστορικό του Συλλόγου Λεβαδέων «Ο Λάμπρος Κατσώνης»	296
Βιογραφικό Δρ Πάνου Στάμου	313
Ευρετήριο	314

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, για τη Λιβαδειά και τον Λάμπρο Κατσώνη, έρχεται να προστεθεί το νέο έργο του Δρος Πάνου Στάμου, «ΣΥΛΛΟΓΗ ΜΕ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΤΗΣ ΛΙΒΑΔΕΙΑΣ – Ανέκδοτες Μαρτυρίες», στην έκδοση αυτή. Πρόκειται για Συλλογή μελετών του συγγραφέα, σχετικών με την ιστορία, τη λαογραφία και την παράδοση της Λιβαδειάς. Αποκαλύπτει πολύτιμες πληροφορίες από την ζωή του τόπου μας. Ο τόπος, από γεωγραφικός χώρος, αποκτά νόημα με την ανθρώπινη πολιτισμική παρουσία υπερβαίνοντας τα φυσικά του χαρακτηριστικά και όρια, έτσι που άτομο και τόπος δημιουργούν ακατάλυτες διαλεκτικές σχέσεις. Το συγκεκριμένο υλικό εμπλουτίζει την τοπική, αλλά και την εν γένει ιστορία μας, η οποία παραμένει σχεδόν άγνωστη στο ευρύ κοινό, και όχι μόνον σε αυτό. Τέτοια πονήματα, βοηθούν να αντιληφθούμε πληρέστερα όψεις της ιστορίας, και να γνωρίσουμε καλύτερα συνιστώσες της τότε κοινωνίας. Ιδιαίτερως στους σημερινούς χαλεπούς καιρούς, με τις μεγάλες και δύσκολες προκλήσεις ενώπιών μας, είναι κατεπείγουσα η ανάγκη ταυτόχρονα με τον εκσυγχρονισμό μας, να ασχοληθούμε με τα θέματα του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος της εθνικής μας πραγματικότητας.

Το βιβλίο εντάσσεται σε μια σειρά σημαντικών έργων που εκπόνησε ο συγγραφέας για την δράση και τη συμβολή του Λάμπρου Κατσώνη, αλλά και επί θεμάτων τα οποία σχετίζονται με την ιστορία της πόλης μας. Ο Πάνος Στάμου είναι ιστορικός ερευνητής και συνεργάζεται με το Ινστιτούτο Ιστορίας Αγ. Πετρούπολης, της Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών. Το συγγραφικό του έργο περιλαμβάνει μελέτες, άρθρα και βιβλία. Αξίζουν ιδιαίτερης μνείας: το βιβλίο του Γιούρι Πριάχιν «Ο Λάμπρος Κατσώνης στην ιστορία της Ελλάδας και Ρωσίας» που επιμελήθηκε, συμπλήρωσε και εξέδωσε στα ελληνικά (2005), και τα δικά του «Ο Αξιωματικός Λάμπρος

Κατσώνης και ο Ρωσικός Στολίσκος στη Μεσόγειο» (2011) και «Λάμπρος Κατσώνης: Τεκμήρια Ιστορίας - Λαογραφίας - Παράδοσης» (2012).

Αυτή η Συλλογή μελετών απευθύνεται στους φιλομαθείς και φιλόστορους, αλλά ειδικότερα σε κάθε Λιβαδείτη, ιδιαιτέρως δε στους νέους. Ο συγγραφέας προσφέρει άφθονες πληροφορίες και υπενθυμίζει πολλά στοιχεία της τότε εποχής, εκτός από τον επικό αγώνα των Ελλήνων, για κοινωνικές συνθήκες, οικονομικά δεδομένα, ανταλλακτικές συνήθειες. Σκιαγραφεί πρόσωπα και χαρακτήρες, πληροφορεί για γεγονότα, καταστάσεις και συμβάντα, από τις πηγές· με τις επισημάνσεις, τις υποδείξεις και τον προβληματισμό του, και έτσι βοηθά τον αναγνώστη να έχει εκτενέστερη εικόνα.

Στο βιβλίο περιλαμβάνονται εργασίες και άρθρα του, τα οποία πρωτοδημοσιεύθηκαν στο περιοδικό «Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ» του Συλλόγου Λεβαδέων, επίσης υλικό που παρουσιάσθηκε τα τελευταία έτη από διάφορα δημόσια βήματα. Ο συγγραφέας ήλθε σε επαφή με πλήθος πληροφοριών και μαρτυριών για διάφορα θέματα που αφορούν στο παρελθόν της Λιβαδειάς, και παραθέτει τις σκέψεις του καλά τεκμηριωμένες, με σεβασμό στην ιστορική αλήθεια. Ορισμένα από τα θέματα έχουν ερευνηθεί και από άλλους συγγραφείς, εκείνος όμως τα φωτίζει με διαφορετικό τρόπο. Υπέβαλε σε έλεγχο και αξιολόγηση την τεκμηρίωση των απόψεών τους, παραλλήλως συμπλήρωσε ή και ανασκεύασε άλλες που μαρτυρούνται στο τοπικό ιστορικό και λαογραφικό αφήγημα. Όμως στο βιβλίο, πέραν των γνωστών θεμάτων, περιέχονται και άγνωστα ή και αδημοσίευτα έως τώρα ιστορικά στοιχεία και τεκμήρια, μερικά είναι σπανιότατα, πολλά ανέκδοτα, κάποια μοναδικά· το υλικό το οποίο πραγματεύεται υπογραμμίζει την σημαντική θέση που κατείχε η Λιβαδειά, και φανερώνει το πρωταγωνιστικό της παρελθόν στην νεότερη ελληνική ιστορία.

Η διάταξη του βιβλίου είναι απλή, οι μελέτες της συλλογής αυτής προσφέρονται είτε για συνεχή ανάγνωση είτε για αποσπασματική, κατά θέματα. Μετά τον Πρόλογο και την Εισαγωγή ο συγγραφέας παρουσιάζει ένδεκα μελετήματα για τη Λιβαδειά, πέντε για τον Λάμπρο Κατσώνη, ένα σύντομο ιστορικό για τον Σύλλογο Λεβαδέων «Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ», ένα βραχύ βιογραφικό σημείωμα και το Ευρετήριο. Ο αναγνώστης, μεταξύ άλλων θα γνωρίσει χαρακτηριστικά στοιχεία συμμετο-

χής της Λιβαδειάς στο '21 μέσα από ονόματα, σημαίες, υπογραφές και σφραγίδες προσώπων και αρχών· όχι μόνον αυτών που έβαλαν τις βάσεις για τον Ξεσπκωμό, του Ρήγα και του Λάμπρου, αλλά και των Οδυσσέα Ανδρούτσου, Αθανασίου Διάκου, Βασίλη Μπούσγου, Ιωάννη Φίλωνος, των Νακαίων κ.ά.. Σύμφωνα με τον συγγραφέα οι σφραγίδες και άλλα τυπολογικά στοιχεία υπηρεσιών και προσώπων, πιστοποιούν τον πρωταγωνιστικό και ουσιαστικό ρόλο της Λιβαδειάς και των Λιβαδειτών. Πληροφορούμεθα για τους τοπικούς άρχοντες της Λιβαδειάς του 18ου και 19ου αιώνα, Σπυρίδωνα Στάμου και Γιαννάκη Στάμου Λογοθέτη. Ο Γιαννάκης στην προεπαναστατική εποχή υπήρξε στυλοβάτης για την πρόοδο της Λιβαδειάς, μυήθηκε νωρίς στη Φιλική Εταιρία, έδρασε και συμμετείχε στην απελευθέρωση της Λιβαδειάς με καθοριστικό τρόπο, ήταν συνειδητός και ένθερμος ιδεολόγος της Επανάστασης, προσέφερε στην κυβέρνηση και μετά απ' αυτήν. Γνωρίζουμε την ενδιαφέρουσα προσωπικότητα της Αικατερίνης, κόρης του προαναφερθέντος, που διακρίθηκε και στην πολιτική.

Λαμβάνουμε πληροφορίες για προϊόντα της Βοιωτίας - Λιβαδειάς που εξαγόταν στο τέλος του 18ου αιώνα. Το ριζάρι (αλιζάρι), οι Κωπαϊδικές όχθες είχαν το καλύτερο, που χρησιμοποιείτο αρκετά στα βαφεία της Γαλλίας. Για το κιννάβαρι (κρεμέζι) της περιοχής των Λεβαδέων, με την τοπική υφαντουργία της να καταναλώνει το 1/3 της ετήσιας παραγωγής και το υπόλοιπο να καταλήγει σε Γαλλία και Ιταλία. Αλλά και στοιχεία για το προβατίσιο μαλλί της περιοχής, που είναι καλής ποιότητας, και για το πρόβατο της Λιβαδειάς, που ξεπερνά ποιοτικά εκείνο της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας.

Διαπιστώνουμε δεδομένα για την επίδραση του Λάμπρου στο έργο του Λόρδου Βύρωνα, του σημαντικότετου εκπροσώπου του ρομαντισμού με το ογκώδες έργο, και μεγάλου φιλέλληνα. Με την εργασία αυτή, τεκμηριώνεται στην Ελληνική Γραμματολογία για πρώτη φορά, η επίδραση της ιστορικής προσωπικότητας του Λάμπρου Κατσώνη στην ποίηση του Λόρδου Βύρωνα. Ο Πάνος Στάμου σχολιάζει, επίσης, τις παράλληλες διαδρομές του Λάμπρου Κατσώνη και του Ρήγα Βελεστινλή, οι οποίοι γεννήθηκαν την ίδια περίοδο, έδρασαν παράλληλα για την απελευθέρωση της πατρίδας επί χρόνια, και πέθαναν την ίδια σχεδόν περίοδο. Φαίνεται καθαρά πως ο Ρήγας γνώριζε τα τραγούδια και τη δράση του Κατσώνη,

ώστε ο Θούριός του είχε προσαρμοσθεί στον σκοπό του πολύ γνωστού και διαδεδομένου στον ελληνισμό τραγουδιού, που υμνούσε τα κατορθώματα του Κατσώνη στο Αρχιπέλαγος. Αντικρύζουμε, όμως, και έναν άλλο Κατσώνη. πληροφορίες γι' αυτόν ανέσυρε η ρωσική ιστοριογραφία πριν λίγα χρόνια. Ήταν γιος αδελφού του Λάμπρου και είχε φήμη άφοβου κουρσάρου στις επιχειρήσεις της Μεσογείου και στη Ρωσία. Του είχε ανατεθεί ο σχηματισμός, η οργάνωση και η εγκατάσταση του Ελληνικού Τάγματος της Οδησού στην περιοχή αυτή. Μαθαίνουμε ότι η επιτυχημένη σταδιοδρομία του Ταγματάρχη Ευστάθιου (Στάθη ή Σταθάκη) Γεωργίου Κατσώνη, έληξε άδοξα με τη δολοφονία του σε ηλικία περίπου 41 ετών.

Πολύ ενδιαφέροντα είναι τα σχετικά με την τιμητική επίσκεψη για τα 200 χρόνια από τον θάνατο του Λάμπρου Κατσώνη στη Livadia Κριμαίας το 2004, τη Λιβαδειά της Γιάλτας, με ομάδα Λιβαδειτών. Για πρόσωπα και πράγματα, όπως το ιστορικό των πρώτων επαφών με τους εκεί παράγοντες και για το προάστιο της Γιάλτας· για το Λευκό Παλάτι όπου υπεγράφη η Συμφωνία της Γιάλτας (1945) και τον 400 στρεμμάτων καταπράσινο και λουλουδιασμένο κήπο. για το ιστορικό απόκτησης του χώρου από τον Λάμπρο, την εγκατάσταση των συντρόφων του, την μετέπειτα ιστορία του που φτάνει ως τις μέρες μας, και πολλά άλλα ενδιαφέροντα.

Παρουσιάζεται η διακεκριμένη αγαθοεργία του Λιβαδειτη εμπόρου Σταμάτη Ρούφου. Τα ανέκδοτα έγγραφα (1754 – 1772) μαρτυρούν ότι διέθεσε ένα τεράστιο ποσό για παιδιά της Λιβαδειάς· προσφέρει και προικοδοτεί «3 άπορες κορασίδες από τη Λιβαδειά» κάθε χρόνο, συγχρόνως χρηματοδοτεί τη μόρφωση 3 αγοριών από τη Λιβαδειά για «να διδάσκονται τα ελληνικά» σε σχολείο των Αθηνών. Κατά τον συγγραφέα, για περισσότερα από 50 χρόνια ο ευεργέτης Ρούφος προίκισε και μόρφωσε εκατοντάδες παιδιά της Λιβαδειάς.

Μελετά και σχολιάζει τέσσερες αδημοσίευτους μέχρι σήμερα Κώδικες από το Αρχείο του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, οι οποίοι σχετίζονται με την Λιβαδειά. Μετά την εισαγωγή και τη συνοπτική ιστορική αναδρομή της πορείας του Χριστιανισμού στη Βοιωτία, εξετάζει τα έγγραφα που αναφέρονται στους Αρχιερείς της Λιβαδειάς την περίοδο 1764 – 1803. Εντυπωσιάζουν τα γεγονότα της Μητροπόλεως Αθηνών και Λεβαδειάς με το Πατριαρχείο, η πολυπλοκότητα των ερίδων, ο κατά

καιρούς ανταγωνισμός για την κατάληψη των εδρών· τα προβλήματα για τα δικαιώματα και τα οικονομικά ενδιαφέροντα των αρχιερατικών εδρών, την πολύπλοκη λειτουργία δικαιοδοσίας και ιδιοκτησιακού καθεστώτος των εδρών και των υποκειμένων Ιερών Μονών. Αλλά και την ανεξέλεγκτη κατάσταση, από την καταπάτηση των μοναστηριακών γαιών και τη διαρπαγή ποιμνίων της Μονής του Οσίου Λουκά από κατοίκους των γύρω χωριών.

Από το Αρχείο του Αλή Πασά εντόπισε 19 έγγραφα με ιδιαίτερη ιστορική σημασία για τη Λιβαδειά που αναδεικνύουν την κεντρική της θέση στην τότε περίοδο. Απεικονίζονται οι σχέσεις των προεστών της Λιβαδειάς με τον Αλή, και οι εξισοροπητικές τους προσπάθειες, ώστε να αποφευχθεί η άμεση επέμβασή του στις διοικητικές, οικονομικές, και αμυντικές λειτουργίες της Χώρας της Λιβαδειάς. Αλλά παρέχονται επίσης και πληροφορίες για τους τοπικούς Οθωμανούς διοικητικούς υπαλλήλους και τις σχέσεις τους με το εντόπιο στοιχείο.

Η Λιβαδειά γύρω στα 1770 ήταν η πρωτεύουσα της Ανατολικής Στερεάς και είχε πολλά προνόμια. Στην ευρύτερη περιοχή της παράγονται ή και διακινούνται κυρίως μετάξι, μαλλί (προβάτων), υλικά βαφής (ριζάρι και κιννάβαρι), σιτάρι, βελανίδια, φάβα, κερί κ.ά.. Με το υλικό που πραγματεύεται ο συγγραφέας θέλησε να δει αν η Λιβαδειά λειτούργησε και ως «λιμάνι», στο τελευταίο μέρος του 18ου και αρχές του 19ου αιώνα. Παρότι δεν καταγράφεται συγκεκριμένος όρμος, λιμάνι ή σκάλα στην περιοχή της Λιβαδειάς, εντούτοις το όνομά της αναφέρεται πάντοτε, ακόμη και στα ξένα αρχεία, ως το λιμάνι φόρτωσης ή προέλευσης του φορτίου. Τέτοια δεδομένα υποστηρίζουν την άποψή του, ότι εκείνη την περίοδο 'λειτούργησε' και καταγράφηκε στην οικονομική ιστορία και την ιστορία της ναυτιλίας ως 'λιμάνι' και δη από τα διακρινόμενα. Επίσης αναφέρεται, το πόσο σημαντική υπήρξε η Λιβαδειά τον 16ο μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα, που αποδεικνύει και άλλος αδιάψευστος μάρτυρας, οι Χάρτες της περιόδου αυτής· προβάλλουν τη Λιβαδειά, όχι ως πόλη αλλά σαν ολόκληρη γεωγραφική περιοχή, ως σημαντικό οικονομικό και διοικητικό κέντρο. Ο συγγραφέας εντόπισε περισσότερους από 30 χάρτες, τους τρεις αυτούς αιώνες, όπου η μετέπειτα γεωγραφικώς προσδιοριζόμενη ως Στερεά Ελλάδα, ονομαζόταν «Livadia – Λιβαδειά». Τους σχολιάζει και καταλήγει στο ότι η κεντρικής σημασίας θέση της,

κατατάσσει τη Λιβαδειά την περίοδο αυτή, ως πολύ σημαντική περιοχή, μεταξύ των γνωστών βασικών γεωγραφικών περιφερειών του τότε ελληνικού χώρου.

Ο συγγραφέας ανασκοπεί ένα σύμφωνο του 1827, αντίστοιχο με τα σημερινά ισχύοντα στον τύπο του Συμφώνου Συμβιώσεως, που σχετίζεται με επιφανή μέλη της τότε Λιβαδειάς, αλλά και του ευρύτερου ελληνικού χώρου. Σχολιάζει τα συμφραζόμενά του από νομικής, οικονομικής, κοινωνικής, πολιτιστικής και ιστορικής πλευράς· παρουσιάζει βιογραφικές και άλλες πληροφορίες για τα εμπλεκόμενα στο σύμφωνο πρόσωπα, Αικατερίνη Στάμου, Αντώνιο Γεωργαντά και Θεόδωρο Βαλλιάνο.

Για την Δίκη του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και τη φυλάκιση του υπάρχουν αρκετές αναφορές στην ελληνική ιστοριογραφία. Από πρόσφατα όμως ανακαλυφθέντα έγγραφα και άλλα ιστορικά κείμενα, μαθαίνουμε ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τα απίστευτα γεγονότα που συνέβησαν. Όπως ότι ο Έπαρχος Λιβαδειάς παρουσίασε τους ντόπιους καπετάνιους ως συνωμότες υποστηρικτές του Θ. Κολοκοτρώνη και τη Λιβαδειά κέντρο μυστικών συγκεντρώσεων, οπότε η Αντιβασιλεία διέταξε τη σύλληψη πολλών καπετάνιων: του Τζαβέλλα, του Τσάμη Καρατάσου, του Μαμούρη, του Ρούκη και άλλων. Ο συγγραφέας καταλήγει πως η συσχέτιση της Λιβαδειάς, σε μικρή ίσως έκταση, με αυτήν την ιστορική Δίκη δεν ήταν τυχαία.

Το ρολόι της Λιβαδειάς αποτέλεσε διαχρονικά χαρακτηριστικό γνώρισμά της και μέρος της Λιβαδειίτικης παράδοσης. Την παράδοση αυτή κατέγραψαν πνευματικά της τέκνα, λογοτέχνες, ποιητές και ζωγράφοι. Ο συγγραφέας επιχειρεί να καταρρίψει τον ευρέως κυκλοφορούντα μύθο, πως το αρχικό ρολόι χάρισε στη Λιβαδειά περί το 1803 ο αρχαιοκάπηλος Λόρδος Έλγιν. Τεκμηριώνει τις σκέψεις του με στοιχεία από πολλές πηγές, κείμενα περιηγητών, χαλκογραφίες, φωτογραφίες, και με απόψεις άλλων συγγραφέων. Από πρόσφατα δεδομένα μαθαίνουμε και για το σημερινό ρολόι, το νεότερο, που βρίσκεται και λειτουργεί στην ίδια ομώνυμη περιοχή «Ωρα» της Λιβαδειάς και τα προβλήματά του.

Παρέχεται το ιστορικό του Συλλόγου Λεβαδέων «Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ», ο οποίος από την ίδρυσή του (1920), με εκδηλώσεις, εκδόσεις, αρθρογραφία και δωρεές, έχει προσφέρει στη γενέτειρα πόλη βασική πληροφόρηση για την Ιστορία, τη Λαογραφία και την Παράδοσή

της. Ο συγγραφέας δίνει πληροφορίες για τις σκέψεις και τους σκοπούς των ιδρυτών, τον προβληματισμό και τους στόχους των μεταγενεστέρων, καθώς επίσης στοιχεία για τη αξιόλογη προσφορά του περιοδικού του. Μας πληροφορεί για την δραστηριότητα του συλλόγου, πεπραγμένα των προέδρων του, πρόσωπα που τιμήθηκαν. Βλέπουμε περισσότερα για τις τελευταίες δεκαετίες, όπου έγινε σημαντικότερο έργο. Αποκορύφωμα η πολύμορφη δράση επ' ευκαιρία των «200 Χρόνων Μνήμης του Λ. Κατσώνη», με την επίσκεψη στη Λιβαδειά της Γιάλτας, και το Διεθνές συνέδριο το 2004 για τον Λάμπρο Κατσώνη· η συμμετοχή εξεχόντων Ρώσων επιστημόνων σε αυτό μας έφερε νέα σημαντικά ιστορικά στοιχεία για τον Λιβαδεϊτή ήρωα. Ακολουθεί ένα σύντομο βιογραφικό σημείωμα του συγγραφέα.

Τα ενδιαφέροντα κείμενα του βιβλίου, πλαισιώνονται με πλούσιο οπτικό υλικό, το οποίο φωτίζει από μίαν άλλη γωνία την ιστορική μνήμη και αυτογνωσία. Μαζί με τις επεξηγήσεις και το άλλο βοηθητικό υλικό, το διάβασμα καθίσταται πληρέστερο και πιο ευχάριστο. Αναφέρω ενδεικτικώς: αυτόγραφο του Ρήγα, η υπογραφή και το Λάβαρο του ανεξάρτητου Αγώνα του Λ. Κατσώνη, έγγραφα με υπογραφές γνωστών αγωνιστών και ηρώων του 1821 (Λάμπρου, Ρήγα, Ανδρούτσου, Μπούσγου, κ.α.)· η Λιβαδεϊτική σημαία του πρώτου έτους του Αγώνα και Σφραγίδες προσωπικοτήτων. Βλέπουμε επιστολές της τότε εποχής και πολλούς σπάνιους ελληνικούς χάρτες, οι οποίοι δεν είναι εύκολα προσβάσιμοι όπως (Abram Ortelius - 1570, Cluver - 1694, Franz Johann Josef - 1789, κ.ά.). Χαλκογραφίες και έγχρωμες λιθογραφίες (τοπικών αρχόντων της Λιβαδειάς και του τόπου). Σχέδια και λιθογραφίες αγωνιστών του '21. Πίνακες ζωγραφικής εξαιρετικοί που δεν βλέπει εύκολα κανείς («Η κόρη της Λιβαδειάς» - Dupré 1818, πορτρέτο του Βύρωνα - Thomas Phillips, η Livadia του διάσημου θαλασσογράφου Ivan Aivasovsky, Livadia - ο ναός της Υψώσεως του Σταυρού, ακουαρέλα του Rudolf Ritter von Alt 1863). Κώδικες και αρτζουχάλια. Σπάνιες και δυσεύρετες φωτογραφίες, όπως και όμορφα έργα ζωγραφικής σύγχρονων Λιβαδεϊτών. Γλωσσάριο, ιστορικά χρονολόγια και άλλα κατατοπιστικά στοιχεία.

Είναι προφανές ότι ο συγγραφέας δεν γνωρίζει μόνον καλά το αντικείμενό του, αλλά θα έλεγα έχει και «βιωματική» σχέση και αντίληψη με αυτό. Η γνώση και η αγάπη για τα θέματα συνδυάζονται με τη νηφάλια

και ψύχραιμη γραφή του επιστήμονα ερευνητή, που διατυπώνεται στα κείμενα.

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, πρόκειται για αξιόλογο έργο που συμπληρώνει την σχετική βιβλιογραφία της τοπικής μας ιστορίας και γενικότερα της ιστορίας του νέου Ελληνισμού. Μας συγκινεί η αφοσίωση και η λαχτάρα του συγγραφέα να ερευνήσει και να καταγράψει μια ξεχασμένη πραγματικότητα, και να την γνωστοποιήσει ευρύτερα. Παρά τις ενδεχόμενες ελλείψεις, ο συγγραφέας λειτουργεί ως δημιουργός ενός παρελθόντος κόσμου, και δίνει τη δυνατότητα σε κάθε αναγνώστη και ενδιαφερόμενο, να δει όψεις του κόσμου της Λιβαδειάς της τότε εποχής.

Δρ Νίκος Δ. Κελέρμενος

Λεβάδεια 22 Αυγούστου 2021

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ερευνώντας κανείς για διάφορα θέματα που αφορούν στο παρελθόν της Λιβαδειάς, έρχεται σε επαφή με ένα πλήθος πληροφοριών και μαρτυριών, αλλά σε ένα περιορισμένο όγκο πηγών. Η μελέτη όμως, όλων αυτών απαιτεί επεξεργασία και τεκμηρίωση των περιεχομένων στοιχείων και πληροφοριών, ώστε το αποτέλεσμα να είναι επιστημονικά αξιόπιστο. Έτσι, το περιεχόμενο θα προσφέρεται για δημοσίευση, για να ενημερωθούν όχι μόνον οι ειδικώς ενδιαφερόμενοι, αλλά και το ευρύτερο κοινό.

Η πιο πάνω διαδικασία υπήρξε το εργαλείο για να προσεγγιστούν τα επί μέρους θέματα με σεβασμό στην ιστορική αλήθεια. Το βιβλίο αυτό είναι μια Συλλογή μελετών του συγγραφέα, που άπτεται της ιστορίας, λαογραφίας και παράδοσης της Λιβαδειάς. Οι περιεχόμενες εργασίες πραγματοποιήθηκαν σε ακανόνιστα χρονικά διαστήματα και μετά από διαφορετικά ερεθίσματα, αλλά πάντα με το ειδικό ενδιαφέρον και την αγάπη προς τη γενέτειρα. Οι περισσότερες από αυτές τις μελέτες έχουν παρουσιασθεί κατά τα τελευταία έτη από διάφορα δημόσια βήματα, σε διαλέξεις, ή σε συνέδρια. Η άμεση συνάφεια τους με τη Λιβαδειά επέτρεψαν τη δημοσίευση μερικών εργασιών στο περιοδικό «Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ» του Συλλόγου Λεβαδέων, ενός σεμνού βήματος δημοσιότητας, το οποίο δυστυχώς παρέσυρε η οικονομική κρίση και δεν εκδίδεται πλέον.

Ορισμένα από τα μελετόμενα θέματα έχουν αναπτυχθεί και από άλλους ερευνητές. Η δική μας προσέγγιση είχε ως γνώμονα τη βάση της δοκιμασίας, του ελέγχου και της αξιολόγησης, και της τεκμηρίωσης των υποστηριζομένων από τους αντίστοιχους συγγραφείς, ώστε να συμπληρωθούν ή ακόμα και να ανασκευαστούν απόψεις που μέχρι σήμερα μαρτυρούνται στο τοπικό ιστορικό και λαογραφικό αφήγημα.

Στο βιβλίο περιέχονται, πέραν των γνωστών θεμάτων και άγνωστα, ή και αδημοσίευτα μέχρι σήμερα ιστορικά στοιχεία και τεκμήρια, τα οποία επισημαίνουν πόσο σημαντική υπήρξε η θέση της Λιβαδειάς και αναδεικνύουν το πρωταγωνιστικό της παρελθόν στη νεότερη ιστορία της Ελλάδος. Τα περιεχόμενα τεκμήρια, ενδεικτικά οι αδημοσίευτοι Κώδικες του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, τα έγγραφα του Αρχείου του Ινστιτούτου της Βενετίας, των Κρατικών Αρχείων της Οδησσού, όπως και άλλες πρωτοεμφανιζόμενες ιστορικές πληροφορίες, αποτελούν νέα δεδομένα για την ιστορική εικόνα της Λιβαδειάς και ασφαλώς την συμπληρώνουν σε αναβαθμισμένο επίπεδο.

Στην προετοιμαία για την έκδοση των εργασιών σε βιβλίο, για την αρτιότητα της αντίστοιχης θεματολογίας, κρίθηκε σκόπιμο να μην περιοπούν τμήματα, τα οποία επαναλαμβάνονται σε άλλη εργασία, η οποία συνετέθη όμως σε χωριστό χρόνο. Επελέγη δηλαδή, η διατήρηση του πνεύματος και της ανεξάρτητης σύνθεσης εκάστου έργου. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι μελέτες της Συλλογής προσφέρονται και για αποσπασματική, πέραν της συνεχούς αναγνώσεως, σε διάφορα χρονικά διαστήματα.

Ευχή του συγγραφέα είναι να φθάσει το βιβλίο αυτό στις αίθουσες των σχολείων, στα αναγνωστήρια και στις βιβλιοθήκες, ώστε οι νέοι Λιβαδείτες να πληροφορηθούν, να προβληματιστούν ακόμη και να κρίνουν όσα αναφέρονται σχετικά με το παρελθόν της Λιβαδειάς. Αυτό πιθανόν να προσελκύσει το ενδιαφέρον και μεγαλύτερων σε ηλικία, όπως και άλλων ερευνητών, οι οποίοι θα φέρουν με τη σειρά τους ακόμη περισσότερα ιστορικά στοιχεία, προσβλέποντας στην βελτίωση του ιστορικού αφηγήματος της Βοιωτικής πρωτεύουσας.

Τέλος, ευχαριστίες οφείλονται σε συναδέλφους και φίλους, οι οποίοι κατά καιρούς διάβασαν εργασίες και έκαναν εποικοδομητικές παρατηρήσεις. Ειδικά όμως, επιθυμώ να ευχαριστήσω τον φίλο, μελετητή και ρέκτη της πνευματικής παράδοσης της Λιβαδειάς Δρ Καρδιολόγο Νίκο Κελέρμενο, ο οποίος μελέτησε το πρώτο σχέδιο του βιβλίου και προσέφερε την εμπειρία του, με παρατηρήσεις, διορθώσεις και συμβουλές έκδοσης, μα πάνω απ' όλα, δώρισε τον Πρόλογο του βιβλίου.

Μικρό αφιέρωμα στην 25η Μαρτίου¹

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΛΙΒΑΔΕΙΑΣ ΣΤΟ '21

Ονόματα, σημαίες, υπογραφές και σφραγίδες

Εισαγωγή

Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να προβληθούν οι Αγώνες και οι Αγωνιστές στα χρόνια της Επανάστασης του '21. Έχουν γραφεί σημαντικά κείμενα από ιστορικούς και αξιόλογα βιβλία, τα οποία σχεδόν συμπληρώνουν την ιστορική διάσταση των γεγονότων. Αυτό αφορά και στην περιοχή της Λιβαδειάς, χωρίς όμως να έχουν δημοσιευτεί αρκετές λεπτομέρειες.

Στην παρούσα εργασία θα σταθούμε σε λεπτομέρειες, οι οποίες όμως θεωρούμε ότι προσφέρουν σημαντικές πληροφορίες στην ιστορία και στην εικόνα των γεγονότων. Θα αναφερθούμε στους ανθρώπους της Λιβαδειάς, που πολέμησαν για την Ελευθερία και θα καταγράψουμε το προσωπικό τους ίχνος, την υπογραφή τους και όσα άλλα στοιχεία τους προσδιορίζουν στον γραπτό λόγο.

Ένα επίσης ιστορικό στοιχείο είναι οι σφραγίδες της εποχής, διαφόρων υπηρεσιών της Επαρχίας Λιβαδειάς, οι οποίες υπογραμμίζουν την παρουσία της, αλλά και μαρτυρούν με έμμεσο τρόπο την τυπική συμμετοχή της στην αρχή της πρώτης οργάνωσης της Ελληνικής Διοίκησης, μετά την Απελευθέρωση, στην ευρύτερη περιοχή.

1. Σειρά από 2 άρθρα που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό «Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ», τεύχη 1&2/2007.

Ονόματα, Σημείες και Υπογραφές²

Είναι υποχρέωση και καθήκον να προτάξουμε εκείνους που έβαλαν τις βάσεις για τον Ξεσπκωμό: **Τους Ρήγα Βελεστινλή-Φεραίο και Λάμπρο Κατσώνη**, όπως επεσήμανε και ο ιστορικός F.C.H. Rouqueville³:

«...Ο Κατσώνης το τηλεβόλον, το Σούλι την σπάθην και το καρυοφύλι, και ο Φεραίος το άσμα, μετεχειρίσθησαν τελεσφόρως δια την αποκατάστασιν του Έθνους...».

Ο περίφημος Άγγλος φιλέλληνας ποιητής Λόρδος Βύρων λίγα χρόνια μόλις από το θάνατο του Λάμπρου Κατσώνη, σε εμπνευσμένο από το Λάμπρο ποίημά⁴ του επεξηγούσε σε υποσημείωση «...Λάμπρος Κατσώνης (Σημ. ΠΣ.: - τον αναφέρει ως Κατσιάνη), Έλληνας, περίφημος για τις προσπάθειές του, κατά τα 1789 – 90, για την απελευθέρωση της πατρίδας του. Εγκαταλείφθηκε από τους Ρώσους, έγινε πειρατής, και το Αρχιπέλαγος ήταν το θέατρο των επιχειρήσεων του. Λέγεται ότι είναι ακόμα ζωντανός στην Πετρούπολη. Αυτός και ο Ρήγας (Σημ. ΠΣ.: Βελεστινλής) είναι οι δύο περισσότερο προβαλλόμενοι από τους Έλληνες επαναστάτες...».

Άλλωστε, σημερινοί ιστορικοί ερευνητές έχουν αναδείξει τη διασύνδεση Ρήγα και Λάμπρου και τη συνδρομή τους στην έναρξη του Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Ειδικότερα, ο σημαντικός ελληνιστής Ρώσος ιστορικός Γκρηγκόρι Άρς έχει επισημάνει το γεγονός αυτό αναφέροντας «... Στα χρόνια του Ρωσοτουρκικού πολέμου (1787–1791) οι ελληνικές παροικίες του εξωτερικού διαδραμάτισαν για πρώτη φορά ενεργό ρόλο στη οργάνωση του απελευθερωτικού αγώνα στην Ελλάδα... Την προσοχή της Ελλάδας τότε απορροφούσαν τα γεγονότα του Ρωσοτουρκικού πολέμου, και ιδιαίτερα οι απελευθερωτικές δραστηριότητες του Λάμπρου Κατσώνη... Μόλις μετά από λίγα χρόνια οι παροικίες αυτές έγιναν βάση του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος, με επικεφαλής το Ρήγα Βελεστινλή...»⁵.

2. Βλ. περισσότερα στο *Υπογραφές Αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1998 του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου (Ε.Ι.Μ.).

3. F.C.H. Rouqueville *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως ήτοι Η Αναγέννησις της Ελλάδος*, Εν Αθήναις 1890, Τομ. Α΄, σελ. 7

4. Βλ. Π. Στάμου *Λάμπρος Κατσώνης, ένας Βυρωνικός ήρωας*, στο βιβλίο πιο κάτω.

5. Γκρ. Άρς *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία*, Παπασωτηρίου 2011, σελ. 130-131. Ο Άρς υπογραμμίζοντας τους πρωταγωνιστικούς προεπαναστατικά ρόλους των Κατσώνη και Ρήγα, περιλαμβάνει και μόνον γι' αυτούς εκτενή ιστορικά αποσπάσματα.

Ο Ρήγας Βελεστινλής («Φεραίος»)

Αρματωμένος με το ξίφος και την ασπίδα του Πνεύματος έβαλε το σπόρο της Ελευθερίας στον Ελληνισμό της διασποράς και στους Φιλέλληνες της Ευρώπης.

Ο περίφημος «Θούριος» του ηκούσε στα αυτιά των αγωνιστών οδηγώντας τους από νίκη σε νίκη. Ο «Θούριος» όμως, είχε γραφτεί για να τραγουδιέται πάνω στο ρυθμό δημοτικού άσματος, που διηγόταν τα κατορθώματα του Λάμπρου Κατσώνη!⁶

Από τη στιγμή που «...ο Ρήγας Βελεστινλής ο Θεσσαλός απέβηκε ο αρχηγός της Μυστικής Εταιρείας της Βιέννης...»⁸, υπολόγισε 3 μήνες για να κηρύξει την

επανάσταση. Γνωρίζουμε τη σημαία την οποία σχεδίασαν τότε στη Γενική Συνέλευση που συγκροτήθηκε στο Σούλι, με βάση τα συζητηθέντα πριν 5 χρόνια από τον Κατσώνη⁹ με τον Ανδρούτσο.

Εικ. 2. Ρήγας Βελεστινλής με την υπογραφή του⁷

6. Βλ. πιο κάτω σχετικό άρθρο Π. Στάμου Λάμπρος Κατσώνης – Ρήγας Βελεστινλής, παράλληλες διαδρομές.

7. Φυσικής Απάνθισμα, Εν Βιέννη 1790. Αναστατική έκδοση, Αθήνα 1991, σελ. 10.

8. Π. Μαγιάκος ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΝΣΤΙΝΛΗΣ, Ο ΘΕΣΣΑΛΟΣ 1757 – 1798, Αθήνα 1935, σελ. 77.

9. Π. Μαγιάκος ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΝΣΤΙΝΛΗΣ..., σελ. 78 .

Εικ. 3. Η σημαία της Επανάστασης.

Η σημαία ‘της επανάστασης’ ήταν τρίχρωμη, λευκή, μαύρη, κόκκινη, έφερε δε ρόπαλο του Ηρακλέους με 3 σταυρούς¹⁰. «Το κόκκινο της σημαίας χρώμα, σημαίνει την αυτοκρατορικήν πορφύραν και αυτεξουσιότητα του Ελληνικού λαού. Το εμεταχειρίζοντο οι προπάτορές μας ως ένδυμα πολέμου, θέλοντες να μη φαίνονται αι πληγαί όπου έτρεχον αίμα διά να μην δειλιώσιν οι στρατιώται. Το άσπρο σημαίνει την αθωότητα της δικαίας ημών αφορμής κατά της τυραννίας. Το μαύρο τον υπέρ της πατρίδος και ελευθερίας ημών θάνατον»¹¹.

Λάμπρος Κατσώνης

Για το Λάμπρο Κατσώνη¹² και την επιλογή του από την Αικατερίνη τη Β΄ ο Rouqueville έγραψε:¹³ «...Δεν ήτο δυνατόν να γίνει συνετωτέρα εκλογή! Ανήρ ευφυής, καίτοι αγράμματος ο Λάμπρος Κατσώνης έμελλε να δείξει ότι τα άτομα, τα ωρισμένα να μεταβάλλωσι τα κράτη, δεν γεννώνται εις τους κόλπους της ευκλείας...»!

10. F.C.H. Rouqueville *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης...* Ίδιο, όπως πάνω 3.

11. Από το *Πολίτευμα του Ρήγα*, Περιοδικό Παρθενών 1871, σελ. 555 και ό.π. 2, σελ. 94, σημ. 12. Επίσης, *Σημαίες Ελευθερίας*, Συλλογή Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, (Ε.Ι.Μ.) Αθήναι 1966, σελ. 8 και 9.

12. Περισσότερα στο Π. Στάμου *Ο Αξιωματικός Λ. Κατσώνης και ο Ρωσικός στόλος της Μεσογείου*, Παπασωτηρίου 2011 και στο Λ. Κατσώνης *Τεκμήρια Ιστορίας - Λαογραφίας - Παράδοσης*, Λιβαδειά 2012.

13. Ίδιο όπως σημ. 3, σελ. 60 της αναστατικής έκδοσης ΜΑΤΙ 2006. Διατηρείται η ορθογραφία, πλήν στιγμών.

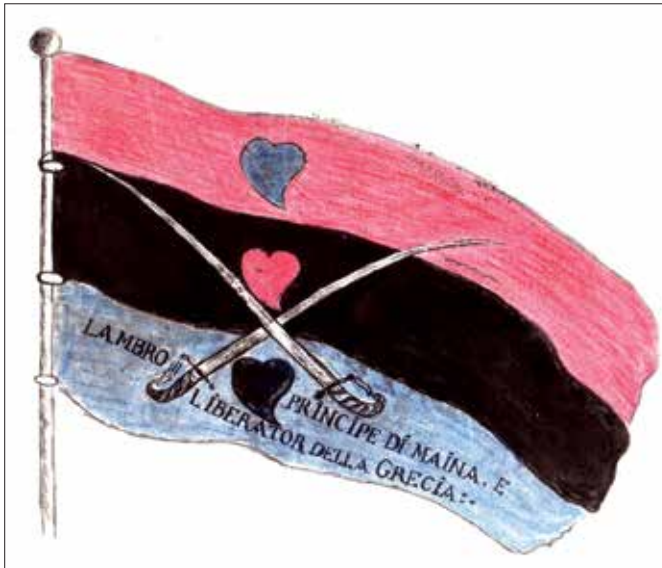
Η υπογραφή του Λάμπρου Κατσώνη έχει αποτυπωθεί σε πολλά έγγραφα Αρχείου και εκτίθεται στο Μουσείο του στη Λιβαδειά.¹⁴ Όταν ναυμαχούσε ως Ρώσος αξιωματικός ο Κατσώνης, πλάι στη Ρωσική σημαία, ύψωνε δική του, άσπρη με το γαλάζιο σταυρό και την παράσταση του Αγίου Κωνσταντίνου και της Αγίας Ελένης με το «*En Tούτω Νίκα*».¹⁵

Εικ. 5. Υπογραφή Λ. Κατσώνη

Εικ. 4. Ο Λ. Κατσώνης, από τμήμα ζωγραφικού πίνακα 1789, F. Gronchi

Η σημαία όμως, το λάβαρο, το οποίο ο Λ. Κατσώνης ύψωσε όταν πολεμούσε «...διά να έχει το γένος μικρόν μέρος ελεύθερον...»,¹⁶ είναι επίσης γνωστή και παρουσιάζεται στην διπλανή εικόνα. Η αναπαράστασή της έχει γίνει από περιγραφή που βρέθηκε στα Βενετικά Αρχεία.¹⁷

14. Το Μουσείο Λάμπρου Κατσώνη δημιουργήθηκε και το υλικό του δωρήθηκε, μαζί με την τεράστια σημαία του Λιβαδειίτη Ναυμάχου, στο Δήμο Λεβαδέων το Νοέμβριο του 2004. Περισσότερα στο Π. Στάμου Λ. Κατσώνης. *Τεκμήρια...*
15. *Σημαίες Ελευθερίας*, Συλλογή Εθνικού Ιστορικού Μουσείου... Έκδοση Ε.Ι.Μ. [στο εξής Έκδοση Ε.Ι.Μ.], σελ. XVI.
16. *Φανέρωσις*, Περιοδικό ΠΑΝΔΩΡΑ, 1864.
17. Από την ίδια έκδοση, ό.π. 15 του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου (Ε.Ι.Μ.).

Πολλοί, Λιβαδίτες και μη, διακρίθηκαν κατά τούς Αγώνες για την ελευθερία το 1821 πολεμώντας στην περιοχή. Παραθέτουμε εδώ χαρακτηριστικά στοιχεία για εκείνους, για τους οποίους μπορέσαμε να συγκεντρώσουμε σχετικές πληροφορίες από επίσημες πηγές.

Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτης

Από τους ονομαστούς κοτσαμπάσπδες της Λιβαδειάς ο Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτης, υπήρξε μέλος της Φιλικής Εταιρείας (είχε μπηθεί το 1819 από τον Α. Ζαρείφη), και είχε σημαντική συνεισφορά στην κήρυξη της επανάστασεως στη Λιβαδειά, τη νύχτα της 31ης Μαρτίου προς 1η Απριλίου 1821, αλλά και στη συνέχεια στους Αγώνες και την πολιτική. Πήρε μέρος στην «*Εν Σαλώνοις Συνέλευσιν της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος*» (15–20 Νοεμβρίου 1821) και επίσης στην «*Α΄ Εν Επιδαύρω Εθνικήν Συνέλευσιν*» (20 Δεκεμβρίου 1821–15 Ιανουαρίου 1822), στην Β΄ «*Εν Άστρει Εθνικήν Συνέλευσιν*» (29 Μαρτίου–18 Απριλίου 1823), στην Γ΄ «*Εν Επιδαύρω Εθνικήν Συνέλευσιν*» (6–16 Απριλίου 1826).

Εικ. 7. Ο Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτης

Η υπογραφή του Λογοθέτη ήταν η ακόλουθη:

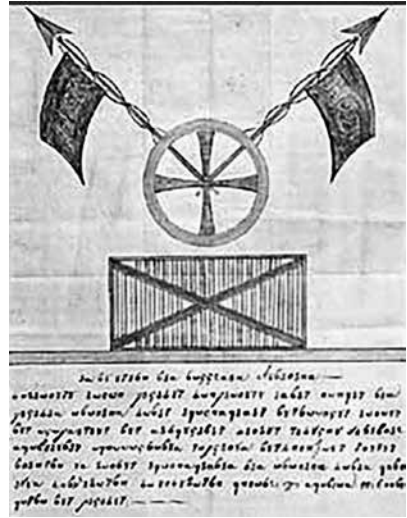
Γιαννάκης Στάμου

Εικ. 8.
Υπογραφή Λογοθέτη

18. Βλ. Απ. Β. Δασκαλάκη *Κείμενα – Πηγαί της Ιστορίας της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήναι 1966, σελ. 189, 191, 196.

Η δε σημαία,¹⁹ που σχεδιάσθηκε για τη Φιλική Εταιρεία, η οποία υψώθηκε από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό και αφορούσε όλους του Φιλικούς, ήταν η γνωστή σε όλους σήμερα, όπως εμφανίζεται στην εικόνα 9.

Ήταν από λευκό ύφασμα και έφερε τα σύμβολα του εφοδιαστικού των ιερέων της Φιλικής Εταιρείας.²⁰ Σύντομο ιστορικό για τις σημαίες γράφεται από τον Ι. Φιλήμονα στα *Προλεγόμενα των Απομνημονευμάτων του Παλαιών Πατρών Γερμανού*:²¹ «...Συλλέξας ο Γερμανός ευθύς τους εν Πάτραις Ιστοτύπους, τους λεγόμενους κυδαιοβαρβάρως Πασματζίδας, ητοίμασεν μίαν ποσότητα σημαιών και τας διένειμεν εις την Πελοπόννησον και Στερέαν Ελλάδα...». Και συνεχίζει σε υποσημείωση «...Αι Σημαίαι, λευκαί, έφερον το Σύμβολον των Ιερέων της Φ.Ε.. Των Ναυτικών δε νήσων αι Σημαίαι ήσαν χρώματος μέλανος, φέρουσαι σύμβολον τον σταυρόν, τον όφιν και τη γλαύκα. Ακολούθως ο Υψηλάντης επαρουσίασε τας Σημαίαις του Φοίνικος, κατά το παράδειγμα του αδελφού του Αλέξανδρου, και μετέπειτα η εν Επιδαύρω Α΄ Εθνοσυνέλευσις παρεδέχθη το κυανούν και λευκόν...».

Εικ. 9.
Η σημαία της Φιλικής Εταιρείας

Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος

Γιός του συμπολεμιστή του Λάμπρου Κατσώνη, Ανδρούτσου Λιβαδίτου, ήταν ο Αρματολός της Λιβαδειάς από το 1816.²² Υπηρετώντας τον Αλή Πασά, ο οποίος ήλεγχε την περιοχή, διαφώνησε με τους κο-

19. Έκδοση Ε.Ι.Μ., σελ. 13.

20. Ίδιο Έκδοση Ε.Ι.Μ., σελ. XXII.

21. Μητροπολίτου Παλ. Πατρών Γερμανού ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ, φωτοτυπική επανέκδοση με επιμέλεια Ι. Παναροπούλου - Τ. Γριτσόπουλου, Αθήναι 1975, σελ. κη΄, σημ. β). Πραγματικός τίτλος ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ από 1820 μέχρι του 1823, Εν Αθήναις 1837. Προλογίζει ο Ι. Φιλήμων.

22. Βλ. Τ. Λάππα Λειβαδιά και Λειβαδίτες στο Εικοσιένα, Αθήνα 1971, σελ. 8

Εικ. 10. Ο «Καπετάν Ανδρούτσος το 1795», έργο Θεόφιλου

τσαμπάσπδες της Λιβαδειάς για τον τρόπο του ξεσπκωμού. Έτσι αναγκάστηκε να φύγει και να πάει στον Παρνασσό. Το Αρματολίκι πέρασε δικαιωματικά στο πρωτοπαλίκαρο, τον Θανάση Διάκο. Η υπογραφή του Ανδρούτσου εμφανίζεται όπως στην εικόνα 11.

Α' ανδρ ο τσο

Εικ.11. Υπογραφή Οδυσσέα Ανδρούτσου

Εικ. 12. Αθανάσιος Διάκος

Ο Αθανάσιος Διάκος

Παρέλαβε το Αρματολίκι από τον Οδυσσέα Ανδρούτσο. Τον διόρισαν «παντούρη και καπετάνιο του 'καζά' Λιβαδειάς», στις 26 Οκτωβρίου 1820 με μισθό είκοσι γρόσια, 6 Τούρκοι και 3 Έλληνες κοτσαμπάσπδες, οι Νικόλας Νάκος, Γιάννης Στάμου Λογοθέτης και Γιάννης Φίλων.²³ Ο Αθανάσιος Διάκος, που πέθανε σε ηλικία 33 ετών²⁴ οδήγησε τη Λιβαδειά στην Επανάσταση νικηφόρα και είχε το τραγικό τέλος στην Γέφυρα της Αλαμάνας. Δυστυχώς δεν βρήκαμε την υπογραφή του στα γνωστά Αρχεία. Τη σημαία του Διάκου «...χρώμα μεν φέρουσαν λευκόν, σύμβολον δε τον Άγιον Γεώργιον και επιγραφήν

23. Τ. Λάππα, ίδιο, σελ. 11. Επίσης άρθρο Π. Στάμου *Σχέσεις Αλή Πασά με Λιβαδειά*, στο περιοδικό «Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ», τευχ. 2/2011, σελ. 23-25 και όπως πιο κάτω στο βιβλίο.

24. Α. Γούδας *Στερεοελλαδίτες Πολέμαρχοι του 1821*, έκδοση 1871 και ανατύπωση Βεργίνα 1997, σελ. 10.

μεγάλους γράμμασιν ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Η ΘΑΝΑΤΟΣ...» ευλόγησαν οι Ταλαντίου Νεόφυτος, ο Αθηνών Διονύσιος και ο Ησαΐας Σαλώνων, οι οποίοι μαζί με το Διάκο αποτέλεσαν την πρώτη Διοικητική Επιτροπή στη Λιβαδειά.²⁵

Βασίλης Μπούσγος

Γνωστό πρωτοπαλίκαρο του Διάκου και στη συνέχεια αρχηγός των στρατευμάτων της Λιβαδειάς, παρ' όλο που δεν γεννήθηκε στη Λιβαδειά (καταγόταν από το Απόκουρο Ναύπακτου).²⁶ Έγινε όμως κάτοικος της Λιβαδειάς μετά το 1830. Ολοκλήρωσε εκείνο που δεν πρόλαβε ο Αθανάσιος Διάκος.²⁷ Είναι ο πιο μεγάλος Αγωνιστής του '21 στην περιοχή! Ό,τι ήταν για το Μοριά ο Νικηταράς επισημαίνει ο Τ. Λάππας. Του απενεμήθη ο βαθμός του ταγματάρχου, γεγονός για το οποίο φαίνονταν δυσαρεστημένος, μια και ήξερε τι είχε προσφέρει για την απελευθέρωση του τόπου του. Υπέγραφε όπως στην εικόνα.

Εικ. 15.
Υπογραφή Μπούσγου Βασίλη

Εικ. 13.
«Αλαμάνα» αγνώστου

Εικ. 14. Η προτομή του Β. Μπούσγου στη Λιβαδειά

25. Έγγραφο με ημερομηνία «1821 Απριλίου πρώτη», την οποία υπογράφουν οι αναφερθέντες, στο Τ. Λάππα ίδιο ό. π., σελ. 40. Επίσης περιγραφή της στην Έκδοση Ε.Ι.Μ., σελ. XXV.
26. Τ. Λάππας, ό.π. σελ 158.
27. Οι αγώνες και τα κατορθώματά του έχουν γραφτεί από πολλούς ιστορικούς, όπως Κ. Ν. Σάθα, Α. Γούδα στο Στερεοελλαδίτες Πολέμαρχοι του 1821, Τ. Λάππα ό. π. και άλλους.

Έλαβε μέρος στην *Εν Σαλώνοις Συνέλευσιν*²⁸ ως Καπετάν Βασίλειος Μπούσγος μαζί με το Λογοθέτη, τον Καπετάν Πανουριά, τον Φίλωνος, τον Λάμπρο Νάκο, τον Ηγούμενο Ευγένιο του Οσίου Λουκά, τον Προηγούμενο Θεοδόσιο του Οσίου Λουκά και τον Ιωάννη Σαλωνιτόπουλο. Πέθανε στη Λιβαδειά το 1860 σε ηλικία εξήντα τεσσάρων ετών. Η Λιβαδειά τον τίμησε με τη μαρμάρινη προτομή του στην ομώνυμη πλατεία κάτω από το Α΄ Γυμνάσιο.

Σύγχρονοι και συναγωνιστές του Στάμου Λογοθέτη ήσαν οι Αγωνιστές:
- **Φίλωνος Ιωάννης**, μέλος της Φιλικής Εταιρείας και άρχοντας της Λιβαδειάς.

Προσέφερε τα μέγιστα στους Αγώνες και την απελευθέρωση της Λιβαδειάς. Υπήρξε διακεκριμένος πολιτικός της νεότερης Ελλάδας αμέσως μετά την απελευθέρωση. Στις 11 Φεβρουαρίου 1822 «*Εν Διστόμω*» υπογράφει ως Αεροπαγίτης (ο Άρειος Πάγος ήταν ένα είδος κυβερνήσεως της Ανατολικής Ελλάδος) έγγραφο,²⁹ με το οποίο μαζί με τους Ταλαντίου Νεόφυτο Πρόεδρο και Άνθιμο Γαζή, Γεώργιο Αινιάν, Δρόσο Μανσόλα και Αλέξανδρο Αξιώτη ως Μέλη, αναγνωρίζει τους εκλεγέντες Εφόρους της περιοχής. Μεταξύ των Εφόρων ήσαν οι Γιαννακός Σαλωνιτόπουλος, Ευστάθιος Γεωργαντάς και Ιωάννης Νάκος. Υπέγραφε ως εξής:

Εικ. 16.
Υπογραφή Φίλωνος Ιωάννη

Ήταν μέλος, ως αντιπρόσωπος της περιοχής της Λιβαδειάς, της «*Εν Σαλώνοις Συνελεύσεως*».³⁰ Επίσης ήταν μέλος της μόνιμης Διοικητικής Επιτροπής της Ανατολικής Ελλάδος, μαζί με τους Νικολάκη Νάκο και τον Γιαννάκη Στάμου Λογοθέτη (Κόνσολοι). Ήταν Βουλευτής σε πολλές περιόδους. Και είχε τιμηθεί με το Χρυσό Σταυρό του Σωτήρα από τον Όθωνα.

28. Δασκαλάκη, ό.π. σελ.189.

29. Γ. Καρανικόλα *Στις φλόγες του 21*, ΙΩΛΚΟΣ 1971, σελ. 156.

30. Δασκαλάκης ό.π. 18, σελ. 189.

- **Γεωργαντάς Ευστάθειος**, αγωνιστής και πολιτικός της περιοχής, και όπως αναφέρθηκε εκλέχτηκε Έφορος το 1822. Υπέγραφε όπως στην εικόνα:

Εικ. 17.

Υπογραφή Ευστάθειου Γεωργαντά

- **Νάκος Νικολάκης**,³¹ άρχοντας και κοτσαμπάσης της Λιβαδειάς. Ήταν ένας πολύ πλούσιος και μορφωμένος Λιβαδεΐτης, του οποίου όμως δεν σώθηκε η υπογραφή. Από τους πιο σεβάσμιους προεστούς της Ελλάδας. Γέροντας φυλακίσθηκε στη Λάρισα από τους Τούρκους και ελευθερώθηκε μετά από επτά μήνες με παρέμβαση του Δ. Υψηλάντη. Ο Νικολάκης Νάκος είχε δυο άξιους γιους, το **Γιαννούλη ή Ιωαννούλη** και τον **Λάμπρο**. Ένας τρίτος γιος, ο Σπύρος, δεν πρόλαβε την επανάσταση γιατί πέθανε νωρίτερα. Η κόρη του όμως Φιορούλα παντρεύτηκε τον ήρωα στρατηγό **Γιώργη Διοβουνιώτη**.

- **Νάκος Γιαννούλης**, παντρεμένος με την κόρη του Στάμου Λογοθέτη Άννα, είχε γιο τον **Στάμο** και επίσης τους Δημήτρη και Νίκο. Ήταν μέλος της Φιλικής Εταιρείας και προεπαναστατικά ήταν Γραμματέας (Καντζιλιέρης), λόγω της μορφώσεως του. Πήρε μέρος στην «Β΄ Εθνοσυνέλευση Εν Άστρει»³² (και όχι της Τροιζηνίας που γράφει εκ παραδρομής ο Τ. Λάππας), ως Πληρεξούσιος Ανατολικής Ελλάδας, μαζί με τους Λογοθέτη, Φίλωνος και τον αδελφό του Λάμπρο. Το 1827 στην Εθνοσυνέλευση της Τροιζηνίας ψηφίσθηκε ως μέλος της τριμελούς λεγόμενης Αντικυβερνητικής Επιτροπής της Ελλάδος «άχρι της αφίξεως του

Εικ. 18.

Υπογραφή Νάκου Γιαννούλη

31. Για τους Νακαΐους βλ. Τ. Λάππας, ίδιο, σελ. 90-102.

32. Δασκαλάκης ό.π., ονομαστικός κατάλογος πληρεξουσίων, σελ. 192.

Κυβερνήτου» Ι. Καποδίστρια.³³ Διετέλεσε επίσης Γερουσιαστής (1829) και πέθανε 42 χρόνων το 1830. Στην κηδεία του παρέστη ο Κυβερνήτης Καποδίστριας.³⁴ Υπέγραφε όπως στην εικόνα 18.

Για τον αδελφό του **Νάκο Λάμπρο**, μέλος της Φιλικής Εταιρείας, επίσης μεγάλο αγωνιστή και πολιτικό (μετείχε σχεδόν σε όλες τις Εθνοσυνελεύσεις ως πληρεξούσιος της Λιβαδειάς και της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος), Δήμαρχο Λιβαδειάς, δεν έχει εντοπιστεί υπογραφή του.

- **Νάκος Στάμος**, γιος του Γιαννούλη, σώθηκε η υπογραφή του, χωρίς άλλες πληροφορίες μέχρι σήμερα.

Εικ. 19.

Υπογραφή Νάκου Στάμου

- **Γεωργαντάς Αντώνιος**, παντρεμένος με την κόρη του Γιαννάκη Στάμου Λογοθέτη,³⁵ Αικατερίνη, γεννήθηκε στη Λιβαδειά το 1799. Γραμματέας της κοινότητας της Λιβαδειάς, γίνεται Γραμματέας του Οδυσσέα Ανδρούτσου όταν ξεσπάει η Επανάσταση³⁶ και συγγράφει τις ονομαστές επιστολές του αγράμματος Οδυσσέα προς τον Κοραή, τον Βάμβα κ.ά. Έλαβε μέρος στις Εθνοσυνελεύσεις «Δ´» (Άργους 11 Ιουλίου – 6 Αυγούστου 1829) και «Ε´» (Άργους – Ναυπλίου, 5 Δεκεμβρίου – 16 Μαρτίου 1832).³⁷ Αντιτάχθηκε στον Βασιλιά Όθωνα, ήταν φίλος των Μακρυγιάν-

Εικ. 20.

Υπογραφή Γεωργαντά Αντώνιου

33. Δασκαλάκης, ό.π., σελ.327.

34. Λάππας ίδιο, ό.π. σελ 96.

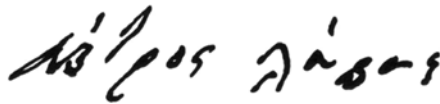
35. Βλ. σχετική εργασία Π. Στάμου πιο κάτω στο βιβλίο.

36. Γούδα, ό.π. σελ.104 - 110. Επίσης στο Τ. Λάππα, ο.π. σελ. 113.

37. Δασκαλάκης ίδιο ο.π., σελ. 204, 207. Ο Τ. Λάππας αναφέρει μόνον την Ε´ (από λάθος την αριθμεί ως Β´) Εθνοσυνέλευση του 1831, σελ. 117.

νη και Καλλέργη. Το 1844 εκλέχθηκε Βουλευτής και το 1874 είναι ο γεροντότερος Βουλευτής.³⁸ Πέθανε το 1884 ως Υποστράτηγος σε ηλικία 84 ετών. Υπέγραφε όπως στην εικόνα 20.

- **Λάππας Μήτρος**, γεννήθηκε στη Λιβαδειά το 1793. Στην αρχή πολέμησε δίπλα στον αδελφό του **Λάππα Γιάννη**, και στη συνέχεια με δικό του απόσπασμα υπό τον Βάσω Μαυροβουνιώτη.³⁹ Για τη δράση του στην Επανάσταση τιμήθηκε με το «Αριστείο του Αγώνος». Στα 1833 ήταν Υποχιλίας στο Ναύπλιο. Πέθανε στα 1853 στη Λιβαδειά. Υπέγραφε όπως πιο κάτω:

Εικ. 21.
Υπογραφή Μήτρου Λάππα

- **Τριανταφύλλου Μήτρος**, πολέμησε ως επικεφαλής σώματος κατά την Επανάσταση στη Λιβαδειά (τέλος Μαρτίου 1821) και πήρε το βαθμό του Πεντακοσίρχου. Ήταν από τα παλικάρια που ακολούθησαν τον Αθανάσιο Διάκο στην Αλαμάνα. Πολέμησε δίπλα στο Γκούρα και τον Καραϊσκάκη. Ο Όθωνας του απένειμε τον βαθμό του Ταγματάρχου. Υπέγραφε ως ακολούθως:

Εικ. 22.
Υπογραφή Τριανταφύλλου Μήτρου

Όλοι οι προαναφερθέντες ήρωες, αλλά και εκείνοι οι οποίοι δεν αναφέρονται εδώ, πολέμησαν και έχυσαν το αίμα τους κάτω από τη σημαία,⁴⁰ η οποία ίσχυσε για το πρώτο έτος του Αγώνα. Η σημαία είχε

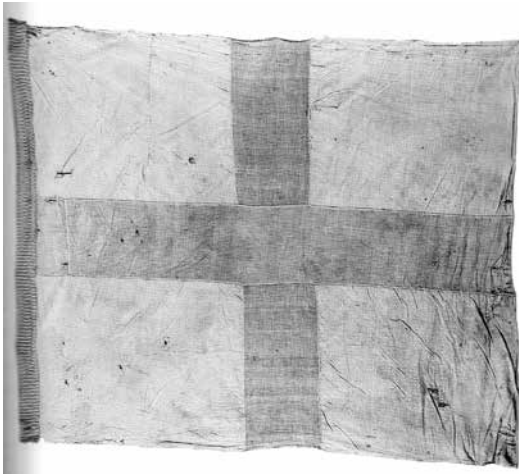
38. Τ. Λάππας, ο.π. σελ. 122.

39. Ίδιο, σελ. 130.

40. Έκδοση Ε.Ι.Μ., σελ. 33.

λευκό χρώμα με κυανό σταυρό. Τον Ιανουάριο του 1822 στην Επίδαυρο οι αντιπρόσωποι των ελληνικών στρατιωτικών τμημάτων και τόπων διακήρυξαν την «Πολιτική ύπαρξη και ανεξαρτησία του ελληνικού Έθνους ενώπιον θεού και ανθρώπων...». Στο σχετικό άρθρο που ψηφίστηκε στο πρώτο «Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος» περιγράφονται τα χρώματα της «σημαίας της Ελλάδος»⁴¹ (Παράρτημα ρδ´): «Τα χρώματα του Εθνικού σημείου και των σημαιών της θαλάσσης και ξηράς διορίζονται τα εξής: κυανούν και λευκόν».

Στη συνέχεια, ο Πρόεδρος του Εκτελεστικού Α. Μαυροκορδάτος με την υπ' αριθμόν 540 διακήρυξη της 15ης Μαρτίου 1822 της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος καθόρισε τον τύπο και το σχήμα της σημαίας.

Εικ. 23. Η σημαία του πρώτου έτους του Αγώνα 1821

Ασφαλώς υπάρχουν περισσότεροι συμπατριώτες αγωνιστές της περιόδου, αλλά η εργασία αυτή στηρίχθηκε κυρίως στα χαρακτηριστικά των υπογραφών, σφραγίδων και σημαιών, τα οποία δεν μπορέσαμε να εντοπίσουμε για όσους δεν αναφέρονται εδώ. Αυτό βέβαια δεν μειώνει στο ελάχιστο το τεράστιο μερίδιό τους στους Αγώνες της Ελευθερίας, για το οποίο πάντοτε θα τους ευγνωμονούμε!

Κλείνουμε την ενότητα αυτή με τη δημοσίευση σημαντικού εγγράφου,⁴² το οποίο γράφτηκε το 1832. Πρόκειται για ομολογία υπογε-

41. Α. Ζ. Μάμουκα *Συλλογή των περί την Αναγεννωμένην Ελλάδα Συνταχθέντων Πολιτευμάτων από 1821 μέχρι 1832*, Εν Πειραιεί 1839. Επίσης Δασκαλάκης, ό.π. σελ.292.

42. Αρχείο Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος (Ι.Ε.Ε.Ε.), Έκδοση Ε.Ι.Μ. ό.π.

Οι Σφραγίδες ⁴³

Όπως είναι γνωστό, η κατασκευή και χρήση των σφραγίδων έρχεται από τα παλιά χρόνια. Τις χρησιμοποιούσαν για χαρακτηριστικό γνώρισμα προσώπων ή αρχών. Σφράγιζαν έτσι την εγκυρότητα της αλληλογραφίας τους, τα προσωπικά τους αντικείμενα, αλλά και τα έγγραφα. Οι σφραγίδες, σε ό,τι αφορά στην Ελλάδα, έρχονται από την αρχαιότητα, συνεχίζουν στο Βυζάντιο και στην περίοδο του Οθωμανικού ζυγού.

Κατά την Τουρκοκρατία σφραγίδες διατηρεί η Μεγάλη Εκκλησία, χάρις στα προνόμια τα οποία έχει εξασφαλίσει από την Πύλη. Χρησιμοποιούνται σφραγίδες από το Πατριαρχείο με την μορφή μολυβδοβούλων ή πατριαρχικών σιγιλλίων.

Με την εκδήλωση της Επανάστασης οι Έλληνες δημιουργούν τις σφραγίδες, ως ένδειξη εξουσίας και ανεξαρτησίας, περιοχών, αρχών, υπηρεσιών και προσώπων.

Εδώ, παρουσιάζονται οι σφραγίδες που εντοπίστηκαν, από την έναρξη της Επανάστασης μέχρι και της δημιουργίας του πρώτου κράτους, στην περιοχή της Λιβαδειάς με όλες τις ιστορικές πληροφορίες, τις οποίες οι ίδιες καταγράφουν.

Οι σφραγίδες προσωπικοτήτων

Σφραγίδες χρησιμοποιούσαν και διακεκριμένες προσωπικότητες, που κατείχαν ξεχωριστές θέσεις και διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο κατά την ανασκοπούμενη ιστορική περίοδο. Οι σφραγίδες των προσώπων αυτών βρίσκονται δίπλα από την υπογραφή τους, για να επιβεβαιώνουν τη γνησιότητα των εγγράφων τα οποία εκδίδουν, αλλά και να υπογραμμίζουν την ισχύ της εξουσίας τους.

Προσωπικότητες οι οποίες ανέπτυξαν σημαντική δραστηριότητα, συνεισέφεραν στον Αγώνα, η δράση τους δε είχε άμεση σχέση με τη

43. Πολύτιμη πηγή η έκδοση της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος (ΙΕΕΕ) ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ, Αθήναι 1983, με εισαγωγή του Ι. Κ. Μαζαράκη Αινιάν [στο εξής ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ].

Λιβαδειά, και των οποίων βρέθηκαν οι προσωπικές των σφραγίδες είναι οι ακόλουθες:⁴⁴

- **Οδυσσέας Ανδρούτσος.** Χρησιμοποιούσε την ακόλουθη σφραγίδα:

Εικ. 25. Σφραγίδα Οδυσσέα Ανδρούτσου

- **Αθανάσιος Διάκος.** Έχει εντοπιστεί η ακόλουθη προσωπική του σφραγίδα:

Εικ. 26. Η σφραγίδα του Αθανάσιου Διάκου

- **Βασίλης Μπούσγος.** Στην προσωπική σφραγίδα του οποίου ήταν ευδιάκριτο το όνομα και το έτος 1821:

Εικ. 27. Η σφραγίδα του Βασίλη Μπούσγου

44. Έχουν ελαφρώς μεγεθυνθεί, ώστε να διακρίνονται τα χαρακτηριστικά τους. Περισσότερα στο πιο πάνω σημ. 43, ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ, σελ. με σφραγίδες από 1235 έως 1246.

- **Ιωάννης Φίλωνος.** Η προσωπική σφραγίδα του, με τον χαρακτηριστικό δικέφαλο, ήταν η ακόλουθη:

Εικ. 28. Η σφραγίδα του Ιωάννη Φίλωνος

- **Νάκος Νάκου.** Χρησιμοποιούσε την πιο κάτω προσωπική σφραγίδα:

Εικ. 29. Η σφραγίδα του Νάκου Νάκου

Ιωάννης Νάκου. Χρησιμοποιούσε τη σφραγίδα:

Εικ. 30. Σφραγίδα Ιωάννη Νάκου

- **Λάμπρος Νάκου.** Είχε την ακόλουθη σφραγίδα:

Εικ. 31. Σφραγίδα Λάμπρου Νάκου

Στις περισσότερες σφραγίδες φαίνεται στο κάτω τμήμα τους το έτος, κατά το οποίο άρχισε να χρησιμοποιείται η προσωπική σφραγίδα (ενδεικτικά, Μπούσγος 1821, Φίλωνος 1791, Ι. Νάκου 1781, Λ. Νάκου 1799). Το επιγραφόμενο στην προσωπική σφραγίδα έτος ίσως να σημαίνει και την επίσημη έναρξη των υπηρεσιών του προσώπου.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό μερικών προσωπικών σφραγίδων είναι η εμφάνιση στο κέντρο της σφραγίδας του δικέφαλου αετού, ο οποίος αντικαθιστά το γράμμα «Α» του ονόματος από το συμβολικό «Α»ετός! Τούτο φαίνεται καθαρά στις σφραγίδες των Ιω «Α» ννη Φίλωνος και Λ «Α» μπρου Νάκου.

Οι σφραγίδες των αρχών

Οι σφραγίδες της Επανάστασης στην περιοχή της Στερεάς Ελλάδας φέρουν συνήθως το Σταυρό και την επιγραφή «Σφραγίς Ελευθερίας».⁴⁵ Η ταυτότητα της σφραγίδας σημειώνεται σε οριζόντιες παράλληλες γραμμές και αναγράφονται το έτος 1821 και η ημερομηνία. Την ταυτότητα περιβάλλουν δάφνες και στην κορυφή υπάρχει έκτυπος σταυρός.

Στην ακόλουθη εικόνα φαίνεται η σφραγίδα της Λιβαδειάς, η οποία βρέθηκε σε έγγραφο με ημερομηνία 24 Απριλίου 1821 από τη 'Λεβαδειά', την οποία υπογράφουν οι πρόκριτοι Νικολάκης Νάκος, Ιωάννης (Γιαννάκης) Στάμου Λογοθέτης και Ιωάννης Φίλωνος, οι οποίοι όπως

45. ΙΕΕΕ ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ, ό.π., σελ.30.

έχει αναφερθεί ξεκίνησαν την Επανάσταση στη Λιβαδειά. Η εγγραφή της σφραγίδας αναφέρει: ΣΦΡΑΓΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΛΕΒΑΔΕΙΑΣ 1821 Μ(Η-ΝΟΣ) ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2. Το έγγραφο βρίσκεται στο Αρχείο της ΙΕΕΕ με αριθμό 10853.

Εικ. 32. Σφραγίδα Λιβαδειάς, 1821

Στις εικόνες στη συνέχεια, φαίνονται η σφραγίδα (αρ. 17) των Σαλώνων (24 Μαρτίου 1821), η οποία βρέθηκε σε έγγραφο της 20ης Νοεμβρίου 1821, και η σφραγίδα (αρ. 20) του Γαλαξιδίου (24 Μαρτίου 1821) σε έγγραφο της 5ης Μαΐου 1821. Η σύμπτωση της ημερομηνίας, 24 Μαρτίου 1821, μαρτυρά την ημέρα που επίσημα κηρύχθηκε η Επανάσταση στην περιοχή αυτή της Ανατολικής Ελλάδας. Πρόκειται δηλαδή, για τις Επαναστατικές σφραγίδες, με τις οποίες επιβεβαιώνεται ο πρωταγωνιστικός ρόλος της Λιβαδειάς στον ξεσπκωμό της Επανάστασης του 1821!

Εικ. 33. Σφραγίδες Σαλώνων 17 και Γαλαξιδίου 20, 1821

Επισημαίνεται ότι η αντίστοιχη σφραγίδα των Αθηνών (ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ) χωρίς αναγραφή έτους, βρέθηκε σε έγγραφο του Μαΐου 1821 και η παλαιότερη σφραγίδα των Θηβών (ΣΦΡΑΓΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΘΗΒΩΝ 1822) βρέθηκε σε έγγραφο της 12ης Ιουνίου 1822 από Θήβα.

Οι Ελληνικές Επαρχίες οργανώθηκαν κατά την πρώτη περίοδο της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδας στις 30 Απριλίου 1822.⁴⁶ Για την αποδοτική οργάνωση της Διοικήσεως έγινε ο διαχωρισμός σε Επαρχίες και Αντεπαρχίες, με Έπαρχο και Αντέπαρχο. Στις Επαρχίες ανήκαν οι Κοινότητες. Οι Επαρχίες είχαν τον Γενικό Γραμματέα και τα Φροντιστήρια Οικονομίας, Πολέμου, Θαλάσσης και Αστυνομίας. Οι Κοινότητες είχαν τρεις εκλεγμένους δημογέροντες.

Στην Ανατολική Στερεά υπήρχαν σφραγίδες σύμφωνες με τις τοπικές ιδιομορφίες. Στην εικόνα 32 φαίνεται η σφραγίδα της «Εφορίας Λεβαδιάς» (ΕΦΟΡΙΑ ΛΕΒΑΔΙΑΣ).

Εδώ παρατηρείται ότι η ορθογραφία από Λεβαδειά έχει αλλάξει σε Λεβαδιά, ενώ γίνεται χρήση λατινικού χαρακτήρα «C»! Η σφραγίδα είναι τετραμερής και βρέθηκε σε έγγραφο της 23ης Σεπτεμβρίου 1824, το οποίο είχε σταλθεί από το Κυριάκι, όπως μαρτυρείται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους.⁴⁷

Στην Ανατολική Στερεά είχαν ορισθεί 10 Επαρχίες. Από τις Επαρχίες αυτές φαίνονται στις ακόλουθες εικόνες οι σφραγίδες των Θηβών και της «Λιβαδιάς».

Η σφραγίδα της επαρχίας Λεβαδιάς αναγράφει «ΕΠΑΡΧΕΙΟΝ ΛΙΒΑΔΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ» και ακολουθεί τον τύπο

Εικ. 32.
Σφραγίδα Εφορίας
Λιβαδειάς, 1822

Εικ. 35. Οι σφραγίδες⁴⁸
Επαρχιών
Θηβών και Λιβαδειάς,
1824

46. ΙΕΕΕ ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ, σελ.42.

47. Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ), αρχείο Βλαχογιάννη, φ. 56.

48. Η αρίθμηση του Αρχείου ΙΕΕΕ ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ, ό.π..

Εικ. 36. Σφραγίδα
Επαρχείου Λιβαδειάς, 1825

της σφραγίδας της Κεντρικής Διοίκησης (του Εκτελεστικού). Η σφραγίδα του Επαρχείου της Λιβαδειάς βρέθηκε σε έγγραφο της 19ης Σεπτεμβρίου 1825, το οποίο είχε σταλεί πάλι από το Κυριάκι (Αρχείο ΙΕΕΕ, αρ. εγγρ. 18511). Το τελευταίο μαρτυρά τον στενό επαρχιακό σύνδεσμο μεταξύ των χωριών, και σε επίσημο επίπεδο, της τότε Επαρχίας Λιβαδειάς, όπως επίσης αποδεικνύει ότι το Κυριάκι ασφαλώς βρισκόταν μεταξύ των σημαντικών χωριών της Επαρχίας!

Έχουν εντοπιστεί επίσης, σφραγίδες «προσωρινές», δεδομένου ότι η οργάνωση της Διοικήσεως και οι σφραγίδες άλλαζαν ακολουθώντας την εν εξελίξει διαμόρφωση της οργάνωσης του κράτους, όπως κατά τη συγκρότηση της Προσωρινής Διοικήσεως (Ψήφισμα 16 Απριλίου 1823). Την περίοδο αυτή η Ανατολική Στερεά είχε 10 Επαρχίες, η Δυτική 7 και η Πελοπόννησος 24 Επαρχίες.

Εικ. 37. Σφραγίδα του
Προσωρινού Διοικητού
Επαρχιών, 1829

Στην εικόνα 37 φαίνεται η σφραγίδα του Προσωρινού Διοικητού γειτονικών Επαρχιών, στην οποία διακρίνεται η επιγραφή «ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΣ [ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ] ΛΕΒΑΔ[ΙΑΣ] ΤΑΛΑΝΤ[ΙΟΥ] Κ[ΑΙ] ΜΕΝΔ[ΕΝΙΤΣΗΣ], η οποία βρέθηκε σε έγγραφο της 15ης Δεκεμβρίου 1829 (Συλλογή Μουσείου Ι.Ε.Ε., αρ. 51098).

Εικ. 38. Η σφραγίδα του
Διοικητού Επαρχιών, 1830

Στην ακόλουθη όμως σφραγίδα, φαίνεται ότι, μετά από ένα χρόνο (αρχές 1830), υπάρχει πλέον ο τελικός Διοικητής των Επαρχιών αυτών, αφού έχει αντικατασταθεί ο θεσμός του Έκτακτου Επιτρόπου, από τον Πολιτικό Διοικητή και οι μικρότερες ή γειτονικές Επαρχίες διοικούνται από κοινού. Βρέθηκε σε έγ-

γραφο της 1ης Οκτωβρίου 1830.⁴⁹ Κατά την ίδια περίοδο υπήρχε Τοποτηρητής της Ανατολικής Ελλάδος για τη Λιβαδειά. Τούτο βεβαιώνεται από την αντίστοιχη σφραγίδα, όπως φαίνεται στην εικόνα 39.

Φέρει την επιγραφή «ΤΟΠΟΤΙ[ΡΗΤΗΣ] ΕΚΤ[ΑΚΤΟΣ] ΕΠΙΤΡΟ[ΠΟΣ] ΤΗ[Σ] ΛΕ[ΒΑΔΙΑΣ] ΑΝΑ[ΤΟΛΙΚΗΣ] ΕΛΛΑΔΟΣ» και βρέθηκε σε έγγραφο της 16ης Ιανουαρίου 1830 από τη Θήβα.⁵⁰

Πέρα από τις σφραγίδες της Κεντρικής και Επαρχιακής Διοίκησης υπήρχαν και οι σφραγίδες Υπηρεσιών. Ενδεικτικά, η σφραγίδα της Αστυνομίας Λιβαδειάς ήταν η εικονιζόμενη στην εικόνα 40.

Στη σφραγίδα διακρίνεται η επιγραφή «ΑΣ Λ Β», το οποίο σήμαινε «Αστυνομία Λεβαδειάς», και επίσης σημειώνεται ο χρόνος κατασκευής/ισχύως «1826». Βρέθηκε σε έγγραφο της 9ης Απριλίου 1826.⁵¹

Τη σφραγίδα της τέλος, διέθετα και η Δημογεροντία. Έτσι για την Λιβαδειά έχει εντοπιστεί η σφραγίδα, στην οποία διακρίνεται η επιγραφή «ΕΠΑ[ΡΧΙΑΚΗ] ΔΗΜΟΓΕΡΟ[Ν]ΙΑ ΛΙΒΑΔΙΑΣ», η οποία βρέθηκε επάνω σε έγγραφο της 1ης Οκτωβρίου 1830.⁵²

Επίλογος

Για την προσδιοριστική, της έναρξης της Επανάστασης και τη συνέχισή της, συμμετοχή

Εικ. 39. Σφραγίδα Τοποτηρητού Έκτακτου Επιτρόπου Αν. Ελλάδος στη Λιβαδειά, 1830

Εικ. 40. Η σφραγίδα της Αστυνομίας Λιβαδειάς, 1826

Εικ. 41. Η σφραγίδα της Δημογεροντίας, 1830

49. Γενικά Αρχεία Κράτους (ΓΑΚ), Συλλογή Βλαχογιάννη, φακ. 128.

50. ΓΑΚ, αρχείο Βλαχογιάννη, Φακ. 86.

51. Ίδιο ό.π., Φακ. 57.

52. Ίδιο ό.π., Φακ. 128.

της Λιβαδειάς έχουν γραφτεί αρκετά ιστορικά κείμενα. Σε όλα αυτά αναφέρεται πόσο σημαντική ήταν η συμμετοχή Λιβαδειτών εκπροσώπων, στην κάθε μορφής Κεντρική Διοίκηση από την έναρξη της Επανάστασης, μέχρι και τη δημιουργία του νέου κράτος (1830). Επιβεβαιώνεται όμως, ότι η εκπροσώπηση ήταν επίσης σημαντική και στα κατά τόπους όργανα και υπηρεσίες.

Οι παρουσιασθείσες σφραγίδες και τα λοιπά χαρακτηριστικά τυπολογικά στοιχεία υπηρεσιών και προσώπων πιστοποιούν, κατά έναν αντικειμενικό τρόπο και πάνω από προσωπικές ιστορικές προσεγγίσεις, ακριβώς αυτό το γεγονός, τη συμμετοχή δηλαδή της Λιβαδειάς και των Λιβαδειτών στα κοινά με έναν πρωταγωνιστικό και ουσιαστικό ρόλο.

Όλα τα στοιχεία που παρατέθηκαν τεκμηριώνουν τη συμμετοχή των Λιβαδειτών στην Επανάσταση και στη λειτουργία του νηπιακού κράτους, αμέσως μετά την ανεξαρτησία. Λιβαδείτες κατείχαν σημαντικές θέσεις και προσέφεραν στην καταγραφή του ίχνους των στην ιστορία της επαναστατικής και μετεπαναστατικής περιόδου.

Μία ενδεικτική απόδειξη των επιλεγόμενων αποτελεί και το εικονιζόμενο πιο κάτω έγγραφο.

Πρόκειται για χαρακτηριστικό έγγραφο του Αρείου Πάγου, επί του οποίου διακρίνεται η υπογραφή του Λιβαδείτη πολιτικού και αγωνιστή Ιωάννη Φίλωνος, δίπλα σε εκείνες του Άνθιμου Γαζή και του Γενναίου (Ιωάννη), γιού του στρατηγού Θεόδωρου Κολοκοτρώνη.⁵³

53. *Ι.Ε.Ε.Ε ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ*, Αθήναι 1983, σελ. 8 παραρτήματος Εγγράφων.

Το έγγραφο καταγράφει ως έτος εκδόσεως το 1822 και αναφέρει ως τόπο εκδόσεως «εν λιβάδια»!

Αθήνα 1822.

Κατά τις όψεις θαλάσσης της νησιώτικης Εθνομικτικής Βουλής
 Ο Άρειος Πάγος Επικρίσας ταύτε.

Α: Μετά τις χαρσεάς αιδουχίας και δόσιος ενάρτη δ' ήκουε Ιωάννης Θεοφύλακτος
 φίλο γάμο αργονιστής ήρ' τον ήσαν όσερ' εχλασεία αργύρα ή ποσολήσες
 όσερ' σίτηος και σαλεύσος, τον ήρ' με ή χαρσεόσιν ήσ Πέντακοσάρχης αήτορα
 ή όσοσιν μετ' ήσ καύος αναστάσασιν.

Β: Ο Άρειος Πάγος ήρ' σπρωσθή ήρ' τον ήσ μετ' τον τον καεί ήσ ήσ καεί ήσ
 Εθνομικτικής Βουλής διοικησεία μεσόν.

Γ: Ο Άρειος Πάγος ήρ' ανιάρη ήρ' τον ήσ μετ' τον με χαρσεάς αήτορα ή
 μετ' ήσ αναστάσασιν τον καεί τον αναγόσ, μετ' ήσ αιδουχίας του.
 ή ηρ' μετ' 1822: ή λιβάδι.

Βίβλος ταύτη

Επικρίσας ταύτε
 Αθήνα, ήρ' τον
 Ιωάννης Θεοφύλακτος
 ήσ καεί ήσ αναστάσασιν
 ή ηρ' μετ' 1822: ή λιβάδι.

Εικ. 42. Έγγραφο Αρείου Πάγου

ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΛΙΒΑΔΕΙΑΣ ΤΟΝ 18^ο ΚΑΙ 19^ο ΑΙΩΝΑ ΟΙ ΠΡΟΕΣΤΟΙ ΣΤΑΜΟΥ

Εισαγωγικά

Η εικόνα της Ελλάδας, αλλά και ειδικότερα της περιοχής της Λιβαδειάς στα χρόνια εκείνα, περιγραφόμενη από τους ταξιδιώτες παρέχει στοιχεία, τα σημαντικότερα των οποίων μπορούν να συνοψισθούν στα ακόλουθα⁵⁵:

- Η Ελλάδα χωρίζεται σε τέσσερα μεγάλα πασαλίκια: Τριπολιτσάς, Ευρίπου ή Νεγρεπόντε, Ιωαννίνων και Θεσσαλονίκης. Το πασαλίκι του Ευρίπου εκτείνεται στο νησί της σημερινής Εύβοιας, στη Βοιωτία και στο ανατολικό τμήμα της Φωκίδας. Η Ναύπακτος ή Λεπάντε έχει ιδιαίτερο, μικρό πασά, ενώ η Αθήνα και η Λιβαδειά διοικούνται από βοεβόδες.

- Η επαρχία με τη μεγαλύτερη βιοτεχνία είναι η Θεσσαλία, μετά η Μακεδονία, η Ήπειρος, ο Μοριάς, η Αττική «...και τέλος ένα μέρος της Βοιωτίας, γνωστό με το όνομα Λιβαδειά...»⁵⁶ (σημαντικό ότι η σύγκριση γίνεται μεταξύ μεγάλων περιοχών!). Η υπόλοιπη Βοιωτία, η Φωκίδα, η Λοκρίδα, η Αιτωλία δεν έχουν κανένα είδος βιοτεχνίας⁵⁷.

- Η Βοιωτία, «...γνωστή στις μέρες μας (Σημ. Λιβιάδειου:1805-1815)

54. Ψευδώνυμο που χρησιμοποιεί σε μερικά κείμενά του ο Δρ Π. Ν. Στάμου

55. Γάλλος Διπλωμάτης Φελίξ Μπωζούρ Πίνακας Εμπορίου Ελλάδος στην Τουρκοκρατία (1800) Τολίδης, Αθήνα 1974, σελ. 41, 42.

56. Ίδιο, ό.π.

57. Π. Στάμου *Κιννάβαρι, Ριζάρι και μαλλί της Λιβαδειάς*, 2005, στην ιστοσελίδα του Συλλόγου Λεβαδέων και στο περιοδικό Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ, αρ. τευχ. 91/Μάιος 2005, δημοσιευμένο και εδώ.

ως Λεβάδεια εκτείνεται από τη θάλασσα της Εύβοιας μέχρι τον Κορινθιακό κόλπο και από τον Ελικώνα στην Πάρνηθα, όπου διαχωρίζεται από την Αττική...».⁵⁸

Την περίοδο εκείνη η Λιβαδειά είναι βασικός σταθμός των ταξιδιωτών⁵⁹, πιθανώς γιατί διαθέτει το Μαντείο του Τροφωνίου, αλλά επίσης επειδή βρίσκεται κοντά στη Χαιρώνεια και τους Δελφούς. Οπωσδήποτε όμως, και για το γεγονός ότι είναι ένα σημαντικό οικονομικό κέντρο της τότε Οθωμανικής Ελλάδος.

Η οικογένεια Στάμου

1. Σπυρίδων Στάμου

Το όνομα της οικογένειας Στάμου εμφανίζεται, για πρώτη φορά, σε γραπτή διήγηση του Σουηδού κληρικού, περιηγητή, Adolf Fredrik Sturzenbecker το 1784.⁶⁰

Στο ημερολόγιό του ο Σουηδός περιηγητής καταγράφει τις εντυπώσεις του, δίνοντας πολύτιμα στοιχεία για την εποχή και τα μέρη, που επισκέπτεται.

Αφού επισκεφθεί τη Θεσσαλία, τα Μετέωρα και την Θεσσαλική πεδιάδα, φθάνει στη Λιβαδειά, στις 27 Μαΐου 1784. Επισκέπτεται στην περιοχή την Αράχοβα με τα 250 σπίτια της, όπου δεν κατοικούν Τούρκοι! Αργότερα, επισκέπτεται το Καστρί, τους σημερινούς Δελφούς⁶¹ και στη συνέχεια τα Σάλωνα. Μόνο στα δυο αυτά μέρη, φιλοξενείται από Οθωμανούς. Επειδή μιλάει τη Νεοελληνική γλώσσα, τον φιλοξενούν συνήθως δεσποτάδες και γενικά κληρικοί, πλούσιοι, έμποροι και οι κατά τόπους προεστοί (κοτσαμπάσπδες).

Όταν φθάνει στην πόλη της Λιβαδειάς, φιλοξενείται στο σπίτι του άρχοντα Σπυρίδωνα Στάμου, γνωστού ως «Σπυριδάκη»⁶² Στάμου. Ο

58. Φραγκίσκου Πουκεβίλ *Ταξίδι στην Ελλάδα – Στ. Ελλάδα Αττική-Κόρινθος*, Τολίδης, Αθήνα 1995, σελ. 137.

59. Σιμόπουλος, ο. π., σελ.451.

60. Κ. Σιμόπουλου *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, Τομ. Β΄, σελ. 455-457.

61. Το χωριό Καστρί ήταν χτισμένο πάνω στα ερείπια των αρχαίων Δελφών. Το 1890 κατεδαφίστηκε, από τις ανασκαφές και στο χώρο αργότερα χτίστηκε η κωμόπολη των Δελφών.

Στάμου «...ήταν Τραπεζίτης και πρόξενος πολλών ξένων δυνάμεων στον κόλπο της Ναυπάκτου...», και διατηρούσε τον Βυζαντινό, εκκλησιαστικό, τίτλο του Λογοθέτη,⁶³ σημειώνει ο περιηγητής.

Ο Σπυριδάκης Στάμου ήταν φιλόδοξος και είχε μεγάλη αδυναμία στους τίτλους. Τον προσαγόρευαν Μπέη και ήταν ο πλουσιότερος άνθρωπος σ' όλη τη Ρούμελη.⁶⁴

Συνεχίζοντας την περιγραφή του ο περιηγητής σημειώνει: «... Ζει βασιλικά, το αρχοντικό του είναι πάντοτε ανοιχτό και το τραπέζι του στρωμένο. Κάπου πενήντα άτομα τρώνε και πίνουν κάθε μέρα στο σπίτι του Στάμου. Ακόμα και οι Τούρκοι τον προσφωνούν Μπέη και δεν περνάει μέρα χωρίς να φιλοξενηθούν ξένοι και Οθωμανοί στο σπίτι του. Στα γεύματα υπάρχει ποικιλία φαγητών, καλοσερβισμένων μάλιστα.... Το σπίτι του είναι αντάξιο της αρχοντικής ζωής του. Τα ετήσια εισοδήματα του Στάμου υπολογίζονται σε σαράντα πουργιά, δηλαδή 20.000 πιάστρα...».

Ο Sturzenbecker, αφού περιηγήθηκε την περιοχή με συστατικές επιστολές του Στάμου, επέστρεψε στη Λιβαδειά και αγναντεύοντας τον Παρνασσό σημείωσε: «...Οι κορφές του χάνονται ανάμεσα σε άσπρα σύννεφα...» και λίγο αργότερα άρρωστος βαριά πέθανε, τον Ιούνιο του 1784, στο σπίτι του Σπυριδώνα Στάμου.

Ο Σπυρίδων Στάμου βρήκε το ημερολόγιο του περιηγητή και το παρέδωσε στον Σουηδό Επιτετραμμένο. Το ημερολόγιο βρίσκεται σήμερα στο μουσείο του πανεπιστημίου της Ουψάλα.⁶⁵

62. Το καϊδευτικό υποκοριστικό, ασφαλώς σημαίνει τη συμπάθεια, που του έχει το περιβάλλον του, οι συμπατριώτες του, αλλά και οι ξένοι που συναλλάσσονται μαζί του. Το ίδιο φαίνεται ότι ισχύει και για τον Ιωάννη, Γιαννάκη Στάμου, όπως αναφέρεται πιο κάτω.

63. Εκκλησιαστικός τίτλος, ο οποίος σπάνια δινόταν 'αμισθί' και στις περισσότερες περιπτώσεις απαιτούσε μεγάλες δυσκολίες και δαπάνες (προσφορές προς την εκκλησία και τους παράγοντές της...!), για να αποκτηθεί. Βλ. Αθ. Κομνηνού Υψηλάντη *Τα μετά την Άλωση, Εν Κωνσταντινουπόλει 1870*, σελίδες 688 μέχρι 692. Π.χ. για τον Αλέξανδρο, γιο του Κωνσταντίνου Μουρούζη, χρειαζόντουσαν 1.000 φλωριά, ο Στέφανος Μαυρογέννης, παρά το ότι συνηγορούσε και ο Πατριάρχης, για να γίνει Λογοθέτης έπρεπε «...να δίδονται 25 πουργιά άσπρα δια την λογοθετζάν...», ίδιο σελ. 689. Ενώ όμως ξεκίνησε ως τίτλος εκκλησιαστικός, κατέληξε (πρόσθετο) επίθετο σε πολλούς Έλληνες της περιόδου. Σε πολλές περιπτώσεις το πρόσθετο υπερίσχυσε του γενεαλογικού, δεδομένου ότι οι επισκέπτες προσφωνούσαν τους άρχοντες με τους τίτλους τους και στη συνέχεια 'περνούσε' στα γραπτά τους συχνότερα μόνον αυτό ως επίθετο.

64. Σιμόπουλος, ο.π., σελ. 455.

65. Σιμόπουλος, ο.π., σελ. 452.

2. Ιωάννης Στάμου.

Η κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στη Λιβαδειά την αυγή του 19ου αιώνα, σε σχέση με τα διοικητικά και την άσκηση της εξουσίας, αποτελεί μια λεπτή ισορροπία. Οι Άρχοντες (Κοτσαμπάσπδες) – οι Προεστοί, οι Πρόκριτο – έχουν καταφέρει και διοικούν τον τόπο χωρίς μεγάλη παρέμβαση των Τούρκων. Οι τελευταίοι εισπράττουν τους φόρους⁶⁶ από τους Κοτσαμπάσπδες και «όλα καλά»!

Ο ιστορικός Παπαρρηγόπουλος αναφέρει ότι «...Οι πρόκριτοι της πόλεως Λεβαδείας απετέλουν είδος τι αριστοκρατίας ής προίστατο ής δημογέρων, όστις επηρεϊδόμενος επι της κοινής θελήσεως των συμπολιτών του ού μόνον τα της κοινότητος διήκοι συνεπώς αλλά και κατά πάσης επεμβάσεως του αντιπροσώπου της ξένης κυριαρχίας ισχυρώς επροστάτευε την ιδίαν πατρίδα...».⁶⁷ Η μεγάλη πλειοψηφία των κατοίκων είναι Έλληνες και αυτό το γεγονός κάνει γνωστή τη Λιβαδειά με το υποκοριστικό «Γκιαούρ Λιβαδειά».⁶⁸

Οι Άρχοντες χαίρουν εκτίμησης και σεβασμού, όχι μόνον από τους πατριώτες της «χώρας της Λιβαδειάς», αλλά και από κείνους, οι οποίοι βρίσκονταν ακόμα και έξω από τα όρια της Ρούμελης και τους άρχοντες αυτούς τους έλεγαν «καλπάκια της Λιβαδειάς», από τον σκούφο από καλπά που φορούσαν.⁶⁹ Στην πιο πάνω λιθογραφία του Γιαννάκη Στάμου

Εικ. 43. Ιωάννης Στάμου Χονδροδήμας Λογοθέτης, πανίσχυρος κοτσαμπάσπης της Λιβαδειάς. Έγχρωμη λιθογραφία. Σχέδιο Dupré

66. Π.χ. «...η Βελίτσα, που ήταν τσιφλίκι του άρχοντα Γιαννάκη Λογοθέτη, με 80 τότε σίτια πλήρωσε το 1805, μέσα σε εξι μήνες 40.000 γρόσια στον Αλή πασά...», βλ. Αιμ. Γιαννακούρου - Χατζημανόλη Η Λιβαδειά μετά τον Μεσαίωνα, σελ.17.

67. Κ. Παπαρρηγόπουλος Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα 1887, τομ. Ε΄, σελ. 558.

68. Πολλοί δίνουν αυτή την εξήγηση για το 'παρτσούκλι', που μάλλον είναι σωστή. Βλ. μεταξύ άλλων και Τ. Λάππα Λειβαδιά και Λειβαδίτες στο '21, Αθήνα 1971, σελ. 80. Επίσης Κ. Σιμόπουλος, ο.π., Τομ. Γ1, σελ. 85.

69. Τ. Λάππα, ό.π. σελ.81 και Κ. Σιμόπουλος, τομ. Γ1, σελ. 85.

Λογοθέτη φαίνεται το χαρακτηριστικό φέσι, και όπου η όλη ενδυμασία και στάση δείχνουν ότι πρόκειται για έναν σημαντικό άνθρωπο.

Ο Ιωάννης-Γιαννάκης-Στάμου ήταν γιος του Χονδροδήμου⁷⁰ Στάμου. Είχε έναν αδελφό, που όμως αποκεφαλίσθηκε από το Σουλτάνο. Τον εκκλησιαστικό τίτλο του Λογοθέτη είχε αποκτήσει από πολύ παλιά, όπως αναφέρεται πιο κάτω.

Στο κείμενο ενός άγνωστου Έλληνα, πιθανώς Βοιωτού, το 1796⁷¹, σημειώνεται «...Από τη σειρά των άνωθεν αρχόντων της Λιβαδειάς, κάποιος Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτου, ένας από την πλέον ευγενεστέραν φαμελίαν αυτής της επαρχίας, τώρα νεωστί άρχισεν και πήρεν όλας τας πραγματείας της Βοιωτίας εις ειδικήν του μεταχείρησιν χωρίς να αφήσει άλλον τινά, εξαπλώνοντας ανθρώπους εδικούς του εις Θήβα, Σάλωνα και Ταλάντι και αγοράζει σιτάρια, τυρί, μαλλί, βαμπάκι...»⁷².

Ο Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτης παντρεύτηκε την Αναστασία, κόρη του πλούσιου έμπορου Κολοβού από τα Γιάννενα, που πέθανε στα 1813.

Ο Άγγλος περιηγητής Edward Daniel Clarke, γιος περιηγητή και εγγονός αρχαιολόγου,⁷³ αρχίζει το ταξίδι του στην Ελλάδα το 1799 και τελειώνει το 1804. Συγγράφει το χρονικό του σε 7 μεγάλους τόμους, με το ακούραστο, ανήσυχο βλέμμα και την παρατήρηση του ερευνητικού περιηγητή.⁷⁴ Το έργο κυκλοφορεί μεταξύ 1810 και 1822 και σημειώνει τεράστια επιτυχία.

Στο αρχοντικό Λογοθέτη ο Clarke είχε την ευκαιρία να παρατηρήσει τα ήθη της ανώτερης τάξης στη σύγχρονη Ελλάδα. Διαπίστωσε ότι δεν είχε γίνει καμιά διασταύρωση με τα ξένα έθιμα.⁷⁵ Επομένως το σπίτι του

70. Υποθέτουμε ότι το Χονδροδήμος ή Χονδροδήμας ήταν παρανόμι (παρτσούκλι) του πατέρα του Γιαννάκη Στάμου, όπως αναφέρεται και από τον Leake. Ο περιηγητής αυτός επισκέφθηκε τη Λιβαδειά στα 1805 και έκανε αρχαιολογικές ανασκαφές στην περιοχή. Περιγράφει ότι η εξουσία ασκείται από λίγες οικογένειες, με πρώτη αυτή του Γιάννη Χονδροδήμα, Λογοθέτη, βλ. Σιμόπουλο τόμ. Γ1', σελ. 418.

71. Και επομένως όχι από το 1800, όπως ισχυρίζεται ο Τ. Λάμπας, ο.π. σελ. 83. Βλ. περί Scrofani πιο κάτω, σημ. 83.

72. Σπ. Ασδρακά *Πραγματικότητες από τον Ελληνικόν 18ο αιώνα (1790-1840)*, σελ. 94.

73. Είναι σημαντικό να περιγράψει κανείς γεγονότα και περιοχές που επισκέπτεται έχοντας την επιστημονική υποδομή και την οικογενειακή 'προδιάθεση' του Clarke. Η αξιοπιστία των γραφομένων είναι τότε μεγαλύτερη.

74. Σιμόπουλος, τομ. Γ1, σελ. 61

75. Σιμόπουλος, ίδιο σελ. 81

Στάμου Λογοθέτη εκτιμάται από τον έμπειρο περιηγητή ως αντιπροσωπευτικό δείγμα πλουσιόσπιτου της Ελλάδας της εποχής εκείνης.

Στη Λιβαδειά φθάνει το 1804 και φιλοξενείται στο σπίτι του άρχοντα Γιαννάκη Στάμου Λογοθέτη. Όπως σημειώνει ο Clarke, ο Στάμου Λογοθέτης ήταν ένας έμπορος γνωστός και στους Άγγλους περιηγητές, για τη φιλοξενία του και την εξυπηρετικότητά του! Τον περιγράφει ως επιδειξιμανή, με ωραίες γούνες. Το μωρό του άρχοντα της Λιβαδειάς «...έχει σκούφια που το σκεπάζουν ένας σωρός από μαργαριτάρια, τόσο πυκνά που κάλυπταν το κεφάλι του...». ⁷⁶ Ο Clarke παρουσιάζει την πιο «στεγνή» και ειλικρινή, χωρίς ωραιοποιήσεις, περιγραφή της φιλοξενίας του στο Γιαννάκη Στάμου Λογοθέτη και παρέχει στοιχεία του είδους του φαγητού, το οποίο του προσφέρθηκε στο Λιβαδείτη άρχοντα, το σερβίρισμα και τις συνήθειες, όπου όπως παρατηρεί, έχουν υπεισέλθει στοιχεία μιμιτισμού...εκ δυσμών, π.χ. η χρήση δοχείου νυκτός. ⁷⁷ Περιγράφει όμως και το πατροπαράδοτο Λιβαδείτικο γλεντάκι που γίνεται στο σπίτι του Λογοθέτη, όπου αναφέρει ότι ο τραγουδιστής ο οποίος καλείται να διασκεδάσει την παρέα, όσο ήταν εκεί ο ξένος επισκέπτης, δεν έλειψε από το τραπέζι ούτε μια μέρα. ⁷⁸ Τραγουδά (και αντιγράφει στο χρονικό του ο περιηγητής): ⁷⁹

«...Για μαύρα μάτια χάνομαι, για γαλανά πεθαίνω,
Για κιιά τα καταγάλα στον Άδη κατεβαίνω....»

Σημειώνει επίσης ο Clarke ότι η Λιβαδειά έχει 1.500 σπίτια, στενούς και κακοστρωμένους δρόμους. Αλλά παντού έτρεχαν νερά!

Εξ άλλου, ο Γάλλος γιατρός Φραγκίσκος Πουκεβίλ (1770-1838), συγγραφέας του κλασσικού έργου *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης* ⁸⁰ περιόδευσε στην Ελλάδα, όταν διορίσθηκε πρόξενος της Γαλλίας στην αυλή του Αλή Πασά στα Γιάννενα. Γράφει λοιπόν στο έργο του *Ταξίδι στην Ελλάδα, Στερεά, Αττική-Κόρινθος*, ⁸¹ το οποίο κυκλοφόρησε στη Γαλλία το 1826, «...η πιο συγκινητική και πιο ευγενική φιλοξενία προσφέρ-

76. Σιμόπουλος ίδιο, σελ. 85.

77. Σιμόπουλος, ίδιο, σελ. 82.

78. Επιβεβαίωση της συνέχειας της φυλής και των κατοίκων της περιοχής, όπως παλιά οι «Βοιωτοί ή Βοιωτάρχες», άνθρωποι γλετζέδες και καλοπερασάκηδες, κατά τον ιστορικό!

79. Σιμόπουλος, ίδιο.

80. Κυκλοφορεί σε αναστατική έκδοση, Μάτι 2006.

81. Ελληνική έκδοση από εκδόσεις Τολίδη, Αθήνα 1995, σελ. 145.

θηκε εκεί από τον Ιωάννη Λογοθέτη, έναν από τους πιο αγαπητούς και τους πιο ευγενικούς άνδρες της Βοιωτίας. Ήταν πλούσιος και γενναιόδωρος και το σπίτι του ήταν ανοιχτό σε όλους τους ξένους, ενώ το βαλάντιό του άνοιγε για τους δυστυχείς. 'Φεύγω από τη Λιβαδειά', έγραφε εδώ και 30 χρόνια (Σημ. Λιβαδ.: δηλαδή, περίπου στα 1790) ο Σικελός Scrofanì,⁸² 'χωρίς να αφήσω προφήτη άλλον από τον Ιωάννη (Στάμου) Λογοθέτη και άλλη θεότητα άξια να λατρευτεί από τη γοητευτική Αναστασία του... Όπου κι αν βρίσκεται ο φίλος και ευεργέτης της ανθρωπότητας Λογοθέτης, ας είναι σεβαστός κι αν αυτές οι φευγαλέες γραμμές περάσουν μπροστά του, είθε ν' ανακαλύψει σ' αυτές τη βαθιά αφοσίωση που του έχω, γιατί... τα ξέχασα όλα... τότε ήταν σκλάβος του Αλή Τεπελενλή...».

Παραθέτουμε πιο κάτω χαρακτηριστική επιστολή, την οποία υπογράφει ο Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτης, την οποία έστειλε σε παλαιό του επισκέπτη, και από τον οποίο έλαβε αντίστοιχη επιστολή αβροφροσύνης από την Αθήνα, όπου προφανώς βρισκόταν ο φίλος του. Σ' αυτήν πιστοποιείται η ευγένεια του Λογοθέτη, όπως την περιέγραψαν πολλοί επισκέπτες του.⁸³

Τὴν εὐγενεῖαν ὤμων, ἀρχόντες, φιλικῶς προσκυνῶ.

ἐκ Λιβαδίας, 22 Γουλίου.

Χαράς ἐπέλησθον, τὸ πανευγενὲς ὤμων κομισάμενος γραμμαμα, θηλώσαν μοι τὴν ἡμέραν θεοσωτήρη τῶν εὐγενῶν, καὶ τὴν εἰς τὰς κλεινας Ἀθῆνας ἐπέλευσιν, ἐν αἷς θεωρῶντες τὰ ἀρχαῖα ἀγάλλεσθε. οἷε ἐγὼ ἐπιλησθῆσομαι πύσπερ τῆς ευγενείας ὤμων, ἀλλὰ καὶ περ ἀπέσιν, ὡς παρῶσι νεοεῖς ἐντυγχάνω, καὶ οὐνευφαινομαι. τὴν γὰρ μέλαζυ ἤμων φιλιαν, μὴτε συγγενεια, μὴτε κοινωνία πατρίδος, δις, ὃ φησὶν Ὅμηρος, ὀμηλικὴ ἱραεινὴ, ὅσον ὁμοιοροπία, καὶ τοῖς ἄλλοις χαίρειν, ὅπερ μάλιστα πῆγγουσι τὰς φιλίας, καὶ σιεβρότερας ἐργάζεσθαι. ἀποπέλεσμα δὲ τῆς ἡμετέρας, καὶ ευγενεσιδότης ὤμων διαθέσωσ πέφυκε τὸ μεγαλύνειν τὰ παρ' ἐμοῦ ὃ καὶ ἀξίαν, παραχθέντα, καὶ τὰ ἐλαπίωματα, ὡς προειρημαία ἐκδιάζειν. προσφιλεῖς μοι λαν ἔσονται μοι αἱ εἰδήσεις ὤμων, περὶ τῆς ἡμετέρας μοι ὑμετέρας ὕγιαιας, ἢ σὲδὲν μοι ερασιμώτερον, καὶ εἰς ποῖα μέρη καλυθῶν θήσονται αἱ ἰδοὶ ὤμων, ας ἐπέσχημα ἀπ' ἡρανὸ εὐτυχισ καὶ αἰσίας. λυπηραὶ μοι τῶ ὄντι ἡ ἀπυσία τοιούτων φίλων ἀξίων, ἀλλ' ἡ ἀναμνησις τῆς ὑμετέρας πολυμαθείας, καὶ τῶν ἡθῶν ἡ γλυκύτης, ἐλαπίσει τὴν ἀθυμίαν, καὶ παραγγορῶσι τὴν στήρσιν. ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶ παροντος. τὰ δὲ εἰς τὴν ὤμων εἴσαν παρὰ θεῶ πάμπολλα, καὶ σωτήρια. ἐβρώσθε, ὡς φιλόσονοι μέλισσαι, τὰ ἐκλεκτὰ συναγοῖτεσ ἀνθεα, καὶ τὰ, ἐν τῇ πατρίδι ἀποταμιεύομενοι, ἤδυστα προσμένοντες τῶν λαμπρῶσ σιεφάνσ τῆς ἱμῆσ καὶ τῆς δόξης, καὶ μνημονεύοντες καὶ ἐμῶ τῶ. τῆς ὑμετέρας ευγενείας.

φίλων καὶ θεῶν,
Ἰωάννη Λογοθέτου.

καὶ γὰρ ὃ γράψας προσκυνῶ ὑμᾶσ κατὰ χρέος.

82. Περιγητής που επισκέφθηκε τη μητέρα του Λ. Κατώνη σε ένδειξη σεβασμού των αγώνων του. Στα 1794 γράφει «...Δεν μπορεί κανείς άνθρωπος στη Ευρώπη να υποδέχεται με τόση υποχρεωτικότητα τους ξένους του, σαν τον προεστό της περιοχής Γιαννάκη Λογοθέτη, ούτε γυναίκα πιο όμορφη απ' τη σύζυγό του Αναστασία. Η λύπη για το χαμό της μικρής μοναχοκόρης της, έδινε στη νεαρή Ελληνίδα μια πολύ ενδιαφέρουσα ομορφιά...».
83. Γιάννη Λάμπρου 'Λιβαδειά η Νεράιδα του Ελικώνα', 2004, σελ. 54,55.

Ο Φιλικός Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτης

Σύμφωνα με τα Απομνημονεύματα του Λιβαδείτη Αντ. Γεωργαντά⁸⁴, μετά την απελευθέρωση, συγκεντρώθηκαν οι Λιβαδείτες έξω από την εκκλησία της Αγίας Παρασκευής και εξέλεξαν τις διοικητικές και στρατιωτικές αρχές της επαρχίας Λιβαδειάς. Εκλέχτηκαν παμψηφεί ως ανώτατοι άρχοντες, Κόνσολοι, όπως λέγονταν τότε οι Σύμβουλοι (της Επιτροπής Διοικήσεως της πόλης), οι δημογέροντες επί τουρκοκρατίας Νικόλαος Νάκος, Ιωάννης (Στάμου) Λογοθέτης και Ιωάννης Φίλωνος.

Η εκλογή αυτή βεβαιώνει ότι οι δημογέροντες έχαιραν πραγματικά της εκτίμησης του λαού, αφού τους διάλεξαν για διοικητές τους, και μάλιστα την εποχή που θα μπορούσαν να ενεργήσουν (οι ψηφοφόροι) κάποια κίνηση απομακρύνσεως τους από τα κοινά, που διαφέντευαν τόσα χρόνια με την 'κάλυψη' του κατακτητή.

Ο Ιωάννης Φιλήμων, ο οποίος πρώτος έγραψε για τη Φιλική Εταιρία⁸⁵, με την εμπειρία και τη γνώση των λεπτομερειών της εποχής σημειώνει: «... Διατρανούται δε, οποίον έπνεον πατριωτισμόν και οι φαινόμενοι της πλέον αισχράς τυραννίας υπηρέται...»!

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι πολλοί συγγραφείς έγραψαν για τα γεγονότα και τις προσωπικότητες της εποχής, ασκώντας αυστηρή κριτική για τη συμπεριφορά και τις δραστηριότητες των Προεστών εκείνης της περιόδου. Οι «μεγαλοτσιφλικάδες», οι Κοτσαμπάσπδες όμως της Λιβαδειάς, απέδειξαν ότι και πατριωτισμό είχαν και προσέφεραν τις υπηρεσίες τους στην υπόθεση της Απελευθέρωσης.

Από τον πίνακα της επόμενης σελίδας, ο οποίος περιέχεται στο έργο του Ι. Φιλήμονος για την Επανάσταση,⁸⁶ προκύπτει ότι ο Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτης μυήθηκε στη Φιλική Εταιρία το 1819, δηλαδή αρκετά πριν από την έναρξη του Αγώνα το 1821. Η μύση του έγινε μετά από κατήχηση στη Λιβαδειά από τον Αθ. Ζαρείφη, καταβάλλοντας στο Ταμείο της Εταιρίας (το λεγόμενο αφιέρωμα) 20 τλρ (τουρκικές λίρες), δηλαδή ένα μεγάλο ποσό για την εποχή, αν συγκριθεί με τις 10 τλρ που κατέβα-

84. Γιαννακούρου, ό.π. σελ. 57.

85. Ι. Φιλήμονος Φιλική Εταιρία, *Εν Ναυπλία* 1834, σελ. 207.

86. Ι. Φιλήμονος *Ιστορικών Δοκίμιον Περί Ελληνικής Επανάστασεως*, 1859, Τομ. Α', σελ. 400, Παράρτημα Β'.

Αριθμ. ετήσιου	Επωνυμ. και Ίσολ. Εταιρεία	Πατρις αὐτοῦ	Ἐπάγγελμα	Ἔτος ἀναγ. ἀποφ.	Τόπος ἀναγ. χρέωσης	Καταγωγῆς	Προσφορά		Παρατηρήσεις	
							ἔδλ.	ἄλλ.		
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ Β', 400	297	Δίτριος (Διμήτριος)	Λέπτος	1824	Ὀδησός	Π. Δουγῆς	ἔδλ.	400		
	298	Λιονάρδος (Μουχάρ. Β.)	Πολιτικός	1818	Ἴαπων	Γ. Γάτος	ἄλλ.	50		
	299	Λιονάρδος (Ζαχαρίας)								
	300	Λιονάρδος (Αἰλιανός)								
	301	Λιονάρδος (Αἰλιανός)	Ἴππιαρός	Ἴπποτορ	1820	Κιωνίδιον	Γ. Σουριανός	κ	100	
	302	Λιονάρδος (Λίαν)	Κωνσταντινούπολ.	Ἴπποτορ	1817	Ὀδησός	Ν. Σκουρῆς	ἄλλ.	1	
	303	Λεόντιος	Λεβαδειεύς	Ἴπποτορ	1818					
	304	Λεόντιος (Βενιαμίν)	Λέπτος	Λέπτος	1819	Ἴαπων				
	305	Λέωντος (Διμήτριος)	Ἰπποτορ	Ἰπποτορ	1820	Γαλιζίου	Σπ. Ἀρδακίω	ἄλλ.	200	
	306	Λεωνίδης (Θεόδωρος)	Σέρβος	Βεδάκναλος	1818	Ἴαπων	Ἰω. Βενιάρδος	ἄλλ.	3	Ἀγέρωτα ἐν πλείστον αὐτοῦ Ἐκπελάτης.
	307	Δικιαραδάκειλος (Νικαῖ)	Καταλληνός	Ἰπποτορ	1820	Κωνσταντ.	Κ. Βασιλάκης	ἄλλ.	3	
	308	Δικιαραδάκειλος (Νικαῖ)	Πολυπόνηρος	στρατιωτικῆς	1818	Ἀρμάδα	Ἀναγκαστοπούς	ἄλλ.	60	
	309	Αἰσάκης (Ἰωάννης)	Κέρκυρα	Ἴπποτορ		κ	Ἰω. Πολύτρον	ἄλλ.	3	
	310	Λιγυριός (Κωνσταντ.)	Ζακύνθος		1820	κ				
	311	Λιγυριός (Νικαῖος)	Βιθυνία	Βεδάκναλος	1819	κ				
	312	Λιγυριός (Παναγιώτ.)	Πολυπόνηρος	πολιτικός		κ	Πολυπόνηρος			
	313	Λιγυριός (Νικαῖ)	Δελαβοῖς	κ		κ	Ἀεβάζης			
	314	Λιγυριός (Αἰλιανός)	Σέρβος	εὐαγγελιστῆς	1820	Ἰαπων	Ἰω. Ζαριζῆς	ἄλλ.	20	
	315	Λίπτος (Ἰωάν. Πανδ.)	Κοσσυδιανός	καλλιπῆς		κ	Κωνσταντ.	Σπ. Πανδῆς		
316	Λίπτος (Αὐθέρης)	Πολυπόνηρος	πολιτικός	1819	Πολυπόνηρος					
317	Λιουριός (Χριστόδουλος)	Ἄρσα		1817	Ὀδησός	Ν. Σκουρῆς	ἔδλ.	5		
318	Λιουριός (Γεώργιος)	Παξῶν		1819	Παξῶν	Ἰω. Παπῆ				
319	Λιγυριός (Παύλος)	Κίος		1821	Κιωνίδιον					

λε ο γνωστός αγωνιστής πλοιοκτῆτης Αντώνης Κριεζῆς ἀπὸ τὴν Ὑδρα.⁸⁷

Σημειώνεται ἐδῶ ὅτι ὁ Φιλήμων ἀναφέρει ὅτι ὁ Αθανάσιος Ζαρείφης, «...μικρὰς μὲν διανοητικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως ἄνθρωπος, μεγάλα ὅμως διαπραξάμενος διὰ τοῦ επιχειρηματικοῦ τοῦ πνεύματος...»,⁸⁸ καὶ «... ἐνήργησεν ὠφελίμως καὶ ἀλλοῦ καὶ εἰς τὴν Λεβαδείαν, ὅπου ἔλαβον ὑπαρξιν (Σημ. Λιβάδειου: μύθησαν) οἱ μοναδικοὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς (Σημ. Λιβάδειου: Φιλικῆς) Ἐταιρίας Κόνσολοι τῆς Λεβαδείας...» καὶ παραθέτει τὸ ἀκόλουθο ἔγγραφο, ὅπου ἀποδεικνύει τὴν ιδιότητα τῶν μνημῶν Κονσόλων, ποὺ ὅπως ἀναφέρθηκε, εἶχαν ἐκλεγεί τὴν ἐπάυριο τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς Λεβαδείας. Ἀναφέρει τὸ χειρόγραφο:

«... ΑΘΗΝΩΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ἐπιβεβαιεῖ.

Δια τοῦ παρόντος δήλον γίνεται, ὅτι ἐδιώρισα τὸν Μάνθον Τζήρον πεντηκόνταρχον με πενήντα ὀνομάτων, καὶ νὰ ἀγροικεῖται ἀπὸ τὴν σήμερον οὐλοφές του ἰδίῳ πρὸς γρόσια 50 τὸν μῆνα, σαράντα ἢ πενήντα ἀνθρώπους, ὅσους μπιτίση, καὶ διὰ ἐνδείξιν ἀληθείας ἐγένετο τὸ παρόν.

1821, Ἀπριλίου 24, Λεβαδεία.

87. ἴδιο, σελ. 398. Ὁ πλοίαρχος Αντώνιος Κριεζῆς πρωτοστατεῖ ἀργότερα με τοὺς πλοίαρχους Σαχτούρη καὶ Παναγιώτα στὴν ἵδρυση τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ τοῦ Ἀγῶνα, βλ. Κ. Παπαρρηγόπουλο, ΔΟΛ 2006, Βιβλίον 15, σελ. 111.

88. Ι. Φιλήμονος *Ἱστορικὸν Δοκίμιον Περί Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως...*, Τομ. Γ', σελ. 76.

Νικόλαος Νάκου και Κόνσολος Λιβαδειάς
 Κοινή ψήφω βεβαιώ τα άνωθεν.
 Ιωάννης Στάμου Λογοθέτης βεβαιώ .
 Ιωάννης Φίλωνος και Κόνσολος Λιβαδειάς⁸⁹
 Κοινή ψήφω βεβαιώ τα άνωθεν ...»⁹⁰.

Στις παραμονές της Επανάστασεως, περίπου δυο μήνες πριν, ο Φιλήμων εξηγεί ότι «...Κατά την εποχήν ταύτην βοεβόνδας διετέλει εν Λεβαδεία ο Καρά-Ισμαήλ αγάς. Διδόμενα άλλα, και ου μόνον η εμφάνισις ξένων προσώπων, ως του Ζαρείφη και λοιπών, αναφανδόν προστατευομένων παρά του Ιωάννου Λογοθέτου...» και πιο κάτω «...(Σημ. Λιβάδειου: ο βοεβόδας, επειδή φοβόταν σύμπραξη των αρχόντων με τον Αλή Πασά) κατεμύνησε προς τον Ιουσουφ πασά της Ευβοίας, ου μόνον τους προεστώτας Ν. Νάκον, Ιωάννη Στάμου Λογοθέτη και Ιωάννην Φίλωνος,...και πλείστους άλλους εκ των εκλεκτόρων της επαρχίας προσώπων ως ενεργούντες υπέρ του Αλή πασά την ανταρσίαν της Λεβαδειάς...».⁹¹

Άλλωστε, πληροφορίες για τους αγώνες του Γιαννάκη Στάμου Λογοθέτη, για την απελευθέρωση της Λιβαδειάς, έχουμε από τους ιστοριογράφους της Επανάστασεως, οι οποίοι περιγράφουν, ότι οι Τούρκοι είχαν συλλάβει τους Πρόκριτους και τους είχαν απομονώσει στο Κάστρο της Λιβαδειάς. Μαζί τους ήταν και ο Γιαννάκης Λογοθέτης. Μετά την εισβολή του Διάκου στη Λιβαδειά, κατά τα μεσάνυχτα 28 προς 29 Μαρτίου 1821, «...πρώτον έργο του Διάκου υπήρξεν η απελευθέρωσις του Νάκου και του Λογοθέτου διά της ανταλλαγής του αδελφού του βοεβόνδα...Περί δε το μεσονύκτιον της 30 Μαρτίου, ο Διάκος συνεννοηθείς μετά Λογοθέτου, Φίλωνος και Λάμπρου Νάκου, εισήλθε εις τα καταλληλότερα μέρη της Λιβαδειάς...».⁹²

Προκύπτει επομένως, ότι αναμφισβήτητα ο Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτης έδρασε και συμμετείχε στην απελευθέρωση της Λιβαδειάς με καθοριστικό τρόπο.

89. Το γεγονός μη αναφοράς του 'κοινή ψήφω', όπως στους άλλους δύο, μπορεί να είναι λάθος του Στάμου, αλλά μπορεί επίσης να ερμηνευθεί ως ένδειξη μετριοφροσύνης του ανδρός.

90. Ι. Φιλήμονος, *Φιλική Εταιρία...*, σελ. 209.

91. Ι. Φιλήμονος, *Ιστορικών Δοκίμιον...*, Τομ. Γ', σελ. 76.

92. 'Ιδιο, σελ. 82-83.

Όπως αναφέρθηκε, μετά τις χαρμόσυνες εκδηλώσεις για την απελευθέρωση της Λιβαδειάς, την 1η Απριλίου 1821, «...συνηθροίσθησαν οι Λεβαδειείς άπαντες κατά την θέσιν της Αγίας Παρασκευής, και την επανάστασιν αυτών καθηγίασαν διά της λαμπροτέρας και ενθουσιαστικωτέρας εκκλησιαστικής τελετής. Είς μητροπολίτης ο Αθηνών Διονύσιος, και δύο επίσκοποι ο Ταλαντίου (Σημ. Λιβάδειου: Αταλάντης) Νεόφυτος και ο Αμφίσσης Ησαΐας εκόσμουν αυτήν ευλογούντες το πλήθος και την σημαίαν της ελευθερίας...και ιδού ανακηρύσσονται ομοφώνως παρά τε των αρχιερέων, του λαού και των αποστόλων της Εταιρίας Αθανασίου Ζαρείφη και Δήμου Αντωνίου, της μεν Ανατολικής Ελλάδος «Κόνσολοι» ο Νικόλαος Νάκος, ο Ιωάννης Στάμου Λογοθέτης και ο Ιωάννης Φίλωνος ...Τότε ο Διάκος εσημάτισε την σημαίαν αυτού, χρώμα μεν φέρουσαν λευκόν, σύμβολον δε τον Άγιον Γεώργιον και επιγραφήν μεγάλοις γράμμασιν ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Η ΘΑΝΑΤΟΣ...».⁹³

Ως γνωστόν, μετά την απελευθέρωση της Λιβαδειάς επακολούθησε δεύτερος γύρος των Τούρκων και τον Ιούνιο του 1821 οι δυνάμεις του Ομέρ Βρυώνη πολιορκήσαν την Λιβαδειά και οι κάτοικοι της κλείσθηκαν στο Φρούριο, για να παραδοθούν μετά από 17 ημέρες πολιορκίας και με τα γυναικόπαιδα να υποφέρουν. Έγινε συμφωνία και οι Λιβαδείτες παραδόθηκαν. Οι Τούρκοι αμνήστευσαν τους κατοίκους και δώρισαν ως βοεβόδα τον Χατζή Μαχμούτ αγά και «...ως προεστώτας τον Νικόλαον Νάκον, Ιωάννη Λογοθέτην και Δημήτριον Σαράτσογλου...».⁹⁴ Το γεγονός ότι ο Ιωάννης Στάμου Λογοθέτης παραμένει συνεχώς στο προσκήνιο, είτε των αγώνων, είτε της κοινωνικής ζωής και διοίκησης, ανεξάρτητα από τις συγκυρίες, βεβαιώνει την σημαντική, ξεχωριστή και έντονη προσωπικότητα του ανδρός.

Μετά την Επανάσταση του '21 ο Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτης συνέχισε τη δράση του ως πολιτικός προσφέροντας στα κοινά, σε επίπεδο της τότε Κυβερνήσεως. Την 1η Ιανουαρίου 1822 ψηφίσθηκε το προσωρινό πολίτευμα της Ελλάδας και την 15η Ιανουαρίου η Α΄ Εθνική Συνέλευση στην Επίδαυρο εκλέγει τον Ιωάννη Στάμου Λογοθέτη ως μέλος

93. Ίδιο, σελ. 84.

94. Ίδιο, σελ. 369.

του πενταμελούς Εκτελεστικού, με πρόεδρο τον Μαυροκορδάτο.⁹⁵ Στη συνέχεια εκπροσώπησε τη Λιβαδειά στις Εθνοσυνελεύσεις Β΄ (στο Άστρος το 1822) και Γ΄ (της Επιδαύρου το 1826), ενώ χρημάτισε για λίγο και Έπαρχος στην Αίγινα.⁹⁶

Ο θάνατος του Ιωάννη Στάμου Λογοθέτη τοποθετείται στο δεύτερο εξάμηνο του 1826, χωρίς να είναι γνωστή η ακριβής ημερομηνία κι ο τόπος θανάτου. Ένα όμως είναι βέβαιο ότι «...ο Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτης στην προεπαναστατική εποχή στάθηκε ένας στυλοβάτης της προόδου της Λιβαδειάς και στην Επανάσταση ένας συνειδητός κι ένθερμος ιδεολόγος...».⁹⁷

Από τη σύζυγό του Ασπασία ο Γιαννάκης Στάμου απέκτησε 3 κόρες, την Άννα, την Ρεγγίνα και την Αικατερίνη (Κατίνα).

Γνωρίζουμε ότι παντρεύτηκαν, το 1813 η Άννα το Γιαννούλη Νάκο, η Ρεγγίνα τον Παναγιωτάκη Λιδωρίκη και η Κατίνα τον Αντώνη Γεωργαντά⁹⁸ στα 1827.

Παραθέτουμε έγχρωμη λιθογραφία της αρχόντισσας Ρεγγίνας Στάμου Λογοθέτη, η οποία φιλοτεχνήθηκε από τον Dupré, βασισμένο σε σχέδιο του C. Motte⁹⁹. Στη φωτογραφία της λιθογραφίας στο κάτω αριστερό άκρο επιγράφει χειρόγραφα 'ρεγγίνα αρχων λογοθέτη', και αυτό επισημαίνει τη δεύτερη κόρη του άρχοντα Λογοθέτη (Ρεγγίνα). Δεξιά στη μέση υπογράφει ο L. Dupré στο έργο, το οποίο τοποθετείται στα 1818.

Ο Σιμόπουλος¹⁰⁰ εκφράζει την υπόθεση ότι ο Γιαννάκης Στάμου ήταν

Εικ. 45. «Η κόρη της Λιβαδειάς», Ρεγγίνα, θυγατέρα του άρχοντα Γιαννάκη Στάμου Λογοθέτη. L. Dupré (1818)

95. Κ. Παπαρρηγόπουλος *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, έκδοση ΔΟΛ 2006, Τομ. 19, Βιβλίου 15, σελ. 80.

96. Τ. Λάππα *Λιβαδιά...*, σελ.89.

97. Τ. Λάππα, ίδιο ό.π.

98. Τ. Λάππα, ίδιο ό.π. Επιβεβαιώνεται και εδώ η συνήθεια των χαϊδευτικών (π.χ. Γιαννούλη, Παναγιωτάκη...) στα μικρά ονόματα των 'αγαπητών' από τους συμπολίτες.

99. Από το Αρχείο Π. Στάμου.

100. Σιμόπουλος *Ξένοι Ταξιδιώτες...*, τομ. Β΄, σελ. 456.

γιός του Σπυριδάκη Στάμου. Εκτίμησή μας είναι ότι αυτό έχει ελάχιστες πιθανότητες, έως καμιά. Αφού ο Σπυρίδων Στάμου είναι ήδη πρόκριτος στα 1784, όπως μαρτυρεί η διήγηση του Sturzenbecker, ενώ ο Scrofani μαρτυρεί ότι φιλοξενήθηκε από τον άρχοντα Γιαννάκη Στάμου στα 1794, το πιθανότερο είναι ο Σπυρίδων και ο Ιωάννης Στάμου να είναι αδέρφια. Δεν αναφέρεται όμως, στα Αρχεία μέχρι στιγμής, το παρανόμι Χονδροδήμος στον Σπυρίδωνα. Αναφέρονται πάντως και οι δύο ως Λογοθέτες, είχαν δηλαδή τον εκκλησιαστικό τίτλο. Ο τίτλος όμως δεν ήταν κληρονομικός ή οικογενειακός! Επομένως τον έλαβαν χωριστά, ο καθένας για την προσφορά ειδικών υπηρεσιών προς την εκκλησία. Τέλος, η μικρή αριθμητικά χρονική διαφορά (1784 – 1794) δεν δικαιολογεί το γεγονός ο Γιαννάκης να είναι γιος του Σπυριδάκη.

3. Αικατερίνη, θυγατέρα Ιωάννου Στάμου Λογοθέτη

Η Αικατερίνη (Κατίνα) Ιωάννου Στάμου γεννήθηκε το 1809 και λόγω των γεγονότων της εποχής ο πατέρας της την φυγάδευσε στην Τεργιέστη, προκειμένου να γλιτώσει από το μίσος των Τούρκων για τον πατέρα της.

Σε ηλικία 18 ετών όμως βρέθηκε στην Αίγινα, τον καιρό που φθάνει εκεί ο Καποδίστριας. Στην Αίγινα βρέθηκε για κρατικές υποθέσεις και ο γνωστός αγωνιστής της Λιβαδειάς Αντώνιος Γεωργαντάς. Δεν είναι γνωστές οι συνθήκες κάτω από τις οποίες γνωρίστηκαν, πάντως υπάρχει συμφωνητικό ‘διαλύσεως αρραβώνα’ του 1827 της Κατίνας Στάμου με τον εφοπλιστή Θόδωρο Βαλιάνο¹⁰¹, το οποίο συγχρόνως είναι και συμφωνητικό¹⁰², για τον αρραβώνα της με τον Αντώνιο Γεωργαντά. Η Κατίνα Στάμου εξηγεί ότι δεν μπορεί να συμφωνήσει με την απόφαση του πατέρα της να την αρραβωνιάσει χωρίς την άδειά της με τον Βαλιάνο. Ο Βαλιάνος δέχτηκε τη διάλυση του αρραβώνα και «...επέστρεψε τη διαθήκη του πατρός της...». Η διαθήκη δεν έχει βρεθεί μέχρι σήμερα, αλλά θα πρέπει να περιέχει σημαντικές πληροφορίες για την οικογένεια Στάμου

101. Σε Επισύναμμα η αντίστοιχη επιστολή Βαλιάνου προς Ι. Κωλέττη, στην οποία εξηγεί ότι ξόδεψε πολλά χρήματα για τον αρραβώνα του με τη Στάμου και έχει περιέλθει σε άσχημη οικονομική κατάσταση.

102. Τ. Λάππα Λειβαδιά., ό.π., σελ. 115.

και τη Λιβαδειά. Η επιστολή συμφωνία των Στάμου και Γεωργαντά έχει μεγάλο ενδιαφέρον επίσης, για την προίκα της Αικατερίνης Στάμου, η οποία απαριθμείται με λεπτομέριες και είναι αρκετά μεγάλη για την εποχή. Σημειώνεται δε

ενδεικτικά το δώρο των αρραβώνων του Γιωργαντά, ένα «...γκερδάνι αδαμάντινον ταλλήρων διστύλων εννενήκοντα,... εν ζευγάρι σκουλαρίκια με μαργαριτάρια και διαφόρους πέτρας πολυτίμους... και δύο ζώνας την μίαν μαλαγματένειαν και την άλλην μαργαριταρένειαν...». Και όλα αυτά τα προγαμιαία δώρα, και επί πλέον τα φορέματα κ.λ.π., βεβαίως σημειώνουν την ανθηρή οικονομική κατάσταση του άρχοντα Α. Γιωργαντά.

Το έγγραφο όπως φαίνεται στα δεξιά της σελίδας.

Από το έγγραφο αυτό πληροφορούμαστε επίσης, ότι η

Κατίνα Στάμου Λογοθέτη, εκτός από την Τεργέστη, είχε περάσει και από τη Ζάκυνθο. Είναι γνωστό ότι οι Λιβαδείτες είχαν σχέσεις με τη Ζάκυνθο

«Ἐπειδὴ ἡ ὑποφαινομένη Αἰκατερίνη θυγάτηρ τοῦ Μακαρίτου Κυρίου Ἰωάννου Λογοθέτη ἐκ Λεβαδείας ἐπανελθοῦσα πρὸ δύο ἡδὴ περίπου μηνῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον καὶ ἀπὸ τὸ Τρίεσιον καὶ μὴ εὐδαιμονομένη εἰς τὴν προγενομένην παρὰ τοῦ πατρὸς τῆς εἰς Ναύπλιον εἰς ἀπουσίαν καὶ χωρὶς τῆς εἰδήσεως καὶ συναίνεσώς τῆς μνηστείας αὐτῆς μετὰ τοῦ Κυρίου Θεοδώρου Βαλλιάνου, διέλυσε τὸν ἀκούσιον αὐτὸν δεσμόν μετ' ὀλίγας ἡμέρας τῆς ἐδῶ ἀφίξεώς τῆς, ἀποδοκιμάσασα τὴν πράξιν αὐτὴν τοῦ πατρὸς τῆς, καὶ ὁ μνηστήρ αὐτῆς Κύριος Θεόδωρος Βαλλιάνος ὡσαύτως δεχθεὶς τὴν διάλυσιν αὐτῆς τῆς μνηστείας, ἐπέστρεφεν εἰς αὐτὴν τὴν ἀνὰ χεῖρας τοῦ διαθήκην τοῦ πατρὸς τῆς, καὶ ἐπειδὴ ἡ εἰρημένη, οὕσα εἰς νόμιμον ἡλικίαν γάμου καὶ ἐλευθέρᾳ κατὰ τοὺς νόμους εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὑποκειμένου, μετὰ τοῦ ὁποίου μέλλει νὰ συζευχθῆ, θέλει νυμφευθῆ μετ' ἀνδρᾶ ἄξιον τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς, διὰ τοῦτο μετ' ἐλευθέρᾳ καὶ ἀπαράβιαστον θέλησιν τῆς ἐκλεξε διὰ μνηστήρα καὶ σύζυγόν τῆς τὸν κύριον Ἀντώνιον Γεωργαντᾶ συμπατριώτην τῆς, ὅστις σύμφωνα εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτὴν τῆς κυρίας Αἰκατερίνης, δέχεται αὐτὴν εὐχάριστος διὰ συμβίαν του. Ὅθεν καὶ ἐσυμφώνησαν ἀμοιβαίως τὴν μνηστείαν καὶ τὴν νόμιμον ἔνωσιν των μετ' αὐτοῦ ἀδιασπάστους δεσμοῦ τοῦ συνοικεσίου κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικῶς καὶ πολιτικῶς νόμους καὶ ὑπόσχομαι ἀμοιβαίως νὰ φυλάξουν τὴν συμφωνίαν αὐτὴν σταθερῶς καὶ ἀμετατρέπτως μέχρι τέλους. Καὶ ἡ μὲν κυρία Αἰκατερίνη ἔχει ὡς προίκα τῆς τὰ ἀκίνητα μόνον κτήματα, ὅσο ὁ μακαρίτης πατὴρ τῆς ζῶν τὴν ἄφησεν ἐκ τῆς περιουσίας του διὰ τῆς διαθήκης του, ὡς φαίνεται ἐν αὐτῇ. Ὁ δὲ κύριος Ἀντώνιος Γεωργαντᾶς τῆς ὑπόσχεται διὰ προγαμιαίαν δωρεάν φλωρία Βενέτικα ἑκατὸν πενήντα, ἀριθ. 150, καὶ διὰ φορέματα νυφικὰ ὅτι λογῆς τὰ θελήσῃ, τὰλλήρα διστύλα διακόσια, ἀριθ. 200, τῇ χαρίζει δὲ προσέτι καὶ ἓν γκερδάνι ἀδαμάντινον ταλλήρων διστύλων ἐννενήκοντα, ἀριθ. 90, ἓν ζευγάρι σκουλαρίκια μετ' μαργαριτάρια καὶ διαφόρους πέτρας πολυτίμους, ταλλήρων διστύλων τριάκοντα, ἀριθ. 30, καὶ δύο ζώνας τὴν μίαν μαλαγματένειαν καὶ τὴν ἄλλην μαργαριταρένειαν, τὰς δύο ἄλλοι ταλλήρων τριάκοντα, ἀριθ. 30, καὶ ὅλα αὐτὰ, τόσον τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς, ὥσαν καὶ τὰ τῶν φορεμάτων χρήματα καὶ τὰ λοιπὰ χρήματα θέλουν εἶσθαι καὶ ἐνωεῖσθαι: πάντοτε εἰς τὴν κυριότητα τῆς κυρίας Αἰκατερίνης. Ὁ γάμος δὲ οὗτος θέλει ἐκτελεσθῆ, ὅταν καὶ οἱ δύο ἐκ συμφώνου κρίνουν ἀρμόδιον τὸν καιρὸν ἐντὸς τοῦ ἐλευσομένου ἔτους.

Ταῦτα ἐσυμφώνησαν μεταξύ των μετ' ἀμοιβαίαν εὐχάριστην καὶ ἐκούσιον θέλησιν. Δι' ὅ καὶ ἔγιναν δύο ἀπαράλλακτα συμφωνητικὰ γράμματα, ἰσχὺν ἔχοντα δημοσίου καὶ ἐπισήμου πράξεως τὰ ὅποια ὑπογραφήντα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν θέλει διατηρηεῖσθαι ἕκαστον παρ' αὐτῶν δι' ἀμοιβαίαν ἀσφάλειαν καὶ εἰς ἔνδειξιν ὑποφαίνονται ἰδιοχειρῶς.

Τὴν 1 Δεκεμβρίου 1827 ἐν Αἰγίνῃ

Ἀντώνιος Γεωργαντᾶς βεβαιῶ

Αἰκατερίνη Ἰωάννου Λογοθέτη βεβαιῶ.»

Επιστολή συμφωνία γάμου Στάμου Λογοθέτη - Γεωργαντά

από παλιά. Και ο Λάμπρος Κατσώνης διέφυγε το 1768 στη Ζάκυνθο, και εκεί επέστρεψε πολλές φορές κατά τους αγώνες του. Μαζί του είχε κι άλλους Λιβαδίτες στα πληρώματά του,¹⁰³ επομένως τουλάχιστον από εκεί μπορεί ο Στάμου να είχε σχέσεις και οικονομικές συναλλαγές με ανθρώπους, ίσως και εμπορευόμενους, όπως ήταν και ο ίδιος. Ήταν λοιπόν φυσικό να στείλει στο εξωτερικό την κόρη του για να την σώσει. Η Ζάκυνθος άλλωστε ήταν ανεξάρτητη από το Οθωμανικό κράτος, γι' αυτό κατέφευγαν εκεί πολλοί Έλληνες της σκλαβωμένης Ελλάδας.

Η Κατίνα Στάμου - Γεωργαντά, η οποία στο πλευρό του συζύγου της διακρίθηκε και στην πολιτική, πέθανε στην Αθήνα το 1892 και το επικήδειο δημοσίευμα¹⁰⁴ μας πληροφορεί ότι «...διεκρίθη δε κατά βίον επί μορφώσει, σπανίαις αρεταίς και πολιτική νοημοσύνη συγκεντρώσασα κατά παρωχημένην ήδη εποχήν εν τω αρχοντικώ οίκω αυτής παν ό,τι είχεν έξοχον εν τη πολιτική η ημετέρα πατρίς και πάντα τα ηρωικά και δεδοξα-σμένα λείψανα του αγώνος. Εκ της σφαγής των Τούρκων διεσώθη κατά μικράν ηλικίαν αποδημήσασα εις Τεργέστην. Η σφαγή είχε διαταχθεί υπό του Σουλτάνου Μαχμούτη κατά του πατρός της...».

Με τον Αντώνιο Γεωργαντά, ο οποίος έφτασε στο βαθμό του Υποστράτηγου και διέπρεψε ως πολιτικός της Ελλάδας, η Κατίνα Στάμου απόχτησε 3 κόρες κι ένα γιό.

Στάμου στη Ναυτική παράδοση

Αντί για Επίλογο, αποτολμάμε τη διασύνδεση του ονόματος, εντελώς συμβολικά, με την σημερινή πραγματικότητα.

Σήμερα το Πολεμικό Ναυτικό της Ελλάδας έχει στη δύναμή του ένα Πολεμικό πλοίο με το όνομα ΠΠΚ 'ΣΤΑΜΟΥ' (Σημ. Λιβάδειου: Παράκτιο Περιπολικό Κατευθυνωμένων [βλημάτων]). Φαίνεται ότι το όνομα **Στάμου**, με διάφορες μορφές και αιτίες έχει περάσει στην ιστορία του τόπου μας.

Το όνομα το οποίο φέρει το πολεμικό πλοίο, ανήκει στον ήρωα Ανθυπασπιστή Λεωνίδα Στάμου, ο οποίος ήταν μέλος του πληρώματος του

103. Γ. Πριάξιν *Ο Λάμπρος Κατσώνης στην ιστορία Ελλάδας και Ρωσίας*, Επιμέλεια - Συμπλήρωμα Π. Στάμου, Αθήνα 2005, σελ. 259.

104. *Εφημερίς Καιροί*, 18 Ιανουαρίου 1892, και Τ. Λάππας, ό,π, σελ. 116.

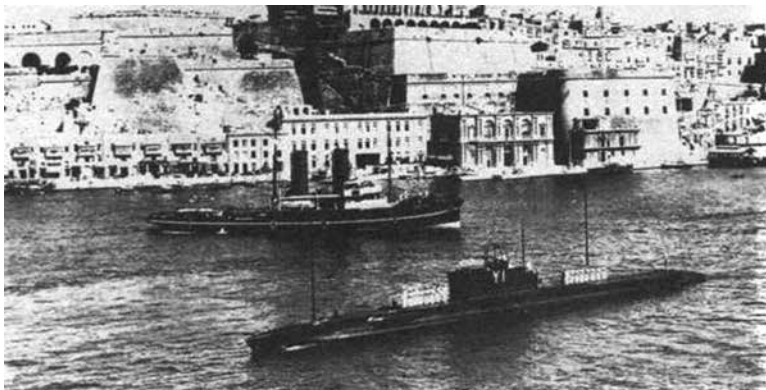
Υποβρυχίου ΚΑΤΣΩΝΗΣ, όταν αυτό βυθίστηκε από τους Γερμανούς έξω από τη Σκιάθο, στις 23 Σεπτεμβρίου 1943!

Πιο κάτω παρέχονται στοιχεία για το Πολεμικό μας πλοίο:¹⁰⁵

ΠΠΚ «**ΣΤΑΜΟΥ (P 287)**»

- Παράκτιο Περιπολικό Κατευθυνομένων Βλημάτων, πρώην P-28.
- Έλαβε το όνομα αυτό προς τιμήν του **Ανθυπασπιστού Στάμου του Υποβρυχίου ΚΑΤΣΩΝΗΣ**, ο οποίος έπεσε μαχόμενος κατά των Γερμανών κατά την καταβύθιση του υποβρυχίου στα στενά της Σκιάθου στις 14 Σεπτεμβρίου του 1943.
- Ξύλινο σκάφος παρηγγελθέν από την Κύπρο αλλά τελικώς κατέληξε στην Ελλάδα.
- Καθειλκώθη το 1974 στα Ναυπηγεία C.N. de l'Estereil, Cannes.
- Παρελήφθη στις 28 Ιουλίου του 1974 με πρώτο κυβερνήτη τον Υπχο Α. Μιχούδη.
- Κατέπλευσε στην Ελλάδα: 5 Αυγούστου 1975.
- Ενετάγη στον Στόλο 4 Δεκεμβρίου 1975.
- Του ιδίου τύπου πλοίο είναι το «**Δίοπος ΑΝΤΩΝΙΟΥ**», P-286.

Κατά μία εντυπωσιακή σύμπτωση το όνομα Στάμου, της μεγάλης ιστορικής Λιβαδεϊτικής φαμίλιας, συνδέθηκε στις μέρες μας με τον έτερο μεγάλο Λιβαδεΐτη προεπαναστικό ήρωα, τον Λάμπρο Κατσώνη, από το Πολεμικό μας Ναυτικό!

Το υποβρύχιο Λ. Κατσώνης στην Αγγλική Ναυτική βάση της Μάλτας

105. Από την επίσημη ιστοσελίδα του Πολεμικού Ναυτικού.

Ιούνιος 2005

ΡΙΖΑΡΙ, ΚΙΝΝΑΒΑΡΙ ΜΑΛΛΙ ΠΡΟΒΑΤΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ - ΛΙΒΑΔΕΙΑΣ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 18^{ου} ΑΙΩΝΑ¹⁰⁶

Εισαγωγή

Πολλοί έχουν υποστηρίξει ότι το μεταίχμιο του 18ου προς τον 19ο αιώνα είναι μια πολύ ελκυστική περίοδος της νεότερης ιστορίας μας. Και όχι άδικα. Είναι η περίοδος, όπου σημειώνονται ανακατατάξεις στην ισορροπία των δυνάμεων της εποχής, ισορροπία όχι μόνο στις γεωπολιτικές, στρατιωτικές, αλλά όπως είναι επόμενο και σ' αυτές του οικονομικού χαρακτήρα ανακατατάξεις. Η εικόνα του εμπορίου αλλάζει θετικά προς μια πιο ελεύθερη μορφή, τουλάχιστον από άποψη δυνατοτήτων αναπτύξεως των εξαγωγών.

Η Ρωσοτουρκική Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή έχει βοηθήσει την ανάπτυξη της Ελληνικής Εμπορικής Ναυτιλίας. Οι δρόμοι μεταφοράς εμπορευμάτων έχουν πολλαπλασιαστεί. Ο συνδυασμός των επαναστατικών κινήσεων στον Ελλαδικό χώρο τις τελευταίες δεκαετίες (Ορλωφικά, δράση Λάμπρου Κατσώνη κ.λ.π.) με την εξάπλωση του νεοελληνικού διαφωτισμού, έχουν δημιουργήσει τις προϋποθέσεις αναπτύξεως της εθνικής συνείδησης (κοινός χώρος, κοινός πολιτισμός, κοινή οικονομία).

Η ανάπτυξη του εμπορίου και των εξαγωγών, δίνει την ώθηση στην παραγωγή, η οποία στον Ελλαδικό χώρο συστηματοποιείται όλο και περισσότερο, για χάρη μιάς ευρύτερης πλέον αγοράς, η οποία εκτείνεται στις Δυτικές και Ανατολικές ακτές της Μεσογείου, την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, αλλά και στην παλαιότερη αγορά, παραδοσιακά συνδεδεμένη με το Ελληνικό εμπόριο, την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας για

106. Δημοσιεύτηκε στην ιστοσελίδα του Συλλόγου Λεβαδέων «Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ».

τους Ρώσους, Εύξεινο Πόντο για τους Έλληνες. Στα 1800, στο Παρίσι εκδίδεται ένα σημαντικό βιβλίο (Σημ. 1) από ένα νεαρό Γάλλο διπλωμάτη, τον Φελίξ Μπωζούρ, ο οποίος υπηρετούσε στο Προξενείο της Θεσσαλονίκης. Το βιβλίο γράφθηκε μετά από έρευνα του συγγραφέα, επί δέκα χρόνια, από το 1787 μέχρι το 1797. Ο Μπωζούρ στέλνει Εκθέσεις στο Υπουργείο του στο Παρίσι, μετά από επί τόπου επισκέψεις στις διάφορες περιοχές. Η καταγραφή των στοιχείων των Εκθέσεων αποτελεί πολύτιμη μαρτυρία. Πρόκειται για μια λεπτομερή ‘χαρτογράφηση’ της παραγωγής των πιο σημαντικών προϊόντων στην Ελλάδα.

Από τις εκθέσεις του Μπωζούρ λοιπόν, και για την περιοχή της Βοιωτίας, αλλά και της Λιβαδειάς ειδικότερα, έχουμε πληροφορίες ως προς την παραγωγή και το αντίστοιχο εμπόριο, όχι όμως ως προς το βαμβάκι, όπως θα περιμέναμε, αφού δεν αναφέρεται η Βοιωτία στις περιοχές παραγωγής βαμβακιού κατά την περίοδο αυτή, αλλά σχετικά με προϊόντα τα οποία για την εποχή είναι πολύ χρήσιμα και σπάνια: Το ριζάρι της Βοιωτίας και το κιννάβαρι της Λιβαδειάς. Επίσης, έχουμε στοιχεία για το μαλλί από πρόβατα, το οποίο είναι πολύ καλής ποιότητας, και γι αυτό προτιμάται.

Το ριζάρι

Στην Ένατη Έκθεση του, με στοιχεία Λειβαδιά, 25 Φλορεάλ (Σημ. 2), χρόνος 5ος (Σημ. 3), αναφέρει ο Μπωζούρ τις λεπτομέρειες για την παραγωγή και διάθεση του Ριζαριού.

Πληροφορούμαστε (Σημ. 4) λοιπόν ότι το ριζάρι, ή όπως το λένε στο εμπόριο αλιζάρι, ως φυτό ευδοκίμει παντού χωρίς διάκριση, σ’ όλα τα χώματα. Περισσότερο βέβαια στα χώματα με θρεπτικά συστατικά και λιγότερο σε συμπαγή. Προτιμά όμως καλλίτερα τα αργιλικά και αμμώδη εδάφη. Ακόμα περισσότερο δε, προτιμά τα βαλτώδη και τις όχθες.

Η Κωπαΐδα στις όχθες της παράγει τα καλύτερα ριζάρια. Η Κάπραινα (Χαιρώνεια), η Σκριπού, η λασπώδης Ογκηστός (Σημ. 5) και τα χωριά της πεδιάδας των Θηβών έχουν όμορφα χωράφια με ριζάρι, όπως της πεδιάδας των Σάρδεων, μας λέγει ο Μπωζούρ.

Επειδή στην Ελλάδα δεν είναι γνωστά τα φυτώρια, όπως ήδη καλλιεργείται το ριζάρι στη Γαλλία, σπέρνουν περιβόλια και χωράφια με ριζά-

ρι, όπως κάνουν με το σιτάρι. Σπέρνουν κατά αυλάκια ή κατά πρασιές και το χωράφι παρουσιάζει ωραίο θέαμα, παρατηρεί ο Μπωζούρ !

Η σπορά γίνεται στους μήνες Πλυβιόζ και Βαντόζ (Σημ. 6), λέει ο Μπωζούρ, και μόλις φθάσει το φυτό περίπου ένα μέτρο το παραχώνουν με χώμα. Βγάζουν το χώμα από τα πλαϊνά χαντάκια και παραχώνουν το φυτό πάνω στην πρασιά. Έτσι όπως γίνεται το ίδιο κάθε χρόνο με τα νέα κλαδιά, στο τέλος τα χαντάκια δίπλα από το φυτό μεγαλώνουν και οι πρασιές γίνονται φράκτες. Η συγκομιδή αρχίζει τον τέταρτο ή τον πέμπτο χρόνο, ώστε το φυτό να ριζώσει για καλά. Εδώ είναι και η αξία της παραγωγής, στις πολλές και όμορφες ρίζες.

Οι ρίζες έχουν χρωστικές ιδιότητες και πρέπει να καθαρίζονται προσεκτικά με το χέρι από το χώμα. Στη συνέχεια οι ρίζες ξαπλώνονται κάτω από σκεπασμένους χώρους, στη σκιά, για να στεγνώσουν μόνο με τον αέρα, γιατί ο ήλιος αφαιρεί χρωστικές ουσίες, ενώ όταν ακολουθηθεί η σωστή διαδικασία έχουν ως αποτέλεσμα να παρέχουν το κόκκινο χρώμα της βαφής των υφασμάτων.

«...Ένα στρέμμα γής σπαρμένο με ριζάρι, δίνει σε 4 χρόνια 4000 οκάδες νωπές ρίζες, που κατά τους υπολογισμούς μου, πρέπει να μειώνονται σε 600 σχεδόν οκάδες, όταν ξηραθούν. Ο ξερό ριζάρι πουλιέται 30 ως 40 παράδες την οκά, που δίνει ποσό 600 με 700 πιάστρων το χρόνο, προϊόν που μπορεί να συγκριθεί με του σιταριού...» (Σημ. 7). Αξίζει να σημειωθεί εδώ, ότι το ριζάρι δεν χρειάζεται την ίδια φροντίδα και κόπο. Επίσης το σπέρνουν σε χωράφια ακατάλληλα για σιτάρι και όσπρια.

Το Ελληνικό ριζάρι είναι φθινό και χρησιμοποιείται αρκετά στα βαφεία της Γαλλίας. Δημιουργεί ένα στέρεο κόκκινο χρώμα, το οποίο αντέχει στις δοκιμασίες του αέρα, δεν 'κόβει' στον ήλιο και χρησιμοποιείται ως στερεωτικό για άλλα σύνθετα χρώματα.

«... Από τη μεγάλη πεδιάδα της Βοιωτίας συγκεντρώνονται 1200 σάκκοι αλιζάρι. Οι 700 καταναλώνονται μέσα στην Ελλάδα – νηματοργία Αμπελακίων και Τυρνάβου – και οι άλλοι 500 σάκκοι εξάγονται στο Λιβόρνο, στη Τεργέστη και στη Μασσαλία. Κάθε σάκκος περιέχει 100 οκάδες και η αξία της οκάς είναι 20 έως 25 παράδες...» (Σημ. 8).

Όπως σε όλα τα εμπορεύματα, έτσι και για το ριζάρι απαιτείται γνώση του έμπορου, ώστε να εξασφαλίσει καλή ποιότητα του προϊόντος αυτού. Έχουν αναπτυχθεί λοιπόν και οι ανάλογες δεξιότητες. Στο Ρό-

τερνταμ διακρίνονται δύο είδη ριζαριού, από ‘το κλαδί’ και από ‘το τσαμπί’. Στην Ανατολή όμως, το ριζάρι πουλιέται κατά ‘κλαδί’, με το κομμάτι όπως λέγεται. «...Αυτός ο τελευταίος τρόπος υπόκειται σε χίλιες απάτες...» (Σημ. 9), ομολογεί ο Μπωζούρ.

Στους Έλληνες μεσίτες εμπόρους έχει αναπτυχθεί η εμπειρία αναγνώρισης της ποιότητας. Ισχυρίζονται ότι αναγνώριζαν την καλή ποιότητα από το κοκκίνισμα, όταν σπάσει η ρίζα ή από το ότι μπορεί να διαποτίσει το χαρτί όταν είναι μουσκεμένο.

«...Θέλησα να κάνω μόνος μου αυτά τα δυο πειράματα και ομολογώ πως αν δεν υπάρχουν άλλες πιο ασφαλείς ενδείξεις, μπορεί κανείς να απατηθεί... Η απάτη θα είναι μικρότερη αν αγοράσει κανείς από τα χωράφια... αν όμως είναι υποχρεωμένος να το αγοράσει στην αγορά της Λιβαδειάς, πρέπει να είναι πολύ επιφυλακτικός...» (Σημ. 10).

Το κιννάβαρι της Λιβαδειάς

Το κιννάβαρι, όπως ήταν γνωστό στο εμπόριο της Μεσογείου, προέρχεται από ένα έντομο υμενόπτερο, που λέγεται κέρμης. Ο κέρμης, μεγαλώνει σε μια μικρή βελανιδιά (*ilex coccigera*), παρόμοια με τον κέρμη της Αμερικής ο οποίος μεγαλώνει πάνω στην αγριοσυκιά (Σημ. 11).

Κέρμης επίσης είναι η γνωστή χρωστική ουσία, το κοινώς λεγόμενο κρεμέζι, που παράγει ο κέρμης ο βαφικός, το έντομο.

Η βελανιδιά, πάνω στην οποία ευδοκίμει ο κέρμης, φύτευε σε αφθονία «...στη Βοιωτία προς τη Φωκίδα, που τη βρέχει η θάλασσα...» (Σημ. 12), στον Ελικώνα και στον Παρνασσό. Ειδικότερα, επειδή προτιμάει τα στείρα και όλο βότσαλο χωράφια, αποτελούσε «...το μοναδικό πλούτο των χωριών Δελφοί, Κρίσα (Σημ. ΠΣ: το Χρυσό), Κυπαρισσία, Δαύλεια, Άμβρωσος (Σημ. ΠΣ: Δίστομο), Αντίκυρα, ...και Θεσπιές...» (Σημ. 13).

Το κρεμέζι γίνεται από το αυγό, το οποίο περνώντας στη φάση της νύφης τρυπάει το κέλυφος και παίρνει σφαιρικό σχήμα. Δεν τρώει τα φύλλα, αλλά τα γλύφει με τη μικρή του προβοσκίδα. Το θηλυκό γεννάει τα αυγά του το καλοκαίρι, και παίρνει τη μορφή ενός κουβαριού, σαν φούσκα, και τα αυγά έχουν ένα χρώμα ανοικτό κόκκινο.

Το κρύο αναγκάζει το έντομο να προτιμάει πιο μαλακό κλίμα, τις βελανιδιές που είναι παραθαλάσσιες. Την άνοιξη γίνεται η συσκομιδή, από

γυναίκες οι οποίες το ξεκολλάνε με τα νύχια τους την αυγή, γιατί τότε ξεκολλάνε ευκολότερα. Ποτίζουν τους κέρμυτες με ξύδι, για να σκοτώσουν τα αρσενικά, τα οποία θα πετούσαν από τα αυγά παίρνοντας μαζί τους τη χρωστική ουσία.

Στεγνώνονται οι κέρμυτες και τρίβονται σε ένα σακί, μέχρι να γίνουν γυαλιστεροί και να πάρουν τη μορφή του κουκουλιού. Από το κουκούλι αυτό βγαίνει σε κόκκους η κοκκινωπή σκόνη που ονομάζεται 'άλυκο κόκκινο' (Σημ.14).

«...Η περιοχή της Λιβαδειάς που εκτείνεται έξω ως επτά λεύγες γύρω από την ομώνυμη πόλη, παράγει κατά μέσο όρο, 6.000 οκάδες κρεμέζι το χρόνο. Από αυτή 2.000 οκάδες καταναλώνονται στα υφαντουργία του τόπου και εξαγωγή τις 4.000 οκάδες στη Γαλλία και στην Ιταλία. Η οκά πουλιέται 6 και 7 πιάστρα. Η τιμή αυτή μας δείχνει πως το κρεμέζι αποφέρει κάθε χρόνο στη Λιβαδειά 25 ως 30.000 πιάστρα...» (Σημ.15). Όπως αναφέρει ο Μπωζούρ, οι κάτοικοι της Μασσαλίας μεταπωλούν το κρεμέζι στους Τυνήσιους, οι οποίοι το μεταχειρίζονται για να βάφουν τα φέσια. Το χρώμα τους «είναι όμορφο και σταθερό και αυτό μας κάνει να λυπόμαστε γιατί οι βαφείς μας δεν χρησιμοποιούν πια το κρεμέζι...», αναφέρει ο Μπωζούρ!

Το μαλλί του πρόβατου

«...Η Ελλάδα τρέφει πολλά κτήνη, γιατί τα τρία τέταρτα του εδάφους της είναι ακαλλιέργητα. Η άγνοια και η βαρβαρότητα μπορούν να σταματήσουν την ευφορία, που είναι καρπός καλλιέργειας, αλλά δεν μπορούν ποτέ να σταματήσουν τη γονιμότητα, που χαρίζει η φύση. Ένα καλό και εγκαταλελειμμένο χωράφι θα παράγει πάντοτε βοσκές και οι βοσκές θα τρέφουν πάντοτε τα ζώα...» μας λέει πολύ φιλοσοφημένα ο Μπωζούρ (Σημ.16).

Και αφού περιγράψει τα χαρακτηριστικά των Ελληνικών προβάτων αποφαινεται ότι «...το πρόβατο της Λιβαδειάς είναι ωραιότερο από τα πρόβατα της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας. Είναι πιο ψηλό, πιο δυνατό και έχει καλλίτερο παράστημα. Το μαλλί του είναι εξαιρετικά κατσαρό, αλλά μαλακό και απαλό...».

Συνεχίζει ο Μπωζούρ «...Η γενική άποψη της περιοχής της Λιβαδειάς είναι γοητευτική με την ποικιλία των λόφων, των κοιλάδων, των λιμνών και των ρυακιών. Ο αγριομαϊντανός και το τριφύλλι αναπτύσσονται ως τις

ακτές της θάλασσας και οι λόφοι είναι σκεπασμένοι με αρωματικά φυτά. Παντού τα κοπάδια βρίσκουν τα καλλίτερα χόρτα και το πιο εύκρατο κλίμα. Οι βοσκές της Οίτης και του Παρνασσού αξίζουν περισσότερο από τις βοσκές των γειτονικών περιοχών. Τα πρόβατα, που βόσκουν πάνω σ' αυτά τα βουνά, δίνουν πιο λεπτό κρέας και ωραιότερα μαλλιά...» (Σημ.17).

Είναι φανερό από τις πιο πάνω περιγραφές ότι ο συγγραφέας θεωρεί 'Λιβαδειά' την ευρύτερη περιοχή, στην οποία είχε δοθεί τότε το όνομα του μεγαλύτερου διοικητικού, εμπορικού, και πολιτισμικού κέντρου της όλης περιοχής, δηλαδή της Λιβαδειάς. Άλλωστε, χαρτογραφικές και ιστορικές μαρτυρίες της αντίστοιχης περιόδου αναφέρουν ολόκληρη την σημερινή Στερεά Ελλάδα ως ΛΕΒΑΔΕΙΑ.¹⁰⁷

Πάντως παραμένει αξιοσημείωτη η πιο πάνω μαρτυρία, για τα περιγραφόμενα προϊόντα, της Βοιωτίας, αλλά και για τη σημαντικότητα της αναφοράς της ευρύτερης περιοχής ως Λιβαδειάς, από ένα επίσημο φορέα (διπλωμάτη) και συγγραφέα του σοβαρού αυτού έργου, το οποίο σίγουρα αποτελεί πλούσια πηγή πληροφοριών για το Εμπόριο της Ελλάδας στην τελευταία δεκαετία του 18ου αιώνα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Tableau du Commerce de la Grece, Forme d' après une annee moyenne, depuis 1787 jusqu' en 1797*; Par Felix-Beaujour, ex-consul en Grece, Paris an VIII. Μεταφράσθηκε και εκδόθηκε στα Ελληνικά με τίτλο 'ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ (1787 – 1797)' από τις Εκδόσεις Αφών Τολίδη, Αθήνα 1974.

2. Μήνας του Δημοκρατικού ημερολογίου Γαλλίας. Π.χ. Βαντεμιάρ είναι ο πρώτος μήνας, από 21 Σεπτεμβρίου έως 21 Οκτωβρίου, ο Φρουκτιντόρ είναι δεύτερος μήνας, από 18 Αυγούστου μέχρι 6 Σεπτεμβρίου, ο Νιβόζ είναι ο τέταρτος, ο Θερμιντόρ ενδέκατος.

3. VIIIος χρόνος είναι το 1800, σύμφωνα με το δημοκρατικό ημερολόγιο της Γαλλίας. Επομένως Νος (5ος) είναι το 1797.

4. Πιο πάνω βιβλίο, σελ.127 της Ελληνικής έκδοσης.

5. Αρχαία πόλη της Βοιωτίας, σημ. σελ.127 Ελληνικής έκδοσης.

107. Όπως στο βιβλίο πιο κάτω.

6. Μήνες Δημοκρατικού ημερολογίου.
7. Πιο πάνω βιβλίο, σελ. 129.
8. Ίδια σελίδα
9. Ίδια σελίδα.
10. Σελίδα 130, πιο πάνω βιβλίου.
11. Ίδιο ό.π., σελίδα 131,
12. Ίδια σελίδα
13. Ίδια σελίδα.
14. Σελίδα 132 του βιβλίου.
15. Σελίδα 133.
16. Σελίδα 87.
17. Σελίδα 88 του βιβλίου.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ: ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΑΞΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΝΑΥΤΙΚΟ

Λαμπρός Κατσώνης. Λαμπρός Κατσώνης, (στέλν. Ι. Ι. Λεμάνι).

Lampro-Porträtt de Lampros Katsoni, (στέλν. Α. Ζ. Κοκκινί).

«...Είναι μάλλον δύσκολο να βρεθεί όχι μόνο στη ρωσική, αλλά και στην παγκόσμια ιστορία άλλος άνθρωπος σαν τον Λάμπρο Κατσώνη. Αυτός ο πατριώτης της Ελλάδας και υποστηρικτής της Μεγάλης Αικατερίνης συνεδύαζε το ταλέντο ενός αρχηγού στόλου με τον ρομαντισμό ενός κουρσάρου....».

Aleksandr
Vladimirovich Kibovskij,
Περιοδικό *Voенno-istoricheskij
zhurnal*,
No. 8, 2008.

Εικ. 46. Ο Συνταγματάρχης Λ. Κατσώνης, προσωπογραφία Λαμπί Νεότερου, 1798¹⁰⁸

108. «...Αυστριακός πορτραίτιστας και ιστορικός ζωγράφος Ιωάννης Βαπτιστής Λαμπί, ο Νεότερος, στην αρχή επίτιμο μέλος της Αυτοκρατορικής Ακαδημίας Τεχνών και αργότερα Ακαδημαϊκός, φιλοτέχνησε το 1798 δύο μεγάλα πορτρέτα του Κατσώνη και της πανέμορφης συζύγου του [τα οποία σήμερα αποτελούν ιδιοκτησία του γνωστού στην Αγ. Πετρούπολη λάτρη της ιστορικής ζωγραφικής και συλλέκτη αρχαίων αντικειμένων Ι. Λεμάν] μετά από παραγγελία του Λάμπρου», σημειώνει ο Σπυρίδων Κατσώνης, δισέγγονος του Λάμπρου, ανώτατος δικαστικός και λογοτέχνης στη Ρωσία, στο έργο του *Ανδρειωμένος Κουρσάρος*, περιοδικό *Ιστορικός Αγγελιοφόρος*, Μόσχα 1911. Παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα στο Π. Στάμου *Βιογραφικά Λάμπρου Κατσώνη*, στο Συνέδριο «200 Χρόνια Μνήμης Λάμπρου Κατσώνη», Νοέμβριος 2004 στη Λιβαδειά. Πρακτικά υπό έκδοση.

Ο Κατσώνης διαχρονικός

Ο Λάμπρος Κατσώνης, Πλοίαρχος Α΄ του Ρωσικού Ναυτικού και Ιππότης του Στρατιωτικού Τάγματος του Αγ. Γεωργίου Δ΄ Τάξεως,¹⁰⁹ γεννήθηκε το 1752 και μεγάλωσε στη Λιβαδειά,¹¹⁰ όπως και ο ίδιος σε πολλά υπηρεσιακά έγγραφά, αλλά και στο Μανιφέστο του διακήρυξε, ότι ήταν «...Λιβάδειος το γένος...».

Βρέθηκε στις τάξεις του Ρωσικού στρατεύματος κατά την περίοδο του Α΄ Ρωσοτουρκικού πολέμου (1768-1774),¹¹¹ γνωστού ως «Ορλωφικά», ως εθελοντής και γρήγορα προάχθηκε σε Λοχία. Από τότε, ο ορμητικός και ευσυνείδητος μαχητής έλαβε όλους τους βαθμούς του, από του Λοχία μέχρι του Συνταγματάρχη, ως ανταμοιβή των πολεμικών του υπηρεσιών. Υπηρέτησε στις ρωσικές δυνάμεις για 35 περίπου χρόνια,¹¹² αφού εγκαταστάθηκε μαζί με άλλους Έλληνες στην Κριμαία (Γενί Καλέ-Κέρτς), κατατασσόμενος μετά τον Α΄ Ρωσοτουρκικό πόλεμο αρχικά στο Ελληνικό Πεζικό Τάγμα της Μπαλακλάβας στην Κριμαία. Το 1781 ο Ανθυποπλοίαρχος Κατσώνης απεστάλη στην Περσία υπό τις διαταγές του κόμη Μαρκ Βόινοβιτς, όπου έμεινε τέσσερα χρόνια και έφερε εις πέρας μυστική Αποστολή. Στις 21 Απριλίου 1785 με Διάταγμα της Αικατερίνης Β΄ ο Κατσώνης «τιμήθηκε με τον ρωσικό τίτλο Ευγενείας και καταχωρήθηκε στο 2ο Μέρος του Γενεαλογικού Βιβλίου Ευγενών της Ταυρίδας».¹¹³ Το επόμενο έτος ο πρόεδρος του Ανώτατου Στρατιωτικού Συμβουλίου

109. Ο βαθμός του Συνταγματάρχη μετονομάστηκε σε Πλοίαρχο Α΄ του Ρωσικού Ναυτικού (κατά την αποστρατεία του), ο οποίος σήμερα και στη Ρωσία αντιστοιχεί στον βαθμό του Αρχιπλοίαρχου.

110. Στο Γενικό Ναυτικό Μητρώο, Μέρος IV, Κ - Σ, 'Περίοδος Αικατερίνης II', Αγία Πετρούπολη, 1890, σελ. 217, αναφέρεται ότι προέρχεται '...Εξ Ελλήνων (γονέων) της πόλεως Λεβαδειάς...'. Στο Μανιφέστο του, τη «Φανέρωση», περιοδικό ΠΑΝΔΩΡΑ, φύλλο 349, σελ. 309-311, ο ίδιος ο Κατσώνης αναφέρει «Λιβάδειος το γένος». Επίσης, βλ. Ηλ. Γεωργίου στο *Ο Θαλασσομάχος Λάμπρος Κατσώνης*, Αθήναι 1971, σελ. 19.

111. Βλ. περισσότερα στο Π. Στάμου *Ο Αξιωματικός Λάμπρος Κατσώνης και ο Ρωσικός Στολίσκος στη Μεσόγειο*, Παπασωτηρίου, Αθήνα 2011.

112. Γενικό Ναυτικό Μητρώο, σελ. 217, παράγραφος 1. Επίσης Ρωσικά Κρατικά Αρχεία Πολεμικού Ναυτικού της Ρωσίας (ΡΚΑ ΠΝΣ), τομ. 212, γραμμ.2, 2 τμήμα, Φακ. 327, σελ. 1-5.

113. Ρωσικά Κρατικά Ιστορικά Αρχεία (ΡΚΑ), τομ. 1343, καταγραφή 23, Φ 2393, σελ. 12. Επίσης στα Κρατικά Αρχεία Αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας, τομ. 49, καταγρ. 1, Φ 255, όπου αναφέρονται οι τίτλοι *Ευγενείας του Λ. Κατσώνη*. Περισσότερα στο Π. Στάμου *Ο Αξιωματικός Λάμπρος Κατσώνης...*, σελ.164.

πρίγκιπας Πατιόμκιν «για τις υπηρεσίες του στην Περσική Αποστολή» απέ-
ναιμε στον Κατσώνη τον βαθμό του Λοχαγού». ¹¹⁴ Στη συνέχεια ο Λάμπρος
Κατσώνης σταδιοδρόμησε συνεχώς στο Ρωσικό Πολεμικό Ναυτικό, τον
περισσότερο χρόνο στο πλοίο, το οποίο αγόρασε στην Τεργέστη και με-
τέτρεψε στην φρεγάτα «Αθηνά της Άρκτου» (όπως εύστοχα ονόμασαν
την Αικατερίνη Β΄ οι Γάλλοι φιλόσοφοι), χωρίς ποτέ να επιθυμήσει ή να
λάβει τη ρωσική υπηκοότητα!

Κατά τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του κατώρθωσε να πολεμήσει
στην περιοχή της Ελλάδας για περίπου 8,5 χρόνια, αγωνιζόμενος πάντο-
τε στις τάξεις του ρωσικού στρατού, αλλά προσβλέποντας στην Ανεξαρ-
τησία της Ελλάδας. Κατέχει την μακρύτερη πολεμική διάρκεια μεταξύ
όλων των Ελλήνων ηρώων της Απελευθέρωσης της Ελλάδας. Υπηρετώ-
ντας τους πολιτικούς σκοπούς της ρωσικής ηγεσίας, της θετής πατρίδας
του, πολεμούσε συγχρόνως για την Απελευθέρωση της πραγματικής του
πατρίδας, της Ελλάδας.

Τούτο, σήμερα πλέον έχει πλήρως καταγραφεί και αποδειχθεί ιστο-
ρικά τα τελευταία χρόνια, λιγότερο στην Ελλάδα και περισσότερο στη
Ρωσία. Η προσβασιμότητα πλέον των Ρωσικών Κρατικών Ιστορικών Αρ-
χείων επέτρεψε, ειδικότερα σε Ρώσους ιστορικούς, να φέρουν στο φώς
σημαντικά σε αριθμό και σπουδαιότητα έγγραφα, από τα οποία βεβαιώ-
νονται αυτά, τα οποία εκτέθηκαν πιο πάνω. Ενδεικτικά, έχει ιδιαίτερη ση-
μασία το ακόλουθο απόσπασμα της Διακήρυξης του Στρατηγού Ζαμπο-
ρόφσκι, Ανώτερου Διοικητή των Ρωσικών Δυνάμεων Μεσογείου, όταν
ανέθεσε την αποστολή στον Λ. Κατσώνη να αρχίσει τις καταδρομές ως
αρχηγός του Ρωσικού Στολίσκου στο Αιγαίο κατά τον Β΄ Ρωσοτουρκικό
πόλεμο (1789), όπως τεκμηριώνουν τα Ρωσικά Κρατικά Αρχεία: ¹¹⁵ «... Τα
όπλα της Αυτής Αυτοκρατορικής Μεγαλειότητας στοχεύουν, όχι μόνο στη
τιμωρία του εχθρού του χριστιανισμού για τη δολιότητα του, αλλά και τη
απαλλαγή των χριστιανών, αν το θελήσει ο Θεός, από το τούρκικο ζυγό...
Για να εκπληρώσω αυτήν την ύψιστη θέληση της Ελεήμονος Κυρίας μου
ορίζω και στέλνω στο Αρχιπέλαγος τον Αυτοκρατορικό Στολίσκο υπό τις

114. Π. Στάμου *Ο Αξιωματικός Λάμπρος Κατσώνης...*, σελ.163.

115. Π. Στάμου *Ο Αξιωματικός Λάμπρος Κατσώνης...*, σελ. 203-204, όπως στο Ρ. Κ. Σκαλόφσκι *Η
ζωή του Ναυάρχου Θ. Θ. Ουσσακώφ*, αναστατική έκδοση της έκδοσης 1854, Αγ. Πετρούπολη
2006, σελ. 78.

διαταγές ενός γενναίου Έλληνα, που βρίσκεται στη Ρωσική Υψηρασία, του Ταγματάρχη Λ. Κατσώνη...». Ο Κατσώνης είχε λάβει το δικαίωμα να μοιράζει τη Διακήρυξη στους κάτοικους της Ελλάδας. Επίσης είχε αρμοδιότητες να στρατολογή άντρες και να εκδίδει πιστοποιητικά:¹¹⁶ π.χ. εκείνοι που έφεραν 30-50 άντρες βραβεύονταν με το βαθμό Ανθυπολοχαγού, 60-90 με του Υπολοχαγού, 100-150 με το βαθμό του Λοχαγού, 200-300 του Ταγματάρχη και πάνω από 300 του Αντισυνταγματάρχη. Οι βαθμοί εγκρίνονταν από το Πολεμικό Υπουργείο μετά από εισήγηση των Κατσώνη και Ζαμπορόφσκι.¹¹⁷ Σημειώνεται ότι σε λιγότερο από 3 μήνες έχει συγκροτήσει Στολίσκο με 10 καταδρομικά πλοία. Σε έγγραφο αναφορά¹¹⁸ του Λάμπρου Κατσώνη της 31ης Οκτωβρίου 1788 έχουμε τη λεπτομερή περιγραφή του ίδιου για το πώς 'έχτισε' την πρώτη του Ναυτική Δύναμη στο Αρχιπέλαγος, «...με το πολεμικό μου χέρι...», όπως αναφέρει ο Έλληνας ναυμάχος. Επιχειρεί από το Ιόνιο στο Αρχιπέλαγος (Αιγαίο) μέχρι την Κύπρο και τη Συρία, γενόμενος ο φόβος και ο τρόμος των

Εικ. 47. Δίπλωμα προαγωγής του Λ. Κατσώνη σε Συνταγματάρχη¹²⁰

Τούρκων και όσων βοηθούν το Οθωμανικό καθεστώς. Τα Ρωσικά Αρχεία απέκαλυψαν επίσης έγγραφο¹¹⁹ για τους πραγματικούς σκοπούς του Κατσώνη. Όπως αναφέρεται, ο γραμματικός του Αρχηγού του Ρωσικού Στόλου Μεσογείου Ιβάν Μπασίλεβιτς έγραψε στις 30 Ιουλίου 1789 προς τον Αντιναύαρχο Γκίμπς: «...Ο Ταγματάρχη Λάμπρος έχει κύριο σκοπό και αδιάκοπη σκέψη, ξεσηκώνω-

116. Υπάρχουν Βεβαιώσεις στα Ρωσικά του Λ. Κατσώνη στα Αρχεία της Ε.Ε.Ε.Ι στην Π. Βουλή στην Αθήνα.

117. Π. Στάμου *Ο Αξιωματικός Λάμπρος Κατσώνης ...*, σελ. 188.

118. Ίδιο ό.π., σελ. 190,192.

119. Ίδιο ό.π., σελ. 221-222.

120. Αρχείο ΙΕΕΕ, αριθμ. 16056/11, παλαιό αρ. 2003, και Π. Στάμου *Ο Αξιωματικός Λ. Κατσώνης...*, σελ. 507.

ντας τον Ελληνικό λαό σε εξέγερση, να αποκαταστήσει την Ελληνική Βασιλεία...».

Ο Κασώνης ναυμαχεί και κατανικά τους Τούρκους συνεχώς για άλλα 4 χρόνια, μέσα στα οποία προάγεται στα θαλασσινά πεδία των μαχών διαδοχικά σε Αντισυνταγματάρχη (1789) και Συνταγματάρχη (1790).

Τον τελευταίο βαθμό αποκτά παρά την ήττα του στην ναυμαχία της Άνδρου, στον Κάβο Ντόρο, αφού κρίθηκε από τον Πρίγκιπα Πατιόμκιν και την Αυτοκράτειρα ως ο ουσιαστικός νικητής. Ως επιβεβαίωση αυτού, του απονέμεται η υψηλότερη διάκριση της εποχής σε στρατιωτικό παράσημο, εκείνο του Ιππότη του Στρατιωτικού Τάγματος του Αγ. Γεωργίου Δ΄ Τάξεως (Σεπτέμβριος 1790), το οποίο διακρίνεται στην προσωπογραφία του!

Οι σημαντικές πληροφορίες των Ρωσικών Αρχείων συμπληρώθηκαν και από τις ιστορικές πληροφορίες, τις οποίες και εμείς ανακαλύψαμε στα Εθνικά Ολλανδικά και στα Βρετανικά Αρχεία¹²¹. Ενδεικτικά, στα Βρετανικά αρχεία βρήκαμε αναφορά¹²² της 10ης Αυγούστου 1790 του προξένου

Εικ. 48. Το Ναυτικό Μητρώο, Αρχείο Πολ. Στόλου Αγ. Πετρούπολης, μερίδα Λ. Κασώνης

121. Λεπτομέρειες στο Π. Στάμου *Ο Αξιωματικός Λάμπρος Κασώνης...*, σελ. 305.

122. Ίδιο ό.π., 446-447.

της Αγγλίας στη Ζάκυνθο Σπυρίδωνα Φορέστη, στην οποία αναφέρεται ο σχηματισμός δύο Ρωσικών Κρατικών Στολίσκων, μετά τη ναυμαχία της Άνδρου (Κάβο Ντόρο, 6/17 Μαΐου 1790). «...Ο ένας Στολίσκος έχει Διοικητή τον Λ. Κατσώνη και ο άλλος τον Α. Ψαρρό...». Αναγνωρίζεται δηλαδή, ότι ο Στολίσκος του Κατσώνη είναι πλέον επίσημα αυτοκρατορικός, σε αντιδιαστολή με την προηγούμενη περίοδο, κατά την οποία δημιουργήθηκε από τον Κατσώνη και έδρασε ως Καταδρομικός (Κουρσάρικος), με «πατέντα» (καταδρομικό δίπλωμα) Ρωσική. Ακολούθως δε, η απόφαση της ρωσικής ηγεσίας ήταν να συνενωθούν οι Στολίσκοι σε έναν υπό τη διοίκηση του Συνταγματάρχη και Ιππότη Λάμπρου Κατσώνη. Προς τούτο, σημαντική είναι και η εντολή του Πρίγκιπα Πατιόμκιν του Ταυρικού προς τον νέο Ανώτερο Διοικητή Δυνάμεων της Μεσογείου Στρατηγό Β. Τομαρά¹²³ «...να συμβουλευέται και να έχει εμπιστοσύνη μόνον στον Συνταγματάρχη και Ιππότη Λάμπρο Κατσώνη...» σχετικά με την προσπάθεια ανασύστασης των Ρωσικών Ναυτικών Δυνάμεων της Μεσογείου, μετά τη ναυμαχία του Κάβο Ντόρο.

Χωρίς να αναφερθούν εδώ περισσότερες στρατιωτικές δραστηριότητες του Κατσώνη, και λαμβάνοντας υπόψη την ελληνική και ξένη ιστοριογραφία σήμερα διατυπώνεται ένα κορυφαίο συμπέρασμα:

«...Ο Λιβαδείτης ναυμάχος Λάμπρος Κατσώνης υπήρξε το παράδειγμα του Έλληνα Αξιωματικού πολεμιστή, ο οποίος μη ανεχόμενος την Οθωμανική σκλαβιά, βρήκε τον τρόπο και εκμεταλλευόμενος τη συγκυρία της ρωσικής πολιτικής και το ομόδοξο της ρωσικής Μεγάλης Δύναμης, οργάνωσε και διεξήγαγε αγώνες εναντίον πολυπληθέστερων οθωμανικών δυνάμεων

123. Ρωσικά Κρατικά Αρχεία Πολ. Ναυτ. Στόλου τομ. 197, καταγρ. 1, Φ. 70, σελ. 200, 225, 246-249, 979.

124. Άρς Γκριγκόρι Το Εταιρικό Κίνημα στη Ρωσία. Ο απελευθερωτικός αγώνας του ελληνικού λαού στις αρχές του 19ου αιώνα και οι Ελληνο-Ρωσικές σχέσεις, Μόσχα 1970. Επίσης Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία, Παπασωτηρίου, Αθήνα 2011, Άγνωστες ρωσικές πηγές για το Λάμπρο Κατσώνη και την εκστρατεία του, στο συνέδριο Λιβαδειάς «Λ. Κατσώνης, 200 Χρόνια Μνήμης», Νοέμβριος 2004. Πριάχιν Γιούρι 'Lambros Kaconis v istorii Grecii I Rossii', S.Petersburg, 2004, 1η ανακοίνωση στο συνέδριο Λιβαδειάς, Νοέμβριο 2004 'Ελαφρύς Ρωσικός Στολίσκος του ΛΑΜΠΡΟΥ ΚΑΤΣΩΝΗ: Σύνθεση των πλοίων, οι μαχητικές δυνατότητες, τακτική των ενεργειών, 1788 – 1791, 2η Ανακοίνωση στο ίδιο συνέδριο με θέμα Λάμπρος Κατσώνης: Η επιστροφή στη Ρωσία. Ο βίος και η δράση του στην Αγία Πετρούπολη (1795 – 1798). Σόμπωλεφ Βάλερι Έγγραφο Του Ρώσικου Κρατικού Αρχείου Πολεμικού Ναυτικού (ΡΚΑ ΠΝ) για την δραστηριότητα του Λάμπρου Κατσώνη στο συνέδριο Λιβαδειάς 2004.

για την Απελευθέρωση της πατρίδας του. Το τελευταίο, η βούληση για ανεξαρτησία, επιβεβαιώνεται ως γεγονός από τον αγώνα, τον οποίο συνέχισε και μόνος, αυτόνομα, στη Μάνη...».

Το πιο πάνω συμπέρασμα καταγράφεται από τους πιο έγκυρους Ρώσους ιστορικούς,¹²⁴ ενδεικτικά από τους Γριγκόρι Άρς, Γιούρι Πριάχιν, Βαλερύ Σόμπωλεβ κ.ά. Καταξιώνεται δηλαδή, ο Λάμπρος Κατσώνης μέσα από την ιστοριογραφία για την προσφορά του στην Ελλάδα, αλλά και στη Ρωσία. Είναι επομένως ο Λάμπρος Κατσώνης μια εθνική αξία! Αξία την οποία επικαλέστηκαν οι πρωτεργάτες της Φιλικής Εταιρείας,¹²⁵ όπως μνημονεύει ο Ε. Ξάνθος στα Απομνημονεύματα περί της Φιλικής Εταιρείας, τους αγώνες του Λάμπρου ως παράδειγμα για τη δημιουργία της. Εθνική Αξία, την οποία έφερε ως παράδειγμα ο Ιωάννης Καποδίστριας σε υπόμνημα του στον Ρώσο τσάρο, αναφέροντας μόνον τον Λάμπρο Κατσώνη ως αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα του Έλληνα πατριώτη πολεμιστή.¹²⁶ Είναι η αξία εκείνου, ο οποίος, όπως έγραψε ο Γκρ. Άρς, δημιούργησε το πρώτο ελληνικό υβριδικό Ναυτικό.¹²⁷ Είναι η αξία του ομολογούμενου, ότι ο Λάμπρος Κατσώνης και ο Ρήγας Βελεστινλής ήσαν οι Πρόδρομοι του '21¹²⁸. Σχετικά και ο Πουκεβίλ διατύπωσε ότι «...Ο Κατσώνης το τηλεβόλον, το Σούλι την σπάθην και το καρυοφύλι, και ο Φερραίος το άσμα, μετεχειρίσθησαν τελεσφόρως διά την αποκατάστασιν του Έθνους...». Το τελευταίο ενίσχυσε ακόμα και ο Λόρδος Βύρων στα ποιήματά του.¹²⁹

Ο Κατσώνης όμως ως αξία, δεν προβάλλεται μέσα από τους πολιτικούς, στρατιωτικούς και διπλωματικούς αγώνες του, ως ο γενναίος μαχητής μόνον της Ελλάδας. Από τους Ρώσους ιστορικούς επιστήμονες προβάλλεται και ως άξιος και αφοσιωμένος μαχητής της θετής πατρίδας του της Ρωσίας. Έτσι, η Ρωσία δεν παραλείπει να τον βραβεύει

125. Ε. Ξάνθος Απομνημονεύματα περί της Φιλικής Εταιρείας, Απομνημονεύματα αγωνιστών του '21, Αθήναι 1956, τομ. 9, σελ. 141. Επίσης, βλ. Γκρ. Άρς Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία..., σελ. 232.

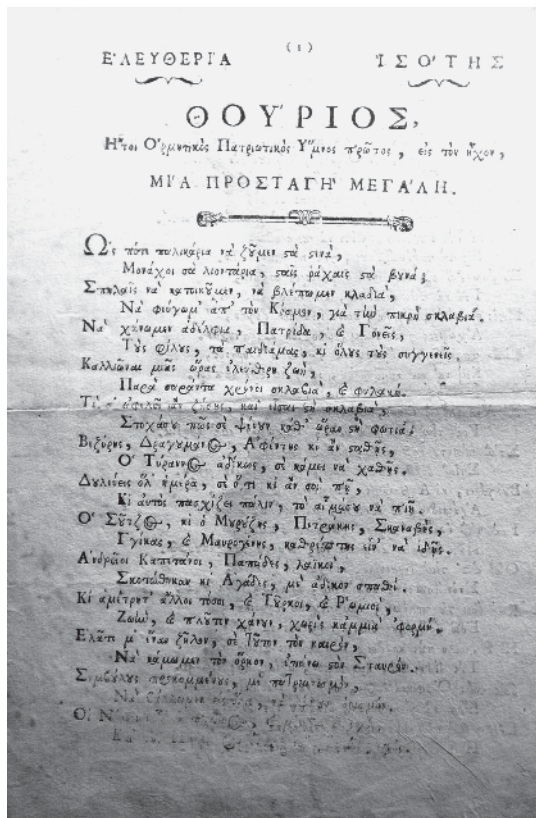
126. Γκρ. Άρς Ο Ιωάννης Καποδίστριας στη Ρωσία (1809-1822), Εκδόσεις ΑΛΗΘΕΙΑ, Αγ. Πετρούπολη 2003, σελ. 242.

127. Γκρ. Άρς στον Πρόλογο του Ο Λάμπρος Κατσώνης στην Ιστορία της Ελλάδας και Ρωσίας, στην ελληνική έκδοση.

128. Κατά τον Πουκεβίλ στο Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, σελ. 7.

129. Αναλυτικά για την επίδραση του Λ. Κατσώνης στην ποίηση του Λ. Βύρωνα και ειδικά την αναφορά του Λ. Βύρωνα στους Κατσώνη και Ρήγα, ως προδρόμους του '21 βλ. στο Π. Στάμου Επίδραση Λάμπρου Κατσώνη στην ποίηση του Λόρδου Βύρωνα, ανακοίνωση στο συνέδριο Ετ. Βοιωτικών Μελετών, Λιβαδειά, Σεπτέμβριος 2009.

συνεχώς για την αποτελεσματικότητά του, τον τιμά με τους ανώτατους βαθμούς της ρωσικής ιεραρχίας για την επιτυχή πολεμική του δράση, τον παρασημοφορεί με το ανώτατο στρατιωτικό παράσημο του Τάγματος των Ιπποτών του Αγίου Γεωργίου, και τον ανταμοίβει με ακριβά δώρα η τσαρίνα Αικατερίνη Β΄. Είναι ο Έλληνας, ο εκπρόσωπος της Ελλάδας, στις ενισχυτικές προσπάθειες της Ρωσίας στον αγώνα των Ελλήνων για Απελευθέρωση. Το γεγονός αυτό καθιστά το Λάμπρο Κατσώνη έναν άξιο Έλληνα, ο οποίος προσφέρθηκε ως παράδειγμα στις υπηρεσίες της Ελλάδας και της Ρωσίας.

Εικ. 49. Πρώτη σελίδα της έκδοσης 1798 στην Κέρκυρα¹³¹

Είναι σημαντικό όμως, ότι η καταξίωση έρχεται με ιδιαίτερα πανηγυρικό τρόπο, και από έναν άλλο λαμπρό αστέρα του ελληνικού στερεώματος των αγώνων για την Απελευθέρωση, το Ρήγα Βελεστινλή! Ο Ρήγας γράφει τον περίφημο «Θούριος» του, το κάλεσμα για την επανάσταση και αποτίναξη του Οθωμανικού Ζυγού, κατά την περίοδο, κατά την οποία έχουν γίνει γνωστά τα ανδραγαθήματα του Λάμπρου. Σημειώνει λοιπόν στην έντυπη έκδοση του έργου, κάτω από τον τίτλο, «... να άδεται όπως το 'Μια προουσταγή μιγάλη'...». Αλλά το 'Μια προουσταγή μιγάλη' είναι το δημοτικό τραγούδι, το οποίο γράφεται το 1796 και υμνεί τα κατορθώματα του Λάμπρου Κατσώνη!¹³⁰

130. Π. Στάμου Ρήγας Βελεστινλής, Λάμπρος Κατσώνης, παράλληλες διαδρομές, ανακοίνωση στο 6ο Συνέδριο Φεραί-Βελεστίνου-Ρήγας, Οκτώβριος 2014.

131. ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΤΥΠΙΑ - ΙΣΤΟΡΙΚΑ, Ρήγας Βελεστινλής, Διαφωτιστής, Επαναστάτης, Μάρτυρας, σελ. 43.

Οι αρχικοί στίχοι του τραγουδιού αυτού είναι:

«... Στους χίλιους επτακόσιους τους ογδόντα εννιά
 Εξέβηκεν ο Λάμπρος 'πο μέσ' τη Μοσκοβιά
 Μ' όλην του την αρμάδα και την καπιτανιά.
 Στο πέλαγος εβγήκεν ο σκύλος φοβερός,
 Στον κόσμο εγεννήθη για νάναι ξακουστός...».

Επομένως ο Ρήγας επιθυμεί να άδεται ο Θούριος όπως τα κατορθώματα του Λάμπρου, για να διαδοθούν γρηγορότερα και επάνω σε ένα μουσικό 'εφαλτήριο' του ελληνικού λαού που υμνεί τον Λάμπρο. Αυτό αποτελεί την αναγνώριση του ιστορικού έργου του Κατσώνη από τον Ρήγα, αλλά αποτελεί και τη μοναδική συνάντηση των δύο μεγάλων προσωπικοτήτων της ελληνικής ιστορίας, σε ένα ηρωικό πνευματικό συναπάντημα!¹³²

Η αξία όμως και το παράδειγμα του Λάμπρου Κατσώνη φαίνεται ότι δεν αποτελεί μια απλή περίπτωση της συγκυρίας της εποχής του, αλλά αντίθετα αποδεικνύεται ότι αποτελεί μια διαχρονική αξία.

Δεν είναι ασφαλώς τυχαίο γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια στη Ρωσία έχουν εκδοθεί πάνω από 10 βιβλία, από τους πλέον προβεβλημένους Ρώσους ιστορικούς ελληνιστές, οι οποίοι έχουν ως σημαντικό μέρος των βιβλίων τους την ανάδειξη της ιστορικής προσωπικότητας του Λάμπρου Κατσώνη. Ειδικότερα από το 2004 μέχρι σήμερα κυκλοφόρησαν στη Ρωσία 7 βιβλία,¹³³ από τα οποία 3 αναφέρονται σε μεγάλη έκταση στον Κατσώνη, ενώ τα άλλα 3 έχουν ως αποκλειστικό θέμα την υπηρεσία και προσφορά του Κατσώνη στις δύο χώρες. Τα 3 από αυτά τα βιβλία έχουν κυκλοφορήσει και σε πρόσφατες ελληνικές εκδόσεις. Αναγνωρίζεται δηλαδή, στη ρωσική επιστημονική ιστοριογραφία, ο Λάμπρος Κατσώνης ως μια προσωπικότητα με διαχρονική αξία, και επομένως προβάλλεται ως σημαντική προσωπικότητα, η οποία προκαλεί συνεχές ερευνητικό ιστορικό ενδιαφέρον.

132. Π. Στάμου *Ρήγας Βελεστινλής...*, ό.π.

133. Σε πιο πάνω σημειώσεις έχουν αναφερθεί τα βιβλία των Αρς, Πριάκιν, Σόμπωλεβ, Στάμου. Από αυτά όπως αναφέρθηκε έχουν εκδοθεί στην Ελλάδα των Αρς (*Φιλική Εταιρεία...*), Πριάκιν (*Ο Λάμπρος Κατσώνης στην Ιστορία...*) και Στάμου (*Αξιωματικός Λ. Κατσώνης... και επίσης το Λάμπρος Κατσώνης. Τεκμήρια ιστορίας, λαογραφίας και παράδοσης*, Λιβαδειά 2012).

Η σημασία που δίνει σήμερα η επιστημονική κοινότητα της Ρωσίας στο ρόλο του Λάμπρου Κατσώνη, ως σπουδαίου και άξιου υψηλής σημαντικότητας αγωνιστή και πολίτη των δύο πατρίδων, φαίνεται καθαρά και στη διατύπωση του Προέδρου του Τμήματος Διεθνών Σχέσεων του πανεπιστημίου της Αγίας Πετρούπολης σε αξιολογική έκθεσή του σε πρόσφατο ερευνητικό έργο, που αφορά στο Λάμπρο Κατσώνη. Επισμαίνει ο καθηγητής Δρ. Ιστορικών Επιστημών Κ.Κ. Χοντολέι:¹³⁴

«...Τα στοιχεία της εργασίας (Σημ. ΠΣ: για το Λ. Κατσώνη) μπορούν να χρησιμοποιηθούν...για περαιτέρω έρευνα των ευρύτερων ιστορικών προβλημάτων...σχετικά με την ιστορία της Ρωσίας και Ελλάδας, τις ελληνορωσικές σχέσεις του τέλους του 18ου με αρχές του 19ου αιώνα, της ιστορίας της ναυτιλίας, του πολεμικού ναυτικού Ρωσίας και Ελλάδας, της ιστορίας του εθνικού απελευθερωτικού αγώνα της Ελλάδας, της ελληνικής διασποράς στη Ρωσία,...και την ιστορία της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας και της Ρωσίας...».

Εικ. 50. Έκθεση αρχειακού υλικού και κειμηλίων Λ. Κατσώνη, Λιβαδειά Νοέμβριος 2004

134. Πρόλογος στο Π. Στάμου Αξιωματικός Λ. Κατσώνης....

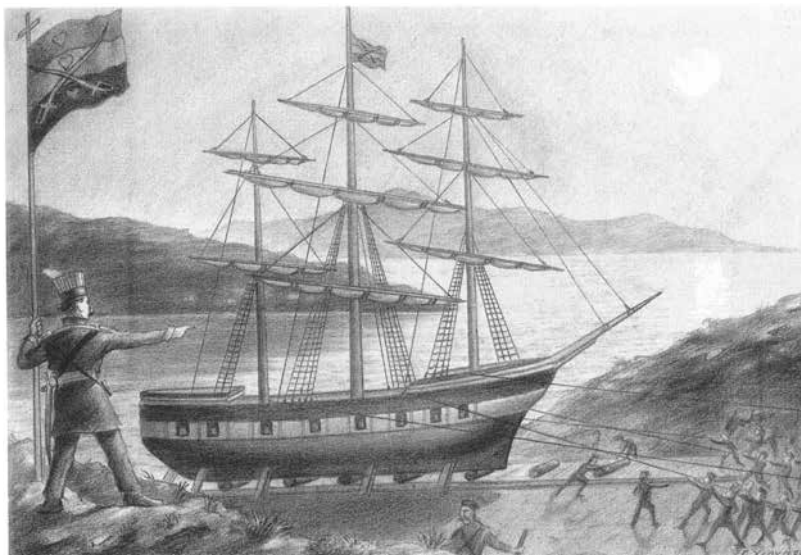
Επισημαίνει δηλαδή ο Ρώσος καθηγητής την πολύπτυχη σχέση που δημιούργησε, τον πρωταγωνιστικό ρόλο και τη συνεισφορά του Λάμπρου Κατσώνη στα αναφερθέντα διμερή ερευνητικά ενδιαφέροντα και τις αντίστοιχες διεθνείς σχέσεις.

Για το λόγο αυτό οι Λιβαδίτες της Αθήνας, στον Σύλλογο «Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ», θέλοντας να τιμήσουν τον συμπατριώτη τους ήρωα, οργάνωσαν το 2004 ένα ιστορικό και πολιτιστικό οδοιπορικό στη Μνήμη του. Στα πλαίσια του οδοιπορικού επισκέφτηκαν τους πιο σημαντικούς τόπους, όπου έδρασε ο Κατσώνης, και οργανώσαν με τους αντίστοιχους τοπικούς φορείς έκθεση και εκδηλώσεις προβολής του μεγάλου ναυμάχου. Αρχίζοντας από την Αθήνα, τα μέλη του Συλλόγου πραγματοποίησαν επισκέψεις στη Λιβαδειά, στη Ζάκυνθο, στη Τζιά, στην Άνδρο, στο Πόρτο Κάγιο και στις πόλεις Σεβαστούπολη και Λιβάντια της Κριμαίας, τη Λιβάντια που ίδρυσε ο Κατσώνης.¹³⁵

Η έκθεση μεταφέρθηκε και εκτέθηκε παντού υλικό, το οποίο αποτελούσε αντίγραφα όλων των αρχείων σχετικά με τον Λ. Κατσώνη, τα οποία εντοπίστηκαν στην Ελλάδα, των κειμηλίων και ενθυμημάτων του. Η σειρά των εκδηλώσεων κατέληξε τον Νοέμβριο του 2004 σε ένα διεθνές συνέδριο στη Λιβαδειά και στα εγκαίνια Μουσείου του Λάμπρου Κατσώνη, το οποίο οι Λιβαδίτες της Αθήνας ίδρυσαν στη γενέτειρά τους.

Η προσωπικότητα του Λάμπρου Κατσώνη είναι επόμενο να προσδί-

135. Π. Στάμου *Η επίδραση του Λάμπρου Κατσώνη στη ναυτική μας παράδοση*, σελ. 305-310. Ναυτική Επιθεώρηση, Β΄ βραβείο 1995, σελ. 291-329. Για την ονομασία αυτή έχουν γράψει Τ. Λάππας στο *Το βασίλειμα του Λάμπρου Κατσώνη και η Λιβάντια της Κριμαίας*, Στερεά Ελλάς, Οκτ.-Δεκ. 1983, ο Δ. Βαγιακάκος στο *Ο Λάμπρος Κατσώνης και η Μάνη*, Αθήνα 1994, σελ. 70, ο Δ. Μεταξάς Λασκαράτος στο *Ελληνικάί παροικίαί Ρωσίας και Ρωμανίας*, Βράιλα 1900, σελ. 18-19. Για την αρχειακή τεκμηρίωση της ονομασίας ο συγγραφέας έχει αρχίσει σχετική έρευνα στο Μουσείο Λευκό Παλάτι της LIVADIA και στα Κρατικά Αρχεία της Αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας (Συμφερόπολη) σε συνεργασία με τη διευθύντρια του Μουσείου κα Lioudmila Prokoroona. Έχουν ήδη βρεθεί σχετικά έγγραφα, στα ελληνικά, που αφορούν στα κληρονομικά του Λ. Κατσώνη. Παραμένει προς έρευνα το γεγονός του περάσματος της γης αυτής από την οικογένεια Κατσώνη στον Θεοδόσιο Ρεβελιώτη (Συνταγματάρχη, αλλά αργότερα Στρατηγό με μεγαλύτερα). Στον πρόσφατα εκδοθέντα επίσημο οδηγό του Μουσείου (*Livadia Palace*, Kiev 2004, p.3, 4) παρουσιάζονται για πρώτη φορά ιστορικές πληροφορίες για την προέλευση της ονομασίας, οι οποίες περιλαμβάνουν τον Λάμπρο Κατσώνη και τον Ρεβελιώτη ως ονοματοδότες. Παραμένει η ανάγκη της επιστημονικής έρευνας και τεκμηρίωσης της φιλολογίας αυτής!

Εικ. 51. Λαϊκή ζωγραφιά αναπαράστασης της διαφυγής της Κόκας, στη Τζιά

δει και στην πατρίδα του, στην Ελλάδα, μια ιδιαίτερη αίγλη. Στην Αθήνα υπάρχουν σήμερα 44 δρόμοι και 4 πλατείες που φέρουν το όνομά του. Είναι όμως και το φωτεινό παράδειγμα, το οποίο πρέπει η Ελλάδα να τιμήσει. Πέρα από την ονοματοδότηση των οδών, υπάρχουν επαναλαμβανόμενες εκδηλώσεις σε διάφορα μέρη της Ελλάδας προς τιμή του ήρωα. Ενδεικτικά, στη γενέτειρά του Λιβαδειά θεσμοθετήθηκε επέτειος *Μνήμης Λάμπρου Κατσώνη*, στη Τζιά πραγματοποιείται μνημόσυνο στο στενό της Κόκας, από όπου κατά την παράδοση, διέφυγε ο Κατσώνης, όταν οι Τούρκοι κατέστρεψαν τη ναυτική του Βάση.

Στην Κάρπαθο θεσμοθέτησαν να εορτάζουν κάθε χρόνο τη νικηφόρο ναυμαχία, κατά την οποία ο Κατσώνης έτρεψε σε φυγή τον Οθωμανικό στόλο. Στη Σκιάθο εορτάζονται τα ΚΑΤΣΩΝΕΙΑ στη μνήμη της βύθισης του Υ/Β στις 14 Σεπτεμβρίου 1943.

Στο Πόρτο Κάγιο κυματίζει η σημαία του (το λάβαρό του) στο αντίστοιχο μνημείο, όπου γίνεται κάθε χρόνο επιμνημόσυνη δέηση.

Είναι απαραίτητο εδώ όμως, να αναφερθεί ότι ο Λάμπρος δεν ήταν ο μόνος Κατσώνης που πολέμησε για την Απελευθέρωση της Ελλάδας ή διακρίθηκε στη θετή του πατρίδα. Η οικογένειά του έχει δώσει κι άλλους αγωνιστές, κι άλλους ήρωες. Ο Ευστάθιος (ή Σταθάκης) Κατσώνης, ανιψιός μάλλον του Λάμπρου, ήταν αξιωματικός στον Στολίσκο του Λά-

Εικ. 52. Σχετική μαρμάρινη πινακίδα στην Κόκα της Τζιάς

Εικ. 53. Η τελευταία ναυμαχία του Υ/Β Υ-1 στη Σκιάθο.

Έργο του ζωγράφου Αντωνίου Κανά

μπρου κατά τον Β΄ Ρωσο-τουρκικό πόλεμο. Αργότερα, ο Ευστάθιος πήρε μέρος στην ίδρυση της Οδησού και υπήρξε Διοικητής της Ελληνικής Λεγεώνας της Οδησού.¹³⁶ Ο πρωτότοκος γιός του Λάμπρου ο Λυκούργος Κατσώνης (1790 - 1863), ο οποίος βαφτίστηκε στην Ιθάκη κατά τη διαφυγή της οικογένειας μετά την ατυχή εξέλιξη του μοναχικού αγώνα του Λάμπρου στο Πόρτο Κάγιο, υπήρξε Συνταγματάρχης των ρωσικών δυνάμεων, Ιππότης του στρατιωτικού Τάγματος του Αγίου Γεωργίου και Διοικητής του Ελληνικού Τάγματος Πεζικού της Μπαλακλάβα στην Κριμαία.¹³⁷ Ο άλλος γιός του Λάμπρου ο Αλέξανδρος Κατσώνης (1804 - 1865) υπήρξε ως Λοχαγός και αρχηγός των Ευγενών της Κριμαίας. Ένας άλλος Κατσώνης, ίσως εγγονός του αδελφού του Λάμπρου, ο Ιωάννης του Δημητρίου

136. Π. Στάμου *Ο Αξιοματικός Λ. Κατσώνης...*, σελ. 298.

137. Π. Στάμου *ό.π.*, σελ. 175.

Κατσώνης,¹³⁸ ο οποίος γεννήθηκε το 1788, το 1806 μπήκε στη Ρωσική στρατιωτική υπηρεσία, στο Σύνταγμα Πεζικού Λάντοζσκιϊ ως Ανθυπασπιστής, ενώ το 1814 ως Υπολοχαγός τιμήθηκε με το παράσημο της Αγίας Άννας 4ης τάξης με μετάλλιο και «αποστρατεύθηκε από την υπηρεσία λόγω ασθένειας» το 1822 με το βαθμό του Ταγματάρχη.

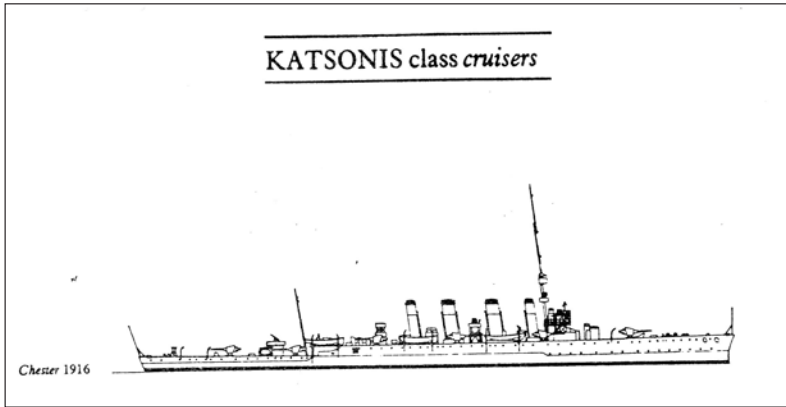
Εικ. 54. Αναμνηστικό κεραμικό του Πολεμικού Ναυτικού

Το Πολεμικό Ναυτικό τιμά τον Κατσώνη

Το παράδειγμα του ορμητικού, του πολεμιστή του αιφνιδιασμού, του θαλασσομάχου εθνικού ήρωα Κατσώνη, δεν μπορούσε παρά να προβληθεί ως παράδειγμα προς μίμηση, αλλά και ως σύμβολο της αποτελεσματικής μαχητικότητας του Πολεμικού μας Ναυτικού (Π. Ν.).

Κατά την περίοδο της ανασυντάξεως και ενισχύσεως του το Π.Ν. παράγγειλε το 1914 το πρώτο πολεμικό πλοίο, το οποίο έφερε το όνομα του ήρωα ΚΑΤΣΩΝΗ. Ήταν ένα ελαφρύ καταδρομικό, ένα πλοίο επιφανείας 5.200 τόνων. Το πλοίο παραγγέλθηκε στα Αγγλικά ναυπηγεία Cammel Laird, μαζί με το αδελφό του «ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ», τα οποία όμως ποτέ δεν παρελήφθησαν από το ελληνικό Π.Ν. Οι Βρετανοί απο-

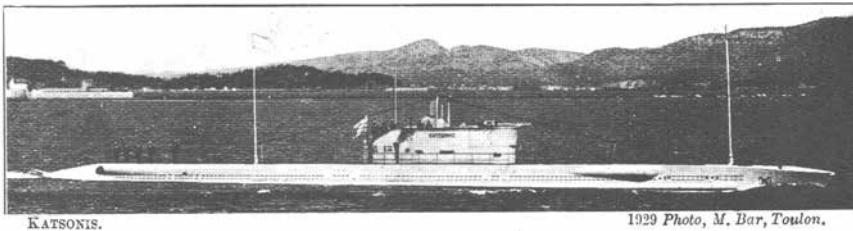
138. Το ιστορικό του Ιωάννη Κατσώνη δόθηκε σε δακτυλογραφημένο κείμενο στα Ρωσικά και υπογεγραμμένο από τον καθηγητή Γ. Πρυάχιν στον Π. Στάμου, κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου 12 - 14.11.2004 στη Λιβαδειά, ο οποίος και επιμελήθηκε την απόδοση του στα Ελληνικά. Βλ. επίσης στο Π. Στάμου *Ο Αξιωματικός Λ. Κατσώνης...*, σελ. 295-297.

Εικ. 55. Το μοναδικό πλοίο Επιφανείας με το όνομα του ήρωα

φάρισαν να μην παραδώσουν τα πλοία στο Ελληνικό Π.Ν., γιατί τα είχαν ανάγκη για τις στη συνέχεια πολεμικές τους επιχειρήσεις. Κράτησαν το «ΚΑΤΣΩΝΗΣ» και το 1918 το ονόμασαν «Chester», το οποίο μαζί με το αδελφό του «Birkenhead» (πρώην «ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ») έδρασαν στον πόλεμο υπό την Αγγλική σημαία.¹³⁹ Αυτό ήταν το μοναδικό πολεμικό μας πλοίο επιφανείας με το όνομα του ήρωα!

Το Πολεμικό μας όμως Ναυτικό, δεν μπορούσε να μην έχει στις τάξεις του ένα πλοίο με το όνομα του ήρωα. Οι ηγεσίες διαχρονικά πίστευ-

Εικ. 56. Το Υ/Β ΚΑΤΣΩΝΗΣ (Υ-1), φωτογραφίες ναυπηγείου¹⁴⁰

139. Π. Στάμου *Η επίδραση του Λάμπρου Κατσώνη στη ναυτική μας παράδοση*, Β' Βραβείο Διαγωνισμού Μελετών 1995, Ναυτική Επιθεώρηση Τευχος 499, Μάιος-Ιούνιος 1996, σελ. 310-311.

140. *Jane's Fighting Ships of World War II*, London 1989, σελ 157.

αν ότι υπήρχε ιερή υποχρέωση και καθήκον του Π.Ν. προς το παράδειγμα του ναυμάχου, του καταδρομέα, του σύμβολου της αιφνιδιαστικής επίθεσης! Και ορθώς έλαβαν την απόφαση, ότι ο τύπος του πλοίου που αρμόζει να έχει το όνομα του ΚΑΤΣΩΝΗ ήταν το Υποβρύχιο! Έτσι αποφάσισαν ότι θα υπάρχει πάντοτε ένα Υποβρύχιο, το οποίο θα φέρει το όνομά του.

Το πρώτο Υ/Β που ονομάστηκε «ΚΑΤΣΩΝΗΣ» παραγγέλθηκε στα ναυπηγεία Chantiers de la Gironde, στο Bordeaux της Γαλλίας και παραλήφθηκε στις 8 Ιουνίου 1928 με Κυβερνήτη τον Αντιπλοίαρχο Κ. Αρβανίτη. Το πρώτο Υ/Β ΚΑΤΣΩΝΗΣ, το περίφημο Υ-1, έμεινε στην ενέργεια μέχρι την 14η Σεπτεμβρίου 1943, όταν βυθίστηκε από τους Γερμανούς έξω από τη Σκιάθο.¹⁴¹

Το επόμενο Υ/Β ΚΑΤΣΩΝΗΣ (S 115), κατασκευής 1945, παρελήφθη από τις ΗΠΑ στις 29 Οκτωβρίου 1973. Ήταν το πρώην USS REMORA, SS 487, τύπου GUPPY III.

Εικ. 57. Το Υ/Β Υ-1 (ΚΑΤΣΩΝΗΣ)¹⁴²

Παροπλίστηκε την 31η Δεκεμβρίου 1992. Το επόμενο Υ/Β με το όνομα του θαλασσομάχου είναι το σημερινό Υ/Β ΚΑΤΣΩΝΗΣ (S-123). Κατασκευάστηκε στα Ελληνικά Ναυπηγεία (Σκαραμαγκά) και είναι το 4ο της σειράς τύπου 214, γερμανικής σχεδίασης. Η καθέλκυση του έγινε

141. Κ. Παίζη-Παραδέλη *Τα πλοία του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού 1830-1979*, ΓΕΝ 1979, σελ. 91-92. Επίσης, Α. Μαδωνής - Γ. Μαστρογεωργίου *Ελληνικά Υποβρύχια 1885-2010*, Κλειδάριθμος 2010, σελ. 36. Φωτογραφία του S 115 στο Α. Μαδωνής - Γ. Μαστρογεωργίου, ίδιο σελ. 126.

142. Κ. Παίζη-Παραδέλη *Ίδιο*.

“ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ”

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΛΕΒΑΔΕΩΝ

ΑΘΗΝΑ - ΕΤΟΣ 21ο - ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 107(2/09) ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 2009

Η καθέλκυση του νέου Υ/Β ΚΑΤΣΩΝΗΣ

Εικ. 59. Το νεό Υ/Β ΚΑΤΣΩΝΗΣ, που κατασκευάστηκε στην Ελλάδα

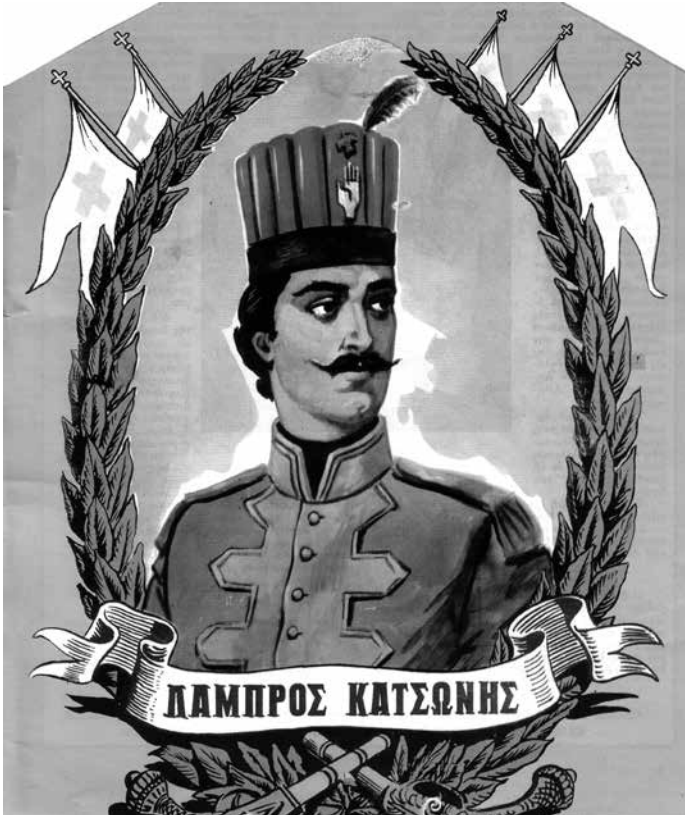
Εικ. 60. Αριστερά αντίγραφο της πινακίδας που δωρήσαμε στο Υ/Β, δεξιά το νέο Υ/Β ΚΑΤΣΩΝΗΣ

στις 22 Μαΐου 2009. Το όνομα στο Υ/Β εδόθη μετά από παρέμβαση του ομώνυμου Συλλόγου Λεβαδέων, προς τον τότε Αρχηγό ΓΕΝ Ναύαρχο Γ. Ιωαννίδη Π.Ν., ο οποίος απεδέχθη το αίτημα. Κατά επίσκεψη του Συλλόγου στα ναυπηγεία (2005), όπου εψάλη Τρισάγιο στη μνήμη του Λ. Κατσώνη και υπέρ επιτυχημένης δράσεως του Υ/Β, δωρήθηκε σχετική πινακίδα για να αναρτηθεί στο Υ/Β.

Το σημερινό Υ/Β ΚΑΤΣΩΝΗΣ είναι ο πλέον εξελιγμένος τύπος συμβατικού Υ/Β στον κόσμο, και με τα άλλα 3 αδελφά Υ/Β αποτελούν την αιχμή του δόρατος της ναυτικής μας ισχύος!

Επομένως, η τιμή την οποία αποδίδει στο Λάμπρο Κατσώνη το ΠΝ είναι δεδομένη και συνεχής! Το Πολεμικό Ναυτικό δηλαδή, με τον ΚΑΤΣΩΝΗ τιμά την ιστορία, αλλά και συνεισφέρει στη διατήρηση της ζωτανής ελληνικής ναυτικής παράδοσης, με το παράδειγμα του πλέον εξελιγμένου ναυτικού όπλου, του Υποβρυχίου.

Επίλογος

Εικ. 61 «ΚΛΑΣΣΙΚΑ Εικονογραφημένα»
Χαρακτηριστική έκδοση προς τιμήν
του Κατσώνη

Υ/Β ΚΑΤΣΩΝΗΣ

Οι ιστορικές μαρτυρίες για το Λάμπρο Κατσώνη, οι οποίες όλο και περισσότερο έρχονται στο φως της δημοσιότητας, σε συνδυασμό με το ίχνος το οποίο έχει αφήσει μέχρι σήμερα ο ήρωας στη σύγχρονη ιστορία του Πολεμικού μας Ναυτικού, και η συνεχής παρουσία και ενεργός δράση των Υ/Β του, πιστοποιούν το γεγονός ότι οι Έλληνες αγαπούν την ιστορία τους και γνωρίζουν, όπως στην ανασκοπούμενη περίπτωση, να την αναδεικνύουν με τον πιο αντιπροσωπευτικό τρόπο, με την ένδοξη συνεχή και αποτελεσματική παρουσία της και στην άμυνα της πατρίδας μας!

Βάρκιζα, Αύγουστος 2010

ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ. ΕΝΑΣ ΒΥΡΩΝΙΚΟΣ ΗΡΩΑΣ

Εισαγωγή

Η προσωπικότητα του Λόρδου Βύρωνα, του Άγγλου ποιητή Τζώρτζ Γκόρντον Νόελ Μπάυρον, καταγράφηκε στην παγκόσμια ιστορία για τους αγώνες του υπέρ της Επαναστατημένης Ελλάδας, αλλά προ παντός στην παγκόσμια λογοτεχνία για το τεράστιο ποιητικό και λογοτεχνικό του έργο. Υπήρξε από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του ρομαντισμού, αλλά και μεγάλος φιλέλληνας.

Ταξίδεψε πολύ στη σκλαβωμένη Ελλάδα και η Ελληνική Επανάσταση έδωσε σημαντικά στοιχεία στην ποιητική έμπνευση του μεγάλου Άγγλου ποιητή. Εγκατεστημένος στο Μεσολόγγι, βοήθησε υλικά και πνευματικά τον Αγώνα Ανεξαρτησίας της Ελλάδας και πέθανε εκεί το 1824.

Το παράδειγμά του για την υποστήριξη των αγώνων της Ελληνικής Ανεξαρτησίας μιμήθηκε ο μεγάλος Ρώσος ποιητής Α. Πούσκιν.

Ο Λάμπρος Κατσώνης¹⁴³ (1752–1806;), ο Έλληνας Συνταγματάρχης

143. Για τον Λ. Κατσώνη, πέρα από τα μυθιστορηματικής προσέγγισης ποιήματα, έχουν γραφεί στην Ελλάδα και ορισμένα καθαρώς επιστημονικά ιστορικά βιβλία. Ενδεικτικά, βλ. Μαγιάκος Π. *Ο Λάμπρος Κατσώνης* (1752 – 1804), Αθήνα 1932, Κ. Μέρτζιου *Νέαι Ειδήσεις περί Λάμπρου Κατσώνη και Ανδρούτσου*, Αθήναι 1959, Ηλ. Γεωργίου *Ο Θαλασσομάχος Λ. Κατσώνης*, Αθήναι 1971, Κατσιαρδή- Hering O. *Μύθος και ιστορία για τους χρηματοδότες του Κατσώνη* (Τιμή Μανούσακα), Παν. Κρήτης, Ρέθυμνο 1994, Βαγιακάκος Δ. *Ο Λάμπρος Κατσώνης και η Μάνη*, Αθήνα 1994. Γ. Λεοντσίνης *Η Ναυτική Χρήση λιμανιών του Ιονίου από το Λ. Κατσώνη και η Πολιτική Ρωσίας και Βενετίας*, Επετηρίς Εταιρείας Βοιωτικών Μελετών, τομ. Γ', Τεύχος Β'. Στάμου Π. Συμπλήρωμα στο βιβλίο Πρυάκιν με τις εργασίες Ι. Στρατιωτική σταδιοδρομία Λ. Κατσώνη. Ο Ατομικός Φάκελος. ΙΙ. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις των Πολεμικών Επιχειρήσεων, ΙΙΙ. Οι Έλληνες αξιωματικοί στα πληρώματα του Λ. Κατσώνη, ΙV. Νέες πληροφορίες για τη χρηματοδότηση του Ελαφρού Ρωσικού Στολίσκου. Βιογραφικά Λ. Κατσώνη. Το χειρόγραφο 1561, συνέδριο Λιβαδειάς 2004. Προσέγγιση ιστορικής προσωπικότητας μέσα από Αρχειακές πηγές: *Περίπτωση Λάμπρου Κατσώνη*, Δεκέμβριος 2006, τεύχος Ιουνίου 2007, «Ναυτικός Αγγελιοφόρος» Αγ. Πε-

του Ρωσικού Στρατού και Ιππότης του Στρατιωτικού Τάγματος του Αγ. Γεωργίου Δ΄ Τάξεως, πολέμησε κατά τον Α΄ (1768–1774) και Β΄ Ρωσοτουρκικό (1787–1792) πόλεμο εναντίον του Οθωμανικού ζυγού, μέσα στις ρωσικές στρατιωτικές δυνάμεις, για την ανεξαρτησία της πατρίδας του της Ελλάδας. Συγχρόνως, υπηρέτησε τις πολιτικο-στρατηγικές βλέψεις της Αικατερίνης της Β΄ της Μεγάλης, και όταν εκείνη υπέγραψε την συνθήκη του Ιασιού (1792) με την Οθωμανική Πύλη, ο Λάμπρος Κατσώνης συνέχισε να πολεμά μόνος εναντίον της έναν απέλπιδα, αλλά πατριωτικό αγώνα.

Κάτω από τις διαταγές της Αικατερίνης Β΄ και του πρίγκιπα Γκριγκόρι Ποτέμκιν του Ταυρικού, πολέμησε ως καταδρομέας, κουρσάρος, τον εχθρό της Ρωσίας και της Ελλάδας στο Αρχιπέλαγος και τιμήθηκε από τις δυο πατρίδες. Οι αγώνες του προβάλλουν ως ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα στην κοινή ναυτική ιστορία των δυο χωρών.

Η έντονη προσωπικότητα και η κουρσάρικη δράση του Λάμπρου Κατσώνη δημιούργησε στην Ελλάδα θρύλους γύρω από τις δραστηριότη-

τρούπολη. Επίσης *Ο πολιτικός παράγων στις αποφάσεις στρατιωτικού*, εργασία στην Πολεμική Ακαδημία Αγίας Πετρούπολης, αδημοσίευτη. Στη Ρωσία υπάρχει σχετική βιβλιογραφία και αρθρογραφία, που ειδικά από τις αρχές του '60 φέρνουν στη δημοσιότητα τις νεότερες ιστορικές πληροφορίες των ρωσικών αρχαικών πηγών. Ενδεικτικά αναφέρονται στον Λ. Κατσώνη οι Άρς Γκριγκόρι *Το Εταιρικό Κίνημα στη Ρωσία. Ο απελευθερωτικός αγώνας του ελληνικού λαού στις αρχές του 19ου αιώνα και οι Ελληνο-Ρωσικές σχέσεις*, Μόσχα 1970. Εκδόθηκε στην Ελλάδα με τίτλο *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία* από το Κέντρο Ελληνο-Ρωσικών Ιστορικών Ερευνών (ΚΕΡΙΕ), Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του 18ου αιώνα, ελληνική έκδοση Gutenberg 1994, επιμέλεια Β. Παναγιωτόπουλου, *Άγνωστες ρωσικές πηγές για το Λάμπρο Κατσώνη και την εκστρατεία του*, στο συνέδριο Λιβαδειάς «Λ. Κατσώνης, 200 Χρόνια Μνήμης», Νοέμβριος 2004. Πριάχιν Γ. 1η ανακοίνωση στο συνέδριο Λιβαδειάς, Νοέμβριο 2004 *Έλαφρύς Ρωσικός Στολίσκος του ΛΑΜΠΡΟΥ ΚΑΤΣΩΝΗ: Σύνθεση των πλοίων, οι μαχητικές δυνατότητες, τακτική των ενεργειών, 1788–1791*, 2η Ανακοίνωση στο ίδιο συνέδριο με θέμα *Λάμπρος Κατσώνης: Η επιστροφή στη Ρωσία. Ο βίος και η δράση του στην Αγία Πετρούπολη (1795 – 1798)*, *Lambros Katsonis v istorii Grecii I Rossii, S.Petersburg*, 2004, ελληνική έκδοση *Ο Λάμπρος Κατσώνης στην ιστορία της Ελλάδας και Ρωσίας*, Επιμέλεια Π. Στάμου, Αθήνα 2005. Κλιμόφσκι Σ.Κ. *Τα προβλήματα της μαχητικής συνεργασίας του Κρατικού με τον Ελαφρύ Στολίσκο του Λάμπρου Κατσώνη στο Αιγαίο στο συνέδριο Λιβαδειάς*, Νοέμβριος 2004. Στουπάκ Α. *Οι Έλληνες στη Ρωσική υπηρεσία*, Αγία Πετρούπολη 2006. Α. Ντονοκί για τα *Ελληνικά Τάγματα στη Ρωσία* στο βιβλίο Γιάννη Νικολόπουλου *Греки и Россия XVII – XX вв, Санкт-Петербург, АЛΕΤΕΪЯ* 2007. Σ. Σαφόνωφ *Τα υπολείμματα των ελληνικών λεγεώνων στη Ρωσία ή ο σημερινός πληθυσμός της Μπαλακλάβα*, Πρακτικά Συλλόγου Ιστορίας και Αρχαιοτήτων της Οδησού (ΠΣΙΑΟ), Οδησός 1844.

τες και την ιστορική του προσωπικότητα.¹⁴⁴ Ο θρύλος γύρω από τα κατορθώματα του Λάμπρου Κατσώνη οδήγησε συγγραφικές γραφίδες στη σύνθεση πολλών έργων λογοτεχνικού και μυθιστορηματικού χαρακτήρα στην Ελλάδα, αλλά και στη Ρωσία.

Άλλωστε, το δημόσιο συναίσθημα-συνείδηση τοποθετεί τα πρόσωπα της κλίμακας Λάμπρου Κατσώνη στο ευρύ εθνικό ιστορικό-πολιτιστικό πλαίσιο. Όπως όμως αυτό συμβαίνει, στη διάρκεια δηλαδή της διαδικασίας, τα πρόσωπα παίρνουν αναπόφευκτα εξιδανικευμένες και μυθικές διαστάσεις. Στο υπόβαθρο της ιστορικής παράδοσης που έχει η Ελλάδα, αυτά τα πραγματικά πρόσωπα φτάνουν να αντιστοιχούνται και να συγκρίνονται με τους αρχαίους ήρωες!¹⁴⁵

Σήμερα, ερευνητές στην Ρωσία και στην Ελλάδα¹⁴⁶ αποκαλύπτουν, ότι η ποιητική έμπνευση του Βύρωνα, εκτός από την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης στην οποία συμμετείχε, είχε επηρεαστεί και από προεπαναστατικούς ήρωες του Ελληνικού αγώνα για την Ανεξαρτησία. Συγκεκριμένα, τεκμηριώνεται ότι ο Λόρδος Βύρων είχε εμπνευστεί ορισμένα ποιήματά του από τον θρύλο και την ιστορική προσωπικότητα του Λ. Κατσώνη.

Η αρχή με τον Σπυρίδωνα Κατσώνη

Ο Σπυρίδων Αλεξάνδροβιτς Κατσώνης (1858-1932), δισέγγονος του Λάμπρου Κατσώνη από το γιο του Λυκούργου, υπήρξε ανώτατος δικαστικός της Ρωσίας, αλλά έγινε περισσότερο γνωστός «...ως Ρώσος συγγραφέας

144. Χαρακτηριστικά, στην Τζιά ο θρύλος του Λ. Κατσώνη δημιούργησε χρονική 'εκκίνηση' και όλοι αναφέρονταν με τα χαρακτηριστικά «την εποχή του Λάμπρου», «μετά το Λάμπρο» κ.λ.π. Στους συντρόφους-συμπολεμιστές του Λ. Κατσώνη ο λαός έδωσε προσωνύμιο, που είχε ως πηγή το όνομά του και τους αποκαλούσε 'Λαμπρινούς'

145. Dmitri Mikhalevski *Presentation of a heroic personality*, ανακοίνωση στο συνέδριο Λιβαδειάς Λάμπρος Κατσώνης, 200 Χρόνια Μνήμης, Νοέμβριος 2004.

146. Βλ. Στάμου Π. *Επίδραση Λάμπρου Κατσώνη στην ποίηση του Λόρδου Βύρωνα* ανακοίνωση στην επιστημονική Ημερίδα (Τετάρτη 12 Νοεμβρίου 2008), που οργάνωσε το Κέντρο Ελληνικού Πολιτισμού με θέμα *Η ιστορική κληρονομιά στον πολιτισμό της σύγχρονης Ελλάδας στον Οίκο Εθνοτήτων της Μόσχας*. Δημοσιεύθηκε στην ιστοσελίδα του Κέντρου Ελληνικού Πολιτισμού της Μόσχας (<http://www.hecucenter.ru/word-files/conference12.11/OmiliaMrStamou.doc>). Επίσης δημοσιεύθηκε στο περιοδικό ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ, τεύχος 4/08, αρ. φύλλου 105, Νοεμβρ. - Δεκ. 2008.

των αρχών του 20ου αιώνα. Πεζογράφος, σατυρικός, δημοσιογράφος, συγγραφέας πολλών λογοτεχνικών έργων και βιβλίων ...»,¹⁴⁷ ήταν πολύ σημαντικός λογοτέχνης της Ρωσίας και αναφέρεται γι αυτό στον Κατάλογο των Μεγάλων Λογοτεχνών της Ρωσίας.¹⁴⁸

Εικ. 63. Σ. Α. Κατσώνης. Φωτογραφία αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Σε άρθρο του Σπυρίδωνα Αλεξάνδροβιτς Κατσώνη, ανακαλύψαμε τις πρώτες ενδείξεις για πνευματικές σχέσεις Βύρωνα – Κατσώνη. Το άρθρο *Ο ανδρειωμένος κουρσάρης*¹⁴⁹ δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Ιστορικός Αγγελιοφόρος*¹⁵⁰ της Μόσχας το 1911. Σ'αυτό ιστορείται ο Λάμπρος Κατσώνης, όπως η ζωή και η δράση του μεταφέρθηκαν στον ίδιο τον δισέγγονο του, από διηγήσεις της οικογένειας, αλλά και από το θρύλο που κουβαλούσε αυτό το μεγάλο όνομα στη Ρωσία. Πρόκειται, ίσως για προσπάθεια βιογραφήσεως του ήρωα λογοτεχνικού περισσότερο χαρακτήρα.

Ο Σπ. Κατσώνης αναφέρεται στον θρύλο, τον οποίο δημιουργεί η δράση του Λάμπρου και μεταξύ των άλλων αναφερόμενος στο επαναστατικό κίνημα του, σημειώνει: «...Και η επανάσταση επιτέλους ξέσπασε... Ένας από αυτούς τους ήρωες, τους μαχητές της ελευθερίας, που ξεκίνησε πρώτος τον αιματηρό αγώνα εναντίον των Τούρκων και υπέρ της τιμής και της ευημερίας του λαού του, ήταν ο γνωστός Έλληνας του Αρχιπελάγους, ο φόβος και ο τρόμος των Τούρκων, ο Λάμπρος Κατσώνης. Κεντρικό πρόσωπο των ηρωικών επών της Ελλάδας και της Τουρκίας, με τη διαφορά ότι στην Ελλάδα δοξάζεται ως μαχητής της ελευθερίας, ενώ στην Τουρκία ως κακούργος επαναστάτης και πειρατής δίχως έλεος».

Με την αποστροφή της πιο πάνω περιγραφής, μέσα σε 3 σειρές δίνει την εικόνα του θρύλου του Λ. Κατσώνη. Στη συνέχεια του άρθρου συμπληρώνει την εικόνα του θρυλικού κουρσάρου περιγράφοντας τον: «...Θαρραλέος σαν λιοντάρι, πάντα έτοιμος να κάνει τους πιο φοβερούς

147. Ανακοίνωση Γ.Γ. Ντρομπισέφσκαγια Οι απόγονοι του Λ. Κατσώνη στη Ρωσία, στο συνέδριο Λιβαδειάς «200 Χρόνια Μνήμης Λ. Κατσώνη», Νοέμβριος 2004.

148. Βλ. ανακοίνωση Γ. Πριάχιν Λάμπρος Κατσώνης, Επιστροφή στη Ρωσία. Ζωή και δράση στην Αγία Πετρούπολη 1794-98 στο συνέδριο Λιβαδειάς.

149. Έχει μεταφραστεί και μεταγραφεί στα Ελληνικά από τον Π. Στάμου και δημοσιεύτηκε στο βιβλίο του Λάμπρος Κατσώνης. *Ιστορία, Λαογραφία, Παράδοση*, Λιβαδειά 2012.

150. Στις 27 Οκτωβρίου 1911, σελ.195-212.

άθλους εναντίον του εχθρού, η δύναμη του οποίου ξεπερνούσε κατά δεκάδες και εκατοντάδες φορές τη δική του δύναμη. Ο Λάμπρος με επιτυχία συνδύαζε μέσα του τη σιδερένια, αλύγιστη θέληση και το διορατικό νου με την ικανότητα να εμψυχώνει και να ξεσηκώνει τα θαρραλέα παλικάρια του, και για αυτό το λόγο ο ίδιος καθώς και οι λιγοστοί συμπολεμιστές του, με το ίδιο απέραντο μίσος προς τους Τούρκους και την αμέριστη αγάπη για την καταφρονημένη και βασανισμένη από το ζυγό των εχθρών Πατρίδα, έδειξαν τέτοιο θάρρος, που εξανάγκαζαν τον κυριευμένο από τον τρόπο εχθρό, παρά την σημαντική υπεροχή των δυνάμεων να το βάζει στα πόδια μπροστά σε αυτή την παράτολμη και δίχως όριο ανδρεία...».

Έτσι, όπως έχει αδρά δομηθεί και περιγραφεί ο θρύλος του Λάμπρου, και από μόνος του θα δικαιολογούσε τον ισχυρισμό του Σπ. Κατσώνη «... Δεν είναι παράξενο που αργότερα ο μεγάλος Μπάιρον, που παρακολουθούσε με μεγάλη προσοχή όλες τις περιπέτειες του απελευθερωτικού κινήματος στην Ελλάδα, και που στο τέλος της ζωής του έλαβε και ο ίδιος προσωπικά μέρος σ' αυτόν τον αγώνα, υπέρ της ελευθερίας και της τιμής του κάποτε μεγάλου και τώρα καταπιεσμένου λαού, ακούγοντας για τα θαρραλέα κατορθώματα του ξακουστού αγωνιστή-κουρσάρου, περιέγραψε με εκπληκτικό ταλέντο την ηρωική του μορφή στο ποίημα «Ο Κουρσάρος» και εν μέρει στη «Νύφη της Άβυδος»...».¹⁵¹

Η άποψη αυτή του Σπ. Κατσώνη, πέρα από την τολμηρή υπόθεση, αποτέλεσε για μας το ερέθισμα για την έρευνα και τεκμηρίωση του ισχυρισμού αυτού του Ελληνορώσου μεγάλου λογοτέχνη.

Ο Βύρων υπήρξε όχι μόνον γνώστης της ελληνικής πραγματικότητας της εποχής του, αλλά ήταν και συμμετοχος σε ένα σημαντικό τμήμα των εξελίξεων. Οι γνώσεις του συγκερασμένες με το αναλυτικό του πνεύμα δεν περιορίζονται άμεσα στα γεγονότα της Ελληνικής Επανάστασης. Εκτείνονται και στα γεγονότα, τα κινήματα και τις προσπάθειες των Ελλήνων για Ανεξαρτησία πριν από την Επανάσταση του '21.

Εξάλλου, οι αναλυτές και μελετητές του έργου του Βύρωνα συμπεραίνουν, ότι ο Βύρων, όταν γράφει τα ποιήματα του, παραμένει πιστός στην ιστορική πηγή, αλλά παρουσιάζει με μικρές αλλαγές τα περιγραφόμενα γεγονότα, και με αφαιρετική ποιητική προσέγγιση, συνθέτει τα ποι-

151. Παραθέματα από την μετάφραση του άρθρου του Σπ. Κατσώνη, ό.π. υποσημείωση.

ήματα του. Διατηρεί τους χαρακτήρες των ιστορικών γεγονότων, αλλά μέσα από το έργο του παρουσιάζει και τις θέσεις του για τα γεγονότα αυτά. Ο ίδιος πιστεύει ότι παραμένει ακλόνητος σε δυο αρχές του, στη αγάπη για την ελευθερία και στο μίσος για τις ψευδο-ηθικολογίες.¹⁵²

Κατά την πρώτη περιοδεία του στη σκλαβωμένη Ελλάδα ο Βύρων εμπνέεται μια σειρά από ποιήματα που διακρίνονται για τα «εξωτικά χρώματα και τον ανατολίτικο ρομαντισμό» τους,¹⁵³ όπως ο *Γκιαούρ* (1813), η *Νύφη της Άβυδος* (1813), ο *Κουρσάρος* (1814), *Λάρα* (1814), η *Πολιορκία της Κορίνθου* (1816) και μια σειρά από τραγούδια, όπως τις *Εβραϊκές μελωδίες* και τις *Ωδές* (1815). Στα ποιήματα του αυτά δημιουργείται και πλάθεται σταδιακά ο «*Βυρωνικός ήρωας*». Ο ποιητικός ήρωας του Βύρωνα είναι ένας δυναμικός χαρακτήρας και μισάνθρωπος, μια φιγούρα εκτός νόμου, που κατά έναν παράδοξο τρόπο είναι ταυτόχρονα και συναισθηματικός. Ένα τέτοιος ήρωας περιγράφεται στον «*Κουρσάρο*», στο τμήμα I, στίχο 203 (από τους '2.000' στίχους που είχε το ποίημα) του αγγλικού κειμένου και μεταφέρεται εδώ στα ελληνικά:¹⁵⁴

«...Μαυριδερός στο πρόσωπο χλωμό το μέτωπό του,
 Όπου τα ολόμαυρα μαλλιά και τα πυκνά τον σκιάζαν...
 Γλυκιά η φωνή του και πολύ στο φέρσιμο γαλήνιος
 Μα ωστόσο γύρω σκόρπιζε πάντοτε κάποιον τρόπο...
 Τ' αγριωπό το βλέμμα του εφόβιζε εκείνον...
 Που θα τολμούσε πιο κοντά να πάει να τον ξετάσει...»

Κατά μία άποψη το ποίημα είναι βγαλμένο από τη ζωή του Βύρωνα,¹⁵⁵ αλλά κατά την άποψή μας ο ήρωας του ο Κόνραντ δεν είναι ο ίδιος ο ποιητής. Είναι ο χαρακτηριστικός τύπος του *Βυρωνικού ήρωα*. Άγριος, ακοινωνήτος, παράξενος, άστατος, τυλιγμένος μέσ'το μυστήριο. Βαραίνει πάντα το παρελθόν του ένα έγκλημα που για μας μένει ανεξιχνίαστο. Δεν υπάρχει γι αυτόν μεταμέλεια, δεν υπάρχει μετάνοια ούτε εξιλασμός.

152. *Ιστορικά Ελευθεροτυπίας*, Λόρδος Βύρων, Γιάννας Τζουρμάνια,σελ. 26.

153. Malcolm Kelsall, πανεπιστήμιο του Cardiff, στη σειρά Έργα για τον Gordon, της Λογοτεχνικής Εγκυκλοπαίδειας.

154. Απόδοση - μετάφραση Μαρίας Κεσίση στο *Ποιητικά Έργα του Λόρδου Βύρωνα*, σελ. 365.

155. Άποψη Α. Κουτσούκαλη στο *Λόρδος Βύρων, η Ζωή, το Έργο του και η Επαναστατική του Δράση*, ΙΟΛΚΟΣ 1992, σελ.105.

Κυνηγάει τις σφοδρές συγκινήσεις, ρίχνεται στους αγώνες, γίνεται κουρσάρος, ληστής και σπώνει πόλεμο κατά της κοινωνίας.¹⁵⁶

Σημειώνονται εδώ οι βιωματικές συμπτώσεις του Κόνραντ και του Λάμπρου Κατσώνη. Ο ατίθασος και κατά περιόδους σκληρός και άγριος χαρακτήρας του Κατσώνη και ένα έγκλημα, ένα έγκλημα ιστορικά ανεξιχνίαστο, που τον βαρύνει: Έχει σκοτώσει έναν Οθωμανό σε ένα γλέντι στην πατρίδα του, το Ρωμαίικο της Λιβαδειάς, το οποίο στάθηκε η αιτία της φυγής του από τη σκλαβωμένη πατρίδα.

«...Ο Κόνραντ στον Κουρσάρο είναι ίσως η ωραιότερη από τις πρώτες πρώιμες ανθρώπινες σπουδές του Μπάυρον», υποστηρίζει ο Π. Κανελλόπουλος.¹⁵⁷ Και ο Ανδρέ Μωρουά γράφει «...Με τον Κόνραντ ο Βύρων αναδείχθηκε ποιητής όλων των επαναστατημένων πνευμάτων, όλων εκείνων που απογοητεύονταν στην Ευρώπη από την πολιτική ή αισθηματική ελευθερία...».¹⁵⁸

Στον Κουρσάρο ο Βύρων εκστατικός αναπλάθει ποιητικά βασικά στοιχεία της ζωής του Κατσώνη:

«... Όποιος σ' είδε ωραία Αθήνα, σε μια δύση, στον αιώνα
Εντυπώθη στην ψυχή του η ονειρευτή σου εικόνα.
Σε λατρεύω. Ας με χωρίζουν τόσοι χρόνοι και κοιλάδες
Και βουνά κι ας με μαγεύουν οι χιλιόκαλες Κυκλάδες.
Συ ποτέ δεν είσαι ξένη στην περίλυπή μου Μούσα.
Του Κουρσάρου το νησάκι κάποτ' είχες. Πώς ποθούσα
Πάλι ελεύθερη μια μέρα να σε ξαναχαιρετούσα!...».¹⁵⁹

Την Ελλάδα του Κατσώνη τοποθετεί ο Βύρων στην Αθήνα, για να αντιπροσωπεύσει με το κάλος της ολόκληρη την σκλαβωμένη γη. Μνημονεύει τις 'χιλιόκαλες Κυκλάδες' και βλέπει από μακριά το νησάκι του Κουρσάρου, την Τζιά, όπου παντρεύτηκε ο Κατσώνης και εκεί δημιούργησε την πρώτη του ναυτική βάση. Ο Κουρσάρος αγωνίζεται, και μαζί του ο ποιητής, 'ποθούν' να δουν μια μέρα ελεύθερη αυτή τη χώρα και τα νησιά της.

156. Στο ίδιο βιβλίο, ίδια σελίδα.

157. Λόρδος Βύρων. Η ζωή και το έργο του, Αθήνα 1983, σελ 118.

158. Λόρδος Βύρων, μετάφραση Β.Δ. Παπαδόπουλου, 1954, σελ. 179.

159. Μετάφραση Α. Ραζέλου, Ελλάς και Βύρων 1824-1924, Ι. Ν. Σιδέρης, Αθήναι, σελ. 29-30.

Ίσως, ο Σπ. Κατσώνης να είχε δίκαιο, όταν στον Κουρσάρο του Βύρωνα διάβαζε την κουρσάρικη μορφή του προπάππου του.

Η Νύφη της Αβύδου είναι μια ανατολίτικη ιστορία. Ο Βύρων, περιγράφοντας τα Δαρδανέλια στην πραγματικότητα δίνει την εικόνα και το κλίμα της Ελλάδας. Αρχίζει την ιστορία στο ποίημα αυτό με τους πιο κάτω στίχους:

*«...Ξέρεις τη χώρα που ανθούν μύρτα και κυπαρίσσια
Σύμβολο της παλικαριάς στο κλίμα τους θρεμένα,
Που τα τρυγώνια του έρωτα και τ' άγρια τα γεράκια
Σε θλίψη μαραζώνουνε ή για το κρίμα ορμάνε;
Που ανθίζει καταπράσινο το κέδρο και το κλήμα,
Πού 'ναι ολάνθιστη η γης και που ο ήλιος λάμπει,*

*.....
Που βάφεται το πέλαγο με της πορφύρας χρώμα,
Που των παρθένων η δροσιά ρόδων δροσούλα μοιάζει,
Που όλα αναπαύονται από θεία σκέψη.
Κλίμα είναι της Ανατολής- είναι η χώρα του Ήλιου...».¹⁶⁰*

Αν προσεγγίσουμε τους στίχους αυτούς με τη νοσταλγία, η οποία μπορεί να διακατέχει έναν 'εξόριστο' από την κατακτημένη πατρίδα του, που βλέπει τις ομορφιές της, μυρίζει τις οσμές της και ονειρεύεται την ελευθερία της από μακριά, απ' όπου είναι αναγκασμένος να πολεμάει για τη λευτεριά της, τότε ίσως μπορεί να δει κανείς την υπόθεση του Σπ. Κατσώνη, ότι το ποίημα μπορούσε να είχε πηγή εμπνεύσεως τον προπάππο του, να έχει αρκετά στέρεη βάση. Η παρουσία του Λάμπρου όμως στο ποίημα αυτό σημειώνεται περισσότερο εμφαντικά στα ακόλουθα.

Ρωσικές και άλλες πηγές

Η συνέχιση όμως της προσπάθειά μας και της έρευνας¹⁶¹ σε ρωσι-

160. Μερόπη Οικονόμου Λόρδος Τζώρτζ Γκόρντον Μπάιρον, Ιωλκός 1974, σελ. 33-34.

161. Στάμου Π. Νέα στοιχεία σχέσης Λ. Κατσώνη και Λ. Βύρωνα, περιοδικό «Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ», αρ. φύλλου 108, τεύχ. 3, 2009.

κές, αλλά και σε άλλες πηγές, φαίνεται ότι δικαιώνει τον δισέγγονο του Λάμπρου Κατσώνη.

Σε άρθρο¹⁶² που εντοπίσαμε με τίτλο *Ανατολίτικες φιγούρες του Βύρωνα (Λάμπρος Κατσώνης, Τζών Λαφφίτ)*, η συγγραφέας Λ.Β Σιδорτσένκο – Λ.Β. Σηντορτσένκο ισχυρίζεται το 1973, ότι ο Λόρδος Βύρων στα ανατολίτικης έμπνευσης ποιήματά του έχει ως πηγές έμπνευσης και επηρεάζεται από πρότυπα ηρώων της εποχής, μεταξύ των οποίων ο Λάμπρος Κατσώνης.

Η πρωτοτυπία της Λ.Β. Σηντορτσένκο στη μελέτη της αυτή είναι ότι, σε αντίθεση με όλους τους γνωστούς αναλυτές του Βυρωνικού έργου, η Ρωσίδα ιστορικός προσεγγίζει το πολιτικό στοιχείο στο έργο του ποιητή με την πεποίθηση ότι «...οι ξένοι ερευνητές υποτίμησαν την επιρροή της τότε κοινωνικό-πολιτικής κατάστασης στον ποιητή...» και υποστηρίζει ότι οι Σοβιετικοί ερευνητές ανάδειξαν «...τη πολιτική πλευρά του έργου του Βύρωνα και τη πρόθεσή του να καταγράψει στα ποιήματά του τα προβλήματα της σύγχρονης στον ποιητή εποχής...».¹⁶³

Είναι γνωστό, ότι ο Λόρδος Βύρων ενδιαφερόταν για τα απελευθερωτικά κινήματα στα Βαλκάνια, και όπως είναι φυσικό επακόλουθο ενδιαφερόταν και για τους ήρωες των κινημάτων αυτών. Κατά την Σηντορτσένκο οι αναφερόμενοι ήρωες είναι γενναίοι άνδρες, οι οποίοι με δυναμικές ενέργειες παροτρύνουν τους λίγους θαρραλέους να τους ακολουθήσουν στον αγώνα, ενώ οι ίδιοι με ηρωικές ενέργειες επιφέρουν αναπάντεχα χτυπήματα από στεριά και θάλασσα, αποφεύγοντας τις διώξεις και τη σύλληψη. «...Στη συνείδηση του Βύρωνα όλες αυτές οι προσωπικότητες είχαν κοινά χαρακτηριστικά όπως η δυναμικότητα, το πολεμικό ταλέντο, η δυνατότητα να ηγηθεί του όχλου και να το παροτρύνει σε δύσκολες επιχειρήσεις...».¹⁶⁴

Η σοβιετικής πολιτικοφιλοσοφικής προσέγγισης άποψη της Σηντορτσένκο είναι πολύ ενδιαφέρουσα, δεδομένου ότι διακρίνει την επίδραση γενικά των θρύλων των ηρώων αυτών και διατυπώνει την άποψη ότι ο

162. Сидорченко Л.В. О прототипах героев «Восточных повестей» Байрона. (Λάμπρος Κατσώνης и Жан Лафφит) // Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка, выпуск 2, март-апрель 1973 г. Том XXXII. Μετάφραση στα ελληνικά Άννα Πούτινα-Γεωργιάδου.

163. Елистратова А. А. Байрон, М., 1965; Кургинян М. С., Джордж Байрон. М., 1958; Клименко Е.И. проблемы стиля в английской литературе первой трети XIX века. Изд-во ЛГУ, 1959.

164. Сидорченко Л.В. ίδιο.

Βύρων έβλεπε τελείως διαφορετικά «...τους σύγχρονους μαχητές, τους οποίους θεωρούσε πραγματικούς αγωνιστές για τη εθνική απελευθέρωση, όπως τον Έλληνα καταδρομέα Λάμπρο Κατσώνη και τον Αμερικανό κουρσάρο Ζαν Λαφφί...».¹⁶⁵

Με τις θεωρήσεις αυτές η Σηντορτσένκο πιστεύει ότι στα «ανατολίτικα διηγήματα» του Βύρωνα, όπως αποκαλεί τα ποιήματα του Βύρωνα με επιρροές ανατολίτικων ηρώων, «...οι κεντρικοί ήρωες τους είναι ληστές, πειρατές, επαναστάτες που αντικαθρεφτίζουν τις σκέψεις του Βύρωνα για τη δυναμική του εθνικού απελευθερωτικού αγώνα στα Βαλκάνια. Αυτό μαρτυρούν οι σημειώσεις αναφορικά με τα πρώτα άσματα του «Προσκυνήματος του Τσάιλντ Χάρολντ», που γράφτηκαν στο μοναστήρι Φραγκισκανών το 1811...».¹⁶⁶

Η Σηντορτσένκο σαφώς χρησιμοποιεί ως εργαλείο ανάλυσης των ποιημάτων του Λόρδου Βύρωνα το «πολιτικό εργαλείο», με υποκείμενό του τους καταδρομείς (κουρσάρους). Έτσι, ως πρωταγωνιστές καταδρομικών αγώνων παρουσιάζει τα παραδείγματα των Λάμπρου Κατσώνη, για τον οποίο παραθέτει στο άρθρο του σύντομο ιστορικό σημείωμα, και του Ζαν Λαφφί.

Θεωρούμε τις εκτιμήσεις της Σηντορτσένκο ακριβείς και την εκτίμησή μας αυτή επιβεβαιώνει το ακόλουθο απόσπασμα από τη *Νύφη της Άβυδος*, στίχων 380–384, όπου γίνεται ευθεία αναφορά στον δικό μας Λάμπρο:

*«...The last Lambro's patriots there
Anticipated freedom share,
And oft around the cavern fire
On visionary schemes debate,
To snatch the Rayah's from their fat....»¹⁶⁷*

Και σε δική μας απόδοση στα ελληνικά:

«... Οι τελευταίοι μαχητές του Λάμπρου εκεί

165. Ίδιο.

166. Ίδιο.

167. *Lord Byron, selected Poems*, Penguin Classics, 1996, lines 380-384, p. 237.

Απόδειχναν της λευτεριάς τους μετοχή,
 Τρανές φωτιές ανάβαν στη σπηλιά
 Στης φαντασίας τους σκηνές του ονείρου δίναν μάχες,
 Το ριζικό να διώξουν των Ραγιάδων μακριά...».

Αναμφίβολα πρόκειται για τον Κατσώνη, τον Λάμπρο για τους περισσότερους της εποχής, που ενέπνευσε τους συμπολεμιστές, του 'Λαμπρινούς' σε συνεχείς σκληρούς αγώνες για την ελευθερία της πατρίδας. Άλλωστε, με το όνομα Λάμπρος ήταν γνωστός και αναφερόταν με οικεία ίσως διάθεση και περιεργη συμπάθεια σε πολλά επίσημα έγγραφα των εχθρών και φίλων.

Τυχόν όμως αμφιβολίες, για τον ποιόν ακριβώς εννοεί έρχεται να αποσείσει ο ίδιος ο Λόρδος Βύρων. Σε υποσημείωση η οποία υπάρχει στο όνομα Lambro, στους αναφερθέντες στίχους, εξηγεί: «Λάμπρος Κατσώνης (Σημ. ΠΣ: τον αναφέρει ως Κατσιάνη), Έλληνας, περίφημος για τις προσπάθειές του, κατά τα 1789–90, για την απελευθέρωση της πατρίδας του. Εγκαταλείφθηκε από τους Ρώσους, έγινε πειρατής, και το Αρχιπέλαγος ήταν το θέατρο των επιχειρήσεων του. Λέγεται ότι είναι ακόμα ζωντανός στην Πετρούπολη. Αυτός και ο Ρήγας (Σημ. ΠΣ: Βελεστινλής) είναι οι δύο περισσότερο προβαλλόμενοι από τους Έλληνες επαναστάτες».¹⁶⁸

Ανεξάρτητα από τις ιστορικές ίσως ανακρίβειες τις οποίες έχει η σημείωση του Βύρωνα, η καταγραφή του ποιητή βεβαιώνει αυτό που εδώ ερευνάται, δηλαδή γνώριζε και εκτιμούσε την δράση του Κατσώνη, επομένως ήταν γεγονός φυσικό, και στα πλαίσια της προσέγγισης Σπντορτσένκο επακόλουθο, να εμπνεύσει ο ήρωας τον ποιητή.

Συγκεκριμένα, υπάρχουν στη σημείωση δύο πολύ σημαντικές διατυπώσεις των σκέψεων του Βύρωνα:

- Πρώτον, η αναφορά με καθαρό και πλήρη τρόπο του Λάμπρου Κατσώνη ως μέρος της εμπνεύσεως του ποιητή, και
- Δεύτερον, επισημαίνει επίσης ξεκάθαρα, πως πιστεύει ότι ο Λάμπρος Κατσώνης και ο Ρήγας Βελεστινλής είναι οι κυριότεροι Έλληνες

168. Η σημείωση του Βύρωνα στα Αγγλικά είναι: «Lambro Canzani, a Greek, famous for his efforts, in 1789 – 90, for the independence of his country. Abandoned by the Russians, he became a pirate, and the Archipelago was the scene of his enterprises. He is said to be still alive at Petersburg. He and Riga are the two most celebrated of the Greek revolutionists».

επαναστάτες, πρόδρομοι δηλαδή του '21. Είναι φανερό επομένως, ότι ο Βύρων ταξιδεύοντας στην Ελλάδα ενημερώνεται και παθιάζεται ως φιλέλληνας, αλλά προπαντός εμπνέεται από τους αγώνες των Ελλήνων, από τους οποίους την εποχή εκείνη θεωρούνταν μεγαλύτεροι Επαναστάτες, κατά κοινή πεποίθηση του τότε ευρύτερου ελληνισμού, ο Λάμπρος και ο Ρήγας.

Άλλωστε, ο Λόρδος Βύρων, ακόμα και κατά το πρώτο ταξίδι του στην Ελλάδα (1809), προφανώς άκουσε διηγήσεις για τα κατορθώματα του Λάμπρου Κατσώνη, τα οποία πρέπει να τον εντυπωσίασαν. Περισσότερα ίσως έμαθε κατά την επίσκεψη και φιλοξενία του στην πατρίδα του Κατσώνη, τη Λιβαδειά, όπου είναι βέβαιο ότι οι συμπατριώτες του υπερήφανοι για τα κατορθώματά του, έπλεξαν το εγκώμιο του Λάμπρου στον νεαρό και ενθουσιώδη ποιητή.

Κατά τον Δ. Καμπούρογλου¹⁶⁹ «... ο Βύρων συνοδευόμενος από τον φίλο του Τζών Ομπχάους, τον υπηρέτη Φλέτσερ και από τους σωματοφύλακες Καπετάν-Βασίλη, Έλληνα, τον οποίο του είχε συστήσει ο Αλή πασάς και του Δερβίς Ταχέρ, Τουρκαλβανού, έφθασε στην Ιτέα.... Εκεί επισκέφθηκε τους Δελφούς.... Από τους Δελφούς έφθασαν στη Λεβάδεια, όπου τους περιποιείται ο Λογοθέτης¹⁷⁰ της Λεβαδείας...».

Εξάλλου, ο S. C. Atchley¹⁷¹ βεβαιώνει την επίσκεψη του Βύρωνα στη Λιβαδειά στα μέσα Δεκεμβρίου 1809 περιγράφοντας ότι φθάνοντας «... εις Λεβαδειάν... κατέλυσαν εις την οικίαν του άρχοντος Λογοθέτου... και από εκεί επισκέφθηκαν την Χαιρώνεια,... την Σκριπού και τα ερείπια των Ορχομενών...».

Εικ. 64. Πορτραίτο του Λόρδου Βύρωνα, του Thoman Phillips, National Portrait Gallery, Λονδίνο

169. Γ. Δ. Τσεβά *Ιστορία των Θηβών και της Βοιωτίας*, Εκδόσεις Γ. Κ. Ρόδη, 1928, αναστατική έκδοση ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ 2006, σελ.163-164.

170. Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτης, ο προεστός της Λιβαδείας, από τους πλουσιότερους Έλληνες της εποχής. Αναφέρεται σε πλήθος δημοσιευμάτων περιηγητών και προσωπικοτήτων, τους οποίους φιλοξένησε κατά τη διέλευσή τους από την Λιβαδειά. Περισσότερα στο Π. Στάμου-Λιβαδειού *Άρχοντες Λιβαδείας κατά τον 18ο αρχές 19ου αιώνα. Οι Προεστοί Στάμου*, περιοδικό ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ, 3/2006, σελ. 34-39. Βλ. επίσης σχετικό κεφάλαιο εδώ.

171. S. C. Atchley *Βίος και δράσις του Βύρωνα εν Ελλάδι*, Εν Αθήναις 1918, σελ. 25-26.

Εξάλλου, για τη σχέση Λ. Κατσώνη στην ποίηση του Λόρδου Βύρωνα έγραψε πρόσφατα στην Χερσώνα της Ουκρανίας η Α. Γ. Satskaya (Α. Γ. Σάτσκογια). Στο άρθρο της¹⁷² η συγγραφέας πραγματεύεται ένα σύντομο βιογραφικό του Λάμπρου Κατσώνη. Τελειώνοντας το άρθρο της, αναφέρεται στο Βύρωνα και στην έμπνευσή του από το Λ. Κατσώνη. Η αρθρογράφος, υποστηρίζοντας ότι η έμπνευση του Βύρωνα στηρίζεται περισσότερο σε πραγματικούς ήρωες, εξηγεί ότι ήταν φυσικό να εμπνευστεί και από τους «...καταιγιστικής δόξας καταδρομείς της Ρωσίας, μετά από περίπου 2 δεκαετίες, όταν οι μνήμες ήσαν φρέσκιες ακόμα και ζωντανές για το Λάμπρο Κατσώνη.....Σε κάθε χωριό και πόλη που ο Βύρων επισκέφθηκε είναι βέβαιο ότι άκουγε για τα κατορθώματα του Λάμπρου και των συντρόφων του...».¹⁷³

Η Δρ Α. Γ. Σάτσκογια δεν εκπλήσσεται όταν ανακαλύπτει σε ένα άλλο ποίημα του Λόρδου Βύρωνα, στον Δον Ζουάν, Τρίτη Ωδή, ότι «...ο αρχηγός των πειρατών λέγεται Λάμπρος. Έτσι ακριβώς (Σημ. ΠΣ : συνεχίζει η Σάτσκογια επίσης χωρίς έκπληξη) όπως, όταν ο Βύρων δεν έβαλε κατά τύχη το χωριό των πειρατών σε ένα ανώνυμο νησάκι κάπου στο Αρχιπέλαγος, το οποίο προφανώς παράλληλα ήταν η βάση των κουρσάρων στο νησί της Τζιάς...».¹⁷⁴

Η Α. Γ. Σάτσκογια συνεχίζοντας υποστηρίζει ότι «...το διήγημα «Δόν Ζουάν» έχει γενικά ένα μεγάλο βαθμό ρεαλισμού δεδομένου ότι απεικονίζει ιστορικά πρόσωπα και γεγονότα, που έλαβαν χώρα στα τέλη του 18ου αιώνα, που όμως συμπύκνουν και με τη δράση του Ρωσικού Καταδρομικού Στολίσκου στο Αρχιπέλαγος...».¹⁷⁵ Άλλωστε, η αρθρογράφος αναφέρεται σε επιστολή του Βύρωνα προς τον εκδότη του, στην οποία ο ποιητής διευκρινίζει ότι όλοι οι ήρωες στον Δον Ζουάν είναι υπαρκτά πρόσωπα, παρμένα από τη ζωή του ή από κάπου αλλού!

Η Α. Γ. Σάτσκογια καταλήγει με βεβαιότητα ότι «... Υπάρχουν όλες οι δικαιολογίες να πιστέψουμε ότι ένας αξιωματικός της Ρωσίας, ένας Ιηπότης του Αγίου Γεωργίου ο Λάμπρος Κατσώνης, με την πολυτάραχη ζωή

172. Α. Γ. Satskaya Κουρσάροι με τη σημαία του Αγίου Ανδρέα, Χρονικά της Μαύρης Θάλασσας, τόμος 6, Χερσών, 2006.

173. Ίδιο.

174. Ίδιο.

175. Ίδιο.

του...δημιουργεί το πρότυπο, το οποίο εμπνέει τις εικόνες του αρχηγού των κουρσάρων του Βύρωνα. Έτσι, το όνομα του Ρώσου καταδρομέα Λάμπρου Κατσώνη να μπορεί να ζει στα έργα του μεγάλου Άγγλου ποιητή και να έχει στον κόσμο τη φήμη ενός ανώνυμου ήρωα...».¹⁷⁶

Με το ερέθισμα που μας προκάλεσε το άρθρο της Α. Γ. Σάτσκογια, ερευνήσαμε βαθύτερα στο Δον Ζουάν και ανακαλύψαμε στοιχεία, τα οποία πράγματι προσομοιάζουν σε μεγάλο βαθμό στη δράση και την καταδρομική ιδιότητα του Λάμπρου Κατσώνη. Σε αγγλική έκδοση¹⁷⁷ του Δον Ζουάν στην εισαγωγική επεξήγηση των βασικών πληροφοριών γύρω από τους ήρωες διαβάζουμε:

«...Ωδή Δεύτερη: Ο Δον Ζουάν αναχωρεί με το πλοίο του από το Κάδιξ και πέφτει σε βράχια. Βγαίνει στη στεριά, σε ένα Ελληνικό νησί πειρατών, όπου συναντάει την Χαηντέ, την κόρη πειρατή.

Ωδή Τρίτη: Ο Λάμπρος, πατέρας της Χαηντέ, επιστρέφει (Σημ. ΠΣ: στο νησί) ζωντανός παρά τις φήμες, για να βρεί τον Δον Ζουάν να κατέχει το σπίτι του και την κόρη του.

Ωδή Τέταρτη: Ο Λάμπρος συλλαμβάνει τον Δον Ζουάν και τον στέλνει σκλάβο στην Τουρκία. Η Χαηντέ πεθαίνει...».¹⁷⁸

Πιστεύουμε ότι δεν θα διακινδυνεύσει κανείς, αν υποθέσει ότι το νησάκι των πειρατών είναι η Τζιά και ότι ο πειρατής Λάμπρος είναι ο Λάμπρος Κατσώνης. Πέρα από τις εισαγωγικές επεξηγήσεις διακρίναμε 10 φορές (6 στην Τρίτη και 4 στην Τέταρτη Ωδή) την αναφορά ονομαστικά στον Λάμπρο και στο ρόλο του μέσα στην πλοκή του μύθου του διηγήματος. Το γεγονός μπορεί να σημαίνει την έντονη επίδραση της προσωπικότητας και της δράσης του Λάμπρου Κατσώνη στη σκέψη και την εκτίμηση, του ποιητή Βύρωνα για τον ήρωα.

Διαβάζοντας τον Δον Ζουάν πρέπει επίσης να σταθεί κανείς στην αναφορά του ποιητή στα νησιά, *Τα νησιά της Ελλάδας* (Σημ. ΠΣ: ποίημα

176. Ίδιο.

177. <http://www.geocities.com/~bblair/canto3.htm>.

178. Canto the Second: *Don Juan sets sail from Cadiz and is shipwrecked. He washes ashore on a Greek pirate island where he meets Haidée, the pirate's daughter.*

Canto the Third: *Lambro, Haidée's father, returns after being rumoured dead to find Don Juan in possession of his home and daughter.*

Canto the Fourth: *Lambro captures Don Juan and sends him off to slavery in Turkey. Haidée dies. ...».*

ένθετο στην Τρίτη Ωδή), τα 'ευλογημένα νησιά' όπως τα αποκαλεί, όπου βρίσκεται και το νησί των πειρατών. Συνεχίζοντας, στην Τέταρτη Ωδή ο ποιητής περιγράφει το νησί και αναφέρεται ονομαστικά στις Κυκλάδες (στίχος LXXII). Εδώ συγκεκριμένα ο ποιητής γράφει:

«...*That isle is now all desolate and bare,*

None but her own and father's grave is there,
And nothing outward tells of human clay;

No stone is there to show, no tongue to say,
What was; no dirge, except the hollow sea's,
Mourns o'er the beauty of the Cyclades....».

Και σε ελεύθερη δική μας μετάφραση:

«...*Αυτό το νησί είν' τώρα όλο ερημιά και ξέρα,*

Μόν' ο τάφος ο δικός της και του πατέρα της είν' εκεί πέρα,
Και τίποτα δεν μαρτυρά τη δόξα των ανθρώπων,

Δεν υπάρχει πέτρα να μολογήσει, ούτε γλώσσα να μιλήσει,
Γι' αυτά που έγιναν, ούτε μοιρολόι, 'κτός απ' ανταργιασμένης
θάλασσας,
Το θλιμμένο τραγούδι για την ομορφιά των Κυκλάδων....».

Επίσης, στη Δεύτερη Ωδή (στίχος CXXV), ο Βύρων περιγράφει τον πατέρα της Χανντέ, τον πειρατή. Ότι ξεκίνησε σαν ψαράς όταν ήταν νέος (ο Λάμπρος Κατσώνης ξεκίνησε στα 17 του ναυτικός με τα ιστιοφόρα της Ζακύνθου), αλλά οι συνθήκες τον ανάγκασαν να ασχοληθεί «με λίγες κλειψιές και πειρατείες», που τον άφησαν στο τέλος, «...τον μόνο από πολλούς καπετάνιους, με λίγες μόλις πιάστρες...», δηλαδή φτωχό παρά τις πειρατείες του! Ο Βύρων εδώ θέλει να υπογραμμίσει ότι στο τέλος των αγώνων του ο Κατσώνης παρέμεινε φτωχός, στην κατάσταση που πραγματικά βρέθηκε μετά την καταστροφή στο Πόρτο Κάγιο (Ιούλιος 1792).

Και συνεχίζει περιγράφοντας τον ήρωά του ο ποιητής (στίχος CXXVII):

*« ... He was a Greek, and on his isle had built
(One of the wild and smaller Cyclades)
A very handsome house from out his guilt,
And there he lived exceedingly at ease; ...»*

Και σε ελεύθερη μετάφραση δική μας:

*«...Ήταν Έλληνας, και στο νησί του είχε χτίσει,
(σ' ένα απ' τα άγρια, μικρά Κυκλαδικά νησιά)
Ένα πολύ ωραίο σπιτικό από λεία πούχ' επενδύσει,
Και ζούσε εκεί μεσ'σε ξεκούραση και ξενιασιά...».*

Επομένως, μήπως η ταυτοποίηση της Τζιάς με το νησί των πειρατών και του Λάμπρου Κατσώνη με τον πειρατή φαίνεται τώρα ως σφόδρα ακριβής;

Επίλογος

Συμπερασματικά πρέπει να παρατηρηθεί, ότι είναι αξιοσημείωτο το γεγονός πως Ρώσοι επιστήμονες και αρκετές λογοτεχνικές πηγές της Ρωσίας φέρνουν στη δημοσιότητα, και εμείς κατ' ακολουθίαν στην Ελληνική Γραμματολογία, από όσο γνωρίζομε για πρώτη φορά, τεκμηριωμένες απόψεις για ένα πολύ σημαντικό γεγονός: την επίδραση δηλαδή της ιστορικής προσωπικότητας του Λάμπρου Κατσώνη στην ποίηση του Λόρδου Βύρωνα. Συγκεκριμένα, η έμπνευση του διάσημου ποιητού από την προσωπικότητα του Λάμπρου Κατσώνη αναδεικνύεται σε περισσότερα από 3 ποιήματά του!

Οκτώβριος 2012

ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ – ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝ- ΛΗΣ. ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ¹⁷⁹

Εισαγωγικά βιογραφικά

Εικ. 65. Ο Λ. Κατσώνης, χαλκογραφία
αγνώστου καλλιτέχνη

Κατά το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα γεννήθηκαν στην Ελλάδα δύο προσωπικότητες, οι οποίες έμελε να αφήσουν άσβεστα ίχνη στην ελληνική ιστορία, αλλά και ευρύτερα, να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη διεθνή σκηνή της ιστορίας.

Το 1752 γεννήθηκε στη Λιβαδειά ο Λάμπρος Κατσώνης, ο οποίος έδρασε στις τάξεις του ρωσικού στρατού για πάνω από 35 χρόνια.¹⁸⁰ Κατά τον θρύλο, στα 17 του σκότωσε ένα μπέη και δραπέτευσε μαζί με τον πατέρα του στη Ζάκυνθο.

Κατά τη σταδιοδρομία του, η οποία άρχισε πολεμώντας στις τάξεις του ρωσικού στρατεύματος στην Ελ-

179. Περισσότερα στην ανακοίνωση Π. Στάμου *Λάμπρος Κατσώνης – Ρήγας Βελεστινλής. Παράλληλες διαδρομές χωρίς συναπάντημα*; στο ΣΤ' Διεθνές Συνέδριο «ΦΕΡΑΙ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ-ΡΗΓΑΣ», Βελεστίνο, Οκτ. 2012.

180. Βλ. Π. Στάμου *Ο Ατομικός Στρατιωτικός Φάκελος του Λάμπρου Κατσώνη* στο Γ. Πριάχιν *Ο Λάμπρος Κατσώνης στην ιστορία της Ελλάδας και Ρωσίας*, Ελληνική έκδοση, Αθήνα 2005. Επίσης, περισσότερα στο Π. Στάμου *Ο Αξιωματικός Λάμπρος Κατσώνης και ο Ρωσικός Στολίσκος στη Μεσόγειο*, Αθήνα 2011.

λάδα κατά τον Α΄ Ρωσο-Τουρκικό πόλεμο (1768-1774), συνέχισε ως δραστήριος και διακρινόμενος αξιωματικός στη Μαύρη Θάλασσα (Εύξεινο Πόντος), όπου στέριωσε το ελληνικό μεταναστευτικό κύμα μετά τα Ορλωφικά, πολέμησε στο ελληνικό Αρχιπέλαγος κατά το Β΄ Ρωσο-Τουρκικό πόλεμο (1787-1792) και αποπειράθηκε αυτόνομη αντιπαράθεση με τον ισχυρό Τουρκικό Στόλο για την απελευθέρωση της Ελλάδας (1792). Έλαβε όλους τους στρατιωτικούς βαθμούς του ως ανταμοιβή της διακρινόμενης δράσης του και πέθανε ως Πλοίαρχος Α΄ Τάξεως του Ρωσικού Ναυτικού και Ιππότης του ανώτατου ρωσικού στρατιωτικού παρασήμου του Αγ. Γεωργίου Δ΄ Τάξεως περί το 1805 με αρχές 1806.¹⁸¹

Το 1757¹⁸² γεννήθηκε ο Ρήγας Κυριαζής¹⁸³ στο Βελεστίνο (τις αρχαίες Φερές), ο επονομασθείς Βελεστινλής, όνομα με το οποίο καταγράφηκε στην ιστορία.¹⁸⁴ Είναι χαρακτηριστικό ότι ίδιος υπέγραφε ως «Ρήγας Βελεστινλής» ή «Ρήγας ο Θεσσαλός», και ουδέποτε ως «Φεραίος»¹⁸⁵, όπως πολλοί τον αναφέρουν. Σε ηλικία των 23 ετών σκότωσε κάποιον Τούρκο κι άρχισε τη περιπλάνηση του στον Όλυμπο και το Άγιον Όρος. Μετά, το 1785, εγκαταστάθηκε στη Κωνσταντινούπολη, μετά από πρόσκληση του Πρέσβη της Ρωσίας. Σε ηλικία 30 ετών βρέθηκε στο Βουκουρέστι και στη συνέχεια, εγκαταστάθηκε στη Βιέννη (1790). Εκεί γνώρισε τους αδελφούς Πουλίου, στο τυπογραφείο των οποίων τύπωσε τον Θούριο και την Χάρτα (1796), και επίσης την επαναστατική του προκήρυξη. Επίσης εκεί, τύπωσε το *Σχολείον των ντελικάτων Εραστών*, το *Φυσικής απάνθισμα*, το *Ηθικός Τρίπους*, το *Σύνταγμα της Ελληνικής Δημοκρατίας*, τα *Δίκαια του ανθρώπου*, καθώς και το *Νέος Ανάχαρις*.

181. Δεν έχει αποσαφηνιστεί επακριβώς με βάση τα μέχρι σήμερα ερευνηθέντα αρχεία. Περισσότερα στο Π. Στάμου *Ο Αξιωματικός Λάμπρος Κατσώνης...*, σελ. 295-297.

182. Κατά τον βιογράφο του Γ. Θεόφιλο γεννήθηκε το 1751 ή 1753. Βλ. Γ. Θεόφιλου *Βιογραφία Ρήγα Φεραίου*, Εν Λαρίση 1893, σελ. 6-7.

183. Επίθετο που αναφέρεται από τον Γ. Θεόφιλο, στο πιο πάνω σελ. 6, αλλά τούτο έχει αμφισβητηθεί, από τον Αιμ. Λεγκράντ στη σελ. ζ΄ Προλόγου του στο *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*, Μετάφραση Σπ. Λάμπρου, Αθήνησι 1891, και όπως στο Δ. Καραμπερόπουλος *Ρήγας Βελεστινλής: Περιπέτειες ενός ονόματος*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου: Ο Ρήγας Βελεστινλής και οι Βαλκάνιοι λαοί (Βελιγράδι, 7-9 Μαΐου 1998).

184. Βλ. Δ. Καραμπερόπουλος *Ο Βίος και το Έργο του*, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ – ΙΣΤΟΡΙΚΑ Ρήγας Βελεστινλής, σελ. 7.

185. Δ. Καραμπερόπουλος *Ρήγας Βελεστινλής: Περιπέτειες...*

Το 1792 υπογράφεται η συνθήκη του Ιασίου και οι ελπίδες του Ρήγα για απελευθέρωση των Ελλήνων στρέφονται προς τη Γαλλία. Η μυστική επαναστατική δράση όμως του Ρήγα αποκαλύπτεται, και η σύλληψή του ίδιου και των συντρόφων του, τους οδηγεί στην ανάκριση των Αυστριακών αρχών. Ο Ρήγας συνελήφθη στην Τεργέστη την 1η Δεκεμβρίου του 1797 μαζί με τον Χριστόφορο Περραιβό. Οδηγήθηκε στη Βιέννη, στις 14 Φεβρουαρίου 1798, όπου ανακρίθηκε μαζί με τους υπόλοιπους συντρόφους του.

Εικ. 66. Ο Ρήγας σε χαλκο-γραφία που δημοσιεύτηκε στη βιογραφία του Θεόφιλου

Σε ηλικία 41 χρονών, ο Ρήγας και επτά σύντροφοί του παραδόθηκαν στις 10 Μαΐου 1798 στους Τούρκους του Βελιγραδίου, όπου φυλακίστηκαν. Ύστερα από πολλά βασανιστήρια, στραγγαλίστηκαν και τα σώματά τους ρίχτηκαν στον Δούναβη στις 24 Ιουνίου του 1798.

Οι δύο άνδρες, ο Λάμπρος Κατσώνης ο «Λειβάδιος το γένος»¹⁸⁶ και ο Ρήγας ο «Βελεστινλής», όπως όριζαν κατά τη συνήθεια της εποχής τα επίθετα από τον τόπο καταγωγής των, γεννήθηκαν την ίδια περίοδο, έδρασαν για μεγάλο χρονικό διάστημα παράλληλα, ο καθένας από το μετερίζι του, για την απελευθέρωση

της πατρίδας και πέθαναν επίσης την ίδια σχεδόν περίοδο. Το ζήτημα που τώρα ανακύπτει είναι να εξεταστεί κατά πόσον οι διαδρομές τους στην κοινή ιστορική περίοδο είχαν κάποιο συναπάντημα!

Κοινές ιστορικές στιγμές – προσεγγίσεις

Διατρέχοντας τη σχετική ιστοριογραφία και αναλύοντας τις δραστηριότητες των δύο Ελλήνων Επαναστατών, είναι δυνατόν να προσεγγίσει ο ερευνητής ιστορικές στιγμές, κατά τις οποίες διακρίνονται κοινά σημεία, κοινή φιλοσοφία θά 'λεγε κανείς, στοιχεία τα οποία προσδιόρισαν κατά την ίδια ιστορική περίοδο ομοειδείς κινήσεις και δράσεις, προς την ίδια κατεύθυνση, με κοινό πάντοτε στόχο: Την Απελευθέρωση της πατρίδας.

186. Όπως ο ίδιος σημείωσε στο μανιφέστο του, την πολιτική του διακήρυξη το Μάιο του 1792, γνωστό στην Ελλάδα ως 'Φανέρωση'.

Σταχυολογούνται πιο κάτω ενδεικτικά τέτοιου είδους κοινές προσεγγίσεις, παραλληλισμοί, στην πορεία τους προς τον ίδιο σκοπό:

- Βρέθηκαν και οι δύο έξω από την πατρίδα έχοντας σκοτώσει έναν Τούρκο.

- Ο Λάμπρος Κατσώνης βρίσκεται και επιχειρεί υπό την άμεση επιρροή και ενεργό συνδρομή της Ρωσικής Δύναμης. Βασική ιδεολογική υποδομή των αγώνων του το χριστιανικό ομόδοξο, και κινητήρια δύναμη οι πολιτικές επιδιώξεις της Αικατερίνης Β΄, τις οποίες ο Λάμπρος Κατσώνης εκμεταλλεύεται για να επιτύχει το στόχο του. Ο Ρήγας Βελεστινλής ενεργοποιείται υπό την επιρροή της Γαλλικής Επανάστασης και του Διαφωτισμού. Και οι δύο Έλληνες Επαναστάτες, από διαφορετικές αφετηρίες την ίδια όμως ιστορική περίοδο, επιχειρούν να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις ενός σοβαρού Απελευθερωτικού Κινήματος. Σε μια συνέχεια της ίδιας δυναμικής, ως εάν ο Ρήγας να αναλαμβάνει τη σκυτάλη του ιερού αγώνα από τον Λάμπρο. Ο Λάμπρος οραματίζεται την Απελευθέρωση της Ελλάδας και ο Ρήγας έχει το ίδιο όραμα, αλλά εκείνος στα πλαίσια της Απελευθέρωσης της ευρύτερης περιοχής των Βαλκανίων, όπου θα περιλαμβάνονταν και η Μικρά Ασία.

- Και οι δύο αναζητούν, δέχονται και χρησιμοποιούν την υποστήριξη της Ελληνικής παροικίας των οικονομικών κέντρων της Ευρώπης, Τεργέστη και Βιέννη, πόλεις από τις οποίες αντίστοιχα ξεκινούν οι επαναστατικές τους δραστηριότητες για την επίτευξη του κοινού στόχου. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει και ο Ρώσος ιστορικός Γκριγκόρου Άρς: «...Στα χρόνια του Ρωσοτουρκικού πολέμου (1787-1791) οι ελληνικές παροικίες του εξωτερικού διαδραμάτισαν για πρώτη φορά ενεργό ρόλο στη οργάνωση του απελευθερωτικού αγώνα στην Ελλάδα...Την προσοχή της Ελλάδας τότε απορροφούσαν τα γεγονότα του Ρωσοτουρκικού πολέμου, και ιδιαίτερα οι απελευθερωτικές δραστηριότητες του Λάμπρου Κατσώνη... Μόλις μετά από λίγα χρόνια οι παροικίες αυτές έγιναν βάση του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος, με επικεφαλής το Ρήγα Βελεστινλή...».¹⁸⁷

- Ο Λάμπρος Κατσώνης γίνεται συνειδητά το όργανο της τσαρικής

187. Γκρ. Άρς *Φιλική Εταιρεία...*, σελ. 130-131. Ο Άρς υπογραμμίζοντας τους πρωταγωνιστικούς προεπαναστατικά ρόλους των Κατσώνη και Ρήγα, περιλαμβάνει στο *Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία* (Παπασωτηρίου, Αθήνα 2011) και μόνον γι' αυτούς εκτενή ιστορικά αποσπάσματα.

πολιτικής για την υλοποίηση του «Ελληνικού Σχεδίου», δηλαδή «...την αναγέννηση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας είτε μέσω της 'ελληνοποίησης' της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είτε μέσω της καταστροφής της από τις στρατιωτικές δυνάμεις της Ρωσίας...»,¹⁸⁸ ενώ ο Ρήγας Βελεστινλής, μεταφράζοντας τις «Νομοθετικές Πράξεις» της Γαλλικής Επανάστασης, δημιουργεί το όραμα της «Ελληνικής Δημοκρατίας».¹⁸⁹

- Ο Ρήγας σχεδίαζε την έναρξη της Επανάστασης στον τόπο των πιο εμπειροπόλεμων πληθυσμών της Μάνης και της Ηπείρου.¹⁹⁰ Ο Λάμπρος στα πλαίσια της γενικής εξέγερσης που σχεδιάζει, έρχεται σε επαφή με τον Αλή Πασά και διαπραγματεύεται (1791) την υποστήριξη των Ρώσων για τον ξεσποκωμό της Ηπείρου,¹⁹¹ όπως είναι και σε επαφή από νωρίς με τους Μανιάτες, αργότερα δε αποφασίζει την αυτόνομη πολεμική του ενέργεια από το ορμητήριο του Πόρτο Κάγιο στη Μάνη.

- Το κατ' εξοχήν προτέρημα των ηγετών, η διορατικότητα και κατανόηση της ανάγκης προσεταιρισμού συγκυριακά Μεγάλης Δύναμης για την επιτυχία των σκοπών τους, χαρακτήριζε τους χειρισμούς και την πολιτική, την οποία ακολούθησαν και οι δύο Έλληνες Επαναστάτες. Ο Λάμπρος κατάφερε να κατακτήσει την εμπιστοσύνη του Αρχιστράτηγου Πατιόμκιν, στον οποίο αναφερόταν γραπτώς και απ' ευθείας, αλλά και της τσαρίνας Αικατερίνης Β΄. Ο Ρήγας προσπάθησε, κατ' άλλους δε επέτυχε, να συναντήσει ή κατ' ελάχιστον να επικοινωνήσει με τον Ναπολέοντα Βοναπάρτη, προκειμένου να αποσπάσει την υποστήριξή των Γάλλων¹⁹² στο Επαναστατικό του σχέδιο.

- Κοινό όμως ιστορικό στοιχείο των δύο ανδρών είναι και επίσης η διαπίστωση, ότι οι Γάλλοι την εποχή εκείνη απέβησαν εχθροί και των δύο. Με ευθεία εχθρική ανάμειξη και στάση έναντι του Λάμπρου Κατσώ-

188. Άρς Γκρ. *Η Φιλική Εταιρία στη Ρωσία*, Βιβλιοθήκη ΚΕΡΙΕ, Παπασωτηρίου, Αθήνα 2011, σελ. 143.

189. Βλ. αρκετά σημαντική παρουσίαση και επιχειρηματολογία στο Άρς Γκρ. *Η Φιλική Εταιρία στη Ρωσία*, σελ. 143-146. Όπως δε χαρακτηριστικά σημειώνει ο Γκριγκόρου Άρς «...σε μια σειρά περιπτώσεων στη 'Αρχή της Νομοθετικής' πράξεως ο Ρήγας ονομάζει το κράτος (σημ ΠΣ : βαλκανοασιατικό) αυτό 'Ελλάδα'...», σελ. 143.

190. Δ. Καραμπερόπουλος *Ρήγας Βελεστινλής. Ο βίος και το έργο του*, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ – ΙΣΤΟΡΙΚΑ Ρήγας Βελεστινλής. Διαφωτιστής, Επαναστάτης, Μάρτυρας, σελ. 43.

191. Π. Στάμου *Ο Αξιωματικός Λάμπρος Κατσώνης...*, σελ. 287-288.

192. Σπ. Λάμπρου *Αποκαλύψεις περί του μαρτυρίου του Ρήγα*, Εκδόσεις Εστίας, Εν Αθήναις 1892, σελ. 34

νη και με την άρνηση «...εντελώς των επαναστατικών ιδεών...» του Ρήγα Βελεστινλή.¹⁹³

- Ένα άλλο χαρακτηριστικό, αλλά και βασική κίνηση κάθε επαναστατικού ηγέτη, είναι η διακήρυξη των ιδεών και επιδιώξεων του. Οι προθέσεις των δύο ανδρών διακηρύσσονται με παρόμοιο τρόπο. Ο Λάμπρος εκδίδει το Μανιφέστο του, την Πολιτική του Διακήρυξη,¹⁹⁴ με την οποία 'φανερώνει' τους σκοπούς του. Για τον Ρήγα Βελεστινλή η «Νέα Διοίκηση» και ο «Θούριος», τα οποία δημοσιεύτηκαν παράνομα τον Νοέμβριο του 1797 στη Βιέννη, «... και τα δύο σε ένα επαναστατικό φυλλάδιο, αντανακλούσαν την κοσμοθεωρία και το πολιτικό πρόγραμμα του Έλληνα επαναστάτη...». ¹⁹⁵

- Κατά τα έτη 1789 -1792 κορυφώνονται οι πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον των Τούρκων και οι αγώνες του Λάμπρου Κατσώνη και του απονέμεται το ανώτατο ρωσικό στρατιωτικό παράσημο. Τελική κορύφωση ο μοναχικός του αγώνας (1792). Ο Ρήγας Βελεστινλής δέχεται την επιρροή της Γαλλικής Επανάστασης, και ωριμάζει σταδιακά από το ρομαντικό στοιχείο (1790)¹⁹⁶ περνάει στα 1796 στην έντονη επαναστατική δραστηριοποίηση, η οποία κορυφώνεται με την αναγνώρισή της μέσω της σύλληψης και δολοφονίας του (1798).

Ένα χρονικό διάστημα παράλληλων διαδρομών για τον κοινό αγώνα. Είναι φανερό λοιπόν, ότι οι δύο Έλληνες Ήρωες δρουν στο ίδιο ιστορικά χρονικό πλαίσιο, με κοινές θεωρητικές προσεγγίσεις, με τον ίδιο στόχο σε παράλληλες διαδρομές.

Ο Θούριος του Ρήγα με επιρροές Λάμπρου Κατσώνη

Αν στα μόλις παρατεθέντα δεν υπάρχει ευκρινές 'συναπάντημα' των

193. Αιμ. Λεγκράντ Ανέκδοτα Έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή, Μετάφραση Σπ. Λάμπρου, Αθήναισι 1891. Επίσης βλ. Άρς Γκρ. Φιλική Εταιρία..., σελ. 156.

194. Π. Στάμου Η επίδραση της πολιτικής στις ενέργειες στρατιωτικού. Περίπτωση Λάμπρου Κατσώνη, αδημοσίευτη εργασία στο Ινστιτούτο Ιστορίας Αγ. Πετρούπολης της Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών, 2006.

195. Άρς Γκρ. Η Φιλική εταιρία..., σελ. 133.

196. Βλ. για το Ντελικάτοι Εραστές στο Σπ. Λάμπρου, Πρόλογος στο Αποκαλύψεις μαρτυρίου Ρήγα, όπου αναφέρει «...ο ερωτύλος νεανίας...μετά πάροδον οκτώ μόνον ετών ο πονήσας το Σχολείον των ντελικάτων εραστών εγένετο ο πρωτοπόρος μάρτυς της ελληνικής ελευθερίας. Ήτο ο Θεσσαλός Ρήγας...».

δύο ανδρών, η συνάντηση καταδεικνύεται αδιαμφισβήτητα στο κορυφαίο επαναστατικό άσμα του Ρήγα, τον Θούριο. Είναι για την ακρίβεια ένα πνευματικό συναπάντημα!

Όπως αναφέρει ο σύντροφος και βιογράφος του Ρήγα Χριστόφορος Περραιβός,¹⁹⁷ ο Ρήγας τοποθέτησε κάτω από τον τίτλο του Θούριου τον τίτλο του τραγουδιού «Μια προσταγή μεγάλη», γιατί όπως επιθυμούσε «...ο Θούριος προσαρμοζόταν προς τον σκοπό του τραγουδιού: «Μία προσταγή μεγάλη»...». Δηλαδή, όταν συνέγραψε τον Θούριο ο Ρήγας, συνέλαβε την ιδέα ότι θα ήταν πιο επιτυχημένος και θα διαδίδονταν ευκολότερα, αν τραγουδιόταν και ο Ρήγας διάλεξε ως καταλληλότερο μουσικό σκοπό αυτό το τραγούδι, το οποίο ήταν πολύ γνωστό και διαδεδομένο στον ελληνισμό.

Αλλά το τραγούδι «Μία προσταγή μεγάλη»,¹⁹⁸ ήταν δημιούργημα άγνωστου λαϊκού συνθέτη και κατά τον ακαδημαϊκό Δ. Πασχάλη γράφτηκε στην Άνδρο το Μάρτιο του 1796.¹⁹⁹ Η ημερομηνία την οποία αναφέρει ο Πασχάλης είναι ρεαλιστική, γιατί δικαιολογεί τη γνώση του τραγουδιού από τον Ρήγα, γράφτηκε δύο χρόνια πριν από τη δολοφονία του. Ήταν ένα δημοτικό τραγούδι, και λέγεται ότι τραγουδιόταν στη Χαλκιδική, μόλις τέσσερα χρόνια από το τέλος της ηρωικής δράσης του Λάμπρου στα ελληνικά χώματα, αλλά είχε φθάσει ασφαλώς, και τραγουδιόταν προφανώς, και στις ελληνικές παροικίες. Το τραγούδι υμνούσε τα κατορθώματα του Κατσώνη στο Αρχιπέλαγος και στη ναυμαχία της Άνδρου (6/17, Μάης του 1790).²⁰⁰

Οι αρχικοί στίχοι του τραγουδιού αυτού είναι:

«...Στους χίλιους επτακόσιους τους ογδόντα εννιά
Εξέβηκεν ο Λάμπρος 'πο μέσ' τη Μοσκοβιά
Μ' όλην του την αρμάδα και την καπιτανιά.

197. Χριστόφορος Περραιβός (1773-1862), *Σύντομος Βιογραφία τοῦ αἰοδίδμου Ρήγα Φεραίου τοῦ Θεπταλοῦ*, Ἀθῆναι 1860, σελ. 17.

198. Ολόκληρο το κείμενό του στο τέλος του Π. Μαγιάκου *Ο Λάμπρος Κατσώνης (1752-1804)*, Ἀθήνα 1932.

199. Δ. Πασχάλη *Δημῶδη τραγούδια της Άνδρου*, Ἀθήνα 1984, σελ. 64-66.

200. Βλ. Α. Ι. Βρανούση, *Ρήγας Βελεστινλής*, Ἀθήνα 1963, σελ. 101-102. Για τη ναυμαχία της Άνδρου περισσότερα στο Π. Στάμου *Ο Αξιοματικός Λάμπρος Κατσώνης...*, σελ. 239-249.

Στο πέλαγος εβγήκεν ο σκύλος φοβερός,
Στον κόσμο εγεννήθη για νάναι ξακουστός...».

Οι στίχοι μιλούν πολύ παραστατικά για το ποιος είναι ο Λάμπρος, ότι πολεμά με την υποστήριξη των Ρώσων και ότι έγινε ξακουστός με τη δράση του, που τώρα τραγουδιέται από τους σκλαβωμένους Έλληνες. Ο Ρήγας γνώριζε το τραγούδι, αλλά ασφαλώς γνώριζε και τα κατορθώματα του Κατσώνη. Πιθανώς να υπήρξε θαυμαστής των αγώνων του, χωρίς να έχει βρεθεί στα αρχεία μέχρι σήμερα η έκφραση ενός τέτοιου θαυμασμού. Ίσως δεν βοηθούσε και το συγκυριακό κλίμα της περιόδου του τέλους του 18ου αιώνα, όταν οι Έλληνες απογοητευμένοι από τους Ρώσους είχαν στραφεί προς τους Γάλλους.

Επομένως, ο ίδιος ο Ρήγας, θέλοντας προφανώς να διαδώσει ευκολότερα τον πατριωτικό και επαναστατικό του ύμνο στα απλά στρώματα του υπόδουλου λαού, «...όρισε ως πρότυπο («πρόλογο» κατά την εκκλησιαστική ορολογία) δημώδες άσμα πολύ διαδεδομένο την εποχή εκείνη, όχι μόνο στην πατρίδα του, αλλά και σ' ολόκληρο τον Ελληνικό χώρο... Το τραγούδι αυτό εκ παραδόσεως άδεται σε δύο ήχους, σε ήχο πρώτο και σε ήχο πλάγιο του δευτέρου, με τον ίδιο ρυθμό και με την αυτή δομή μελωδίας...».²⁰¹

Ο Ρήγας με την κίνησή του αυτή, να προσαρμώσει το επαναστατικό του κάλεσμα το ποίημα του Θούριου, στη μελωδία πασίγνωστου τότε τραγουδιού για τον Λάμπρο Κατσώνη, δεν μπορεί παρά να σημαίνει, ότι είχε πλήρη γνώση των κατορθωμάτων και του πατριωτικού παραδείγματος Λάμπρου Κατσώνη. Ταυτόχρονα, αποδίδει σεβασμό στον ήρωα, και αποδεικνύοντας ότι συνεχίζει στα ίδια

Εικ. 67. Πρώτη σελίδα της έκδοσης 1798 στην Κέρκυρα²⁰²

201. Πρωτοπρεσβύτερος Χρ. Α. Κυριακόπουλος στο *Η μουσική του Θούριου και τα άσματα της έκδοσεως 1998*, στην ιστοσελίδα http://users.uoa.gr/~nektar//orthodoxy/tributes/christos/cd_thourios.htm

202. ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΤΥΠΙΑ - ΙΣΤΟΡΙΚΑ, Ρήγας Βελεστινλής. *Διαφωτιστής, Επαναστάτης, Μάρτυρας*, σελ. 43.

χνάρια, δανείζεται το τραγούδι των κατορθωμάτων του. Σημειώνει με αυτόν τον τρόπο ο Ρήγας και την ταυτότητα των επιδιώξεων του με εκείνες του Λάμπρου και έτσι, συναντιέται πνευματικά μαζί του!

Άνθρωποι στην κοινή ιστορία του Λάμπρου και του Ρήγα

Στα αναφερθέντα πιο πάνω σημειώθηκαν κοινά σημεία προσέγγισης στις δραστηριότητες του Ρήγα Βελεστινλή και του Λάμπρου Κατσώνη, τα οποία εκτιμάται ότι αποτελούν σημεία ιστορικών συναντήσεων των δύο ανδρών.

Η ιστοριογραφία όμως έχει αναδείξει και ανθρώπους, οι οποίοι με τη δραστηριότητά τους συνδέουν ιστορικά τον Λάμπρο με το Ρήγα. Η παρουσία μερικών από τους ανθρώπους αυτούς επισημαίνεται στα ακόλουθα:

-Νικόλαος Πάγκαλος, Ταγματάρχης του τσαρικού στρατού. Υπήρξε συμπολεμιστής του Λάμπρου Κατσώνη και αξιωματικός του.²⁰³ Έλαβε μέρος στην αποστολή ελληνικής αντιπροσωπίας στην Αγία Πετρούπολη (1789-1790), για αίτηση βοήθειας και υλικής υποστήριξης από την αυτοκράτειρα Αικατερίνη Β΄²⁰⁴ μαζί με Σουλιώτες πατριώτες, προετοιμάζοντας την εξέγερση.

Σύμφωνα με τις αναμνήσεις του Α.Σ. Στούρντζα για τον Καποδίστρια, του οποίου υπήρξε στενός συνεργάτης στη Ρωσία, «...η πρώτη Εταιρεία ή κοινοπραξία, ιδρύθηκε από τον γνωστό Ρήγα... Πολλοί σύντροφοι του θαρραλέου ναυτικού Λάμπρου Κατσώνη, οι ηγέτες των ορεισίβιων Ζαχαριάς του Μωριά, Πάγκαλος και Αναγνωσταράς και άλλοι ένθερμοι θιασώτες υπέρ του δικαίου του αγώνα...προσέγγισαν την Εταιρεία του Ρήγα...και επεδίωκαν τη συμπαράσταση στην κοινή εξέγερση...».²⁰⁵ Όπως δε σημειώνει ο Γκρ. Άρς «...Ο Ρήγας πλαισιώθηκε από τους διακεκριμένους ηγέτες

203. Π. Στάμου *Οι Έλληνες αξιωματικοί στα πληρώματα του Λάμπρου Κατσώνη*, στο Γιούρι Πριάξιν *Ο Λάμπρος Κατσώνης στην ιστορία της Ελλάδας και Ρωσίας*, ελληνική έκδοση, Αθήνα 2005, σελ. 259-279.

204. Π. Στάμου *Ο Αξιωματικός Λάμπρος Κατσώνης...*, σελ. 106-107.

205. Γκρ. Άρς *Η Φιλική Εταιρεία στη Ρωσία...*, σελ. 149.

της τότε κοινωνίας, από τον γενναίο επαναστάτη, τον εγγύτερο σύντροφο του Λάμπρου Κατσώνη, Νικόλαο Πάγκαλο...».²⁰⁶ Αργότερα ο Ν. Πάγκαλος βρέθηκε το 1818 στα Ιόνια νησιά και από αυτόν έμαθε ο Θ. Κολοκοτρώνης για την ύπαρξη της Φιλικής Εταιρείας.²⁰⁷

Ο Νικόλαος Πάγκαλος επομένως, υπήρξε κοινός κρίκος στη σχέση Λάμπρου Κατσώνη και Ρήγα Βελεστινλή.

-Τουρναβίτης Δημήτριος. Ήταν συνεργάτης του Ρήγα και μνημένος στα σχέδιά του, όπως αναφέρεται στα έγγραφα Λεγκράντ.²⁰⁸ Σύμφωνα με αυτά «...ο Δημητράκης Ταρναβίτης (γρ. Τουρναβίτης)...» πιθανώς να είναι εκείνος που αποτελεί τη διακλάδωση «...της εν Βιέννη συνομωσίας μέχρι Βλαχίας...», γι' αυτό επιτάσσεται να εξεταστεί και η αλληλογραφία μετά του αδελφού του στην Τεργέστη. Αλλά ο αδελφός Μιχαήλ Τουρναβίτης στην Τεργέστη υπήρξε υποστηρικτής και χρηματοδότης του Λάμπρου Κατσώνη με επαναλαμβανόμενες καταβολές και ειδικότερα με 120 φιορίνια, όταν ο Κατσώνης ήταν στη φυλακή.²⁰⁹ Δεν αποκλείεται να υπήρχε και αντίστοιχη υποστήριξη χρηματοδότησης και προς τον Ρήγα.

-Νικόλαος Πλασταράς. Όταν το Μάρτιο 1789 αποφυλακίστηκε ο Λάμπρος Κατσώνης στην Τεργέστη και άρχισε την προετοιμασία της νέας καταδρομής, πολλοί Έλληνες της παροικίας έσπευσαν να τον υποστηρίξουν προσφέροντας διάφορα χρηματικά ποσά. Ο Νικόλαος Πλασταράς βρίσκεται πρώτος στο σχετικό κατάλογο των Βενετικών Αρχείων (Inquisitori di Stato) προσφέροντας τα περισσότερα, 600 φλωρίνια.²¹⁰ Ο Ν. Πλασταράς φέρεται να συνεργάστηκε με τον Ρήγα. Κατά τον Γούδα, ο Πλασταράς «...συνεβούλευσε τον Οικονόμου να σφραγίσει και αύθις να παραδώσει αυτά εις τον Κορωνιάν ανέπαφα...».²¹¹ Ο Πλασταράς δηλαδή

206. Ίδιο Γκρ. Άρς.

207. Γκρ. Άρς ίδιο, σελ. 167.

208. Στο Αιμ. Λεγκράντ Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή, Μετάφραση Σπ. Λάμπρου, Αθήνησιν 1891, σελ. 45 και 49.

209. Σ. Θεοτόκη Κατασκοπεία κατά Λ. Κατσώνη, Ημερολόγιον Μεγάλης Ελλάδας, 1924, Π. Μαγιάκου Ρήγας Βελεστινλής ο Θεσσαλός 1757-1798, σελ. 92. Επίσης βλ. Π. Στάμου Ο Αξιοματικός Λάμπρος Κατσώνης..., σελ. 352.

210. Π. Μαγιάκος Ο Λάμπρος Κατσώνης (1752-1804), Αθήναι 1932, σελ. 57 και 137.

211. Γούδα Βίοι παράλληλοι, τομ. Β', σελ. 128. επίσης Π. Μαγιάκος Ρήγας Βελεστινλής..., σελ. 92.

προτρέπει τον Οικονόμου να σφραγίσει τα κιβώτια, τα οποία περιείχαν τα επαναστατικά γραπτά του Ρήγα και να τα παραδώσει αμέσως στον Κορωνιά ανέπαφα. Όπως είναι γνωστό, ο Οικονόμου πρόδωσε τον Ρήγα και ο Κορωνιάς ήταν ένας από τους 7 που δολοφονήθηκαν μαζί του.

-Λαυρέντης Αλιάνδρος (Λορέτζο Αλιάντρο). Στα έγγραφα της ανάκρισης από τους Αυστριακούς του Ρήγα και των συντρόφων του αναφέρεται ότι Λαυρέντης Αλιάνδρος είναι ο άνθρωπος από την Πρέβεζα, από τον οποίο παρέλαβε ο Ρήγας υλικό, από το οποίο αντιγράφοντας δημιούργησε επαναστατικό υλικό. Πιο συγκεκριμένα στο σχετικό έγγραφο της δικογραφίας αναφέρεται ότι ο Ρήγας ομολόγησε ότι «...την ενταύθα ...συνημμένην όλως δημοκρατικήν Προπαιδείαν...μετά των ...υπό ελληνικών ιδεών διαπνεομένων ασμάτων ...και εν οίς ...παρακινείται ο λαός προς αποστασίαν, ότι ταύτα έλαβεν παρά του εν Πρεβέζη Έλληνος του καλουμένου Λαυρεντίου Αλιάνδρου...». ²¹² Ο Αλιάνδρος επομένως, πρέπει να συνδεόταν στενά με τον Ρήγα. Δεν μπορούσε να συλληφθεί όμως γιατί η Πρέβεζα ήταν βενετική κτήση.

Ο Λαυρέντιος Αλιάνδρος στρατολογημένος από τον Λουδοβίκο Σωτήρη το Μάρτιο του 1788, ήταν πλέον Ρώσος αξιωματικός το 1789 και πολέμησε μαζί με τους Σουλιώτες εναντίον του Αλή Πασά, ηγούμενος 118 Σουλιωτών. ²¹³ Δεν έχει ακόμα αποσαφηνιστεί αν ο Λαυρέντης Αλιάνδρος πολέμησε με τον Λάμπρο Κατσώνη, αλλά είναι γνωστό ότι ο Σωτήρης στρατολογούσε με εντολή των Ρώσων και συνεισέφερε άνδρες στη δύναμη του Κατσώνη. Ο Σωτήρης επίσης συμμετείχε με τον έμπιστο του Λάμπρου τον Νικόλαο Πάγκαλο, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, στην αποστολή της Αγίας Πετρούπολης. Οι συνεννοήσεις του Κατσώνη και με τους Σουλιώτες για το γενικό σχέδιο εξέγερσης, δημιουργεί τη βάση για να υποτεθεί η μέσω του Σωτήρη σχέση του Αλιάνδρου με τον Κατσώνη ως πολύ πιθανή.

212. Αιμ. Λεγκράντ *Ανέκδοτα έγγραφα...*, σελ. 67.

213. Εμμ. Πρωτοψάλτη *Η επαναστατική κίνηση των Ελλήνων κατά τον δεύτερον επί Αικατερίνης Β' Ρωσοτουρκικόν πόλεμον (1787 - 1792)*, Αθήνα 1959, σελ. 73, 77, 78. Επίσης Β. Σφυρόερα *Η επαναστατική κίνηση του Λάμπρου Κατσώνη. Οι ρωσοτουρκικοί πόλεμοι (1788 - 1792)*, εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ 31.8.2000. Βλ. Επίσης Γ. Καραμπελιά *Η ανολοκλήρωτη επανάσταση του Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα 2011, σελ. 66-67.

Λάμπρος Κατσώνης και Ρήγας Βελεστινλής πρωτεργάτες του '21

Μπορεί να μην υπήρξε ποτέ φυσική συνάντηση των δύο ανδρών, αλλά τα ιστορικά γεγονότα, οι δραστηριότητές τους κατά την ίδια περίοδο και οι διαπιστώσεις σημαντικών προσωπικοτήτων, οι οποίοι έχουν εκφραστεί για το παράδειγμα της δράσης των, δημιούργησαν παραμέτρους εκτιμήσεως, οι οποίες στοιχειοθετούν μια βάση ουσιαστικής ιστορικής συνάντησης των δύο προσωπικοτήτων.

Πρόσφατα έχουν δει το φως της δημοσιότητας, κυρίως στη Ρωσία, εργασίες²¹⁴ οι οποίες προβάλλουν το γεγονός, ότι ο μεγάλος φιλέλληνας ποιητής Λόρδος Βύρων εμπνεύστηκε τρία ποιήματά του από τη δράση του Λάμπρου Κατσώνη. Ενώ τα δύο από αυτά, «*Κουρσάρος*» και «*Δον Ζουάν*», αφορούν αποκλειστικά στην έμπνευση του ποιητή από την ιστορική προσωπικότητα του Λάμπρου, το τρίτο «*Νύφη της Άβυδος*» αφορά στη στενή σχέση και σύνδεση που δημιουργεί ο Βύρων του Λάμπρου με τον Ρήγα.

Από το ποίημα αυτό παραθέτουμε πιο κάτω το χαρακτηριστικό απόσπασμα που εντοπίζεται στους στίχους 380-384:

*«... 380 The last Lambro's patriots there
Anticipated freedom share,
And oft around the cavern fire
On visionary schemes debate,
To snatch the Rayah's from their fate...».*²¹⁵

Και σε ελεύθερη δική μας μετάφραση:

214. Елистратова А.А. Байрон, М., 1965; Кургинян М.С., Джордж Байрон. М., 1958; Клименко Е.И. проблемы стиля в английской литературе пурвой трети XIX века. Изд-во ЛГУ, 1959. Сидорченко Л.В. О прототипах героев «Восточных повестей» Байрона. (Λάμπρος Κατσώνης и Жан Лафит) // Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка, выпуск 2, март-апрель 1973 г. Том XXXII. Σπιρίδωνα Αλεξάνδροβιτς Κατσώνη *Ο αντρωιωμένος Κουρσάρος*, Ιστορικός Αγγελιοφόρος, Μόσχα 1911. Επίσης Π.Στάμου *Η επίδραση του Λάμπρου Κατσώνη στην ποίηση του Λόρδου Βύρωνα*, ανακοίνωση στο συνέδριο της Ετ. Βοιωτικών Μελετών, Σεπτέμβριος 2010 στη Λιβαδειά.

215. *Lord Byron, selected Poems*, Penguin Classics, 1996, lines 380-384, p. 237.

«... Στίχος 380 Οι τελευταίοι μαχητές του Λάμπρου εκεί
Απόδειχναν της λευτεριάς τους μετοχή,
Τρανές φωτιές ανάβαν στη σπηλιά
Στης φαντασίας τους σκηνές του ονείρου δίναν μάχες,
Το ριζικό να διώξουν των Ραγιάδων μακριά...».

Ο Βύρων στο ποίημα αυτό εννοεί τον Λάμπρο Κατσώνη αναφέροντας το μικρό του όνομα, Λάμπρος. Με το όνομα αυτό ο θρύλος του Κατσώνη μεταφερόταν μέχρι τις μέρες του Βύρωνα. Με το όνομα Λάμπρος ήταν γνωστός και αναφερόταν με οικεία ίσως διάθεση και περιέργη συμπάθεια στα επίσημα έγγραφα των εχθρών και φίλων.²¹⁶

Η βεβαιότητα όμως, για το τι ακριβώς και ποιόν εννοεί εδώ ο Βύρων, τεκμηριώνεται από την υποσημείωση, όπου γράφει ο ίδιος ο Βύρων στη λέξη Lambro's στο ίδιο ποίημα: «Λάμπρος Κατσώνης (Σημ.ΠΣ: τον αναφέρει ως Κατσιάνη), Έλληνας, περίφημος για τις προσπάθειές του, κατά τα 1789 – 90, για την απελευθέρωση της πατρίδας του. Εγκαταλείφθηκε από τους Ρώσους, έγινε πειρατής, και το Αρχιπέλαγος ήταν το θέατρο των επιχειρήσεων του. Λέγεται ότι είναι ακόμα ζωντανός στην Πετρούπολη. Αυτός και ο Ρήγας (Σημ. ΠΣ: Βελεστινλής) είναι οι δύο περισσότερο προβαλλόμενοι από τους Έλληνες επαναστάτες».²¹⁷

Το ποίημα γράφτηκε το 1813. Ευθεία η σύνδεση του Λάμπρου με τον Ρήγα από τον μεγάλο ποιητή. Χωρίς να αναφέρεται πουθενά ο Ρήγας στο ποίημα του, ο Λόρδος Βύρων αποδίδει τον σεβασμό και την αναγνώριση του και στον Ρήγα και αναδεικνύει τους δύο επιφανείς Έλληνες ως τους περισσότερο αναγνωρισμένους «Έλληνες επαναστάτες», αλλά η Επανάσταση του '21 έγινε λίγα χρόνια αργότερα κι επομένως αυτοί ήσαν οι πρόδρομοί της.

Ο Εμανουήλ Ξάνθος, ένας από τους ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας σημειώνει στα Απομνημονεύματά του: «...Έβαλεν αυτοίς υπ' όψιν τον

216. Π. Στάμου *ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΜΑΡΚΙΔΩΝ ΠΟΥΛΙΟΥ*, Βιέννη 1791-1797, Δημοσιεύματα σχετικά με τον ΛΑΜΠΡΟ ΚΑΤΣΩΝΗ, άρθρο στο περιοδικό ΒΟΙΩΤΙΑ, Δεκέμβριος 2009.

217. Η σημείωση στο ποίημα του Βύρωνα στα Αγγλικά είναι η ακόλουθη: *Lambro Canzani, a Greek, famous for his efforts, in 1789 – 90, for the independence of his country. Abandoned by the Russians, he became a pirate, and the Archipelago was the scene of his enterprises. He is said to be still alive at Petersburg. He and Riga are the two most celebrated of the Greek revolutionists.*

χαρακτήρα του Ελληνικού λαού και τας πηγάς της δυνάμεως του...τα επιχειρήματα του Ρήγα του Θετταλού, τας νίκας των Σουλιωτών και άλλων αρματολών...τας νίκας των θαλασσίων μας επί Λάμπρου Κατσώνη...».²¹⁸

Εξηγεί δηλαδή ο Ξάνθος ποια ήσαν τα πρότυπα που ελήφθησαν υπόψη κατά την ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας. Στη σύλληψη της ιδέας της Φιλικής Εταιρείας δηλώνει ο Ξάνθος ότι τους ενέπνευσαν²¹⁹ τα παραδείγματα του Κατσώνη και του Ρήγα σε μια ιδεατή συνάντηση.

Επίλογος

Ο Λάμπρος Κατσώνης έζησε την Επανάσταση για πολλά χρόνια πολεμώντας, ο Ρήγας Βελεστινλής οραματίστηκε και περισσότερο έσπειρε την Επανάσταση. Κοινή όμως είναι η ομολογία, η παραδοχή του Λόρδου Βύρωνα, των ιδρυτών της Φιλικής Εταιρείας, αλλά και τα συμπεράσματα σύγχρονων ιστορικών:

Ο Λάμπρος Κατσώνης και ο Ρήγας Βελεστινλής, με τα επαναστατικά τους έργα, τους αγώνες τους και το παράδειγμά τους, συναντήθηκαν στο σταυροδρόμι των Πρόδρομων της Ελληνικής Επανάστασης του 1821!

218. Βλ. στο Τ. Βουρνά *Φιλική Εταιρεία, παράνομα ντοκουμέντα, Απομνημονεύματα Αγωνιστών Ε. Ξάνθου-Γ. Λεβέντη*, Εκδόσεις Δρακόπουλου 1965, σελ. 155.

219. Τη σημασία του και το γεγονός αναλύει και ο Γκρ. Άρς στο *Η Φιλική Εταιρεία...*, σελ. 232, 233.

Νοέμβριος 2011

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ (ΣΤΑΘΗΣ ή ΣΤΑΘΑΚΗΣ) ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΤΣΩΝΗΣ ή ΚΑΤΖΩΝΗΣ

Ο Λάμπρος Κατσώνης, Συνταγματάρχης του Ρωσικού Στρατού και αργότερα Πλοίαρχος Α΄ του Ρωσικού Ναυτικού, Ιππότης του Στρατιωτικού Τάγματος του Αγ. Γεωργίου Δ΄ Τάξεως, έχει προκαλέσει τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον των Ρώσων ιστορικών, με αποτέλεσμα να έρχονται στο φως της επιστημονικής δημοσιότητας σημαντικές πληροφορίες από τα αποκαλυπτόμενα Ρωσικά Κρατικά Ιστορικά Αρχεία. Το γεγονός έχει θετικό αντίκτυπο στην ελληνική ιστοριογραφία και έχουν μέχρι σήμερα δημοσιευθεί νεότερα στοιχεία για τον Λάμπρο Κατσώνη, τα οποία εκτός των άλλων αποτελούν συνδυασμό έρευνας και σε άλλα αρχεία (π.χ. Βρετανικά και Ολλανδικά).

Μία από τις συνέπειες των προσεγγίσιμων πλέον Ρωσικών Αρχείων είναι, ότι εγείρεται και το ενδιαφέρον για την ανάδειξη της ιστορίας προσώπων, τα οποία αποτέλεσαν τον 'κλειστό' περίγυρο του Λάμπρου Κατσώνη στις πιο σημαντικές περιόδους της ζωής του. Αναμφισβήτητα, ένα πρόσωπο του οποίου πρέπει να αναδειχθούν βασικές ιστορικές πληροφορίες είναι και ο **Ευστάθιος (Στάθης ή Σταθάκης) Γεωργίου Κατσώνης ή Κατζώνης**. Τούτο γιατί εκτός από τη συνωνυμία, την κοινή καταγωγή (από τη Λιβαδειά της Βοιωτίας), έχει να επιδείξει και αξιόλογη δράση, με πρωταγωνιστικό ρόλο, πέρα από την περίοδο των κοινών αγώνων με τον Διοικητή του στο Ρωσικό Στόλο της Μεσογείου, τον Λάμπρο Κατσώνη, στην Ελληνο-Ρωσική ιστορία στο τέλος του 18ου με αρχές 19ου αιώνα.

Ο Ευστάθιος Κατσώνης εμφανίζεται στην ελληνική ιστοριογραφία²²⁰ με την υπογραφή του σε ένα γράμμα προς τον Γιώργο Μαυρομιχάλη, όπου υπογράφει ως *Καπετάν Σταθάκης Κατζώνης*, μαζί με άλλους συντρόφους του Λάμπρου Κατσώνη, για να ευχαριστήσουν για τη βοήθεια των Μανιατών και τη διάσωσή τους κατά τη διαφυγή τους από τη Μάνη, μετά την καταστροφή του Πόρτο Κάγιο. Η επιστολή γράφεται στη Τζίμοβα – σημερινή Αρεόπολη – στις 7 Ιουλίου 1792.

Στη θέση των υπογραφών της επιστολής ο Στάθης Κατσώνης σημειώνει:

*«...Εγώ ο Σταθάκης υπέγραψα διά όνομα του
Μαγιόρ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗ, μη ηξεύροντος να γράψη
ΜΑΓΙΟΡ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ ΠΑΤΑΡΑΚΗΣ βεβαιώνω.
ΜΑΤΖΙΟΡ ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΜΥΚΟΝΙΑΤΗΣ
Ματζόρ ΣΩΤΗΡΗΣ ΠΑΤΖΑΜΑΤΖΗΣ
Καπετάν ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΛΟΝΙΚΑΙΟΣ
ΔΡΟΣΟΣ ΤΟΥ ΧΑΤΖΗ
ΚΩΣΤΑΚΗΣ ΨΩΡΙΛΑΣ
Καπετάν ΣΤΑΘΑΚΗΣ ΚΑΤΖΩΝΗΣ βεβαιώνω...».*

Αυτή είναι και η μοναδική αναφορά για τον Ε. Κατσώνη στην ελληνική ιστοριογραφία.

Στη ρωσική ιστοριογραφία συναντάται το όνομα του Ευστάθιου Κατσώνη πριν μόλις μερικά χρόνια. Πρώτα, στα Ρωσικά Κρατικά Αρχεία Πολεμικού Ναυτικού και συγκεκριμένα σε αναφορά²²¹ του Υποστρατήγου Β. Τομαρά (Ταμάρα προφέρεται στα ρωσικά). Στη συνέχεια σημαντικές πληροφορίες για τον Στάθη Κατσώνη εντοπίστηκαν σε ρωσικά

220. Μαγιάκου Π. *Ο Λάμπρος Κατσώνης (1752 – 1804)*, Αθήνα 1932, σελ. 119-120. Βλ. επίσης στο Π. Στάμου *Λάμπρος Κατσώνης, ο αξιωματικός του Ρωσικού Ναυτικού στη Μεσόγειο*, Αθήνα, Παπασωτηρίου 2011, σελ. 247.

221. Το όνομα του Στάθη Κατσώνη αναγράφεται στην αναφορά της 21ης Αυγούστου 1791 του Υποστρατήγου Τομαρά ως πλοιάρχου ετών 25 (έγγραφο που μας προσέφερε το Νοέμβριο 2004 ο Γεν. Διευθυντής του Κρ. Αρχείου Ρ. Πολ. Ναυτικού, καθηγητής Δρ. Β. Σόμπολεφ, αντίγραφο στο προσωπικό μας Αρχείο – Α/ΠΣ). Επίσης βλ. Π. Στάμου *Οι Έλληνες αξιωματικοί στα πληρώματα του Λ. Κατσώνη*, Συμπλήρωμα στο Πριάχιν Γ. *Ο Λ. Κατσώνης στην ιστορία της Ελλάδας και Ρωσίας*, έκδοση ελληνικά, Αθήνα 2005, σελ. 266 και 272.

αρχαιακά κείμενα,²²² σε σχετική αρθρογραφία,²²³ αλλά και σε πρόσφατη ρωσική βιβλιογραφία.²²⁴

Όπως προκύπτει από τις πιο πάνω πηγές, ο Ευστάθιος Κατσώνης, προφανώς συγγενής του Λάμπρου Κατσώνη και ίσως ανιψιός του,²²⁵ κατετάγη πολύ νέος στο Ναυτικό του Λάμπρου, δεδομένου ότι στην αναφορά του Υποστρατήγου Β. Τομαρά, από 12 Αυγούστου 1791, σημειώνεται στους Πλοιάρχους με αύξοντα αριθμό 4. Ανεφέρεται επίσης, ότι κατετάγη το 1788 με άλλους 12 Πλοιάρχους, επομένως από τους πρώτους εθελοντές στη ναυτική δύναμη του Λάμπρου Κατσώνη, ότι ήταν 25 ετών και καταγόταν από τη Λιβαδειά.²²⁶

Φαίνεται ότι μετά την συνθήκη του Ιασιού (1792), όταν πολλοί συμμαχητές του Λάμπρου Κατσώνη τον ακολούθησαν και εγκαταστάθηκαν στη Νότια - Νέα Ρωσία, στην Κριμαία, ο Ευστάθιος Κατσώνης ήταν μεταξύ αυτών. Δεν έχει εντοπιστεί όμως ο ακριβής τόπος της αρχικής εγκατάστασης του.

Κατά την περίοδο αυτή έχει αρχίσει η διαδικασία δημιουργίας της Οδησσού (1795). Όπως είναι γνωστό, στα πλαίσια της πολιτικής της Αικατερίνης Β΄ για την εγκατάσταση στη Νότια Ρωσία εποίκων, οι οποίοι έλαβαν μέρος στον Α΄ Ρωσο-Τουρκικό πόλεμο (1769–1774), διέφυγαν στη συνέχεια στη Ρωσία. Η αυτοκράτειρα έδωσε στους Έλληνες έποικους σημαντικά κίνητρα (ιδιοκτησία γης, εθελοντική στράτευση στις ρωσικές δυνάμεις, μη καταβολή φόρων κ.λ.π.). Οι έποικοι, οι οποίοι συγκροτούσαν το Ελληνικό, ή/και αποκαλούμενο επίσης Αλβανικό, στράτευμα των περιοχών Κέρτς και Γενίκαλε (Ελλήνων, Αλβανών, Βουλγάρων κ.ά.),

222. Πρακτικά Συλλόγου Ιστορίας και Αρχαιοτήτων της Οδησσού (ΠΣΙΑΟ), Οδησός. 1844 , Σ. Σαφόνωφ *Τα υπολείμματα των ελληνικών λεγεώνων στη Ρωσία ή ο σημερινός πληθυσμός της Μπαλακλάβα*. Επίσης Α. Ορλοβ *ОДЕССЫ от 1794 по 1803 г. Одесса 1885* .

223. Θεοχαρίδη Τ. Γ. *Η Ελληνική στρατιωτική αποικιοποίηση του νότου της Ουκρανίας στο τέλος του 18ου-αρχές 19ου αιώνα*, σε Ρωσική γλώσσα, μετάφραση από Ουκρανικά (πρωτη δημοσίευση στον Αγγελιοφόρο της Τοπικής Επιτροπής Οδησσού, Οδησός 1930) στα ρωσικά στο βιβλίο Γιάννη Νικολόπουλου *Έλληνες και Ρωσία*, Αγ. Πετρούπολη 2007.

224. Ενδεικτικά Saposnikov I.V. , Belousova L.G. *Grekii pod Odessoj*, Odessa, 1999, p. 81-85.

225. Ο καθηγητής Γιούρι Πριάχιν αναφέρει στο πιο πάνω βιβλίο του ότι ο Λάμπρος Κατσώνης είχε αδελφό, που σκοτώθηκε κατά τον Ρωσο-Τουρκικό πόλεμο (1769-1774), στα Ορλωφικά. Πιθανώς ο νεαρός Ευστάθιος Κατσώνης να ήταν γιος αυτού του αδελφού του Λάμπρου.

226. Σημειώνεται ότι, όπως προκύπτει από την ίδια αναφορά Τομαρά, στη ναυτική δύναμη του Λάμπρου Κατσώνη είχαν καταταγεί και άλλοι 5 αξιωματικοί από την πατρίδα του Λάμπρου, την Λιβαδειά.

απέτελεσαν τη βάση για τη δημιουργία, από το 1779 μέχρι το 1783 του Ελληνικού Πεζικού Συντάγματος.²²⁷ Από αυτό στη συνέχεια προήλθε το Ελληνικό Τάγμα της Μπαλακλάβα.²²⁸

Ακολούθησε ένα δεύτερο κύμα εποίκων, οι οποίοι προέρχονταν κυρίως από Έλληνες μαχητές στο πλευρό των Ρώσων κατά το Β΄ Ρωσο-Τουρκικό πόλεμο (1787–1792) και κατοίκους από τα νησιά του Αρχιπελάγους (Αιγαίο Πέλαγος), οι οποίοι είχαν σταθεί στο πλευρό των Ρώσων.

Όπως περιγράφει ο Ρώσος ιστορικός Σ. Σαφόνωφ «...Από μετανάστες από το Αρχιπέλαγος συστήθηκε το 1795 το Ελληνικό Σώμα της Οδησού. Το Σώμα αυτό συστάθηκε με την προϋπόθεση τα μέλη και οι οικογένειές τους να κατοικήσουν κοντά στην Οδησό σε έκταση 150.000 περίπου στρεμμάτων γης. Αλλά, πριν να πάρουν την γη σε ιδιοκτησία τους οι Έλληνες που σύστησαν το Ελληνικό Σώμα της Οδησού, το Σώμα με Υψηλό Διάταγμα του 1797 είχε διαλυθεί, η γη πάρθηκε πίσω, και οι ίδιοι οι Έλληνες σκόρπησαν να κατοικήσουν σε διάφορα μέρη, και οι περισσότεροι κοντά στην πόλη Τιράσπολ... Ακολούθως, με Υψηλό Διάταγμα στις 29 Αυγούστου του 1803 στο όνομα του Υποστρατήγου Μπεκλεσόβ, η γη αυτή πάλι παραδόθηκε στους Έλληνες και στους Αλβανούς, που αποτελούσαν το Σώμα αυτό. Το ίδιο έτος με Υψηλό Διάταγμα δόθηκε εντολή το σώμα να μετατραπεί σε Τάγμα... Αφού πέθανε ο στρατηγός Μπεκλεσόβ, η εφαρμογή του Διατάγματος έπρεπε να εκτελεστεί από τον στρατηγό Ρόζενμπεργκ, ο οποίος επέλεξε ως Διοικητή του Τάγματος τον Ε. Κατσώνη, στον οποίο έδωσε εντολή να οργανώσει το Τάγμα, και να ορίσει επιτελείο 23 βέρσια έξω από την Οδησό, στην περιοχή Σουχόι Λιμάν...».²²⁹

Όπως προκύπτει από τα αρχεία ο Ευστάθιος Κατσώνης είχε συμμετάσχει στη βασική ομάδα²³⁰ του Ελληνικού Σώματος της Οδησού, με

227. Σ. Σαφόνωφ *Τα υπολείμματα των ελληνικών λεγεώνων...*, σελ. 10.

228. Πολύ αρχαία σκύθικη οχυρωμένη τοποθεσία, την οποία ήδη αναφέρει ο Στράβων. Εδώ, κατά τη γνώμη του Πάλλας και του Μπλάμπεργκ, στεκόταν το οχυρό Παλλάκιο, που έκτισε ο Παλλάκιος, ο γιος του Σκιλούρ. Από κει προέρχεται η ονομασία Μπαλακλάβα. Ωστόσο, το οχυρό αργότερα χτίστηκε από τους Γενοβέζους, βλ. ίδιο Σαφόνωφ, ό.π.

229. Σ. Σαφόνωφ ίδιο, σελ. 13-14.

230. Θεοχαρίδης Τ. Γ. *Η ελληνική στρατιωτική αποικιοποίηση...*, στο βιβλίο Γιάννη Νικολόπουλου *Έλληνες και Ρωσία...*, σελ. 173.

το βαθμό του Ταγματάρχη, μαζί με τους Συνταγματάρχη Ντεπελεγκρίνη, τον Ταγματάρχη Εμμανουήλ Σπορίτη, τον Πάνο Τζίρα και τον Σωτήρη Βαλσαμάκη.

Το Ελληνικό Τάγμα της Οδησσού συστήθηκε με Ουκάζιο²³¹ (22 Οκτωβρίου 1803) του τσάρου Αλέξανδρου Α΄, από Έλληνες και Αλβανούς²³² και προσέφερε τις υπηρεσίες του κατά την περίοδο της δημιουργίας της Οδησσού, πρώην Χατζήμπεη. Εκεί ο Ευστάθιος Κατσώνης συνεργάστηκε με τον αρχικό διοικητή²³³ του Τάγματος Λοχαγό Κ. Μπιτσιλίη, γνωστό 'Αλβανό' πρώην πρόξενο της Ρωσίας. Μάλιστα, όλοι μαζί δημιούργησαν εταιρία με τον Έλληνα Αντισυνταγματάρχη Αθανάσιο Κεσόγλου, ο οποίος είχε την ευθύνη της οργανώσεως της Ελληνικής κοινότητας του Χατζήμπεη.²³⁴

Κατά την περίοδο αυτή (1803), ο Ευστάθιος Κατσώνης με διαταγή του Στρατιωτικού Διοικητού της Οδησσού Ρόζενμπεργκ²³⁵ διορίζεται Διοικητής του Ελληνικού Τάγματος της Οδησσού με σκοπό να το αναδιοργανώσει, ενώ συγχρόνως επέδειξε μεγάλη δραστηριότητα στη δημιουργία της Οδησσού.

Από το Ουκάζιο 3 της 29 Αυγούστου 1803²³⁶ του τσάρου Αλέξανδρου Α΄, και την αναφερθείσα Υψηλή Διαταγή προς τον Υποστράτηγο Μπεκλέσοφ, την οποία τελικά εκτέλεσε ο Στρατηγός Ρόζενμπεργκ, φαίνεται ότι οι εναπομείναντες από το πολιτικό και στρατιωτικό προσωπικό του Ελληνικού Σώματος Οδησσού που είχε διαλυθεί, έκαναν αίτηση και ζητούσαν να τους επιστραφούν τα παραχωρηθέντα προνόμια, π.χ. γη εγκατάστασης (περίπου 150.000 στρέμματα), μισθός, κ.λ.π. Οι εκτάσεις αυτές, τις οποίες είχε υποσχεθεί η Αικατερίνη Β΄, όταν διαλύθηκε το Ελληνικό Σώμα παραχωρήθηκαν το 1797 με ενοίκιο για 10 χρόνια στον Λοχαγό Βουκόβιτς, από τον οποίο είχε αφαιρεθεί αυτή η γη προηγου-

231. Υψηλό Διατάγμα.

232. Sarosnikov I. V. Belousova L.G. *Grekii pod Odessoi...*, p. 81.

233. Ίδιο.

234. Ίδιο. Ο Κεσόγλου στις 21 Σεπτεμβρίου 1795 έλαβε 8.000 ρούβλια για διάφορα έργα στην οικοδόμηση της Οδησσού. Αργότερα έλαβε κι άλλα ποσά και κατηγορήθηκε μετά το θάνατό του για κατάχρηση των χρημάτων, που έλαβε και σε διάφορες άλλες περιπτώσεις την ίδια περίοδο.

235. Σ. Σαφόνωφ *Τα υπολείμματα των Ελληνικών Στρατευμάτων...*, σελ. 14.

236. Sarosnikov I. V. Belousova L.G. *Grekii pod Odessoi...*, έγγραφο 14, σελ. 160-162. Την μετάφραση των αποσπασμάτων από το βιβλίο αυτό, που αναφέρονται εδώ, έκανε ο Γιάννης Νικολόπουλος, Πρόεδρος του Ιδρύματος Κέντρο Ελληνικών Ερευνών Μόσχας, τον οποίο ευχαριστούμε.

μένως. Ο Αλέξανδρος Α΄, θεωρώντας δίκαιο το αίτημα των Ελλήνων, επέστρεψε τις υποσχεθείσες από την Αικατερίνη Β΄ εκτάσεις και πάλι στους Έλληνες.

Το Ουκάζιο αυτό μεταξύ των άλλων προέβλεπε:

- Την πρόσκληση, σε όποιους από τα πρώην μέλη του Σώματος και τις οικογενείες των ενδιαφέρονται, να δηλώσουν επιθυμία εγκατάστασης στην περιοχή (κοντά στο μικρό ποταμό Μπαρμπόν, έξω από την Οδησσό).
- Να τους παραχωρηθούν οι εκτάσεις σύμφωνα με το Ουκάζιο από 28 Ιουνίου 1803, με το οποίο αφαιρέθηκαν από τον Λοχαγό Βουκόβιτς.
- Η διανομή να γινόταν ανάλογα με τον βαθμό των στρατιωτικών και ως ακολούθως:

• Απλός στρατιώτης	600 στρέμματα,
• Υπαξιωματικός	800,
• Ανθυπασπιστής	1.200,
• Υπολοχαγός	1.600,
• Λοχαγός	2.000,
• Ταγματάρχης	3.000.
- Εάν δεν επαρκεί η γη να διατεθεί κι άλλη ελεύθερη.
- Όπως εγκρίθηκε το 1795, να πληρωθούν τα ακόλουθα ποσά σε ρούβλια για:
 - Κατοικίες 10.000 ρούβλια,
 - Κατασκευή Εκκλησίας 500 ρούβλια,
 - Διάφορες δαπάνες υποδομής 20.000 ρούβλια.

Εξάλλου, με το Ουκάζιο της 23ης Οκτωβρίου 1803 ο Αλέξανδρος Α΄ διατάσσει²³⁷ το Υπουργείο Στρατιωτικών να ιδρυθεί το Ελληνικό Τάγμα της Οδησσού. Πιο συγκεκριμένα το Υψηλό Διάταγμα αναφέρει: «...Η πολύ αγαπημένη Γιαγιά μας με την Υψηλή της εκτίμηση για την αφοσίωση των Ελλήνων και Αλβανών και τις προσφερθείσες υπηρεσίες των... το 1795 ίδρυσε το Ελληνικό Σώμα της Οδησσού, στο οποίο όλοι οι διακριθέντες για την προθυμία και γενναιότητα των στις μάχες μπορούσαν να ενταχθούν, ως επιβράβευση και για να βρούν έναν τόπο εγκατάστασης... Λόγω δια-

237. Saposnikov I. V. Belousova L.G. *Grekii pod Odessoi...*, έγγραφο 15, σελ. 163.

φόρων γεγονότων το Σώμα αυτό καργήθηκε το 1797 και οι υπηρετούντες βαθμοφόροι του δεν έχουν χρησιμοποιηθεί πουθενά... Εμείς θέλοντας να παρέχουμε στα Χριστιανικά ομόδοξα έθνη ένα νέο δείγμα προστασίας και μέριμνας για την ευδοκμία των...τους γνωστοποιούμε ότι αποφασίσαμε:

Στη θέση της πιο πάνω Μονάδας να ιδρυθεί Τάγμα με την ονομασία Ελληνικό Τάγμα Οδησσού, για το οποίο θα σας στείλουμε τον Οργανισμό...

Στο Τάγμα θα ενταχθούν κατά προτεραιότητα Έλληνες και Αλβανοί, που πολέμησαν μαζί μας σε διάφορα μέρη και κυρίως αυτοί που πολέμησαν στις Επιχειρήσεις του Στόλου μας στη Μεσόγειο Θάλασσα... Με το Ουκάζιο μας της 29 Αυγούστου 1803 διατάξαμε να διατεθεί γη για την εγκατάσταση κοντά στην Οδησσό...

Αγία Πετρούπολη, στην Γκάτσινα 22 Οκτωβρίου 1803

Υπεγράφη ιδιοχειρώς από τον

Αλέξανδρο...».

Όπως αναφέρθηκε, μετά την επανίδρυση του Τάγματος της Οδησσού ο Στρατηγός Ρόζενμπεργκ διώρισε ως πρώτο Διοικητή του τον Ταγματάρχη Ευστάθιο Κατσώνη, ο οποίος «...είχε την φήμη του άφοβου κουρσάρου στις επιχειρήσεις της Μεσογείου και μετά στη Ρωσία...». ²³⁸ Του ανετέθη ουσιαστικά, ο σχηματισμός, η οργάνωση και η εγκατάσταση των μελών του Ελληνικού Τάγματος της Οδησσού, μαζί με τις οικογένειες τους, και του Αρχηγείου του Τάγματος κοντά στον ποταμό Γκακαρζέ, σε απόσταση 4 βέρσια από την ακτή της Μαύρης Θάλασσας και 20 από την Οδησσό, στις όχθες του ποταμού Μπαρραμπό.

Ο Ταγματάρχης Κατσώνης, για να μην σημειωθεί καθυστέρηση στην οργάνωση και εγκατάσταση του Τάγματος, πρότεινε και πέτυχε να διατεθεί σ' αυτόν όλη η έκταση και εκείνος να την διανέμει όπως προβλεπόταν. Έτσι και έγινε. ²³⁹

238. Ίδιο, σελ. 81.

239. Saposnikov I.V. Belousova L.G. *Grekii pod Odessoii...*, σελ. 83.

κούς του Τάγματος. Προφανώς δεν απεικονίζονται στο έγγραφο αυτό όλοι οι αξιωματικοί. Τούτο εκτιμάται αν λάβομε υπόψη τον κατάλογο του Μισθολογίου, όπως αναφέρεται στη συνέχεια.

Οι αναφερόμενοι στον Στρατιωτικό Κατάλογο της δύναμης του Ταγματάρχη Ε. Κατσώνη, οι οποίοι επρόκειτο να κινητοποιηθούν, ήσαν οι δέκα τρεις (13) ακόλουθοι αξιωματικοί:

- Λοχαγοί Δέβαρης, Βεργωτής, Ντούρος,
- Υπολοχαγοί Τουχατζή, Καλαμάρης,
- Ανθυπολοχαγός Ζαχαρίου,
- Ανθυπασπιστές Κωνσταντίνου, Σκορδίλης, Ορφανός, Μπλιδώνης, Τρυπάνης, Τσιτσιλιάνος,
- Δόκιμος Περάκης.

№/№ п/п	Фамилия	Размер содержания (в рублях)
Майоры		
1.	Качиони Евстафий Юрьевич - батальонный командир	183,96 2/3
2.	Патераки Константин Георгиевич	183,96
Капитаны		
1.	Дуро Анастасий	138,20
2.	Дзени Антоний	138,20
3.	Гунаропуло Степан Юрьевич	138,20
Поручики		
1.	Ту-Хаджи Дрога	97,43 1/3
2.	Кала-Мара Георгий Стратиевич	97,43
3.	Харбури Николай Иванович	97,43
Подпоручики		
1.	Захари Спиро	81,10
Прапорщики на подпоручьей вакансии		
2.	Георгиев Яни Георгиев с 1788 г.	81,10
3.	Стаматаки Апостоли	81,10
4.	Чусси Федор	81,10
5.	Волков Гаврила	81,10
1.	Цицилиано Вангели	81,10
2.	Врано Афанасий	81,10
3.	Никола Константин	81,10
Баранишников Иван - исполняющий дела аудитора и квартирмейстера		
Старшие унтер-офицеры		
1.	Богданов Георгий	20,00
2.	Ятро (Иатро) Афанасий	20,00
3.	Родити Яни	20,00
Младшие унтер-офицеры		
1.	Константинополити Панайот	19,20
2.	Афанаси Николай	19,20
3.	Ксанфо Василий	19,20

Εικ. 70. Μισθολόγιο
Ελληνικού Τάγματος Οδησσού

Είναι αξιοσημείωτη η σύγκριση του καταλόγου αυτού, με τον αναφερόμενο από την Λ. Μπελούσοβα στο βιβλίο της,²⁴² όπου εμφανίζεται το Μισθολόγιο του Τάγματος, με πρώτο στον κατάλογο τον Διοικητή Ταγματάρχη Ε. Κατσώνη. Ο δεύτερος αυτός κατάλογος των 13 αξιωματικών και 10 υπαξιωματικών είναι ο διπλανός.

Στον κατάλογο του Μισθολογίου, ο οποίος προφανώς συνετάγη το 1803, εμφανίζονται οι Ταγματάρχες, με πρώτο τον Διοικητή Ευστάθιο Κατσώνη του Γεωργίου, και ο Κωνσταντίνος Πατεράκης, που μισθοδο-

τούνται με 183,96 ρούβλια. Ακολουθούν οι Λοχαγοί Αναστάσης Ντούρος, Αντώνης Τζένης, Στέφανος Γουναρόπουλος. Υπολοχαγοί Του-Χατζή Ντρόγκας, Γεώργιος Καλαμάρας, Νικόλαος Χαρβούρης. Ανθυπολοχαγός Σπύρος Ζαχαρίου. Ανθυπασπιστές Γιάννης Γεωργίου, Αποστόλης Σταματάκης, Θεόδωρος Τσούσης, Γαβριήλ Βολκώφ. Ακολουθούν οι Υπαξιωματικοί του Τάγματος.

Είναι σημαντικό εδώ ότι αναφέρεται ως πατρώνυμο του Κατσώνη το Γεώργιος. Αν ο Γεώργιος ήταν ο αδελφός του Λάμπρου Κατσώνη, που όπως αναφέρθηκε σκοτώθηκε στα Ορλωφικά, τότε συμπληρώνεται το γενεαλογικό δένδρο αντίστοιχα.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι ο Ευστάθιος Κατσώνης είχε σύζυγο την Αικατερίνα, η οποία πέθανε σε ηλικία 26 ετών στην Οδησό.²⁴³

Τα παρουσιαζόμενα πιο πάνω έγγραφα τα σχετικά με τον Ε. Κατσώνη ανακαλύφθηκαν στον Φάκελο του Πρίγκιπα Κατακουζηνού. Στον ίδιο Φάκελο υπήρχε και έγγραφο του Ρισελιέ προς τον Κατακουζηνό Νακάσκοπ Αταμάν,²⁴⁴ από 3 Δεκεμβρίου 1806, με το οποίο ο Ρισελιέ έδινε οδηγίες προς τον Νακάσκοπ Αταμάν να συντάξει και οργανώσει Σύνταγμα από εθελοντές Κοζάκους από εθελοντικό σώμα της Μολδαβίας, το οποίο βρισκόταν στη Χερσώνα, περιοχή Τηράσπολη. Στο σώμα μπορούσαν να καταταγούν και ελεύθεροι πολίτες, μη μόνιμοι κάτοικοι της περιοχής. Το Σύνταγμα διέτασσε να ονομάζεται Μολδαβικό Κοζακικό Εθελοντικό Σύνταγμα.

Είναι γνωστό ότι στην περιοχή της Νέας Ρωσίας, όπως και σε άλλες συνοριακές περιοχές της Ρωσίας είχαν εγκατασταθεί Κοζάκοι, που

242. Saposnikov I.V. Belousova L.G. *Grekii pod Odesso...*, σελ. 173.

243. Στο Αρχείο Αγ. Τριάδας Οδησού αναφέρεται με αριθμό 1437 στον 1ο τόμο Κατσώνη Αικατερίνα, σύζυγος Ταγματάρχη, απέθανε στις 20 Ιουνίου 1808 σε ηλικία 26 ετών. Βλ. Αρχείο Αγίας Τριάδας Οδησού, Греки Одессы, том. I, ISBN 966-555-187-6, έκδοση Κρατικού Ιστορικού Αρχείου Οδησού και Παραρτήματος Ιδρύματος Ελληνικού Πολιτισμού Οδησού 2000. Αντίγραφο στο Α/ΠΣ. «Στις 30 Ιουλίου 1803, ο Ταγματάρχης Ευστάθιος Κατσώνης παντρεύτηκε την κόρη Ekaterina Ρανίονα σε πρώτο του γάμο. Μάρτυρες ήταν οι: Ταξίαρχος Νοταράς και Λοχαγός Σάββα Γιούριτς. (Τετράδιο Μητρώου της Ελληνικής Εκκλησίας της Τριάδας στη Συμφερούπολη για το 1803. GARK, F. 142, Op. 5, φάκελος 8, fol. 20v.)».

244. Όπως φαίνεται ο Κατακουζηνός διέθετε τον Κοζάκικο βαθμό του Εκτελεστικού Αρχηγού, δηλαδή του Συνταγματάρχη Κοζάκων, που αποκαλούσαν Νακάσκοπ Αταμάν. Για Κοζάκους βλ. περισσότερο στα R. P. Magocsi *A History of Ukraine*, pp.179-181, Vasili Glazkov (Wasili Glaskow), *History of the Cossacks*, p. 3, Robert Speller & Sons, New York.

δρούσαν ως φύλακες των συνόρων, σε ρόλο παρόμοιο με των εγκατεστημένων εκεί Ελλήνων. Όπως δε αναφέρει ένας σύγχρονος Ουκρανός ιστορικός²⁴⁵ «... Μεταξύ των ερωτημάτων, που δημιουργούνται κατά την μελέτη της ιστορίας των στρατευμάτων, πρέπει να σημειωθεί το πρόβλημα της ακριβούς χρονολόγησης της δημιουργίας του Αλβανικού (Ελληνικού) στρατεύματος, όπως επίσης και τα ερωτήματα που αφορούν στις σχέσεις του Αλβανικού στρατεύματος με τα Ρωσικά στρατεύματα των Κοζάκων, αν δηλαδή ανήκε το Αλβανικό/ Ελληνικό σώμα στα κοζάκικα στρατεύματα της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Σημειωτέον ότι ο χαρακτήρας των προνομίων που προσφέρθηκαν στους Αλβανούς και τις οικογένειές τους μας επιτρέπει να εντάξουμε το στράτευμα στα κοζάκικα σώματα, αυτό επιβεβαιώνεται από μια λογοτεχνική συλλογή «Κοζάκικα στρατεύματα», όπου αναφέρεται η στρατιωτική θητεία των Αλβανών ως Κοζάκων. Σήμερα μπορούμε με βεβαιότητα να πούμε ότι η διαδικασία νομικής και πραγματικής διαμόρφωσης του σώματος διήρκεσε από τις 28 Μαρτίου 1775 έως τον Αύγουστο-Σεπτέμβριο του 1776, όταν οι αλβανικές (ελληνικές) ομάδες ξεκίνησαν την στρατιωτική τους θητεία...».

Επομένως, η οργάνωση, η διαβίωση με τις οικογένειες σε οικισμούς, η ισόβια στρατιωτική κληρονομική υπηρεσία των Ελλήνων των σωμάτων εκείνης της εποχής, έχει αρκετά από τα χαρακτηριστικά των Κοζάκων, αλλά και από τον ρόλο που αναθέτει ο Ρισελιέ στον Κατακουζηνό και αντίστοιχα στον Ταγματάρχη Ε. Κατσώνη μπορεί να δικαιολογήσουν διερωτήματα ιστορικών, όπως τα αναφερθέντα.

Η οργάνωση τελικά του Ελληνικού Τάγματος της Οδησσού φαίνεται ότι στάθηκε πιο δύσκολη για το Διοικητή του Ταγματάρχη Ε. Κατσώνη. Δεν κατόρθωσε να συγκεντρώσει πολλούς στη δύναμή του, και η γη η οποία του δόθηκε διανεμήθηκε όχι κατά τον προβλεπόμενο τρόπο, και έγινε αντικείμενο συναλλαγής («...οι Έλληνες πούλησαν το μερίδιό τους σε μη δικαιούμενους αυτή τη γη...»). Από ανακρίσεις που έγιναν αργότε-

245. P. I. Shiyau (P.I. Шиян) Άρθρο στα Ουκρανικά ГРЕЦЬКЕ (ΑΛΒΑΝΣЬКЕ) КОЗАЦЬКЕ ВІЙСЬКО 1775-1859 pp. Δημοσιεύτηκε στο Συλλογή άρθρων: *Козацтво на Півдні України. Кінець XVIII - XIX століття / Συγγραφών: Ο. Α. Бачинська, Л. М. Маленко, О. А. Пригарін, P.I. Шиян. é Одеса: Друк, 2000, σελ. 6-9 και στην ιστοσελίδα http://www.cossackdom.com/articles/s/shiyau_greknoisko.htm. Μετάφραση στα Ελληνικά Άννα Κοτσιούκ. Μεταγραφή Π. Στάμου, Οκτώβριος 2010.*

ρα, το 1838 από τον Βοροντσώφ, προέκυψε ότι ένοχος κυρίως ήταν ο διάδοχος του Κατσώνη, ο Πατεράκης, ο οποίος κατένειμε τη γη χωρίς να λάβει τα κατάλληλα μέτρα, και όλη η υπόθεση εξελίχθηκε σε απάτη εις βάρος του κράτους!²⁴⁶

Τους Έλληνες τότε έσωσε από την ‘απάτη’ η αποστολή τους στις στρατιωτικές επιχειρήσεις του Δούναβη (είχαν αρχίσει οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι 1806-12), υπό τον κόμη Λανσερόν. Στην περιοχή των εγκαταστάσεων του Ελληνικού Τάγματος έμειναν μόνον 19 άτομα (ηλικιωμένοι, ανάπηροι κ.λ.π.).²⁴⁷

Το 1807 κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων στο Δούναβη, ένας απλός στρατιώτης, ο Γιάννη Νικόλα, πυροβόλησε²⁴⁸ τον Διοικητή Ταγματάρχη Ε. Κατσώνη και τον σκότωσε! Στην αρχή ο θάνατος του Κατσώνη θεωρήθηκε ως ατύχημα. Στη συνέχεια όμως, επιβλήθηκε στον φονέα ‘μαστίγωμα’, και του δόθηκε συγχώρεση από την εκκλησία. Ακολούθησε όμως συμπληρωματικά ανάκριση, η οποία απέδειξε ότι επρόκειτο για έγκλημα εκ προμελέτης. Την ημέρα της δολοφονίας του Διοικητή του Ελληνικού Τάγματος, ο δολοφόνος Γιάννη Νικόλα ζήτησε τον μισθό του, τον οποίο ο Κατσώνης αρνήθηκε, οπότε ο Νικόλα τον πυροβόλησε δύο φορές. Ως απόδειξη της προμελέτης θεωρήθηκε το γεγονός ότι ο Νικόλα παρουσιάστηκε στον Κατσώνη με το όπλο του και σε κατάσταση προχωρημένης μέθης, «...προβλέποντας άρνηση, έτοιμος να εκδικηθεί...»!

Η απόφαση του δικαστηρίου για τον Γιάννη Νικόλα ήταν να αποταχθεί, να τον χτυπήσουν 100 φορές με τον κνούτο όπλου, να του κόψουν τα ρουθούνια, και μετά με πυρωμένο σταυρό να τον σημαδέψουν στο στήθος!²⁴⁹ Η απόφαση επίσης προέβλεψε, ότι μόλις αναρρώσει ο Γιάννη Νικόλα από την εφαρμογή των ποινών να σταλεί στα κάτεργα ισοβίως, στα εργοστάσια του Νερτσίνσκ...!²⁵⁰

Διάδοχος του δολοφονηθέντος Ταγματάρχη Ευσταθίου Κατσώνη στη Διοίκηση του Ελληνικού Τάγματος της Οδησού διορίστηκε σε ηλι-

246. Saposnikov I.V. Belousova L. G., ίδιο, σελ. 105-106.

247. ίδιο σελ. 84.

248. ίδιο σελ. 85.

249. Η μετάφραση του αποσπάσματος του βιβλίου έγινε από το Γιάννη Νικολόπουλο, ο οποίος εξηγεί ότι οι ποινές που αναφέρονται είναι τυπικές ποινές της εποχής για τα ρωσικά στρατιωτικά σώματα.

250. ίδιο βιβλίο, σελ. 85.

κία 63 ετών ο Ταγματάρχης Κωνσταντίνος Γεωργίου Πατεράκης, «...μυθικός ήρωας με καταπληκτικό βιογραφικό...». ²⁵¹

Κατά τον άδοξο αυτόν τρόπο έληξε η επιτυχημένη σταδιοδρομία του Ταγματάρχη Ευστάθιου (Στάθη ή Σταθάκη) Γεωργίου Κατσώνη, σε ηλικία περίπου 41 ετών.

251. Συμμαχητής του Λάμπρου Κατσώνη και ήρωας της ναυμαχίας του Κάβο Ντόρο (Άνδρου)!

Η ΛΙΒΑΔΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΣΩΝΗ²⁵²

Όταν το Σεπτέμβριο του 2004 μια ομάδα Λιβαδείτες επισκεφθήκαμε τη *Livadia* στη Κριμαία, άλλοι για πρώτη φορά και ο γράφων για τρίτη, δεν μπορούσαμε να φανταστούμε τις εξελίξεις, τις οποίες ευχάριστα επρόκειτο να διαπιστώσουμε. Πραγματοποιήσαμε τότε τον τελευταίο και σπουδαιότερο σταθμό στο ιστορικό και πολιτιστικό οδοιπορικό, βαδίζοντας στα χνάρια του Λάμπρου Κατσώνη, για να τιμήσουμε τα 200 Χρόνια Μνήμης από το θάνατό του.

Ο ομιλών είχε την ευκαιρία να βρεθεί εκεί για πρώτη φορά στα 1993.²⁵³ Συναντήσαμε τότε το Δήμαρχο κύριο Ανατόλι Μαμύκιν και αφού του εξηγήσαμε το ιστορικό της ιδρύσεως της *Livadia*, περίπου στα 1798, [η δική του ιστορική εκδοχή άρχιζε από το 1860 (!)], τον πείσαμε να πραγματοποιήσουμε Αδελφοποίηση των πόλεων μας. Τα υπόλοιπα ήταν εύκολα και όλοι γνωρίζουμε ότι η Αδελφοποίηση πραγματοποιήθηκε, τον επόμενο χρόνο στη Λιβαδειά μας, με Δήμαρχο τον αείμνηστο Χρ. Παλαιολόγο, ο οποίος υιοθέτησε τις προτάσεις μας, ενισχυμένες από τον τότε πρόεδρο του Συλλόγου αείμνηστο Αθ. Τομαρά. Ακολούθησε η τελετή στη *Livadia*, την επόμενη χρονιά.

Αργότερα λοιπόν το 2004, βρεθήκαμε και πάλι στη *Livadia* με τον Ανατόλι Μαμύκιν ακόμα Δήμαρχο, αλλά προπαντός φίλο του Συλλόγου και της Λιβαδειάς μας. Το τελευταίο επιβεβαιώθηκε πολλές φορές κατά την επίσκεψή μας αυτή με σημαντικές αποδείξεις:

- Η είσοδος στο περίφημο Λευκό Παλάτι της *Livadia* είχε διακο-

252. Ομιλία στην 1η θεσμική εκδήλωση *Μνήμη Λάμπρου Κατσώνη*, Λιβαδειά 23 – 24 Μαρτίου 2013.

253. Βλ. Π. Στάμου *Χρονικό της επίσκεψης στη Λιβαδειά της Κριμαίας*, Σεπτ. 1993, στο Π. Στάμου *Λάμπρος Κατσώνης. Τεκμήρια Ιστορίας-Λαογραφίας-Παράδοσης*, Λιβαδειά 2012, σελ 24-31 και στην ιστοσελίδα του Συλλόγου Λεβαδέων.

Εικ. 71. Ο συγγραφέας με το Δήμαρχο της Livadia κ. Α. Μαμούκιν, κατά την παρουσίαση του υλικού του Λ. Κατσώνη (2004).

Εικ. 72. Στο Νότιο άκρο η Γιάλτα και αριστερά της σε επαφή βρίσκεται η Livadia

σημθεί με τη σημαία του Συλλόγου μας και μεγάλη φωτογραφία του Λ. Κατσώνη.

- Ο δρόμος μπροστά στο δημοτικό σχολείο είχε ονομασθεί 'Λάμπρου Κατσώνη'.
- Στο Δημοτικό σχολείο είχε δημιουργηθεί ένα μικρό μουσείο του Λ. Κατσώνη.

Από τότε την επισκεφθήκαμε άλλες δυο φορές και διαπιστώσαμε ραγδαίες εξελίξεις. Τελευταία φορά ήταν τον Απρίλιο του 2010, όταν σε μια πολύ φιλική συνάντηση με το Δήμαρχο κ. Μαμούκιν προσδιορίσαμε την ακριβή θέση για να τοποθετηθεί η προτομή του Λ. Κατσώνη, την οποία είχαμε δωρήσει το 2008, κι από τότε ακόμα δεν είχε στηθεί. Ακόμα και σήμερα η προτομή περιμένει...στημένη σε διάδρομο του Δημοτικού Σχολείου Νο 14, όπου και το μικρό Μουσείο του Λ. Κατσώνη.²⁵⁴ Πάντοτε όμως μας εντυπωσίαζαν οι αλλαγές προς το καλύτερο στη μικρή αυτή πόλη.

254. Πρόσφατα με έκπληξη πληροφορηθήκαμε από το διαδίκτυο, ότι τελικά η προτομή τοποθετήθηκε από τη νέα δημοτική αρχή στην αυλή του σχολείου με ειδική τελετή (!).

Η μικρή πόλη – ουσιαστικά ένα μεγάλο χωριό – βρίσκεται 3 περίπου χιλιόμετρα δυτικά της Γιάλτας, στη Νότια Ακτή της Κριμαίας και ουσιαστικά δεν υπάρχει σαφής τοπογραφικός διαχωρισμός πλέον μεταξύ τους. Η Livadia, η Ливадия, η Λιβαδειά σήμερα αποτελεί μια από τις πλούσιες και αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές της μείζονος Γιάλτας, κάτι σαν την Εκάλη της Αθήνας. Υπάρχουν εκεί επτά ξενοδοχεία, πολυτελείς βίλλες και σανατόρια,²⁵⁵ μέσα σε καταπληκτικούς κήπους, περιβόλια

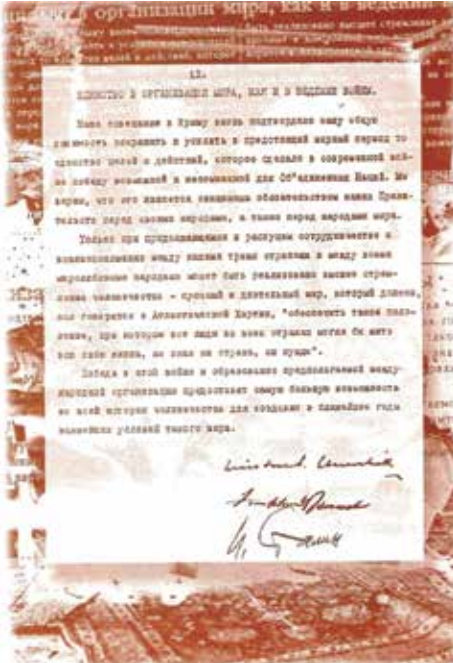

Εικ. 73. Το Μουσείο Λευκό Παλάτι της Livadia

και αμέτρητα αμπέλια και με το Λευκό Παλάτι της Livadia να δεσπόζει σήμερα επάνω στο λόφο, μέσα σε έναν τεράστιο καταπράσινο και λουλουδιασμένο κήπο 400 στρεμμάτων.

Σ' αυτό το Παλάτι, όπως είναι γνωστό υπογράφηκε στα 1945 η περίφημη, λεγόμενη, Συμφωνία της Γιάλτας, ενώ θα ήταν πιο σωστό να λέγεται της Λιβαδειάς!

255. Ο όρος για την περιοχή δεν έχει την έννοια νοσοκομείου, αλλά οργανωμένου ξενοδοχειακού θέρετρου για ξεκούραση, με συνδυασμό θεραπευτικής φυσικής αγωγής.

Εικ. 74. Η Συμφωνία της Livadia
(Γιάλτα)

Εξ άλλου, η αλλαγή στην ιστορική 'υποδομή' της Livadia, ή τέλος πάντων στη γνώση του παρελθόντος αυτού του μικρού τόπου από τους κατοίκους του, ήταν εμφανής.

Όλοι οι κάτοικοί της τώρα γνωρίζουν πλέον ότι ένας Έλληνας, φλογερός πατριώτης, έφθασε κάποτε εκεί και τιμώντας την πατρίδα του, πολέμησε με αυταπάρνηση στις τάξεις του Ρωσικού στρατού εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Αυτοκράτειρα, η Αικατερίνη η Μεγάλη, αναγνωρίζοντας τους αγώνες και τη μεγάλη προσφορά του προς τη Ρωσία, τον επιβράβευσε με προαγωγές (έγινε Συνταγματάρχης και στη συνέχεια Πλοίαρχος Α΄ Τάξε-

Εικ. 75. Οι 3 υπογράψαντες τη Συμφωνία της Livadia

ως), με τιμές (γράφηκε στο Βιβλίο Ευγενών της Ταυρίδας, έγινε Ιππότης του στρατιωτικού Παρασήμου του Αγίου Γεωργίου Δ΄ Τάξεως), του χάρισε την εξοχική της κατοικία στην Κριμαία και στο τέλος τον αποζημίωσε με χρήματα για την απώλεια της περιουσίας του.²⁵⁶

Σε συνέδριο στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών το 2005 αναφέρθηκε από τις ιστορικούς Nadezhda Kerasidi και Yelena Illarionshkina, για πρώτη φορά από όσο γνωρίζομε σε επιστημονικό φόρουμ, ότι η Λιβαδειά στη Νότια Ακτή της Κριμαίας δημιουργήθηκε από το Λάμπρο Κατσώνη.²⁵⁸ Εμείς, σε

Дом Ламброса Катониса

Εικ. 76. Η εξοχική κατοικία της Αικατερίνης Β΄ στο Καρασουμπασάρ Κριμαίας, την οποία δώρισε (1795) στο Λ. Κατσώνη²⁵⁷

αρκετές ανακοινώσεις σε συνέδρια και σε ιστορική διατριβή, έχομε υποστηρίξει τεκμηριωμένα και με έμφαση

την άποψη αυτή. Άλλοι σύγχρονοι Ρώσοι ιστορικοί αμφισβητούν την άποψη μας, αλλά δεν τεκμηριώνουν τη δική τους, πέραν της αμφιβολίας.

Η σοβαρότερη όμως απόδειξη της ‘αλλαγής’ που διαπιστώσαμε στο ταξίδι μας εκείνο βρίσκεται στη συστηματική προβολή των νέων πληροφοριών των ιστορικών στοιχείων της περιοχής, η οποία γίνεται από τους αρμοδίους με τη συνεργασία των ομογενών Ελλήνων. Κατά την επίσκεψη μας το 2004, στη διάρκεια της τελετής για τα «200 Χρόνια Μνήμης Λ. Κατσώνη» μέσα στο Λευκό Παλάτι, ο πρόεδρος των ομογενών της Γιάλ-

256. Βλ. περισσότερα στα Γ. Πριάκιν *Ο Λάμπρος Κατσώνης στην ιστορία της Ελλάδας και Ρωσίας*, επιμέλεια - συμπλήρωμα Π. Στάμου, Αθήνα 2005, Π. Στάμου *Ο Αξιωματικός Λ. Κατσώνης και ο ρωσικός στολίσκος στη Μεσόγειο*, Αθήνα 2011 και Π. Στάμου *Λάμπρος Κατσώνης. Τεκμήρια Ιστορίας-Λαογραφίας-Παράδοσης*, Λιβαδειά 2012.

257. Μας διετεθή από το ερευνητικό έργο του ιστορικού Δρ Ιγκόρ (Γεώργιου) Μοσχούρη, ελληνικής καταγωγής, κατοίκου Συμφερόπολης Κριμαίας.

258. Βλ. *Greeks in the Russian-Turkish War of 1768-1774*, Πρακτικά συνεδρίου Ρωσία και Μεσόγειος, στην Αθήνα, Μάιος 2005, σελ. 43.

УКРАЇНА
ΑΥΤΟΝΟΜΗΝΑ ΡΕСПΥΒΛΙΚΑ ΚΡΙΜ
ІЛТИНСЬКЕТОВАРИСТВО ГРЕКІВ
«ЯЛОС»

ΟΥΚΡΑΝΙΑ
ΑΥΤΟΝΟΜΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΡΙΜΕΑΣ
ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΓΙΑΛΤΑΣ
«ΓΙΑΛΟΣ»

г. Ялта _____
_____ телефон _____
" 4 " 09 _____ 2004. № _____
на № _____ от _____

Προς τον Δύμο Λεβαδείας,
τον Σύλλογο Λεβαδέων «Ο Λάμπρος Κατσώνης»

Αυτό το λεύκομα περιέχει την μελέτη της υστορείας της
Λυβάδειας της Κριμαίας που γράφεται καθαρά πως ο Λάμπρος
Κατσώνης ήταν ο υδρίτης της Λυβάδειας στις 1774.

Από τους Έλληνες της Λυβάδειας και Μεγάλης Γιάλτας
για ενθύμιο με αδελφική αγάπη και υποστήριξη.

Πρόεδρος
του Ελληνικού συλλόγου
της Γιάλτας

Μπαρζάλης-Οσίνσκι

4.09.2004

Λυβάδεια Κριμαίας

Εικ. 77. Επιστολή της ομογένειας της Γιάλτας Κριμαίας

με τη δική τους ιστορική προσέγγιση για την δημιουργία της Livadia.

Διαβάζουμε στο βιβλίο, που αποτελεί ένα είδος περιγραφής, ενός Τουριστικού Οδηγού της περιοχής, χωρίς να περιμένει κανείς ακριβείς ιστορικές πληροφορίες:

«... Κατά τη διάρκεια των μακρινών εκείνων χρόνων, όταν δημιουργήθηκε η Καρθαγένη και έπεσε η Τροία, όταν οι ατρόμητοι Ρωμαίοι στρατηγοί άρχισαν τις μάχες τους και έγιναν τα θειικά γεγονότα της Παλαιάς Διαθήκης, στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας εγκαταστάθηκαν οι πρώτοι κάτοικοι, εκεί όπου βρίσκεται σήμερα η Livadia. Είναι δύσκολο να εξηγηθεί τι ακριβώς τράβηξε τους ανθρώπους σ' αυτή την περιοχή. Τα δάση, ο πλούτος των ζώων, το ψάρεμα, ή απλώς δραπέτευσαν εκεί. Οι πρώτοι αυτοί κάτοικοι δεν άλλαξαν και πολύ την περιοχή. Τα ίδια βουνά καλυμμένα με δάση και τα ίδια ατέλειωτα λιβάδια, ... λιβάδια, λιβάδια ... Πολύ περισσότερο,

259. Το πρώτο σχετικό βιβλίο, το οποίο γράφτηκε για την περιοχή μετά την αλλαγή του Σοβιετικού καθεστώτος.

δεν την έλεγαν ακόμα *Livadia* την περιοχή, το Τουρκικό όνομά της ήταν *Rapas-Chayir* (Ιερό Λιβιάδι).

Υπήρχε ένας μικρός Ελληνικός οικισμός, ο Αη Γιάννης (*Aj-Jan*), που δύσκολα θα μπορούσε να ονομασθεί χωριό, ήταν μάλλον μια γειτονιά, μια παροικία. Οι Έλληνες ζούσαν εκεί από την αρχαιότητα, οικοδομώντας, εμπορευόμενοι, μετέχοντες σε πολέμους. Το 1783 η Κριμαία προσαρτήθηκε στη Ρωσία, συνενωμένη με την Επαρχία της Ταυρίδας. Το 1800 ένας Ρώσος ταξιδιώτης σημείωσε στην περιοχή αυτή «13 αγροτόσπιτα Ελλήνων – στρατιωτικών, που αποτελούσαν τη συνοριακή φρουρά των οχυρών του *Sunoron*». Ανυπόμονοι για πόλεμο και αφοσιωμένοι στη Ρωσία, οι γιοί της Ελλάδας τιμήθηκαν πάντοτε από τους Ρώσους αυτοκράτορες. Ο Λάμπρος Κατσώνης ήταν αφιερωμένος στους πολεμικούς αγώνες. Ήταν Έλληνας ήρωας, που είχε διακριθεί πολεμώντας τους Τούρκους, εγκαταστάθηκε στην Κριμαία το 1774 μετά από πρόσκληση του πρίγκιπα *Potyomkin* (Αρχιστράτηγος Πρίγκιπας Ποτέμκιν ο Ταυρικός) ανέλαβε τη Διοίκηση μιας ειδικής μάχιμης μονάδας, που είχε ως σκοπό να φρουρεί τα νότια σύνορα της Ρωσίας. Ο ευφύεστατος αυτός ναυτικός διοικητής έλαβε από τον Αυτοκράτορα Παύλο Α΄ μια σημαντική χρηματική αποζημίωση, την οποία μοιράστηκε με τους συντρόφους του. Έχοντας αγοράσει μια μεγάλη έκταση και ένα κτήμα που περιείχε και μια και αρχοντική έπαυλη²⁶⁰ κοντά στη Γιάλτα, ο Κατσώνης δημιούργησε μια σημαντική κτηματική περιουσία²⁶¹ σε μια ενιαία κτηματική έκταση, η οποία μετά το θάνατό του πέρασε στον συνεργάτη του Θεοδόση Ρεβελιώτη (*Feodosiy Reveliotti*).²⁶² Έτσι εμφανίσθηκε η *Livadia*...» σημειώνεται στον Τουριστικό Οδηγό.

Ο Λουδοβίκος-Αλέξης Μπερτρέν (*Louis de Soudak*), ο οποίος ζούσε στην Κριμαία στα τέλη του 19ου αιώνα, συνεχίζεται στον Οδηγό, έγραψε «... Μέχρι τώρα, υπάρχει μια υπόθεση ότι το όνομα *Livadia* προέρχεται από την λέξη '*Livadion*', το λιβιάδι. Πίστευαν ότι το όνομα είχε δοθεί από τους Έλληνες, τους πρώτους εποικιστές της περιοχής, λόγω της υγρασίας της.

260. Θα πρέπει να είναι η έπαυλη-εξοχική της κατοικία, που του χάρισε η Αικατερίνη Β΄.

261. Γνωρίζουμε ότι επιδόθηκε σε αγρότο-καλλιέργειες με έμφαση την αμπελοργία και παρήγαγε βότκα από τα σταφύλια του.

262. Κατά τον Π. Μαγιάκο, (*Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ 1752–1804*, σελ. 123), ο Κατσώνης «...συνοδευόμενος από το Θεοδόσιο Ρεβελιώτη, Συνταγματάρχη του Ρωσικού στρατού, και άλλους πέντε αξιωματικούς διέφυγε τη σύλληψη του καταφεύγοντας στα περικόρα της Πάργας...», όταν συνελήφθησαν στην Ιθάκη η σύζυγός του και τα παιδιά τους, πριν πάρουν το δρόμο για την Κριμαία.

Εικ. 78. Η Λιβαδειά, η Livadia, έργο του διάσημου Ρώσου ζωγράφου Ivan Aivazovsky²⁶³

Δεν πιστεύω ότι αυτή η εξήγηση είναι αρκετά θεμελιωμένη, δεδομένου ότι η ονομασία αυτή αρχίζει να μνημονεύεται από τους ταξιδευτές μετά το 1820. Πιστεύω περισσότερο ότι το όνομα δόθηκε από ένα στρατηγό του Κριμαϊκού στρατού,²⁶⁴ Ρεβελιώτη,²⁶⁵ ο οποίος ίδρυσε την έκταση αυτή. Σαν πραγματικός Έλληνας πατριώτης²⁶⁶ ήθελε να θυμάται την άλλη Λιβαδειά,

263. Ivan Aivazovsky (1817-1900), διάσημος Ρωσοαρμένιος θαλασσογράφος από τη Θεοδοσία Κριμαίας. Δημιούργησε πάνω από 6.000 έργα, μερικά από τα οποία βρίσκονται στο Ερμιτάζ της Μόσχας, στο Κεντρικό Πολεμικό Ναυτικό Μουσείο της Αγίας Πετρούπολης και στην Θεοδοσία. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι ήταν 'μπατζανάκης' του Σπυρίδωνα Κατσώνη, δισέγγονου του Λάμπρου, μεγάλου λογοτέχνη της Ρωσίας. Ίσως ο Σπ. Κατσώνης ήταν η αιτία του πίνακα της Livadia, γράφοντας πολύ καλές κριτικές για το έργο του ζωγράφου.

264. Προφανώς αγνοείται η βιογραφική σχέση του Κατσώνη με τη Λιβαδειά!

265. Ο Ρεβελιώτης διακρίθηκε στο Ρωσικό στρατό και υπήρξε Διοικητής του περίφημου Τάγματος της Μπαλακλάβας, έφθασε τον βαθμό του Υποστρατήγου, βλ. Κ. Αυγητίδη *Εθελοντικά Στρατιωτικά Τμήματα από Έλληνες της Ρωσίας*, Αθήνα 1993, σελ. 125

266. Πράγματι ήταν φλογερός πατριώτης. Βλ. σχετικό 'μαρτυρικό' Ρεβελιώτη μετά την μύση του στη Φιλική Εταιρία, όταν ήταν «... εις το Κρίμη αρχηγός του Γραϊκικού Τάγματος του Μπουλοκλαβά, το αξίωμα χιλιάρχος...» στο *Ιστορικόν Δοκίμιον περί Ελληνικής Επανάστασεως του Ιωάννη Φιλήμωνος*, σελ. 202-203.

μια πόλη στην αρχαία Ελλάδα, που κοντά της ήταν μια σπηλιά του Τροφωνίου και το ποτάμι απ' όπου πήγαζαν τα νερά της Λήθης και της Μνημοσύνης...».²⁶⁷

Εδώ βρίσκεται και το πρώτο μυστήριο, ένα μεγάλο ερώτημα: Πως βρέθηκε η περιουσία του Λάμπρου Κατσώνη στα χέρια του πρωτοπαλίκαρου του Ρεβελιώτη;

Αναζητάμε τα τελευταία χρόνια στα αρχεία να βρούμε σχετικά έγγραφα. Έχουμε πλησιάσει πολύ, ελπίζουμε να βρεθούν σύντομα!

Ο Ρεβελιώτης, όντας ένας άνθρωπος που έβλεπε μακριά, αγόρασε στη συνέχεια από τους συντρόφους του πολλά κτήματα σε τιμή χαμηλότερη από την πραγματική. Ο στρατηγός με τις επιχειρηματικές ικανότητες, προφανώς ήταν από τους πρώτους, ο οποίος προσπάθησε να μετατρέψει την Νότια Ακτή σε θέρετρο. Σε έναν οδηγό για «...εκείνους που ταξιδεύουν στη Κριμαία...» του 1834 ο G. Montandon έγραψε: «...αν ο κ. Ρεβελιώτης υλοποιήσει τα σχέδια του, σε λίγα χρόνια, αυτή η περιοχή θα γίνει από τις ωραιότερες και πιο κερδοφόρες της παραλίας...».

Εικ. 79. Ο Κόμης E. Pototsky

Η πρόβλεψη αυτή του συγγραφέα του πρώτου ταξιδιωτικού οδηγού της Κριμαίας έγινε πραγματικότητα αρκετά αργότερα.

Το 1834 ο Ρεβελιώτης πουλάει ένα μεγάλο κτήμα της περιοχής στον Πολωνό Earl Lev Pototsky, Κόμη Πατόσκι.

Ο νέος ιδιοκτήτης κρατάει το κτήμα περίπου 30 χρόνια, χωρίς να σχεδιάσει κανενός είδους ανάπτυξη της Livadia σε τουριστικό κέντρο, το οποίο ίσως θα δημιουργούσε το αντίστοιχο εισόδημα για την περιοχή. Όμως τελικά το 1860 άρχισε ένα μεγαλόπνοο πρόγραμμα ανέγερσης

267. Πρέπει να παρατηρηθεί εδώ ότι υπάρχει μια ασυνέχεια στη διήγηση αυτή. Δεν εξηγείται με ποιο τρόπο πήρε στα χέρια του την περιουσία/περιοχή ο Ρεβελιώτης και πως /από ποιόν ονομάστηκε Livadia!

ενός μεγάλου οικοδομήματος, μιάς ‘έπαυλης’, με σχέδια ενός νεαρού αρχιτέκτονα από τη Γιάλτα, του Eshliman .

Εικ. 80. Η έπαυλης του Κόμνη Pototsky στη Livadia, 1860

Με το κτίσμα αυτό συνδέθηκε και μεγάλος κήπος, ένα πάρκο 40 εκταρίων, δηλαδή 400 στρεμμάτων, που δημιουργήθηκε από τον E. Delinger, μεγάλο αρχιτέκτονα κήπων της εποχής. Ήταν ένα αριστούργημα, ένα έργο τέχνης! Σπάνια δένδρα φυτεύτηκαν, αγάλματα και συνθέσεις διακόσμησαν το τεράστιο πάρκο, και δημιουργήθηκαν μεγάλα θερμοφιλικά θερμοκήπια με σπάνια φυτά, για τα οποία ακόμα και το υποτροπικό κλίμα της Νότιας Ακτής ήταν κρύο.

Η περιοχή περιλάμβανε επίσης, 4.000 περίπου ρίζες αμπελιού, μεγάλης απόδοσης σε κρασί ποιότητας, το οποίο αργότερα έγινε πασίγνωστο, όπως παραμένει ακόμα και σήμερα, με το χαρακτηριστικό όνομα Livadia στην ετικέτα.

**Κρασιά «Λιβαδειά»
από το οινοποιείο Μασσάντρα (1805) Λιβαδειάς Κριμαίας**

Ενδεικτικό παράδειγμα τιμών του Οίκου δημοπρασιών

Heritage Auctions

USA (CA): Beverly Hills.

«... The Massandra Collection

Tsar Nicholas II's private vineyard in the Crimea

(Η συλλογή Massandra, τα καλύτερα επιδόρπια κρασιά της Ρωσίας, από το ιδιωτικό οινοποιείο του τσάρου Νικολάου II).

Red Port 1972. Livadia, Massandra. Bottle (6). ... (Total: 6 Btls.) \$732.00

Red Port 1978. Livadia, Massandra. Bottle (6). ... (Total: 6 Btls.) \$488.00

Red Port 1985. Livadia, Massandra. Bottle (6). ... (Total: 6 Btls.) \$610.00

Red Port 1991. Livadia, Massandra. Bottle (6). ... (Total: 6 Btls.) \$579.50

Red Port 2000. Livadia, Massandra. Bottle (6). ... (Total: 6 Btls.) \$518.50

...»

Εικ. 81. Ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα των κρασιών «Ливадия - Livadia»

Για την άρδευση του τεράστιου πάρκου κατασκευάστηκε ολόκληρο δίκτυο σωληνωμάτων. Ενώ, για τις δημιουργούμενες ανάγκες, άρχισαν να φθάνουν στην περιοχή αρκετοί νέοι εργάτες, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στη Livadia. Το 1859 ζουν εδώ περίπου 140 άνθρωποι σε μια

Εικ. 82. «...με ένα στριφογυριστό δρομάκι φθάνεις σε φυτείες από καπνά και αμπέλια...».

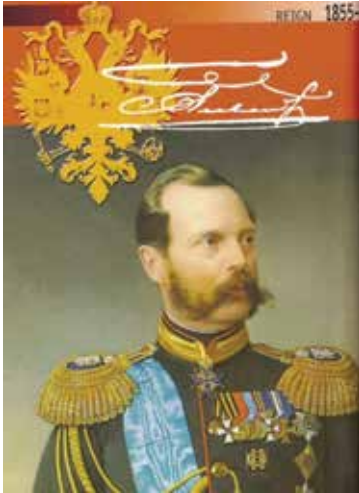
περιοχή 30 εκταρίων, δηλαδή περίπου 300 στρέμματων.²⁶⁸ Ο αριθμός μπορεί να μην φαίνεται σημαντικός, αλλά σε ένα συγγραφέα μάρτυρα της εποχής διαβάζουμε για την Γιάλτα: «...Στον κόλπο, κάτω στο μικρό ποτάμι Ουχάν-Σού, όπου ένα μικρό ξύλινο γεφυράκι καταστρέφεται από το ποτάμι σχεδόν κάθε χρόνο, ...εδώ και κεί βρίσκονται διάσπαρτα μικρά εξοχικά σπιτάκια, ...και με ένα στριφογυριστό δρομάκι φθάνεις σε φυτείες από καπνά και αμπέλια...».

Το 1860 αρχίζει η νέα και πιο σημαντική περίοδος στην ιστορία της Livadia. Μετά το θάνατο του Rototsky το μεγαλύτερο κομμάτι της περιοχής πουλήθηκε από τις κόρες του σε έναν κρατικό οργανισμό για λογαριασμό του Τσάρου Αλέξανδρου Β΄ (1818-1881).

Η Τσαρίνα Μαρία Αλεξάντροβνα (1824-1880) είχε εύθραυστη υγεία και οι γιατροί της αυλής συνέστησαν για ανάρρωση να αναπνέει τον καθαρό, βουνίσιο αέρα και να ζει στο μαλακό κλίμα της Κριμαίας.

Το κόστος της γης με τα κτίσματα ανήλθε τότε στα 350 χιλιάδες ασπ-μένα ρούβλια. Με Υψηλό Διάταγμα του τσάρου Αλέξανδρου του Β΄ το

268. Ένα εκτάριο ισούται με 10.000 τετραγωνικά μέτρα, δηλαδή 10 στρέμματα.

Εικ. 83. Ο τσάρος Αλέξανδρος Β΄²⁶⁹

κτήμα μεταβιβάστηκε «ως δώρο και υπό τον απόλυτο έλεγχο» στην αυτοκράτειρα Μαρία Αλεξάντροβνα. Και αυτή δεν ήταν η πρώτη αγορά που έκανε στην περιοχή της Γιάλτας η οικογένεια του Αλέξανδρου του Β΄. Λίγο νωρίτερα ο τσάρος Αλέξανδρος Β΄ είχε αγοράσει μια μεγάλη έκταση, λίγο πιο πέρα, στην Ορλεάντα, αλλά η ανάπτυξη της συνεχώς αναβάλλονταν. Με την αγορά όμως της Livadia άρχισε η ανάπτυξη της νότιας ακτής ως μιας αυτοκρατορικής περιοχής διακοπών περιωπής.

Εικ. 84. Η αυτοκράτειρα Μαρία Αλεξάνδροβνα²⁷⁰

Εικ. 85. Το Λευκό Παλάτι της Λιβάντια

269. Ivan Fiodorov *Russian Tsars, the Rurikids, the Romanovs*, Moscow, p.140.

270. Ivan Fiodorov *'Russian Tsars ...*, p.140.

Εικ. 86. Το Λευκό Παλάτι της Λιβάντια

Στην είσοδο του Παλατιού βρίσκεται ο ναός Υψώσεως του Σταυρού.

Εικ. 87. Ο ναός της Υψώσεως του Σταυρού στη Λιβαδειά της Κριμαίας.
Υδατογραφία Ρ. Φον Άλτα, 1863

Εικ. 88. Το εσωτερικό του ναού

Εικ. 89. Λιβαδειά, ο ναός της Υψώσεως του Σταυρού Υδατογραφία 1863, του Γερμανού ζωγράφου Rudolf Ritter von Alt (1812 – 1905)

Απέναντι από το ναό της Υψώσεως του Σταυρού υπάρχει μια βρύση με μαρμάρινη διακόσμηση, η οποία επίσης έχει το όνομα Λιβαδειά.

Εικ. 90. Το Λευκό Παλάτι στην αρχική του μορφή

Εικ. 91. Η βρύση Λιβάντια.²⁷¹
Υδατογραφία Ρ. Φον Άλτα, 1863

Εικ. 92. Η βρύση «Λιβαδειά»,
όπως είναι σήμερα

271. Οι έγχρωμες υδατογραφίες προέρχονται από το βιβλίο, το οποίο μας χάρισε πρόσφατα η φίλη συγγραφέας του Μαρίνα Ζεμλιαντισένκο .

Εικ. 93, 94. Το βιβλίο της Μαρίας Ζεμλιανιτσένκο «Αρχοντική εκκλησία της Λιβαδειάς»

Το βιβλίο έχει τίτλο *Ο Ανακτορικός ναός στη Λιβαδειά (Κριμαίας). Η ιστορία της εκκλησίας της Υψώσεως του Σταυρού*.²⁷²

*Δοξολογία Παύλου
να παμετβ ο юкена
Дерге Крима
С υβανικημε η
δοκμοι σιμπατλει
14.4.10 Μ Ζεμλιανιτσκο*

Η συγγραφέας μας αφιέρωσε ευγενικά το βιβλίο γράφοντας την ακόλουθη αφιέρωση:

«... Στον αγαπητό Πάνο εις ανάμνηση της επίσκεψης του στη Νότια Ακτή της Κριμαίας 14.4.10 Μ. Ζεμλιανιτσένκο ...»

Ένα ακόμη σημαντικό βιβλίο, το οποίο εκδόθηκε τελευταία έχει τίτλο «*Η προ-αυτοκρατορική Λιβαδειά. Από τον κουρσάρο Κατσώνη στον Πολωνό αριστοκράτη Πατότσκι*»:

ΜΑΡΙΝΑ ΖΕΜΛΙΑΝΙΤΣΕΝΚΟ

Η ΠΡΟΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗ ΛΙΒΑΔΕΙΑ

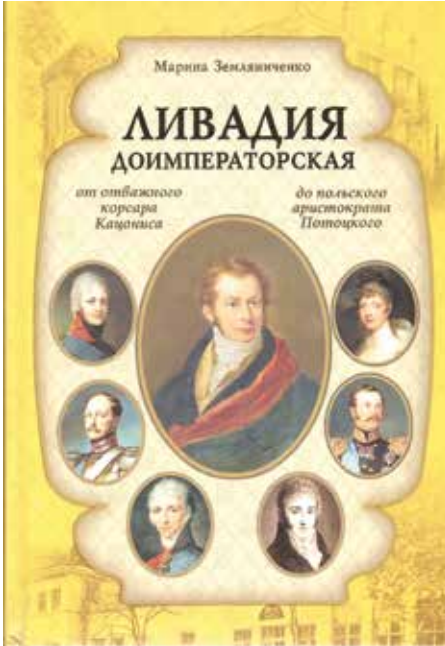
Από τον ατρόμητο Κουρσάρο Κατσώνη

στον Πολωνό αριστοκράτη

Πατότσκι

Συμφερόπολη 2010

272. Τα εξώφυλλά του βιβλίου *Ο Ανακτορικός ναός στη Λιβαδειά (Κριμαίας). Η ιστορία της εκκλησίας της Υψώσεως του Σταυρού*.

Εικ. 95. Η Προαυτοκρατορική Λιβαδειά

του χάρισε τεράστια κτήματα σε διάφορα μέρη της Ταυρικής Χερσονήσου. Οι θεοί μας Αδελφοί της Λιβαδειάς είναι πεπεισμένοι, ότι σε ένα από τα κτήματα αυτά, που βρίσκεται στη Νότια Ακτή της Κριμαίας, ο Λάμπρος Κατσώνης έδωσε το όνομα της πόλης που τον γέννησε.

Στη σύγχρονη Ελλάδα σέβονται τη μνήμη του μεγάλου συμπατριώτη τους Λάμπρου Κατσώνη. Μέλη της πανελληνίας ένωσης (Σημ. ΠΣ: Εννοούν τον Σύλλογο Λεβαδέων) που φέρει το όνομά του Λάμπρου Κατσώνη έχουν ερευνήσει νέες πληροφορίες για τη ζωή του, τα στρατιωτικά γεγονότα του τέλους του 18ου με αρχές του 19ου αιώνα, που οδήγησαν στην ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.

Τις βάσεις της φιλίας μεταξύ των δύο Λιβαδειών έθεσαν μεταξύ των ετών 1993-1995 ο κύριος Παναγιώτης Στάμου, πρόεδρος του Συλλόγου «Ο Λάμπρος Κατσώνης», εξουσιοδοτημένος του Δημάρχου Λιβαδειάς, και ο Πρόεδρος του Κοινοτικού Συμβουλίου (Δήμαρχος) του προαστίου της Γιάλτας Λιβάντια, Ανατόλυ Πέτροβιτς Μαμύκιν.

Όλες οι αναμνηστικές φωτογραφίες και έγγραφα που έχουν σχέση με τον Λάμπρο Κατσώνη, που μας έφεραν από την Ελλάδα οι αντιπρόσωποι

Στην Εισαγωγή του βιβλίου αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι «... Το όνομα του Έλληνα εθνικού ήρωα, γενναίου μαχητή εναντίον του Οθωμανικού ζυγού Λάμπρου Κατσώνη έγινε ευρύτερα γνωστό στην Κριμαία μετά από το γεγονός της Αδελφοποίησης το 1993 της Λιβάντια με την ομώνυμη πόλη της ελληνικής Λιβαδειάς, που βρίσκεται κοντά στην Αθήνα. Σ' αυτή την πόλη γεννήθηκε ο Λάμπρος Κατσώνης στα μέσα του 18ου αιώνα, η λαμπρή σταδιοδρομία του οποίου, μέχρι το τέλος της ζωής του, συνδέθηκε με τα ρωσικά στρατεύματα στην Κριμαία.

Για τις σπουδαίες υπηρεσίες που προσέφερε στη Ρωσία ο Λάμπρος Κατσώνης, η αυτοκράτειρα Αικατερίνη Β΄

Εικ. 96, 97. Η αυτοκρατορική θαλαμηγός Livadia.
Η καθέλκυση, εσωτερικοί χώροι.

Εικ. 98. Γλασκόβη 1880,
η καθέλκυση της Θ/Γ «Livadia» και όψεις ²⁷³

της Λιβαδειάς, κατατέθηκαν από τον Ανατόλυ Π. Μαμούκιν στο Μουσείο της Ιστορίας της Λιβάντια στο Σχολείο Νο 14 ...».

Το πέρασμα όμως του Λάμπρου Κατσώνη από την Κριμαία δεν άφησε για πάντα μόνον στη θετή «Λιβαδειά» του

τα ίχνη του, και στο ονομαστό κρασί το οποίο φέρει το όνομά της. Υπάρχει **«κι άλλη ακόμα Λιβαδειά»!**

Ο Αυτοκράτορας της Ρωσίας Αλέξανδρος Β΄ διέμενε στη Λιβαδειά, στην αγαπημένη περιοχή διακοπών όλων των τσάρων και των Ρώσων αξιωματούχων, για μεγάλα διαστήματα. Για να απολαμβάνει περισσότερο την περιοχή παρήγγειλε την κατασκευή μιας βασιλικής θαλαμηγού στα ναυπηγεία της Γλασκόβης, στην οποία έδωσε το όνομα της αγαπη-

273. Παλαιές γκραβούρες στο http://www.ebay.co.uk/itm/ROYALTY-Czars-new-yacht-Livadia-antique-print-1880-/271011698525?pt=UK_art_prints_GL&hash=item3f198e575d.

μένης του Λιβαδειάς **«LIVADIA»**. Η Θ/Γ «Livadia», πέρα από το περίεργο σχεδιασμό της, που έμοιαζε με μεγάλο χέλι (η προσπάθεια του σχεδιαστή ναυπηγού ήταν να μην ναυτιάζει η αυτοκρατορική οικογένεια), δεν είχε καθόλου καλή τύχη. Στο πρώτο της ταξίδι προς τη Μαύρη Θάλασσα έπεσε σε ξέρα και στάθηκε αδύνατο να βρεθεί δεξαμενή ναυπηγείου για να επισκευαστεί. Τελικά ρυμουλκήθηκε στην Κριμαία και αργότερα πουλήθηκε για παλιοσίδερα. Ένα σχέδιο της βασιλικής Θ/Γ «Λιβαδειά» βρίσκεται στην «Αίθουσα Λ. Κασώνη» στο Ιστορικό και Εθνολογικό Μουσείο στη Λιβαδειά! Μοντέλο της Θ/Γ βρίσκεται σήμερα στο Μουσείο μεταφορών στη Γλασκόβη.

Η 'θαλασινή' Λιβαδειά του Κασώνη δεν σταματάει εδώ. Έδωσε το όνομά της σε 3 ρωσικά εμπορικά πλοία, τα οποία κατασκευάστηκαν στο πρώτο μισό του 20ου αιώνα και μετέφεραν τα εμπορεύματά τους στις θάλασσες μέχρι και λίγο μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, όπως μαρτυρούν οι περίφημοι κατάλογοι πλοίων των Lloyd's Lists.²⁷⁴

Αυτή με λίγα λόγια είναι η Λιβαδειά του Κασώνη. Η Λιβαδειά, που ίδρυσε ο μεγάλος πρόγονός μας, Πλοίαρχος Α΄ Τάξεως και Ιππότης του στρατιωτικού Τάγματος του Αγ. Γεωργίου, ο οποίος αφιέρωσε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του πολεμώντας μέσα στο ρωσικό στράτευμα για 35 ολόκληρα χρόνια, με εργαλείο την πολιτική της Αικατερίνης Β΄, αλλά για την απελευθέρωση της Ελλάδας.

Το 'μαρτυρικό' του Συνταγματάρχη Θεόδωρου Ρεβελιώτη

274. Βλ. Π. Στάμου *Ο Λάμπρος Κασώνης στη ναυτική μας παράδοση*, έπαινος και Ναυτικής Επιθεώρησης 1995.

Ο ΛΙΒΑΔΕΙΤΗΣ ΕΜΠΟΡΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΡΟΥΦΟΣ. ΕΝΑΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 18^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

(Μορφώνει και προικίζει παιδιά της Λιβαδειάς)

Στο Αρχείο του Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας (Ελληνικό Ινστιτούτο), ανάμεσα στα χειρόγραφα τα οποία έχουν ψηφιοποιηθεί, βρίσκονται και έγγραφα της περιόδου 1754 – 1772, που μαρτυρούν για κληροδότημα και διαθήκη του Λιβαδείτη εμπόρου Σταμάτη Ρούφου, γιο Νικολάου. Χωρίς να έχει ακόμα εξακριβωθεί απολύτως ο ιδιαίτερος δεσμός (κατοικία, συγγενείς, απόγονοι κ.ά.) του Σταμάτη Ρούφου με τη Λιβαδειά, το σημαντικό ενδιαφέρον το οποίο προκύπτει για τη σχέση του με την πόλη είναι, ότι ο Σταμάτης Ρούφος με ένα κληροδότημα και τις διαθήκες του διαθέτει πόρους για να μορφώσει και προικίσει εκείνη την περίοδο παιδιά της Λιβαδειάς!

Το Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας

Το Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας (Ελληνικό Ινστιτούτο), το οποίο ιδρύθηκε από την Ελληνική Πολιτεία το 1951, εποπτεύεται και επιχορηγείται από τα Υπουργεία Εξωτερικών και Παιδείας. Το ίδρυμα έχει επιστημονικούς και ερευνητικούς σκοπούς. Στα πλαίσια των σκοπών του πραγματοποιεί επιστημονικές εκδόσεις Ελλήνων και αλλοδαπών και εκδίδει το μηνιαίο περιοδικό *Θησαυρίσματα*. Επίσης, παρέχει δωρεάν φιλοξενία σε ερευνητές-επιστήμονες, οι οποίοι εργάζονται για την πραγματοποίηση διατριβών.

Το Ελληνικό Ινστιτούτο λειτουργούσε ουσιαστικά ανεπίσημα λίγο πριν από την θεσμική του τακτοποίηση από την ελληνική πολιτεία, με πόρους της Ελληνικής κοινότητας της Βενετίας. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο

πόλεμο όμως, η πάλαι ποτέ ακμάζουσα, αλλά τότε συρρικνωμένη Ελληνική Κοινότητα δώρισε στο ιδρυθεισόμενο Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών στη Βενετία όλη την ακίνητη και κινητή περιουσία της, συμπεριλαμβανομένων των βιβλίων, του αρχείου, των χειρογράφων, των εικόνων και των άλλων κειμηλίων που είχε στην κατοχή της. Έτσι, το Ινστιτούτο σήμερα είναι ιδιοκτήτης μιας τεράστιας κινητής και ακίνητης περιουσίας, που την αποτελούν μεταξύ των άλλων τριάντα πέντε ακίνητα, στα οποία συγκαταλέγονται και αρχιτεκτονικά μνημεία ιδιαίτερης πολιτιστικής σημασίας, όπως ο ναός του Αγίου Γεωργίου, το Μουσείο του Ινστιτούτου και η Φλαγγίνειος Σχολή.

Με τους πόρους της περιουσίας του το Ελληνικό Ινστιτούτο της Βενετίας διευκολύνει Έλληνες επιστήμονες να ασχοληθούν με την έρευνα της Μεταβυζαντινής Περιόδου, προσφέρει κατ' έτος συνολικώς έξι υποτροφίες μεταπτυχιακών σπουδών, διάρκειας 1-3 ετών. Στους υποτρόφους παρέχεται δωρεάν στέγη και μηνιαία αποζημίωση.

*«...Το Αρχείο του Ελληνικού Ινστιτούτου Βενετίας συνιστά ένα από τα πολυτιμότερα πολιτιστικά αγαθά που απόκειται στο ίδρυμα. Πρόκειται για αρχαιακά τεκμήρια που χρονολογούνται από το 1498 έως το 1954 και αφορούν την ιστορία της ελληνικής Αδελφότητας στην πόλη των τεναγών αλλά και ολόκληρου του βενετοκρατούμενου ελληνισμού. Τα χίλια περίπου κατάστιχα, οι εκατοντάδες φάκελοι και τα λυτά έγγραφα φυλάσσονται, από τις αρχές του 17ου αιώνα μέχρι σήμερα, στο μικρό δωμάτιο (camerino) δίπλα στην επιβλητική Sala del Capitulo, όπου συνεδρίαζε άλλοτε η ακμαία Αδελφότητα...».*²⁷⁵

Το Ινστιτούτο, μέσω σχετικών Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων (Κοινωνία της Πληροφορίας), δημιούργησε διαδικτυακό τόπο, στον οποίο «...φιλοξενείται το υλικό που ψηφιοποιήθηκε από τα πολιτιστικά κειμήλια που φυλάσσονται στο Ελληνικό Ινστιτούτο. Από το πλούσιο αρχαιακό υλικό ψηφιοποιήθηκαν 42 κατάστιχα (τμηματικά ή ολόκληρα), 209 λυτά έγγραφα και 7 χειρόγραφα...».²⁷⁶

Χάρης στην τεχνολογία, ερευνήσαμε τμήμα του ψηφιοποιημένου Αρχείου και με ιδιαίτερη ικανοποίηση ανακαλύψαμε τα ιστορικά στοιχεία τα οποία παραθέτουμε εδώ.

275. Βλ. στον ιστότοπο του Ινστιτούτου <http://194.177.217.107/gr/default.asp>.

276. Ίδιο.

Η Οικογένεια Ρούφου

Ο Πατρινός ιστορικός Στέφανος Θωμόπουλος είναι ο πρώτος που καταπιάστηκε με την έρευνα γύρω από την Οικογένεια Ρούφου και στα γραφόμενα του υποστηρίζει ότι η Οικογένεια ήταν Πατρινή Σικελικής καταγωγής.²⁷⁷

«...Η οικογένεια Ρούφου φέρεται να εγκαταστάθηκε στην Πελοπόννησο γύρω στα 1600, αν λάβουμε υπόψη μας τα λεγόμενα του Ιταλού περιηγητή Ξαβιέρου Σκροφάνι, ο οποίος το 1794 επισκέφθηκε το σπίτι των Ρούφων και ανέφερε ότι η συγκεκριμένη οικογένεια 'είχε εγκατασταθεί στο Μοριά πριν από δύο και πλέον αιώνες'. ...Πολύ πιθανό πάντως είναι η οικογένεια να εγκαταστάθηκε αρχικά στην Αθήνα, εξ ου και το αθηναϊκό όνομα Μπενιζέλος το οποίο έφεραν πολλά μέλη της, και να κατήλθε αργότερα στην Πάτρα...».²⁷⁸

Ενώ δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία για το γενεαλογικό δένδρο των Ρούφων, ειδικότερα για το Σταμάτη Ρούφο, ο οποίος μας ενδιαφέρει εδώ, υπάρχει «...αναφορά για πρόσωπο της οικογένειας που γίνεται σε έκθεση του Ενετού προξένου στην Πάτρα το 1720 σχετικά με τον Αγγελή Ρούφο καθώς και σε επιστολή, της 3ης Σεπτεμβρίου του 1773, του Ενετού προξένου Πατρών και αφορά στον Σταμάτιο Ρούφο, φορτωτή μεταξιού για το Λιβόρνο. Ρούφοι απαντώνται επίσης στην Αθήνα και στην Κέρκυρα...».²⁷⁹ Στην Πάτρα επίσης, συναντάται την περίοδο του 18ου αιώνα ο Μπενιζέλος Ρούφος, ο οποίος ίσως αποδεικνύεται από τα πιο κάτω έγγραφα, ότι ήταν ανιψιός του Σταμάτη Ρούφου.

Πάντως, από τα μέχρι τώρα στοιχεία και από τα αρχαιακά έγγραφα που παραθέτομε, φαίνεται ότι ο Σταμάτης Ρούφος ήταν μεγάλεμπορος με συναλλαγές στην Πάτρα, εγκατεστημένος στην Αθήνα,²⁸⁰ με καταγωγή ή διασυνδέσεις με την Κέρκυρα, όπου φαίνεται να κατοικεί κατά το 1765. Εκεί συγγράφει τη δεύτερη διαθήκη του.

Από τα έγγραφα πάντως του Ελληνικού Ινστιτούτου προκύπτει, ότι

277. *Ιστορία της πόλεως Πατρών*, Τόμοι Α' & Β', Στέφανος Θωμόπουλος, Αχαϊκές εκδόσεις, SET ISBN 960-7960-10-6.

278. Βλ. σχετικό άρθρο στο <http://www.archive.gr/news.php?readmore=226>

279. Ίδιο.

280. Όπως στο έγγραφο Κληροδοτήματος.

ο Σταμάτης Ρούφος είναι από τη Λιβαδειά, έχει έναν αδελφό που ονομάζεται Αγγελής και έναν άλλο τον Λάμπρο. Ο δε Λάμπρος Ρούφος έχει μία κόρη η οποία ζεί στη Λιβαδειά.

Ασφαλώς θα πρέπει να υπήρχε κάποια σοβαρή αιτία, ίσως πέρα από τη Λιβαδειίτικη καταγωγή του, ώστε ο Σταμάτης Ρούφος να αποφασίσει να διαθέσει μέρος της περιουσίας του για να προικίζονται κορίτσια και να μορφώνονται αγόρια από τη Λιβαδειά, όπως καταδεικνύεται από τα έγγραφα του αρχείου του Ελληνικού Ινστιτούτου, τα οποία δημοσιεύονται εδώ για πρώτη φορά!

Τα έγγραφα του Αρχείου του Ελληνικού Ινστιτούτου

Από τα έγγραφα του Αρχείου, τα περισσότερα από τα οποία συντάσσονται στα Ιταλικά, αλλά και δύο στα Ελληνικά, προκύπτει το ευεργετικό έργο του Σταμάτη Ρούφου του Νικολάου, αλλά και ειδικότερα το ενδιαφέρον και η φροντίδα του για παιδιά της Λιβαδειάς, τα οποία μόρφωνε και προίκιζε.

Έγγραφο πρώτο

Συμφωνία διαχείρισης κεφαλαίων και κληροδότημα Σταμάτη Ρούφου

(28 Ιουλίου 1754).²⁸¹

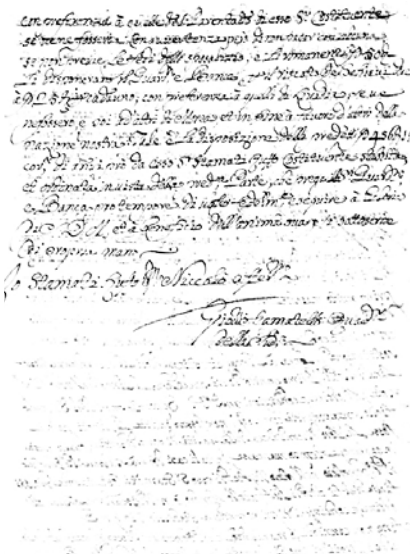
Στοιχεία Καταλόγου του εξασέλιδου εγγράφου του Αρχείου: ΑΕΙΒ, Ε΄. Οικονομική Διαχείριση, 1. Διαθήκες, κληροδοτήματα, διαχείριση, δωρεές, αρ. 164, φάκ. 1, υποφάκ. 1, έγγρ. 2, φφ. 45r-47v.

Στο έγγραφο αναφέρει, περιληπτικά, ότι «...Ο Σταμάτης Ρούφος του ποτέ Νικολό από την Αθήνα συμφωνεί με την ελληνική Αδελφότητα της Βενετίας να διαχειρίζεται η δεύτερη τα κεφάλαια του πρώτου αποδίδοντάς του το μεγαλύτερο μέρος των κερδών ετησίως. Η Αδελφότητα θα κρατά για λογαριασμό της ένα μικρό ποσό και τα υπόλοιπα θα πρέπει να τα διαθέσει για αγαθοεργίες, όπως ορίζεται από τη συμφωνία. Η συμφωνία περιλαμβάνει 8 άρθρα στα οποία καθορίζεται με ακρίβεια ο τρόπος δια-

281. Βλ. στον ιστότοπο του Ελληνικού Ινστιτούτου <http://194.177.217.107/gr/unboundmaterials.asp?cursort=unboundTitle&selectFieldValue=&vpage=20>.

Εικ. 99. Η 1η σελίδα της διαθήκης Σταμάτη Ρούφου.

Εικ. 100. Η τελευταία, 6η, σελίδα της 1ης διαθήκης Στ. Ρούφου.

χείρισης και απόδοσης των κεφαλαίων. Ο Ρούφος ορίζει ότι η συμφωνία θα ίσχυε και ως διαθήκη μετά το θάνατό του και θα μετατρεπόταν σε κληροδότημα...».²⁸²

Από το έγγραφο φαίνεται, ότι ο διαθέτης Σταμάτης Ρούφος κληροδοτεί την περιουσία του στην Ελληνική Κοινότητα της Βενετίας, αποξεί με μέρος των κερδών που του αποδίδονται, και η συμφωνία αυτή με την Ελληνική Κοινότητα μετατρέπεται σε διαθήκη μετά το θάνατό του. Προβλέπεται δε σαφώς από τους σκοπούς του Κληροδοτήματος/διαθήκης η διάθεση πόρων σε 'αγαθοεργίες', πέρα από τα υπόλοιπα κέρδη που θα προσπορίζεται το Ταμείο της Ελληνικής Κοινότητας, όπως ορίζονται στα 8 άρθρα της Συμφωνίας.

Το γεγονός ότι διαθέτει ένα μεγάλο μέρος της περιουσίας του στην Ελληνική Κοινότητα της Βενετίας μπορεί να σημαίνει, ότι ο Σταμάτης Ρούφος, ο οποίος είναι εγκατεστημένος στην Αθήνα, έχει σημαντικές οικονομικές συναλλαγές στην περιοχή της Βενετίας, συνεργασίες με εμπόρους Έλληνες της ακμάζουσας Ελληνικής Κοινότητας και ότι γενικά έχει αναπτύξει δεσμούς που τον πείθουν να εμπιστεύεται την Ελληνική Κοινότητα για την έντιμη και σωστή διαχείριση της περιουσίας, την οποία διαθέτει στο Κληροδότημα του. Από το έγγραφο διαπιστώνεται, στην 1η σελίδα, ότι ο Σταμά-

282. Περιγραφή του περιεχομένου του εγγράφου στον Κατάλογο του Αρχείου.

της Ρούφος δώριζε χρήματα κατά τακτικά διαστήματα στην Αδελφότητα ήδη από το έτος 1743 (δύο καταθέσεις), συνέχισε δε το 1747, το 1748 (δύο καταθέσεις) και το 1754 (επίσης δύο καταθέσεις) και το 1754 αποφασίζει να οργανώσει τις δωρεές του σε κληροδότημα.

Στην δεύτερη σελίδα της διαθήκης αυτής μνημονεύεται και επιθυμία του Σταμάτη Ρούφου να διατίθενται χρήματα στους προκρίτους της Λιβαδειάς **για την προικοδότηση κάθε χρόνο «... δύο απόρων κορασίδων...»!**

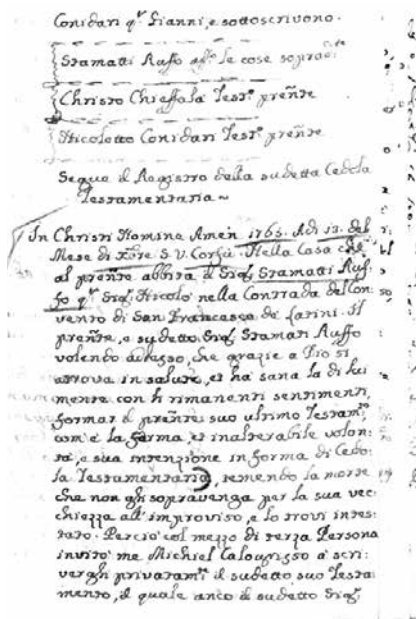
Έγγραφο δεύτερο

Διαθήκη του Σταμάτη Ρούφου²⁸³ του Νικολάου

(Κέρκυρα 13 Δεκεμβρίου 1765)

Στοιχεία Καταλόγου του δεκαεξασέλιδου εγγράφου του Αρχείου: ΑΕΙΒ, Ε΄. Οικονομική Διαχείριση, 1. Διαθήκες, κληροδοτήματα, διαχείριση, δωρεές, αρ. 164, φάκ. 1, υποφάκ. 1, έγγρ. 2, φφ. 7r-13r.

Κατά την περιγραφή του περιεχομένου του εγγράφου του Καταλόγου «...Ο Σταμάτης Ρούφος του ποτέ Νικολάου που κατοικεί στη συνοικία της μονής του αγίου Φραγκίσκου των Λατίνων στην Κέρκυρα ενώπιον του νοταρίου Μιχαήλ Καλογρίζου συντάσσει τη διαθήκη του. Αφήνει χρηματικά ποσά στο γιό του Άγγελή, σε συγγενείς του και στους υπηρέτες του, στην ελληνική Αδελφότητα της Βενετίας, στο ναό της Παναγίας των Ξένων καθώς και σε άλλες εκκλησίες και ιερείς στην Κέρκυρα, για την προικοδότηση απόρων κορασίδων από τη Λειβαδιά, για το νοσοκομείο που λειτουργούσε στην Παναγία των Ξένων. Ως μάρτυρες υπογράφουν οι Δημήτρης Τριάντος, Χρήστος Κεφαλάς,

Εικ. 101. Η 1η σελίδα της διαθήκης Στ. Ρούφου στην Κέρκυρα, 13/12/1765

283. Στα έγγραφα το όνομα Ρούφος στα ιταλικά γράφεται Rouffo, δηλαδή με δύο φ, 'Ρούφρος'!

διαπατι για la sua. esse. "οτα θ. sua
 mano εοσοειται, εσ αφηματο καθηκε
 "ορι, ζακιατα. ζασηθε il αυδατο διαφ.
 luffo comincio a dite cosi. Prima fac.
 comanbo l'umita mia anima in mano
 del diaf. d'edio p'raganboto a pax doxate
 fi p'ia p'caoti, εσ α. νασι η κηριστιανι
 ζασιο la paxa p'ozati paxoboto, εσ δεσι.
 ζαταπδο απου το θα εστι κοπορητε.
 (βζαγια θιζε ταφιο, εσ απουλο ορι, ε ραυ.
 luyque ζεσταπ", ο απηθε ζαδωτα ζεστα.
 πελητατια, ζαδωειλο, ε ζαδωικα' αβτα θη.
 ποσιμονε, ειε σπο il φοτοηο "ορι.
 ανασι ζαφο, α κοπεραδαο εθ' ορι. θωδο.
 το θι ραυατα ζατα, θελια, ο απηθε in
 ορι. αβτα ζατα, ε λυοο, ποη νελεδο.
 ζα αβτα αζαμν υγοη, ο εσοειμονε ζε.
 βαπα, η π'ουαζε, ποστο απου in ορι.
 ζαφο, ειε ποη μι εοπιεπε, θι αυετ ποσ:
 το in ζαβηλο ταφιο, π'ταποηδο ε
 ποσο ζαδωεατο, εσ in ζαζαμν θη ζα.
 με ποη ζοζε ζαφο, ma d' εσοειμοηε θη
 ζασι ε θελια, αβα ζαφο, θι ζαη θηζαο
 ε ζαη ζοζι ζαπο ηθα. απ' ζαηιο οαη
 νοηηο ειε αβτα θι ζαη υγοηε για ζεζι.
 ητε, ζαηεζαμνθωλο, εσ αφηματοπο
 in ορι. ζαη ζαηε, ηαηεθι θι εσοειμοηε.
 ζα in ζαηεζαμνθωλο ζαηπο κοηεζι.
 ζο αυεου οσζιπατο, αυεηθε il ζαφο
 ζοζι", εθ' ηρεαπετα mio ζεσταμεκο il
 ζαηιο

Εικ. 102. Η 2η σελίδα της διαθήκης, όπου αναφέρεται η πρώτη (κληροδό- τημα) προς την Ελληνική Κοινότητα της Βενετίας.

ζαηιο, ε υαηθδ'λοι θιζε, ζαζιο αζ mio ζαη.
 νο απαπασι ζαββασι για la ζυοπα ζε.
 π'ια, ειε μι ζεαε ζαζηνι θοτο εσημα",
 ζα η'σο ζαζιο α' ζαπαλλι ζαλοηι ζοζι.
 lo ζαηιο θι μια θηζορε (ζαπαατι ζαη.
 θο αφ' ζε. εοα σοηιαθι") ζαζηνι οσζι.
 ζα ζαζιο αβζι due ζαηηοθι ζαζηοι del
 ζαηηελο ζαηιο mio θηζορε ζαηιο θι mio ο
 ζαηαλο il εζαηιο θι ζαζηνι ζαεαοι.
 ζο εσημαπα, ειε εσοειμοηε ζαηιο ζαη.
 ζοζι del ζαηι ζαηηελ ζοηηεζι con ζαη.
 ποηα θι ζαη ζοζαθια. απουα ζαζιο.
 αβζι ζαββασι due ζαηηοθι απηθε αβζι in
 ζαζηνι εσημαπα θα ζαηεθι, ειε mi ο
 ζαηε ζαηηηι ζαηηαθι, ειε ζοηηαπσι ζο
 οσζιατι ζαζηνι ηρεαπο, η ζαηηι ζαββα
 ζαηιο ζαββαο ζοτο ζαηηε ζαηηελο νεηε.
 οθιηη ζαεατα ζαηι για ηεζαοαηη, ε η
 ζοζαπεθα in αζμιοζαι ζαηια αυηαα
 ζαηια ζαηηαζο αβζι ζαββασι ζαηι ζαηηοθι.
 ζαζιο αβζι αβζιο ημιο θηζορε θα ζαηηελο ζαη.
 εσ απηεθηη ζαηιο η' αηηαηηηη ζαζηνι ζοζι.
 ζαη ζαεαοοι ποζοτα, εσ αβζι ζαζηνι ζαηιο
 ζαη. ειε εθθ' αυεου in ηρεαποηε in ζαηι ηρε.
 ζαηηο, ηεζηηαμνθωλο la ζαηι π'αμντα
 ζα θι ζαζηνι ζαηιο. ζαζιο αβζι ζαηι ποη
 ζαηηοθι ζαηηε del η' ζαηηοθι ζαηιο αβζιο
 ζαηιο ζαηηαλο π'ουαηηι α ζι ζαββα ζαη.
 ζαζηνι ζαζηαπα, υηηηι α ζαββαηια ζαη.
 ζαηιο αζ ζαηηι θηηηεα ζαηιο mio ζεζαηι

Εικ. 103. Η 3η σελίδα, όπου δεξιά στην τρίτη από το τέλος γραμμή αναφέρεται η Λιβαδειά

Ιωάννης Τσουκαλάς, Τζανέτος Δημησιά- νος και ο Ανδρέας Ριζικάρης...». ²⁸⁴ Είναι σημαντικές οι πληροφορίες οι οποίες απορρέουν από το έγγραφο αυτό. Συγκεκριμένα, προκύπτει κατ' αρχάς, ότι ο Σταμάτης Ρούφος, για λόγους που αναφέρει σε αυτήν συντάσσει άλλη διαθήκη στην Κέρκυρα, δέκα έξ χρόνια μετά την διάθεση της περιουσίας του στην Ελλη- νική Κοινότητα της Βενετίας, όπως φαί- νεται στο πρώτο έγγραφο, αλλά ανα- καλώντας ορισμένους όρους από την προηγούμενη.

Το σημαντικό είναι ότι δεν ανακαλεί τον όρο χορηγίας χρημάτων για παιδιά της Λιβαδειάς με βάση την πρώτη δια- θήκη, του Κληροδοτήματος. Επομένως, η χορηγία της παρούσης διαθήκης δι- ατίθεται από το δωρητή επί πλέον της πρώτης, του Κληροδοτήματος!

Στη διαθήκη αυτή εμφανίζεται ως κάτοικος της Κέρκυρας και μάλιστα στην συνοικία των 'λατίνων', δηλαδή των κα- θολικών και όχι της Αθήνας, όπως δή- λωνε στην Συμφωνία με την Ελληνική Κοινότητα. Είναι πιθανό βέβαια να εγκα- ταστάθηκε στην Κέρκυρα, όπως πολλοί από την κυρίως Ελλάδα, δεδομένης της κατοχής των Επτανήσων από τους Βε- νετούς και το καθεστώς που «φιλοξε- νούσε» πολλούς από κατεχόμενες Οθω- μανικές περιοχές. Εξάλλου, στη διαθήκη

284. Βλ. στον ιστότοπο του Ελλ. Ινστιτούτου <http://194.177.217.107/gr/unboundmaterials.asp?vmode=vselect&vid=61#selectedAnchor>.

εμφανίζεται ως δικαιούχοι ο αδελφός του Αγγελής και ο γιός αυτού Άγγελος Ρούφος, οι γιοί του ανιψιού του Μπενιζέλου Ρούφου καθώς επίσης η κόρη του αδελφού του Λάμπρου, η οποία ζει στη Λιβαδειά.

Ένα δεύτερο και πιο σπουδαίο γεγονός είναι, ότι με τη διαθήκη αυτή διαθέτει πόρους για την προικοδότηση «3 κορασίδων από τη Λιβαδειά» κάθε χρόνο, και η χορηγία του αυτή αποτελείται από 20 χρυσά τσεκίνια²⁸⁵ στην κάθε μία ‘άπορη κόρη’. Στο τέλος δε της σελίδας 3 της διαθήκης αναφέρει ο Σταμάτης Ρούφος «...αφήνω στην κόρη του αδελφού μου Λάμπρου Ρούφου που ζεί στη Λιβαδειά...».

Πιο κάτω στην ίδια διαθήκη αφήνει σε εκκλησία χρήματα, από τα οποία επιθυμεί να προικίζονται κάθε χρόνο 6 άπορες κόρες από τη Λιβαδειά και να λαμβάνουν η κάθε μία ως προίκα 10 χρυσά τσεκίνια. Επομένως, φαίνεται ότι συνολικά προικίζει κάθε χρόνο ο άνθρωπος αυτός εννέα ‘άπορες κόρες της Λιβαδειάς’!

285. Την περίοδο αυτή το χρυσό βενετικό φλωρί ή χρυσό τσεκίνι ή τσεκίνι βενέτικο ή χρυσό δουκάτο ισοδυναμεί με περίπου 450 άσπρα ή 22 βενετικές λίρες ή σολδία ή 4 γρόσια. Τα 20 χρυσά τσεκίνια είναι ένα σημαντικό ποσό. Για περισσότερα βλ. Ε. Δ. Λιάτα Φλωριά δέκα τέσσερα στένων γρόσια σαράντα. Η κυκλοφορία στον ελληνικό χώρο, 15ος-19ος αιώνας, Αθήνα 1996, σελ. 243,244 και 276.

Handwritten manuscript snippet showing a list of names and amounts in a historical language, likely Venetian or Greek, with some numbers like 1000 and 2000.

Εικ. 104. Η 6η σελίδα, όπου στην 5η γραμμή δεξιά αναφέρεται η Λιβαδειά

Handwritten manuscript snippet showing a list of names and amounts in a historical language, likely Venetian or Greek, with some numbers like 1000 and 2000.

Εικ. 105. Η 1η σελίδα της διαχείρισης, όπου διακρίνονται τα ποσά για τη μόρφωση των Λιβαδειτών στην Αθήνα

O estinguerendosi la linea d'esso
 primo genito douera raxate nel
 primo genito dell'abito, se non non
 vi fosse ve una delle sudate di:
 scendete douera raxate nella
 linea del dia' d'esso d'otto suo dia:
 note Sighe di Lambro.
 Mancaudo pure le sudate linee,
 doueranno h sudate di 250 f'is
 essete appualmente impie:
 gati per Matizate due noue
 dia di Linadia di 100 Linadia di 200 f'
 Per piscato di due d'iani a
 di 15 f'is / 2 per cadauno note
 Sateudo quella di Linadia,
 Morea ————— 3013
 di 250 f'is
 Libri 16. Febro 1767
 Le mescolti due carta di nouo raxis:
 giate soao d'otto di Sateudo
 di deao d'otto nell'off. d'otto di

Εικ. 106. Η 3η σελίδα της διαχείρισης, όπου αναφέρεται στο τέλος του λογαριασμού η Λιβαδειά

Έγγραφο τρίτο

Διαχείριση δωρεάς Σταμάτη Ρούφου (18 Φεβρουαρίου 1767)

Στοιχεία Τρισέλιδου εγγράφου του καταλόγου του Αρχείου: ΑΕΙΒ, Ε'. Οικονομική Διαχείριση, 1. Διαθήκες, κληροδοτήματα, διαχείριση, δωρεές, αρ. 164, φάκ. 1, υποφάκ. 1, έγγρ. 2, φφ. 32r-33r.

Στο έγγραφο αυτό φαίνεται ότι «... Η ελληνική Αδελφότητα της Βενετίας επενδύοντας τα κεφάλαια που της δώρισε ο Σταμάτης Ρούφος, αφού κρατά όσα χρήματα δικαιούται με βάση τη δωρεά, κάθε χρόνο αποδίδει ένα σημαντικό χρηματικό ποσό στον ίδιο -για όσα χρόνια βρισκόταν εν ζωή- και στη συνέχεια στο γιό του Άγγελο. Παράλληλα έστελνε χρήματα στο δάσκαλο που εργαζόταν στο σχολείο που είχε ιδρύσει ο Ιωάννης Ντέκας στην Αθή-

να, όπου φοιτούσαν και μαθητές από τη Λειβαδιά, έδινε χρήματα για αγαθοεργίες και για την απελευθέρωση σκλάβων καθώς και για την προικοδότηση δύο άπορων κορασίδων από τη Λειβαδιά...».

Από την πρώτη σελίδα φαίνεται ότι το Κληροδοτήμα της Ελληνικής Κοινότητας της Βενετίας, σύμφωνα με την επιθυμία του Σταμάτη Ρούφου, έστελνε χρήματα στο σχολείο, το οποίο είχε ιδρύσει στην Αθήνα ο Ιωάννης Ντέκας, **για να φοιτούν 3 αγόρια από τη Λιβαδειά και «...να διδάσκονται τα ελληνικά...».**

Αν λάβουμε υπόψη ότι στο σχολείο αυτό φοιτούσαν συνολικά 12 αγόρια κάθε χρόνο,²⁸⁶ η φοίτηση 3 αγοριών από τη Λιβαδειά αποτελού-

286. Από το έγγραφο Εκλογή δασκάλου και επιλογή μαθητών στο σχολείο του Ντέκα στην Αθήνα, (17.8.1767) του Αρχείου του Ελληνικού Ινστιτούτου μαθαίνουμε ότι «... Οι έφοροι του σχολείου του Ιωάννη Ντέκα στην Αθήνα εκλέγουν ως νέο δάσκαλο και διευθυντή τον ιερομόναχο Σωφρόνιο Μπαρμπάνο, στον οποίο θα πρέπει να δίνουν κάθε χρόνο 200 δουκάτα για το μισθό του και 25 δουκάτα για τα έξοδα κάθε μαθητή από το κληροδοτήμα του Ντέκα. Οι μαθητές στο σχολείο ήταν δώδεκα αγόρια και διδάσκονταν τα ελληνικά γράμματα...».

σε το 25% των φοιτούντων, ποσοστό σημαντικό, το οποίο χαρακτηρίζει και την αξία της χορηγίας του Σταμάτη Ρούφου.

Από την Τρίτη σελίδα της αναφοράς διαχείρισης του Κληροδοτήματος, φαίνεται ότι διατίθενται κάθε χρόνο «...για την προικοδότηση 2 απόρων κορασίδων από τη Λιβαδειά...» από 100 τσεκίνια στην κάθε μία! Τα 200 τσεκίνια, τα οποία το Κληροδοτήμα πιστοποιεί ότι χορηγεί στις Λιβαδείτισσες κόρες, αποδεικνύουν την αύξηση της χορηγίας, προφανώς μετά από σωστή διαχείριση της περιουσίας του Κληροδοτήματος και αύξηση των αρχικών κεφαλαίων του Σταμάτη Ρούφου.

Εάν ληφθεί υπόψη και η διαθήκη της Κέρκυρας, τότε προκύπτει ότι τελικά ο Σταμάτης Ρούφος με τις δύο διαθήκες του προικίζει συνολικά ένδεκα 'άπορες κόρες της Λιβαδειάς' προσφέροντας κάθε χρόνο ένα πολύ σημαντικό ποσό. Επί πλέον, σπουδάζει 3 αγόρια από τη Λιβαδειά σε σχολείο της Αθήνας. Για τα έξοδα δε του κάθε μαθητή δίνονταν από το κληροδοτήμα 25 δουκάτα το χρόνο, δηλαδή 75 δουκάτα για τα παιδιά της Λιβαδειάς.

Έγγραφο τέταρτο

Κατάσταση αποδεκτών των κληροδοτημάτων που διαχειριζόταν η ελληνική Κοινότητα [αρχές 19ου αιώνα].

Στοιχεία τρισέλιδου εγγράφου του καταλόγου του Αρχείου: ΑΕΙΒ, Α'. Οργάνωση - λειτουργία, 3. Πρακτικά Συνεδριάσεων, Θήκη 1, φάκ. 5, έγγρ. 456.

Η περιληπτική περιγραφή του εγγράφου πληροφορεί ότι: «... Στις αρχές του 19ου αιώνα, λόγω της κρίσης στην οποία είχε περιέλθει, η Ελληνική Κοινότητα δεν ήταν πλέον σε θέση να καταβάλει τις οφειλόμενες οικονομικές συνδρομές στους καρπωτές των κληροδοτημάτων, τα οποία διαχειριζόταν. Συντάσσεται, ωστόσο, μία κατάσταση των προσώπων και των ιδρυ-

Εικ. 107. Στην πρώτη σειρά διακρίνεται η χορηγία Στ. Ρούφου της Λιβαδειάς από 84,18 τσεκίνια

Εικ. 108. Ο Κατάλογος των δωρητών

μάτων που είχαν δικαίωμα επί των κληροδοτημάτων αυτών, μαζί με τα ονόματα των διαθετών και τα ποσά ανά περίπτωση. Καθίσταται σαφής η θέληση των ευεργετών να ενισχύσουν κυρίως φτωχούς και φυλακισμένους, δασκάλους και σχολεία, ιερείς και μονές, στις περιοχές των Ιωαννίνων, της Κέρκυρας, της Ζακύνθου, της Κύπρου, των Τρικάλων, της Λειβαδιάς, της Αθήνας, του Σινά, της Δαλματίας και της Ίστριας...».

Γίνεται φανερό ότι οι δυνατότητες καταβολής των χορηγιών από την Ελληνική Αδελφότητα της Βενετίας έχουν δυσκολέψει το 19ο αιώνα. Παρόλα αυτά, καταδεικνύεται ότι συνεχίζουν οι χορηγίες στα παιδιά της Λιβαδειάς, όπως επιθυμούσε ο διαθέτης και μεγάλος ευεργέτης τους. Ανεξάρτητα αν τώρα τα χρήματα είναι λιγότερα, φαίνονται στην πρώτη σειρά ότι ανέρχονται στα 84,18 τσεκίνια,²⁸⁷ των οποίων συνεχίζεται η διάθεση για τα παιδιά της Λιβαδειάς!

Έγγραφο Πέμπτο

Κατάλογος δωρητών της ελληνικής Κοινότητας

31 Δεκεμβρίου 1822

ΑΕΙΒ, Ε΄. Οικονομική διαχείριση, 1. Διαθήκες, κληροδοτήματα, διαχείριση, δωρεές, Κατάστιχο 10, φφ.1r-33r.

Όπως αναφέρεται στις πληροφορίες του Αρχείου του Βυζαντινού Ινστιτούτου, «...ο κατάλογος αυτός περιλαμβάνει 509 ονόματα δωρητών (επιφανή πρόσωπα, όπως επίσκοποι, ιερείς, πρόεδροι της ελληνικής Κοινότητας, λόγιοι κλπ. καθώς και αφανείς άνδρες και γυναίκες) που προσέφεραν δωρεές ή υπηρέτησαν το ναό του Αγίου Γεωργίου και την ελληνική Κοινότητα από την περίοδο της ίδρυσής της έως το 1825. Οι ιστορικές ειδήσεις, που συνοδεύουν τον κάθε δωρητή, παρέχουν σύντομες πληρο-

287. Η ιστοιμία όμως ως προς τα άσπρα και γρόσια έχει ανατιμηθεί αρκετά υπέρ του τσεκινιού, βλ. Ε. Δ. Λιάτα Φλωρία δέκα τέσσερα..., σελ. 245.

της Λιβαδειάς σε δύο διαθήκες, το γεγονός αποτελεί χειρονομία ιδιαίτερης σημασίας. Κατ' ελάχιστον ερμηνεύεται ως μία σημαντική για τη Λιβαδειά και για την εποχή ευεργεσία!

Επί πενήντα και πλέον έτη φαίνεται, ότι η επιθυμία και πρόνοια του ευεργέτη προίκιζε και μόρφωνε παιδιά της Λιβαδειάς. Με ένα πρόχειρο υπολογισμό μπορεί κανείς να διαπιστώσει, αν δεν διακόπηκε για διάφορους άγνωστους σε μας λόγους η ροή των χρημάτων, ότι **ο Σταμάτης Ρούφος προίκισε πάνω από 500 κορίτσια και μόρφωσε πάνω από 150 αγόρια της Λιβαδειάς!**

Άξιζε επομένως, στη μνήμη αυτού του ευεργέτη, να καταγραφούν οι πράξεις της διακεκριμένης αγαθοεργίας του και το όνομά του να λάβει μια θέση στην ιστοριογραφία της Λιβαδειάς.

Μάρτιος 2012

ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ. Η ΕΠΙΣΚΟΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΛΕΒΑΔΕΙΑΣ *Τέσσερες δημοσίευτοι Κώδικες*

Εισαγωγικά

Αφορμή για το σημείωμα αυτό στάθηκε η ευκαιρία που είχαμε, ερευνώντας τα Αρχεία του Πατριαρχείου στην Κωνσταντινούπολη²⁸⁸ για άλλα ιστορικά αντικείμενα, να εντοπίσουμε έγγραφα τα οποία σχετίζονται με τη Λιβαδειά. Ειδικότερα, τα έγγραφα αναφέρονται στους Αρχιερείς της Λιβαδειάς κατά την περίοδο από 1764 έως 1803, τα οποία μέχρι σήμερα ήταν δημοσίευτα.

Τα στοιχεία τα οποία παρέχουν τα ανευρεθέντα έγγραφα μας οδηγούν στην ερύτερη έρευνα για να εντοπιστούν: το ιστορικό περιβάλλον της εποχής, οι ευρύτερες σχέσεις των Αρχιερέων Αττικής, Θηβών και Λεβαδειάς και οι αλληλοεξαρτήσεις της δικαιοδοσίας της Εκκλησιαστικής Επαρχίας Λεβαδειάς με τις έδρες Επισκόπων της περιοχής.

Συνοπτική ιστορική αναδρομή

Όπως αναφέρουν οι πηγές της Μητροπόλεως Θηβών & Λεβαδειάς,²⁸⁹ ο χριστιανισμός στη Βοιωτία διαδόθηκε αρχικά από τον Απόστολο Παύλο. Ο Παύλος, μαζί με τον Ευαγγελιστή Λουκά, επισκέφθηκαν τη

288. Κατά την έρευνά μας εντοπίσαμε 82 έγγραφα του ενδιαφέροντός μας και η Ιερά Σύνοδος του Πατριαρχείου μας επέτρεψε να λάβουμε αντίγραφα μόνον των 42. Βλ. Παράρτημα Ι στο τέλος.

289. Βλ. στην ιστοσελίδα <http://boeotia.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=12704>. Σημαντικός επίσης πίνακας Επισκόπων Θηβών (αργότερα και) Λεβαδειάς στο *Βοιωτικά Χρονικά*, Λεβάδεια, Χειμώνας 1993, σελ. 61-62.

Θήβα, όπου ο Παύλος εγκαθίδρυσε ως πρώτο επίσκοπο Θηβών το Ρούφο, ο οποίος μαρτύρησε μεταξύ 54 και 68 μ.Χ., την εποχή του αυτοκράτορα Νέρωνα. «...Η αρχαιολογική έρευνα έχει φέρει στο φως κατακόμβες και πρωτοχριστιανικές ταφές στη Θήβα, οι οποίες παρέχουν μαρτυρίες για τις συνθήκες ζωής και το μαρτυρικό τέλος των πρώτων χριστιανών. Αρχαιολογικά ευρήματα δείχνουν ότι και στη Λιβαδειά, γενέτειρα του αγίου Ρηγίνου (περ. 285-363 μ.Χ.), επισκόπου Σκοπέλου, υπήρχε χριστιανική κοινότητα κατά τους Παλαιοχριστιανικούς χρόνους...».²⁹⁰

Με την πάροδο των αιώνων υπήρξαν πολλές ανακατατάξεις στις ονοματολογίες των εδρών των Επισκοπών διαφόρων περιοχών της Βοιωτίας και των επικεφαλής Αρχιερέων. Ενδεικτικά αναφέρομε, ότι το έτος 732 το 'θέμα Ελλάδος' αποσπάστηκε από την Παπική Εκκλησία και τέθηκε υπό τη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. «... Αυτή η διοικητική αναδιοργάνωση της Εκκλησίας επέφερε την αναβίωση αρκετών εκκλησιαστικών κέντρων στον ελληνικό χώρο, όπως η Θήβα και η Πάτρα...». Μεγάλη όμως ώθηση στη βοιωτική Εκκλησία, έδωσε η ανάδειξη της Θήβας σε πρωτεύουσα του θέματος Ελλάδος γύρω στο έτος 806. Για την τάξη πρωκαθεδρίας στην Ανατολική Εκκλησία, στην οποία συμπεριλαμβάνονται και οι επίσκοποι της Βοιωτίας, κατά το έτος 733 μ.Χ. αναφέρεται ο Θηβών στην 38η θέση των αυτοκέφαλων αρχιεπισκόπων, ενώ στην εικονοκλαστική περίοδο (754 μ.Χ.) είναι υποκείμενος στη Μητρόπολη Αθηνών, στη 18η θέση της ιεραρχίας. «...Στην 22η θέση τοποθετείται ο επίσκοπος Κηρονίας (Χαιρώνεια), στην 23η ο Κοπονίας (Κορώνεια), στην 27η ο Λιβαδίας, στην 28η ο Πλατίας (Πλαταιές), στην 30ή ο Δαύμας (Δαύλεια), στην 34η ο Αμβροσίας (Δίστομο), στην 35η ο Αμπισύρας (Αντίκυρα), στην 36η ο Στίπης (Στείρι) και στην 37η ο Θησάβας (Θεσπιές)...».²⁹¹

Κατά τον 12ο αιώνα στη Βοιωτία η Επισκοπή Θηβών είχε προαχθεί σε Μητρόπολη, η οποία είχε υπό τη δικαιοδοσία της πέντε Επισκοπές (Κανάλων, Ζαρατόβου, Καιστορίων, Τρυχίων, Πλατάνων). Η Επισκοπή Λεβαδείας κατά την περίοδο αυτή υπήχθη στην δικαιοδοσία του Μητροπολίτου Αθηνών, ο οποίος έφερε τον τίτλο του «υπερτίμου και εξάρχου

290. 16ιο.

291. 16ιο, ό.π..

πάσης Ελλάδος».²⁹² Το 1371 Ο Νικόδημος χειροτονείται ως Μητροπολίτης Αθηνών, στον οποίο προστέθηκαν και οι επαρχίες Θηβών, Νέων Πατρών (Υπάτης) και Αιγίνης.²⁹³

Κατά την περίοδο της Λατινοκρατίας «...ενθρονίστηκαν Λατίνοι αρχιεπίσκοποι τόσο στην Αθήνα όσο και στη Θήβα και σε άλλες επισκοπικές έδρες, ενώ οι ορθόδοξοι μητροπολίτες εξορίστηκαν...²⁹⁴ Ο δούκας Όθων ντε λα Ρος ζήτησε από τον παπική Εκκλησία να ορίσει καθολικό ιερέα σε κάθε κάστρο και πόλη της δικαιοδοσίας του και πρόσφερε τη Λιβαδειά ως κτήση στην Αγία Έδρα. Η μονή του Οσίου Λουκά τέθηκε υπό τη δικαιοδοσία του Παναγίου Τάφου...».²⁹⁵ Παρόλα αυτά, η Θήβα εξακολούθησε να εμφανίζεται τακτικά κατά την εποχή των Παλαιολόγων, ενώ κατά την «...εποχή της Πρώιμης Τουρκοκρατίας, η Μητρόπολη της Θήβας υπαγόταν στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, κατέχοντας την 37η θέση σε σύνολο 72 μητροπόλεων...».²⁹⁶

Εκκλησία Αθήνας – Λιβαδειάς στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα. Τα Αρχεία.

Από τις διάφορες πηγές δεν προκύπτει μέχρι σήμερα να υπάρχει χωριστή Μητρόπολη ή Επισκοπή με έδρα την Λιβαδειά κατά το διάστημα, το οποίο εδώ ανασκοπείται. Φαίνεται, όπως θα καταδειχθεί, ότι η Λιβαδειά από απόψεως θρησκευτικής δικαιοδοσίας κατά στο διάστημα αυτό υπήρξε και λειτουργούσε ως Επαρχία υποκείμενη στη Μητρόπολη που έφερε τον τίτλο «Αθηνών και Λεβαδειάς».²⁹⁷ Το γεγονός αποτελεί ένα ιστορικό παράδοξο, δεδομένης της κεντρικής θέσεως της Λιβαδειάς, με την οικονομική και διοικητική ισχύ, την οποία απολάμβανε τότε και η οποία την καθιστούσε διακεκριμένη περιοχή με ευρύτερες αναγνωρισμένες ελευθερίες σε σχέση με τις άλλες ελληνικές κοινότητες. Όταν επίσης,

292. Βλ. Χρυσοστόμου Παπαδόπουλου Αρχιεπισκόπου Αθηνών *Η Εκκλησία Αθηνών*, Εν Αθήναις 1928, σελ. 31.

293. Ίδιο Χρ. Παπαδόπουλου, σελ. 43.

294. Χρ. Παπαδόπουλου *Η Εκκλησία...*, σελ. 45.

295. Βλ. ιστοσελίδα ο.π.

296. Ίδιο.

297. Βλ. και απόψεις με αναφορά σε πηγές στο Τ. Λάππα *Η χώρα της Λιβαδειάς*, ανατύπωση Δημ. Βιβλιοθήκης Λιβαδειάς, 1991, σελ. 22-23.

«...Ονομαστότεροι υπήρξαν η των Ιωαννίνων, η της Λεβαδείας, η της Χίου και αι πελοποννησιακαί κοινότητες...».²⁹⁸ Παρόλα αυτά, το γεγονός πρέπει να ενταχθεί στα πλαίσια της εκκλησιαστικής ιστορίας και τάξης, των εθιμικών κανόνων της Εκκλησίας και της αντίστοιχης δεοντολογίας.

Άλλωστε, η καταφυγή κατά περιόδους του Μητροπολίτη Αθηνών και Λεβαδείας στη Λιβαδειά, όπως θα παρουσιαστεί στα πιο κάτω, μπορεί να δικαιολογηθεί από το γεγονός ότι κατέφευγαν εκεί οι ιεράρχες εξασφαλίζοντας πάντοτε την κοσμική προστασία των ενισχυμένης οικονομικής δυνάμεως και εξουσίας προεστών της Λιβαδείας.

Κατ' αντιδιαστολή, η παράθεση των αρχειακών στοιχείων καταδεικνύει την ιστορικά τεκμηριωμένη θέση της έδρας της Επισκοπής των Θηβών στην Ιεραρχία της Εκκλησίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ως μεταξύ των αρχαιότερων, καθ' όλη σχεδόν την περίοδο προ της Επαναστάσεως. Τούτο είναι αρκετό, ώστε σήμερα και από της θεσπίσεως της τοπικής Μητροπόλεως, να αποκαλείται αυτή «*Θηβών & Λεβαδείας*», δικαίως δηλαδή να προηγείται το «*Θηβών*», κατά τους εκκλησιαστικούς κανόνες.

Κατά το 1754 πραγματοποιήθηκε μια αιματηρή στάση των Αθηναίων κατά του βοεβόδα, του διοικητή της πόλεως, γιατί θεώρησαν ότι τους επέβαλε βαριά φορολογία, σε συνεννόηση με τον πασά της Χαλκίδας.²⁹⁹ Ο Μητροπολίτης Άνθιμος,³⁰⁰ στον οποίο ανήκε και η Επαρχία Λεβαδείας, φυλακίστηκε, αλλά τελικά αποφυλακίστηκε πληρώνοντας λύτρα. Ο Άνθιμος μαζί με προεστούς της περιοχής του μετέβη στην Κωνσταντινούπολη και κατάφερε να διαταχθεί ο πασάς του Εγρίπου να μην επεμβαίνει στις υποθέσεις των Αθηνών. Μετά την τοποθέτηση νέου βοεβόδα στην Αθήνα, επανήλθε και ο Άνθιμος στα 1760 στα καθήκοντά του στη Μητρόπολη της Αθήνας. Ο Άνθιμος, μετά από 22 έτη ευδόκιμης αρχιερατείας, πέθανε σε ηλικία 50 ετών στη Λιβαδειά στις 12 Ιανουαρίου 1764.³⁰¹

Τον Άνθιμο διαδέχτηκε ο Μητροπολίτης Αθηνών και Λεβαδείας Βαρ-

298. Κ. Παπαρρηγόπουλος *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τομ. Η', σελ.249.

299. Ηγέιτο του πασαλικίου του Εγρίπου (Εύβοιας), στον οποίο ανήκε διοικητικά ο βοεβόδας Αθηνών.

300. Ο Άνθιμος Ε' εξελέγη Μητροπολίτης Αθηνών (1741-1764) σε ηλικία 25 ετών. Ήταν πολυμαθείς και άξιος ιεράρχης, με ιδιαίτερη συμπάθεια και σχέσεις με την υποκείμενη στη Μητρόπολη του Επισκοπή Λεβαδείας. Περισσότερα στο Χρ. Παπαδόπουλου *Η Εκκλησία...*, σελ. 67-68.

301. Ίδιο, σελ. 68.

θολομαίος (1764–1780), ο οποίος αποδείχτηκε τελείως αντίθετος στη συμπεριφορά του από τον Άνθιμο. Ήταν δραστήριος, πολυπράγμων και ήλθε πολύ γρήγορα σε αντιπαραθέσεις με το ποιμνίό του. Επέβαλε επώδυνους φόρους στο λαό και ήλθε σε ρήξη με την οθωμανική διοίκηση μη ανεχόμενος την καταπιεστική συμπεριφορά της,³⁰² υπεραμυνόμενος του λαού του. Με αφορμή την δημιουργηθείσα κατάσταση συκοφαντήθηκε από τους εχθρούς που είχε δημιουργήσει, μέσω ενός δήθεν δερβίση, ότι δήθεν συνωμοτεί με τους Βενετούς.³⁰³ Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν η σύλληψη και φυλάκισή του. Αφού πλήρωσε πολλά χρήματα κατάφερε να αποφυλακιστεί και να διαφύγει στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί προσπάθησε να ανατρέψει τις ραδιουργίες που είχαν γίνει εναντίον του, αλλά παράλληλα με τις φιλίες που είχε με τον Μεγάλο Βεζίρη Μεχμέτ προσπάθησε να ανατρέψει και τον επιφανή Πατριάρχη Σαμουήλ Χατζερή (1763–68, 1773–74).³⁰⁴

Τελικά διετάχθη από τον Μεγάλο Βεζίρη να επιστρέψει στην Μητρόπολή του στην Αθήνα, όπου επέστρεψε με τον συνοδεύοντα αυτόν Νικόλαον Λατίνον, ο οποίος είχε καλές σχέσεις με τον βοεβόδα Αθηνών Αβδίμπεη. Μέσω του Λατίνου, ο Αβδίμπεης προετοίμασε και σχετική υποδοχή στην επανεγκατάσταση του Βαρθολομαίου, «...διατάξας τους μουσικούς να τον συνοδεύσουν μέχρι της οικίας του....».³⁰⁵

Τα αναφερθέντα περιστατικά, και ειδικότερα η συμπεριφορά του Αθηνών και Λεβαδείας Βαρθολομαίου έναντι του Πατριάρχου Σαμουήλ, οδήγησαν στην έκδοση Σιγιλλίου με το οποίο ο Βαρθολομαίος υποβιβάζοταν στο επίπεδο του ενοριακού Αρχιερέα. Ανακαλύψαμε το Σιγίλλιο (Κώδικας Α05) αυτό στα Αρχεία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και το δημοσιεύουμε για πρώτη φορά.

Ως πρώτη υπογραφή διακρίνεται η υπογραφή με σταυρό του Πατριάρχου Σαμουήλ, ενώ στην προτελευταία γραμμή του Σιγιλλίου,³⁰⁶ στο τέλος δεξιά στη δεύτερη σελίδα, διακρίνεται και η υπογραφή του Μητροπολίτη Θηβών. Προφανώς όμως, θα υπάρχει και άλλο Σιγίλλιο, το

302. Χρ. Παπαδόπουλου ό.π., σελ. 68.

303. Ίδιο ο.π. Χρ. Παπαδόπουλου.

304. Ίδιο, σελ. 68.

305. Ίδιο, σελ. 69.

306. Σιγίλλιο, επίσημο έγγραφο-απόφαση. Βλ. περισσότερα στο Παράρτημα Ι, στο τέλος της εργασίας.

οποίο θα αποκαθιστά τον Αθηνών και Λεβαδείας Βαρθολομαίο, όπως επανεγκατεστάθη μετά την επιστροφή του από την Κωνσταντινούπολη.

Πέρα όμως από τα πιο πάνω γεγονότα, τα οποία αφορούν στα συμβάντα γύρω από την συμπεριφορά και τις διώξεις του Αθηνών και Λεβαδείας Βαρθολομαίου, κατά την συγκυριακή περίοδο των Ορλωφικών (1770), όταν «...πολλά έπαθε η πόλις των Αθηνών, ηναγκάσθη να απομακρυνθεί κατ' αρχάς εις Λεβάδειαν, είτα δε εις Κωνσταντινούπολιν, διότι κατηγορείτο ότι συνεννοείτο μετά του αρματολού Ανδρούτσου...».³⁰⁷

Παρατηρείται ότι κατά την ανασκοπούμενη περίοδο, παρά το γεγονός ότι η Λιβαδειά δεν ήταν έδρα χωριστής Επισκοπής, υπήρξε τόπος όπου διαδραματίζονταν σημαντικά γεγονότα σε σχέση με τη Μητρόπολη Αθηνών και Λεβαδείας. Και οι δύο Μητροπολίτες, Άνθιμος και Βαρθολομαίος, φαίνεται ότι διατηρούσαν στενές σχέσεις με τη Λιβαδειά. Βασικός λόγος ίσως μπορεί να προβληθεί το γεγονός, ότι η Λιβαδειά είχε κερδίσει ένα ιδιότυπο σύστημα διοικήσεως, με μεγάλο βαθμό ανεξαρτησίας. Έτσι, μπορεί να δικαιολογηθεί το ότι ο Άνθιμος επέλεξε να 'κοιμηθεί' στη Λιβαδειά, ενώ ο Βαρθολομαίος αισθανόταν καλλίτερα προστατευμένος στη Λιβαδειά κατά τη διαφυγή του προς την Κωνσταντινούπολη, όπου δρούσε προφανώς ευμενώς και ο αρματολός Ανδρούτσος.³⁰⁸

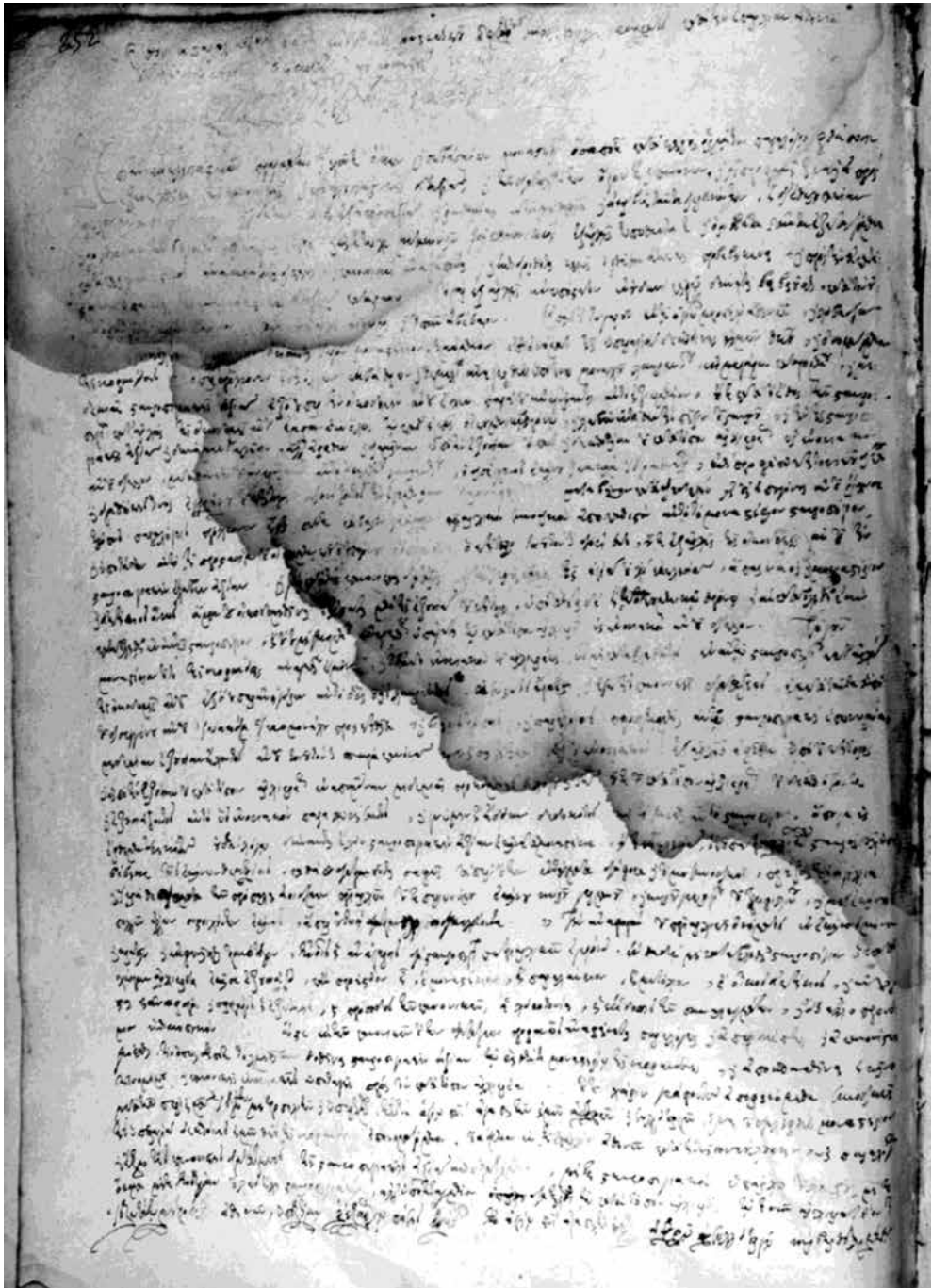
Όπως φαίνεται, η Μητρόπολη Αθηνών και Λεβαδείας έμεινε ακέφαλη κατά τα έτη της απομακρύνσεως του Βαρθολομαίου (1772–1773), οπότε τοποθετήθηκαν στην έδρα έξαρχοι. Κατά το ιστορικό μάλιστα του Χρ. Παπαδόπουλου υπάρχουν μη επιβεβαιωμένες πληροφορίες, ότι στο διάστημα αυτό εξελέγησαν «... δύο άλλοι μητροπολίται Αθηνών, ο Νεόφυτος παραιτηθείς τω 1775, και ο Γαβριήλ...». Αλλ' είναι βέβαιο, ότι ο Αθηνών και Λεβαδείας Βαρθολομαίος επανήλθε και εγκαταστάθηκε στην έδρα του τον Ιούνιο του 1776.³⁰⁹

Τον Βαρθολομαίο διαδέχθηκε στη Μητρόπολη Αθηνών και Λεβαδείας ο Βενέδικτος (1781–1785). Ο Βενέδικτος παρέμεινε μετά την εκλογή του για λίγο στην Κωνσταντινούπολη, όπου συνυπέγραψε Συνοδικό Σι-

307. Ίδιο Χρ. Παπαδόπουλου, σελ. 69.

308. Πρόκειται για τον Ανδρούτσο Λιβανίτο, πατέρα του Οδυσσέα, ο οποίος αργότερα στα 1790 συνέπραξε με τον στόλο του Λάμπρου Κατσώνη και διαφεύγοντας μετά την ήττα στο Πόρτο Κάγιο, συνελήφθη και θανατώθηκε από τους Τούρκους. Περισσότερα στο Π. Στάμου *Ο Αξιωματικός Λ. Κατσώνης στη Μεσόγειο*, εκδόσεις Παπασωτηρίου, Αθήνα 2011.

309. Ίδιο Χρ. Παπαδόπουλου, σελ. 70-71.

Εικ. 111. Κώδιξ Α' 5, σελ. 252 - 253, Ημερ. Απρίλιος 1764 Σγίλλιον καταβιβάζον εις ενοριακόν τον Αθηνών-Λεβαδείας Βαρβολομαίον

Εικ. 112. Δεύτερη σελίδα του Κώδικα Α 05 , Απριλίου 1764 (σελ. 253)

γίλλιο του Πατριάρχη Γαβριήλ Δ΄ (1780–1785), με το οποίο η Σταυροπηγιακή Μονή της Ιερουσαλήμ, η οποία υπαγόταν στη Επισκοπή Ταλαντίου, και η οποία υπαγόταν στην Μητρόπολη Αθηνών και Λεβαδείας, θα υπαγόταν πλέον στην Μονή Σινά.³¹⁰ Ο Βενέδικτος έφθασε στην Αθήνα και εγκαταστάθηκε στις 14 Φεβρουαρίου του 1782.³¹¹

Τον Μητροπολίτη Αθηνών και Λεβαδείας Βενέδικτο κατέτρεξε ο τύραννος βοεβόδας Αθηνών Χασεκής, ο οποίος υποστηριζόμενος δυστυχώς και από χριστιανούς των Αθηνών τον κατασκοφόφλησε στην Κωνσταντινούπολη, με αποτέλεσμα και αντιδρώντας ο Βενέδικτος να μην υποβάλει παραίτηση, όπως πιεζόταν από τον Χασεκή, και καθαιρεθείς το έτος 1785 να καταφύγει στο άγιο Όρος.

«...Δυστυχώς, εις την αδικωτάτην ταύτην πράξιν ...συνήργησεν και ο εκ Ραιδεστού Πρωτοσύγκελος του Πατριαρχείου Αθανάσιος ...»,³¹² ο οποίος τελικά εκλέχτηκε Μητροπολίτης Αθηνών και Λεβαδείας, και ο οποίος απέθανε στις 17 Σεπτεμβρίου 1799. Ο Αθανάσιος ήταν λόγιος, πολυμαθής και μιλούσε άπταιστα Ελληνικά και Τουρκικά, «...εύγλωττος δε και ευφραδής ρήτωρ...». ³¹³

Η υποδοχή όμως την οποία επεφύλαξαν οι Αθηναίοι στον Αθανάσιο ήταν άκρως εχθρική και τον κατηγόρησαν ως συνεργάτη του Χασεκή. Μετά την καθυστερημένη άφιξή του στην Αθήνα ο Αθανάσιος, λόγω της αντιθέσεως των Αθηναίων, κατέφυγε στη Λιβαδειά. Στη συνέχεια οι εχθρικά κείμενοι προς τον Αθανάσιο κατάφεραν να εξωστεί στο Άγιο Όρος. Ο Βενέδικτος αποκαταστάθηκε στη Μητρόπολη Αθηνών και Λεβαδείας στις 22 Νοεμβρίου 1787. Οι εχθροί του Βενέδικτου όμως, έδρασαν και πάλι, βοηθούμενοι από τον νέο δυνάστη, τον φρούραρχο Αθηνών, και φυλάκισαν τον Βενέδικτο στην κατοικία του το Φεβρουάριο του 1789. Ο Βενέδικτος απέδρασε και κατέφυγε στη Λιβαδειά.³¹⁴

Τα δραματικά γεγονότα γύρω από την αρχιερατεία του Βενέδικτου συνεχίστηκαν και ο Χασεκής από την Κωνσταντινούπολη, με τις πιέσεις του στο Πατριαρχείο, μερίμνησε να εξωστεί και πάλι ο Βενέδικτος και

310. Βλ. Χρ. Παπαδόπουλου Εκκλησία..., σελ. 71-72.

311. Ίδιο.

312. Ίδιο, σελ. 72.

313. Ίδιο.

314. Ίδιο, σελ. 73.

να επανέλθω ο Αθανάσιος. Τα σχετικά Πατριαρχικά γράμματα έφθασαν στην Αθήνα το 1789, αλλά τοποτηρητής της έδρας του Αθανασίου είχε τοποθετηθεί ο διαμένων στην Αθήνα Επίσκοπος Κορωνείας. Ο κανονικός Μητροπολίτης Αθηνών και Λεβαδείας Βενέδικτος συνελήφθη από οπλοφόρους Τούρκους και οδηγήθηκε σε φυλακή. Αλλά το Πατριαρχείο, με την επέμβαση της Αγγλικής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη, διορθώνοντας την αδικία, «...απεφάσισε να καθαιρεθεί και αφοριστεί ο Αθανάσιος, ν' αποκατασταθεί δε ως μόνος νόμιμος και κανονικός Μητροπολίτης Αθηνών...» ο Βενέδικτος.³¹⁵

Αλλ' ο τύραννος Χασεκής εξακολουθώντας τις απαράδεκτες επεμβάσεις και διώξεις κατά του γέροντα Βενέδικτου συνέχισε να τον κατηγορεί και πάλι και να καταφέρει την έξωσή του στο τέλος του 1796 και τελικά ο Βενέδικτος μετατέθηκε τον Ιούνιο του 1801 στη Μητρόπολη Βυδίνης. Το 1796 επανέκαμψε «...ο επείσακτος και πολυτάραχος...» Αθανάσιος ως Μητροπολίτης Αθηνών και Λεβαδείας, «...κινήσας την αγανάκτησιν των Αθηναίων δια τε την φιλοχρηματίαν αυτού και δια την αυθαιρεσίαν του...». Ο Αθανάσιος απέθανε, όπως έχει αναφερθεί, στις 17 Σεπτεμβρίου του 1799.³¹⁶

Η έρευνα στα Αρχεία του Οικουμενικού Πατριαρχείου μας απέφερε την ανακάλυψη του Κώδικα Α' 9, ο οποίος αποτελείται από υπόμνημα του Γρηγορίου Γ' περί του θανάτου του Αθανασίου, του Γρηγορίου Γ' στη συνέχεια αρχιερατεύοντας στη Μητρόπολη Αθηνών και Λεβαδείας. Τον Κώδικα Α' 9 φέρομε στη δημοσιότητα επίσης για πρώτη φορά.

Διάδοχος του Αθανασίου εξελέγη ως Μητροπολίτης Αθηνών και Λεβαδείας ο Γρηγόριος Γ' (1799–1820), ο οποίος αρχιεράτευσε μέχρι την παραμονή της Επανάστασης.³¹⁷

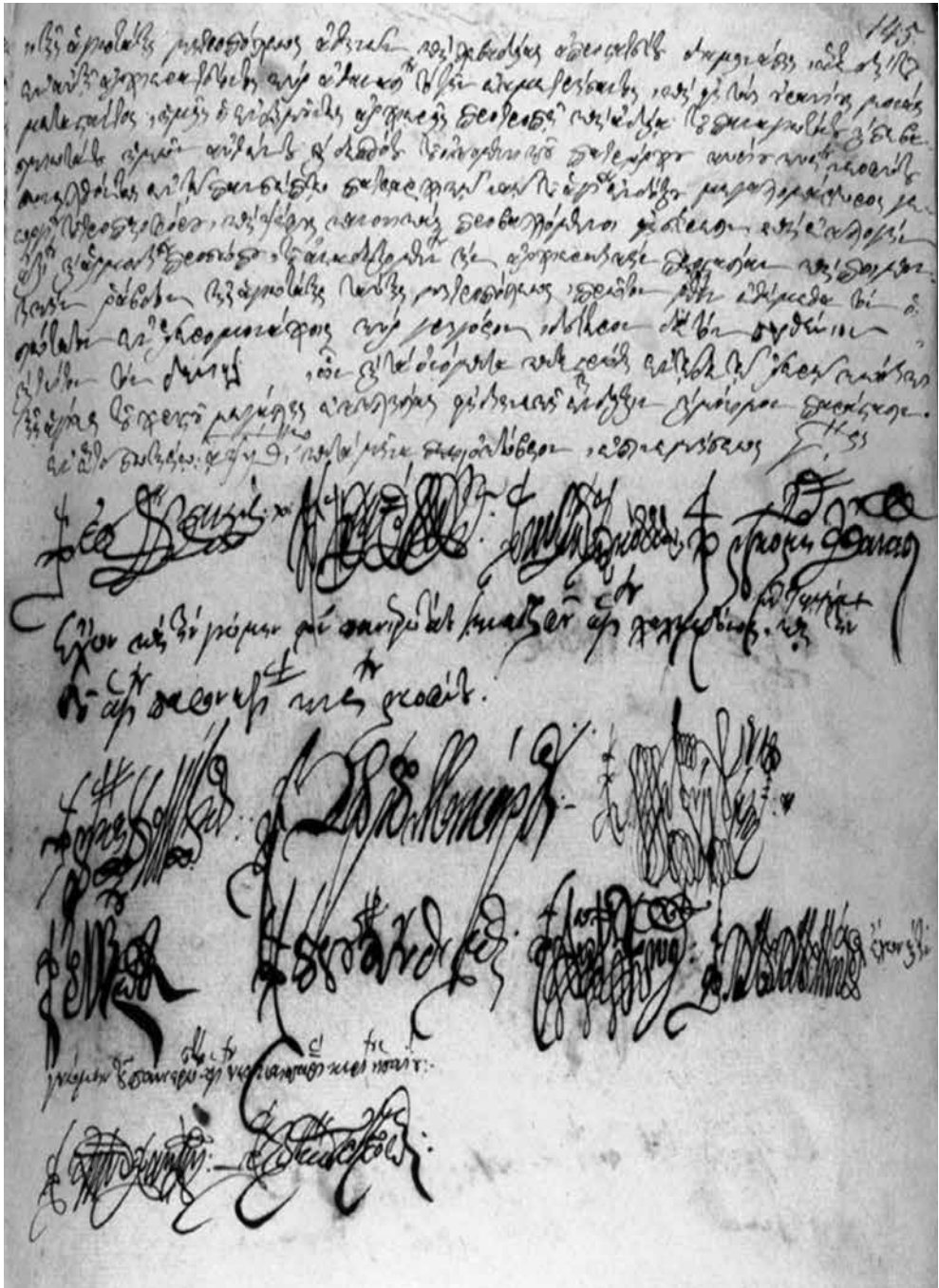
Διεκδικήσεις ιδιοκτησίας και των πόρων της

Κατά την πάροδο των ετών έχουν καταγραφεί γεγονότα, τα οποία εντυπωσιάζουν με την πολυπλοκότητα των έριδων μεταξύ των Αρχιερέων και τον ανταγωνισμό που επέδειξαν κατά καιρούς για την κατάληψη

315. Χρ. Παπαδόπουλου *Η Εκκλησία...*, σελ 74.

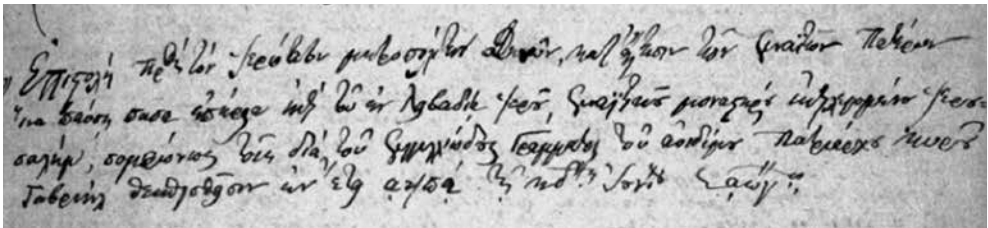
316. Ίδιο, σελ. 75.

317. Ίδιο.

Εικ. 113. Κωδικς Α' 9, σελ. 145, Έτος 1799 – 1800. Υπόμνημα Αθηνών Λεβαδείας Γρηγορίου θανόντος Αθνασίου.

των εδρών. Η πολυπλοκότητα των έριδων μπορεί να γίνει αντιληπτή, λόγω της ανάγκης να τηρηθούν ισορροπίες, τόσο μεταξύ των κληριών, όσο και μεταξύ κληρικών και φορέων της εξουσίας Οθωμανών και Ελλήνων. Κατ' ουσίαν, όλοι οι παράγοντες είχαν ανάγκη υποστήριξης των Οθωμανών και του Πατριαρχείου, γεγονός το οποίο μπορούσε να υποκρύπτει και οικονομικές ή άλλου είδους συναλλαγές. Είναι χαρακτηριστικό ότι προβλήματα ανέκυψαν πολλές φορές για τα δικαιώματα και τα οικονομικά ενδιαφέροντα των αρχιερατικών εδρών. Παράλληλα, παρατηρείται μια πολύπλοκη λειτουργία δικαιοδοσίας και ιδιοκτησιακού καθεστώτος των εδρών και των υποκειμένων Ιερών Μονών. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός, το οποίο αναδεικνύεται και από τη μελέτη των αρχειακών πηγών, κατά το οποίο ένα περιουσιακό στοιχείο μιας Μονής

Εικ. 114. Κώδιξ Α' 10, σελ. 73, Ημερ. 24 Ιουνίου 1803. Επιστολή των Αθηνών ίνα αιτήσει των Σιναϊτών μη επηρεάζει το εν Λειβαδία μετόχιον των 'Ιερουσαλήμ'.

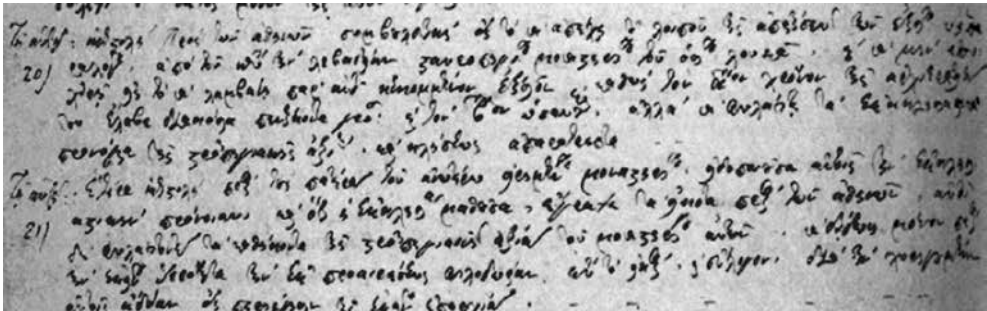
να διεκδικείται από έδρα Μητροπολίτη ή Επισκόπου, η οποία βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση από τη Μονή. Σε αρκετές μάλιστα περιπτώσεις απαιτήθηκε η παρέμβαση του ίδιου του Πατριάρχη για τη διευθέτηση της ιδιοκτησίας και την νομή των πόρων της.

Δείγμα των προβλημάτων, τα οποία ανέκυπταν από τη διαδικασία της τεκμηριώσεως ή της κατοχυρώσεως της ιδιοκτησίας και της νομής της, μεταξύ των διεκδικούντων τα αντίστοιχα δικαιώματα, αποτελούν οι παρατιθέμενοι δύο Κώδικες του Αρχείου του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης.

Ο Κώδικας Α' 10, της 24ης Ιουνίου 1803, που δημοσιεύεται εδώ επίσης για πρώτη φορά, είναι το περιεχόμενο της επιστολής του Αθηνών και Λεβαδείας Γρηγορίου Γ', ο οποίος ζητάει οι Σιναΐτες πατέρες να μην διεκδικούν πόρους και επεμβαίνουν στην «εν Λειβαδία» Μονή της 'Ιερου-

σαλήμ'. Προς τούτο επικαλείται τη μαρτυρία του σχετικού «...Σιγιλιώδους Γράμματος του αιιδίμου Πατριάρχου κυρού Γαβριήλ ...».³¹⁸ Όπως έχει αναφερθεί όμως, το Σιγίλλιο με το οποίο η Σταυροπηγιακή Μονή της Ιερουσαλήμ που είχε εκδοθεί παλαιότερα όταν είχε εγερθεί το ζήτημα αυτό, το είχε υπογράψει και ο τότε νεοεκλεγείς Αθηνών και Λεβαδείας Βενέδικτος και προέβλεπε την υπαγωγή της Μονής στο Σινά. Η επαναφορά του ζητήματος υπαγωγής και δικαιοδοσίας της Μονής Ιερουσαλήμ από τον Αθηνών και Λεβαδείας, μετά πάροδο 20 περίπου ετών, προκαλεί εύλογα ερωτήματα και εντάσσει την περίπτωση ως παράδειγμα αυτών, τα οποία υποστηρίχθησαν περί δυσδιάκριτων δικαιωμάτων και ιδιοκτησίας, και των από αυτά απορρέοντα προβλήματα.

Πιθανώς μια άλλη περίπτωση διεκδικήσεων και δυσδιάκριτου καθεστώτος, αλλά ακόμα και παράνομων συναλλαγών, αποτελεί εκείνη της Σταυροπηγιακής Ιεράς Μονής του Οσίου Λουκά, η οποία ίσως σχετίζεται με τον ακόλουθο Κώδικα, τον οποίο επίσης ανακαλύψαμε στο Αρχείο του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Εικ. 115. Κώδιξ Α΄10, σελ. 84 (20 - 21), Ημερ. 30 Ιουνίου 1803. Επιστολή των Αθηνών ίνα παύση απαιτών δόσεις παρά του εν Λειβαδία Σταυροπηγιακού μοναστηρίου του Οσ. Λουκά

Κατά το τελευταίο τέταρτο του 18ου με αρχές 19ου αιώνα παρατηρούνται γεγονότα ευρύτατης συναλλαγής λαϊκών και κληρικών με αντικείμενο περιουσιακά στοιχεία μοναστηριών. Ειδικότερα στην περιοχή της Ι.Μ. Οσίου Λουκά, όπου μεγάλα τμήματα γης και εν γένει αγροτικών κτημάτων ανήκαν στη Μονή, κάτοικοι των γύρω χωριών, Έλληνες και

318. Επικαλείται ο Πατριάρχης Γαβριήλ Δ΄ (1780-1885). Βλ. κατάλογο Πατριαρχών στο Παράρτημα ΙΙΙ.

Τούρκοι, με διάφορους τρόπους αντλούσαν παράνομα πόρους από τα κτήματα της Μονής, π.χ. με *καταπάτηση* ή ακόμα και με κάθε είδους συναλλαγές με τους μονάζοντες.

Τα συμβάντα αυτά είχαν απασχολήσει σε μεγάλο βαθμό τις οθωμανικές δικαστικές αρχές και την ηγεσία της Εκκλησίας στο Πατριαρχείο. Ο Σουλτάνος Σελήμ ο Γ΄ και οι Πατριάρχες είχαν εκδώσει αυστηρές οδηγίες για να ρυθμίσουν ομοιόμορφα τα της οικονομικής λειτουργίας των Μονών.³¹⁹ Ειδικά, ο Σελήμ Γ΄ προσκάλεσε τον Πατριάρχη να ρυθμίσει τα των μοναστηριών για την εύρυθμη λειτουργία τους. Το έτος 1798 ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος ο Ε΄ (1798, 1806–1808, 1819–1821) εξέδωσε επίσημο Πατριαρχικό γράμμα, με το οποίο ρύθμιζε ομοιόμορφα τη λειτουργία των μοναστηριών κάνοντας έμφαση στα θέματα παρανομίας, από την οποία *«...εις τσσαύτην προήλθον ακαταστασίαν και ελεεινήν απώλειαν τα ιερά ταύτα καταγωγή...»*.³²⁰

Στο Πατριαρχικό γράμμα εξάλλου, περιγράφονται επακριβώς τα όρια των κτημάτων της Μονής του Οσίου Λουκά, τα οποία βρίσκονται στην Επισκοπή Ταλαντίου και Δαυλίδος, και διατάσσει *«...ίνα το μοναστήριον ή πατριαρχικόν, σταυροπηγιακόν, αδούλωτον, ακαταπάτητον, και όλως ανενόχλητον παρ'οτι νοσοούν προσώπου ιερωμένου ή λαϊκού...»*.³²¹ Επίσης, διατάσσει το Πατριαρχικό γράμμα, η μονή να είναι απαλλαγμένη *«πάσης εξαρχικής εξουσίας και δεσποτείας»*, το οποίο σημαίνει ότι ο Έξαρχος Μητροπολίτης Αθηνών και Λεβαδείας δεν μπορεί να επεμβαίνει στα της Μονής του Οσίου Λουκά. Το γράμμα επί πλέον, το οποίο διευκρινιζόταν ότι θα έχει παντοτινή ισχύ, ρύθμιζε τους φόρους και τον τρόπο που θα καταβάλλονταν, τις αποδείξεις οι οποίες θα εκδίδονταν, την τήρηση του Ταμείου και τον τρόπο εκλογής του Ηγουμένου, της εκλογής του επικυρούμενης από τον Πατριάρχη.

Επειδή δε ο Γρηγόριος Ε΄ δεν πρόλαβε να αποστείλει το Πατριαρχικό γράμμα, το έστειλε ο διάδοχός του Κύριλλος, ο οποίος επανέλαβε τα ίδια και το διαβίβασε με τον Αθηνών και Λεβαδείας.³²²

319. Σχετικά για το καθεστώς στα μοναστήρια και ειδικότερα του Οσίου Λουκά βλ. Γ. Κρέμου Φωκικά, *Ιστορία της εν τη Φωκίδι Μονής του Οσίου Λουκά*, τομ. Β΄, Εν Αθήναις 1980.

320. Ίδιο Κρέμου, σελ. 85.

321. Ίδιο ο.π.

322. Γ. Κρέμου Φωκικά, *Ιστορία...*, σελ. 86.

Από τα αναφερθέντα φαίνεται, ότι παρά τις αυστηρές πρόνοιες του Πατριαρχικού γράμματος, ακόμα και ο Αθηνών και Λεβαδείας εξακολουθούσε να ζητά «δοσίματα» από τη Μονή, όπως αποκαλύπτεται στον δημοσιευόμενο εδώ Κώδικα Α΄10 της 30ης Ιουνίου 1803.

Η απαράδεκτη και ανεξέλεγκτη κατάσταση η οποία επικρατούσε κατά την ίδια περίοδο, σχετικά με τις παράνομες συναλλαγές που αφορούσαν την περιουσία της Μονής, περιγράφονται από τον ιστορικό Γεώργιο Κρέμο, ο οποίος εξηγεί ότι παρά την έκδοση του αναφερθέντος Πατριαρχικού γράμματος, οι κακές συνήθειες ετών δεν μπορούσαν να παύσουν εφαρμοζόμενες με την έκδοση του επίσημου γράμματος. Αυτός είναι ο λόγος, ο οποίος ειδικότερα οδήγησε τον Απρίλιο του 1802 στον Πατριαρχικό αφορισμό των κατοίκων των γύρω χωριών «...**Σούρνης, Διστόμου, Κυριακίου και Στειρίου...** (Σημ.ΠΣ: τα οποία) αεί διετέλουν βλάβας τη Μονή ...μετατιθέμενοι τα όρια των αγρών, **καταπατούντες αυτούς, βόσκοντες τα αυτών ποιμνία εν τοις μοναστηρίοις τόποις, αρπάζοντες τα ποιμνία αυτού...**».³²³ Ο αφορισμός αυτός όμως, δεν επτόψε τους κατοίκους των χωριών αυτών και χρειάστηκε και άλλος αυστηρός, «φρικτός»,³²⁴ αφορισμός εναντίον τους, ο οποίος εκδόθηκε τον Ιανουάριο του 1806, από τον Πατριάρχη Κύριλλο, ο οποίος αφορούσε ακόμη και εκείνους που κάλυπταν τους αδικοπράγουντες!

Ατυχώς, οι αφορισμοί δεν συνεισέφεραν κατά μεγάλο ποσοστό στην απομείωση των παρανόμων πράξεων εναντίον της Μονής του Οσίου Λουκά.³²⁵

323. Ίδιο Κρέμου, σελ. 86.

324. Ίδιο, σελ. 87.

325. Ίδιο.

Τα μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους

Όταν ιδρύθηκε η Αυτοκέφαλος Εκκλησία της Ελλάδος, στις 27 Ιουλίου 1833, η Μητρόπολη Αθηνών και Λεβαδείας βρέθηκε να έχει υπό τη δικαιοδοσία της τις Επισκοπές Ταλαντίου και Διαυλίας, Σαλώνων, Μενδενίτσας, Σκύρου, Θηβών, Νέων Πατρών, Ναυπάκτου, και Άρτης. Σημειώνεται δε, ότι κατά τη σύναξη των Αρχιερέων στο Ναύπλιο για να κυρωθεί το καθεστώς του Όθωνος, το οποίο επιβλήθηκε για τη διοίκηση της Εκκλησίας και την Ανακήρυξη της Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Ελλάδος, κατά την πρώτη συνεδρία της 15ης Ιουλίου 1833, στη θέση του Αθηνών και Λεβαδείας απουσιάζοντας υπέγραψε ως τοποτηρητής ο Ταλαντίου Νεόφυτος (Μεταξάς). Στη δεύτερη συνεδρία υπέγραψε «ο Αθηνών και Λεβαδείας Άνθιμος».

Αργότερα, μετά την αλλαγή του εκκλησιαστικού καθεστώτος ο Ταλαντίου Νεόφυτος τοποθετήθηκε ως Επίσκοπος Αττικής. Ο τίτλος του Επισκόπου Αθηνών άλλαξε τελικά με τον Συνοδικό Τόμο του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και το Διάταγμα της 2ας Σεπτεμβρίου 1850, σε Μητροπολίτη Αθηνών και ο από Ταλαντίου Αθηνών Νεόφυτος τοποθετήθηκε Πρόεδρος της Ιεράς Συνόδου και απέθανε στις 29 Δεκεμβρίου 1861.

Κατά την ανασύνθεση αυτή (1850) των μητροπόλεων και επισκοπών δημιουργήθηκε στην αρχή η Επισκοπή Βοιωτίας, η οποία στη συνέχεια ονομάστηκε Θηβών και Λεβαδείας με επίσκοπο τον Παΐσιο (1820-1850?), μετατεθέντα από Σάμου.³²⁶

326. Βοιωτικά Χρονικά, Αθ. Δ. Κομίνη Ανέκδοτος Επισκοπικός κατάλογος Θηβών, 1993, σελ. 65.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

**ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ
ΑΡΧΕΙΟΦΥΛΑΚΙΟΝ**

Αριθμ. Γραφ. 42

Τῷ Ἐλλογιμωτάτῳ κυρίῳ Παναγιώτῃ Ν. Στάμου, Γενικῷ
Γραμματεῖ τοῦ Κέντρου Ἑλληνο-Ρωσικῶν Ἱστορικῶν Ἐρευνῶν.

Εἰς Βάρκιζαν Ἀττικῆς

Ἐλλογιμώτατε,

Σεπτῇ ἐντολῇ, εὐχαρίστως ἀποστέλλομεν ὑμῖν τόν κατάλογον
καί τά ἀντίγραφα τῶν συνοδικῶς ἐγκριθέντων ἐκ τῶν ὑφ' ὑμῶν
ἀνευρεθέντων κατά τήν πρόσφατον ὑμετέραν ἔρευναν ἐν τῷ
Πατριαρχικῷ Ἀρχειοφυλακίῳ ἐγγράφων ἐκ τοῦ τηρουμένου παρ'
ἡμῖν ἠλεκτρονικοῦ ἀρχείου (CD).

Ἐπί δέ τούτοις, διαβιβάζων ὑμῖν τās εὐχάς καί τήν εὐλογίαν
τοῦ Παναγιωτάτου Πατριάρχου ἡμῶν εἰς ἐνίσχυσιν ἐν τῷ
ἐπιστημονικῷ ἔργῳ καί τās λοιπās ὑμῶν ἐνασχολήσεις, διατελῶ
μετά τῆς ἐν Κυρίῳ ἀγάπης καί εὐχῶν.

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, τῇ 13ῃ Ἰουνίου 2008.

Ὁ Ἀρχειοφύλαξ

Υ.Γ.

Ἔλαβον τό γράμμα σας ὡς καί τό περιοδικόν καί εὐχαριστῶ
θερμῶς.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Περί Σιγιλλίων ³²⁷

Το Σιγίλλιο, είναι όρος εγγράφου που προέρχεται από το ρωμαϊκό βυζαντινό δίκαιο και ο οποίος προσδιόριζε την εγκυρότητα εγγράφου, το οποίο σφραγιζόταν με μολύβδινη σφραγίδα, που ονομαζόταν «sigillum». Εξού και το έγγραφο ονομαζόταν Σιγίλλιο.

Αποφάσεις αυτοκρατόρων γραφόταν επάνω σε περγαμνή με ειδικό μελάνι και η υπογραφή ήταν πάντοτε με κόκκινη μελάνι και η τιθέμενη σφραγίδα (βούλα) ήταν χρυσή, από την οποία και ο όρος χρυσόβουλο. Σιγίλλια εκδόθηκαν όχι μόνον από αυτοκράτορες, αλλά και από στρατηγούς, στόλαρχους, φρούραρχους, ηγουμένους μονών και Πατριάρχες.

Όταν έπαυσε να ισχύει το βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο, τα χρυσόβουλα είχαν πλέον ιστορική αξία, σε αντίθεση με τα Σιγίλλια που είχαν εκδοθεί από τους Οικουμενικούς Πατριάρχες της Κωνσταντινουπόλεως και Νέας Ρώμης.

Τα πατριαρχικά Σιγίλλια, που αρχικά γράφονταν και αυτά επάνω σε περγαμνή, διακρίνονται σε **κτητορικά**, που εκδίδονταν κατά την ίδρυση Μονής, σε **συμβουλευτικά** και καθοδηγητικά με υποδείξεις για θέματα που ανέκυπταν στον παραλήπτη, σε **επιβεβαιωτικά**, τα οποία επιβεβαίωναν την σταυροπηγιακή³²⁸ αξία προηγουμένως εκδοθέντων, και στα **επιτιμητικά**, τα οποία επέβαλαν ποινές σε ανώτερους κληρικούς.

Στο εισαγωγικό μέρος του Σιγιλίου περιλαμβάνεται η πληροφορία για τον πρωτογενή ή ανανεωτικό χαρακτήρα του Σιγιλίου, θέμα σημαντικό για την αναζήτηση ή όχι προηγουμένως εκδοθέντος. Στην εισαγωγή παρέχεται επίσης η πληροφορία του εκδόσαντος Πατριάρχη και η υπογραφή του. Από την προσαγόρευση γίνεται αντιληπτό σε ποιόν απευθύνεται ή ποιος ζήτησε την έκδοσή του.

Στα σιγίλλια γράμματα παρέχονται επίσης εισαγωγικά και οι σκέψεις για εθνικά ή δογματικά θέματα για τη στήριξη των υποδούλων Ελλήνων.

327. Ή και σιγίλιο ή συγγίλιο, βλ. περισσότερα στο Γ. Ανωμερίτη *Πατριαρχικά Σιγίλλια προς τα Αγιονήσια των Κυκλάδων 1553-1821*, ΜΙΛΗΤΟΣ, Αθήνα 2012, σελ. 17-26.

328. Σταυροπηγιακή εκκλησία ή Μονή είναι η ανήκουσα στο Πατριαρχείο. Διακρινόταν από τον Σταυρό που τοποθετούσαν (έμπηγαν) στο καθολικό ή στον τρούλο του ναού.

Το κύριο μέρος των Σιγιλλίων με τη διαπίστωση του γεγονότος για το οποίο έγινε η αίτηση, με την οποία επιζητείται η έκδοση του Σιγιλλίου, ανφέρονται έγγραφα ή πρόσωπα, τα οποία ζητούν την αναγνώριση της Σταυροπηγιακής Μονής ή ζητούν την επικύρωση ή ανανέωση. Συνήθως το κύριο μέρος αρχίζει με τις λέξεις «...Επειδή τσιγαρούν και τανύν...» και στο μέρος αυτό περιλαμβάνονται οι πιο σημαντικές ιστορικές πληροφορίες. Π.χ. επιλύονται τοπικά θέματα, τιμωρούνται παραβάτες και καθοδηγείται το εκκλησίασμα ή περιέχονται κανόνες και οδηγίες σε θέματα εκπαίδευσης.

Σιγίλλια έχουν εκδοθεί και για να προστατεύουν την εκκλησιαστική τάξη. Επιβάλλονται ποινές σε κληρικούς, μέχρι και **Αφορισμού**, ο οποίος αποτελεί ποινή απομάκρυνσης και αποχωρισμού του πιστού από την εκκλησία.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Οικουμενικοί Πατριάρχες μέχρι την Επανάσταση του 1821³²⁹

**ΟΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΑΙ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
1686-1821**

1686 Διονύσιος Δ' ὁ Μουσελίμης, τὸ δ'	1748 Κύριλλος Ε' ὁ Καράκαλος
1687 Ἰάκωβος, τὸ γ'	1751 Παΐσιος Β' ὁ Κιομουρτζόγλου, τὸ δ'
1688 Καλλίνικος Β' ὁ Ἀκαρνάν	1752 Κύριλλος Ε' ὁ Καράκαλος, τὸ β'
1688 Νεόφυτος Δ'	1757 Καλλίνικος Δ'
1689 Καλλίνικος Β', τὸ β'	1757 Σεραφεῖμ Β'
1693 Διονύσιος Δ' ὁ Μουσελίμης, τὸ ε'	1761 Ἰωαννίκιος Γ' ὁ Καρατζᾶς
1694 Καλλίνικος Β', τὸ γ'	1763 Σαμουήλ ὁ Χαντζερῆς
1702 Γαβριήλ Γ'	1768 Μελέτιος Β'
1707 Νεόφυτος Ε', ἀκρωθιεὺς	1769 Θεοδοσίος Β' Χριστιανόπουλος ὁ καὶ Μαριδάκης
1707 Κυπριανός	1773 Σαμουήλ ὁ Χαντζερῆς, τὸ β'
1709 Ἀθανάσιος Ε'	1774 Σωφρόνιος Β', τέως πατριάρχης Ἱεροσολύμων
1711 Κύριλλος Δ'	1780 Γαβριήλ Δ'
1713 Κυπριανός, τὸ β'	1785 Προκόπιος
1714 Κοσμάς Γ', πρώην πατριάρχης Ἀλεξανδρείας	1789 Νεόφυτος Ζ'
1716 Ἱερεμίας Γ'	1794 Γεράσιμος Γ'
1726 Καλλίνικος Γ', σιγμαῖος	1797 Γρηγόριος Ε' ὁ Ἀγγελόπουλος
1726 Παΐσιος Β' ὁ Κιομουρτζόγλου	1798 Νεόφυτος Ζ' τὸ β'
1733 Ἱερεμίας Γ', τὸ β'	1801 Καλλίνικος Ε'
1733 Σεραφεῖμ Α'	1806 Γρηγόριος Ε' τὸ β'
1734 Νεόφυτος Σ'	1808 Καλλίνικος Ε' τὸ β'
1740 Παΐσιος Β' ὁ Κιομουρτζόγλου, τὸ β'	1809 Ἱερεμίας Δ'
1743 Νεόφυτος Σ' τὸ β'	1813 Κύριλλος Σ' ὁ Σεμπετσόγλου
1744 Παΐσιος Β' ὁ Κιομουρτζόγλου, τὸ γ'	1818 Γρηγόριος Ε' τὸ γ'

329. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Κ. Παπαρρηγόπουλου, Τομ. Ε', σελ. 117.

Ιανουάριος 2012

ΑΡΧΕΙΟ ΑΛΗ ΠΑΣΑ ΚΑΙ ΛΙΒΑΔΕΙΑ. ΠΡΟΕΣΤΟΙ ΛΙΒΑΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Εισαγωγή

Σε εισαγωγικού χαρακτήρα σημείωμα³³⁰ σε άλλο δημοσίευσμά μας, έχουμε αναφερθεί λεπτομερώς στην έκδοση των Αρχείων Αλή Πασά (ΑΑΠ) από τον ομότιμο Διευθυντή Ερευνών Δρ Β. Παναγιωτόπουλο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (ΕΙΕ). Στο τετράτομο έργο της έκδοσης του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών του ΕΙΕ³³¹ ο Δρ Β. Παναγιωτόπουλος και οι συνεργάτες του Δρ Δημήτρης Δημητρόπουλος και Δρ Παναγιώτης Μιχαηλάρης, παρέδωσαν στη δημοσιότητα το Αρχείο Αλή Πασά, της Συλλογής Ι. Χώτζη της Γενναδείου Βιβλιοθήκης της Αμερικανικής Σχολής Αθηνών.

Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον το οποίο παρουσιάζει το έργο αυτό για την Λιβαδειά είναι τα περιεχόμενα έγγραφα που συνδέουν, άμεσα ή έμμεσα, τον Αλή Πασά με τη Λιβαδειά και δοσοληψίες του με παράγοντες της Λιβαδειάς.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί εξ αρχής ότι, «...Ο Αλή είναι ένας Αλβανός, μουσουλμάνος, Οθωμανός πασάς, αλλά δεν φαίνεται να είχε ποτέ δράση εθνοτικού τύπου...», όπως εξηγεί ο Β. Παναγιωτόπουλος.³³² Το επιχείρημα αυτό του Παναγιωτόπουλου επιβεβαιώνεται από την χρήση της ελληνικής γλώσσας ως επίσημης γλώσσας του κράτους του Α. Πασά (ακόμα και όταν αλληλογραφεί με τα παιδιά του). Η ελληνική γλώσσα

330. Περιοδικό «ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ», τευχ. 115 (2/11), σελ. 23-25.

331. Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, ΑΘΗΝΑ 2007 – 2009.

332. Μ. Χαρτουλάρη στα ΤΑ ΝΕΑ της 27-28ης Φεβρουαρίου 2010.

Εικ. 116. Ο Αλή Πασάς στη λίμνη Απρίλιος 1819. Λιθογραφία Louis Dupré 1825.

Εικ. 117. Φιρμάνι του Αλή Πασά, 1810, γραμμένο σε ελληνική-δημοτική γλώσσα.

εξάλλου, ήταν η γλώσσα των Ελλήνων οι οποίοι στην πλειοψηφία στελέχωναν την αυλή του Α. Πασά, γλώσσας που άλλωστε χρησιμοποιείται την περίοδο αυτή και ως γλωσσική συνέχεια της βυζαντινής περιόδου.

Η παρατήρηση αυτή για την χρήση της ελληνικής γλώσσας, επομένως και στα έγγραφα που αφορούν στη Λιβαδειά, απαντά σε τυχόν εύλογο διερώτημα, το οποίο θα μπορούσε να θέσει ένας παρατηρητικός αναγνώστης. Είναι πάντως εύλογη η σε μεγάλη έκταση χρήση ελληνοποιημένων τουρκικών λέξεων, η οποία όμως αντιμετωπίζεται με τη χρήση 'γλωσσαριού' στο τέλος της παρούσης, το οποίο εξηγεί κατά περίπτωση τις έννοιες και βασιίζεται κυρίως στο δημοσιευόμενο στον Δ' τόμο του έργου, αλλά και σε άλλες πηγές.³³³

Στο ΑΑΠ τα έγγραφα παρατίθενται με χρονολογική σειρά και συνοδεύονται από σπουδαίο επεξηγηματικό σημείωμα των 3 ερευνητών, το οποίο παραπέμπει σε πλήθος πληροφοριών και ιστορικών στοιχείων της αντίστοιχης περιόδου, αλλά και σε σχετική βιβλιογραφία. Τα επεξηγηματικά σημειώματα γίνονται έτσι και ένας ασφαλής και υποστηρικτικός οδηγός για τους ερευνητές των επί μέρους ενδιαφερόντων για ονόματα, τοποθεσίες κ.ά.

333. Βλ. στο τέλος του κειμένου της εργασίας.

Στα 1469 έγγραφα του ΑΑΠ περιέχονται περισσότερο δευτερεύουσας, καθημερινής θα λέγαμε, σημασίας πληροφορίες και αναφέρονται γεγονότα που δεν συνδέονται με τα αντίστοιχα ιστορικά γεγονότα κορυφαίας σημασίας σε εξέλιξη την ίδια περίοδο (π.χ. πόλεμοι της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, εμπλοκές του Α. Πασά σε ανταγωνιστικούς και κατακτητικούς τοπικούς πολέμους κ.λ.π.). Απεικονίζουν επομένως την καθημερινότητα του Α. Πασά σε θέματα κυρίως διοικητικής ή οικονομικής φύσεως, σε ατομικό επίπεδο ή στο επίπεδο της αυλής του. Τα έγγραφα αποδεικνύουν ότι ο Α. Πασάς διατηρούσε έναν τεράστιο μηχανισμό με αρμοδιότητες γραμματείας, ταμείου, διπλωματικών σχέσεων κ.λ.π, μέσα από τον οποίο είχε τον απόλυτο έλεγχο των υποθέσεων του, αλλά και των εξελίξεων που τον αφορούσαν. Γεγονός το οποίο μπορεί να δικαιολογήσει τη διατήρηση της μακρόχρονης, έντονης και ηγετικής παρουσίας του στο πασαλίκι των Ιωαννίνων, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τα έγγραφα του ΑΑΠ περιέχουν όμως σπουδαίες πληροφορίες και για «...συγκρούσεις, πλουτοπαραγωγικές πηγές, αμυντικό σχέδιο, κατάληψη αξιωματών που του επιτρέπουν να υπερβαίνει τα όρια του πασαλικιού του, διορισμοί των γιων του σε άλλες διοικητικές ενότητες πέραν του πασαλικιού των Ιωαννίνων, πράγμα που εξασφαλίζει στον Αλή Πασά έναν γεωγραφικό και εκτεταμένο πολλαπλό έλεγχο...».³³⁴

Παρατηρείται λοιπόν, ότι ενώ ο Α. Πασάς πραγματοποιούσε πολεμικές ενέργειες για μεγάλα χρονικά διαστήματα, όπου φυσιολογικά θα έπρεπε αυτές να απασχολούν το μεγαλύτερο μέρος των ενδιαφερόντων του, τον χρόνο και την προσοχή του, οι μηχανισμοί είσπραξης και προμηθειών για τις εκστρατείες του και τον πλουτισμό του συνέχιζαν να λειτουργούν πολύ αποτελεσματικά³³⁵ και σε μεγάλο αριθμό απεικονίζονται στο ΑΑΠ.

Παρόλα αυτά, στα έγγραφα του ΑΑΠ παριέχονται πολλές πληροφορίες για θέματα ειδικού ενδιαφέροντος, αλλά και τοπικού χαρακτήρα,

334. Σπ. Ασδραχάς στο ΒΗΜΑ της 28.2.2010.

335. Εκτιμάται ότι το υπό ανασκόπηση εδώ ελληνικό ΑΑΠ, παρ' όλες τις σημαντικές πληροφορίες που περιέχει, αποτελεί ένα μικρό μόνον μέρος του ευρύτερου Αρχείου Αλή Πασά. Ασφαλώς το μεγαλύτερο αρχείο βρίσκεται στα Οθωμανικά Αρχεία (Hatt – ı Hümayun, του Οθωμανικού Αρχείου της Πρωθυπουργίας - ΟΑΠ.), όπου περιέχονται λεπτομερέστερα οικονομικά στοιχεία.

όπως π.χ. για τη Λιβαδειά, τους Προεστούς της, τα προϊόντα και τις συναλλαγές τους, τα ονόματα των υψηλόβαθμων Οθωμανών διοικητικών υπαλλήλων κ.α..

Η αρχική υπαγωγή της Λιβαδειάς στην διοικητική δικαιοδοσία του Α. Πασά, τέλη του 18ου αιώνα, για μεγάλο χρονικό διάστημα επέτρεψε στον Αλή να εγκαθιδρύσει συστήματα εισπρακτικά και παρακολουθήσεως των συμφερόντων του, τα οποία συνέχισαν να τον ωφελούν, ακόμα και μετά την αλλαγή της διοικητικής υπαγωγής της Λιβαδειάς.³³⁶

Ο Α. Πασάς³³⁷ στην αρχή της σταδιοδρομίας του (1786) «...ήταν στην υπηρεσία του επικεφαλής της φρουράς των δερβενίων (*derbentler basbuğu*),³³⁸ Κουρτ Αχμέτ Πασά, και του μουτασαρίφη του Δέλβινου, Καπλάν Πασά...», ορίστηκε δε ο ίδιος αργότερα ως μουτασαρίφης στο Δέλβινο το 1787. Ενώ ήταν επικεφαλής της φρουράς των δερβενίων, ορίστηκε μουτασαρίφης των Ιωαννίνων, διατηρούσε για όλα τα χρόνια της ηγεμονικής του δραστηριότητας περιουσιακά αγαθά και νέμονταν τα εισοδήματά τους στην ευρύτερη περιοχή των δερβενίων, επομένως και της Λιβαδειάς. Με την ανάληψη των καθηκόντων του κάλεσε τους προεστούς και άρχοντες της δικαιοδοσίας του, για να τους δώσει οδηγίες. Από τη Λιβαδειά συμμετείχαν στη συνάντηση οι Σπυρίδων Στάμου και ο Ιωάννης Φίλων.³³⁹ «...Πάντες ούτοι επανήλθον νενεκρωμένοι εις τας επαρχίας των, προαισθανόμενοι την τυρρανίαν του ανδρός...».³⁴⁰

Πέρα από τα καθήκοντα αυτά, η υπέρ των συμφερόντων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ενεργητικότητά του, είχε ως αποτέλεσμα να του

336. Πολλές πληροφορίες για τα περιουσιακά στοιχεία του Α Πασά, που τελικά δημεύτηκαν στο ενδιαφέρον άρθρο της ΧΑΜΙΓΙΕΤ ΣΕΖΕΡ ΝΕΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΤΣΙΦΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΙΩΝ ΤΟΥ, σε μετάφραση από τα τουρκικά και σχόλια Ειρήνης Καλογεροπούλου, στην ιστοσελίδα του Εθν. Ιδρ. Ερευνών <http://www.eie.gr/nhrf/institutes/inr/instr-studiorumbalk/sezer2%20kalogeropoulou%20teliko.pdf>.

337. Ο πατέρας του Αλή Πασά, Βελή Πασάς, ήταν μουτσελίμης στο Τεπελένι, στο οποίο γεννήθηκε και ο Αλή, εξού και το παράνομο 'Τεπελενλής'. Μητέρα του Αλή ήταν η Χάμκω, της οποίας το αρχοντικό σώζεται σήμερα στην Κόνιτσα.

338. Το δερβένι (Ντερμπεντ -άντ) Ναξιρλί ήταν σύστημα φρουρών των 'περασμάτων' – δερβενίων, των τότε οδικών αρτηριών, και περιλάμβανε μεγάλες γεωγραφικές περιοχές, όπως ήταν το Δερβένι των Τρικάλων, που περιλάμβανε τις περιοχές Τρικάλων, Λάρισας, Θεσσαλονίκης, Λιβαδειάς, Δομοκού και Λαμίας.

339. Σπ. Π. Αραβαντινού *Ιστορία Αλή Πασά του Τεπελενλή, Δωδώνη*, Αθήνα 2004 (Φωτομηνιακή ανατύπωση εκδόσεως 1895), Τόμος II, σελ. 530.

340. Ίδιο ο.π.

δοθεί ο βαθμός του βεζίρη. Στη συνέχεια ορίστηκε βαλής της Ρούμελης,³⁴¹ με ειδικά καθήκοντα για να επιλύσει το πρόβλημα της ληστείας, έργο το οποίο επίσης πραγματοποίησε με επιτυχία, και το ρόλο αυτόν ασφαλώς εκμεταλλεύτηκε, ώστε να λειτουργήσει για τον Αλή ως νέα πηγή πλουτισμού.

Μεθοδικά και με πολιτική άσκηση βίας κατάφερε, ώστε το Κράτος του να επεκταθεί σε μια τεράστια περιοχή, η οποία περιλάμβανε, αμέσως ή εμμέσως, εκτός από την Ήπειρο, και άλλα μέρη «...επί των επαρχιών Αχρίδος και Γκόρτζας, επί των επαρχιών Γρεβενών και Βεντσών, επί της χώρας των αγράφων και του ασπροποτάμου, επί της χώρας της από Λεβαδείας μέχρι των θεσσαλικών ορίων εκτεινομένης, επί της Αιτολοακαρνανίας, Λοκρίδος και Φωκίδος, ...Πάσα η Πελοπόννησος και Στερεά Ελλάς, πλην της Αττικής και Βοιωτίας (το όριον των κτήσεων του Αλή εξικνείτο ενταύθα μέχρι Πέτρας της Λεβαδείας) και του ημίσεως περίπου της Ευβοίας...».³⁴²

Ο Αλή Πασάς κατά τη διάρκεια της εξουσίας του απόκτησε, με βία ή δόλο, πολλά κινητά και ακίνητα περιουσιακά στοιχεία. Στον κατάλογο των τσιφλικιών του καταγράφεται και η Λιβαδειά μαζί με τις εξής περιοχές: «...Σκριπού, Ξηροχώρι, Σουβάλα, Κακόσι, Κούκουρα, Κουτουμουλά, Ζιρίκια, Σουλινάρι, Κομησέλι, Έξαρχος, Καραμουσά, Σούρπι, Κυριάκι, Παλιοχώρι...».³⁴³

Ο Αλή Πασάς είχε τρεις γιους, τον Αχμέτ Μουχτάρ, τον Βελή και τον Σαλίχ. Και αυτοί σταδιακά πήραν τον τίτλο του πασά και ανέλαβαν τη διοίκηση ποικίλων επαρχιακών διαμερισμάτων. Ο Μουχτάρ Πασάς ήταν διοικητής της Ναυπάκτου και της Αυλώνας, ο Βελή Πασάς ορίστηκε επικεφαλής της Εποπτείας των Φρουρών των Δερβενίων (Ντερμπέντ Ναζιρλί) και διοικητής του σαντζακιού του Δέλβινου, των Τρικάλων και του Μοριά και ο Σαλίχ Πασάς των 3 σαντζακιών της Ναυπάκτου και της Αυλώνας.

Η ανταρσία του Αλή Πασά οδήγησε σε σύγκρουση του με την Πύλη, η οποία προκάλεσε την έκδοση εναντίον του σουλτανικής διαταγής. Έτσι,

341. Ό. π. άρθρο της Χαμιγιέτ Σεζέρ Νέες πληροφορίες...

342. Σπ. Π. Αραβαντινού *Ιστορία Αλή Πασά...*, Τομ. II, σελ. 267-268.

343. Σπ. Π. Αραβαντινού *Ιστορία Αλή Πασά...*, Τομ. II, σελ. 609.

η ανταρσία κατεστάλη το 1822 και ο ίδιος σκοτώθηκε, οπότε το σύνολο της ιδιόκτητης περιουσίας της οικογένειας δημεύθηκε.³⁴⁴

Τα έγγραφα

Τα έγγραφα του ΑΑΠ τα οποία αφορούν στη Λιβαδειά και παρουσιάζονται στους τόμους Α΄, Β΄ και Γ΄ του έργου Παναγιωτόπουλου είναι **συνολικά 38**. Ας σημειωθεί ότι ο Δ΄ τόμος είναι αφιερωμένος σε ένα ιστορικά κατατοπιστικό εισαγωγικό σημείωμα του Β. Παναγιωτόπουλου, ένα Δοκίμιο για τον Αλή Πασά, που συνοδεύεται από ένα Επίμετρο για την ελληνοφωνία του Α Πασά. Επίσης, ο τόμος αυτός περιέχει τα ευρετήρια (τοποθεσιών και ονομάτων κ.λ.π.), από τα οποία μπορεί ο ερευνητής να οδηγηθεί πιο εύκολα στο αντικείμενο του ενδιαφέροντός του και τη Βιβλιογραφία.

Από τα 38 όμως έγγραφα, τα περισσότερα απλώς αναφέρουν την τοποθεσία ή αναφέρονται έμμεσα στη Λιβαδειά, όχι όμως για σημαντικά γεγονότα. Μετά από σχετική επεξεργασία του ΑΑΠ ξεχωρίσαμε 8 έγγραφα στον Α΄ τόμο, 6 έγγραφα στον Β΄ τόμο και 5 έγγραφα στον Γ΄ τόμο, **συνολικά 19 έγγραφα**, τα οποία αναφέρονται άμεσα σε υποθέσεις της Λιβαδειάς, σε ονόματα προεστών και άλλων σημειώντων προσώπων.

Στην παρουσίαση αυτή λοιπόν περιοριζόμαστε στα έγγραφα που αφορούν σε σημαντικά ονόματα της Λιβαδειάς, γιατί εκτιμούμε ότι έχουν μεγαλύτερο ιστορικό και αντικειμενικό ενδιαφέρον για τον αναγνώστη.

Εξάλλου, από τα έγγραφα αυτά παρέχονται επί πλέον πληροφορίες για τον τρόπο γραφής, τα ιδιώματα των προσφωνήσεων, και προβάλλουν το μορφωτικό επίπεδο των αλληλογραφούντων στην περιοχή της Λιβαδειάς στο τέλος του 18ου και αρχές του 19ου αιώνα!

Τα ενδιαφέροντα για τη Λιβαδειά έγγραφα

Παρουσιάζονται εδώ τα ενδιαφέροντα τη Λιβαδειά έγγραφα κατά χρονολογική σειρά και με στοιχεία καταχωρήσεως στο ΑΑΠ, όπως τα παρουσιάζει η μελέτη του Β. Παναγιωτόπουλου και των συνεργατών του.

344. Βλ. ίδιο άρθρο Χαμιγιέτ Σεζέρ *Νέες πληροφορίες...* ο.π.

Δηλαδή, δίδεται ο αύξων αριθμός του εγγράφου, με τον οποίο εισάγεται στο τετράτομο έργο το έγγραφο, ακολουθούν πραγματικά στοιχεία (αριθμός φύλλων και μέγεθος), όπως επίσης η τοποθεσία και η ημερομηνία εκδόσεως του εγγράφου.

1. Έγγραφο αρ. 17, 1 φ. 36x12, Λιβαδειά, 29 Δεκεμβρίου 1793³⁴⁵

Πρόκειται για Αρτζουχάλι των Προεστών της Λιβαδειάς **Ιωάννου Φίλωνος** και **Νικολάου Νάκου**, το οποίο απευθύνεται στον Αλή Πασά και τον πληροφορούν, ότι φρόντισαν να αγοράσει ο προστατευόμενος του αυτά που ήθελε («πραγματεία βίου», χωρίς να προσδιορίζεται τι ακριβώς), και τον βεβαιώνουν ότι πέτυχαν καλή τιμή, «είκοσι παράδες κάτω απ' ότι πουλείται».

Αναφέρουμε χαρακτηριστικά αποσπάσματα του εγγράφου:

«...Και αύθυς τον αυθέντην μας δουλικώς προσκυνούμεν.

Το προσκυνητόν ημίν μπουγιουρλδί σας ελάβομεν και είδομεν την αυθεντικήν προσταγήν σας διά την πραγματείαν βίου σκλάβου σας και φανερώνομεν εις το ύψος σας, ότι μπειντιλάχ και εις τούτα τα μέρη, και έλλειψις του πράγματος είναι και ακρίβεια, μόνον...».

Αφού εξηγηθεί στο γράμμα η μεγάλη δυσκολία που αντιμετωπίστηκε για να εκτελεστεί η επιθυμία του Α. Πασά προκειμένου «...να είμεθα παντοτεινοί σκλάβοι του υψηλού οτζακίου σας...», όπως γράφουν οι υπογράφωντες, τον πληροφορούν για την έκπτωση την οποία πέτυχαν, παρουσία του ενδιαφερομένου. Επίσης αναφέρουν, ότι προκειμένου να ικανοποιήσουν την προσταγή του Αλή, και να αποδείξουν την ειλικρινή υλοποίηση της εντολής του, τον ενημερώνουν: «...Αλή μαλάχ, εφέντη μας πολυχρόνιε... Με την ζημίαν του κόσμου, διά να ευρέθη του αυθέντου μας η προσταγή, γκιουζιλέν εκάμαμεν αυτήν την υπόθεσιν...», καταλήγοντας με τα τυποποιημένα της συνηθισμένης υποτακτικής αλληλογραφίας:

«...Ταύτα μεν προσκυνητώς, οι δε χρόνοι σας πάμπολοι και πανευτυχείς.

345. Σελίδα 33 του Α' τόμου. Για τους ελληνο-τουρκικούς όρους βλ. στο γλωσσάρι, στο τέλος του κειμένου.

Της υψηλότητος σας

1793: Δεκεμβρίου: 29:

Λεβαδεία

ταπεινότατοι δούλοι

φίλων Ιωαννου: -

νικόλαος νάκου: -

...».

Η επιστολή των Λιβαδειτών προεστών έχει όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της γλώσσας γραφής της περιόδου. Απευθύνονται στον «αφέντη» με τον καθιερωμένο τρόπο, που δηλώνει συχνά και επαναλαμβανόμενα μέσα στις γραμμές την υποταγή και τον φόβο των υποτακτικών, ακόμα κι αν πρόκειται για ισχυρούς παράγοντες και άρχοντες, όπως οι συγκεκριμένοι πρόκριτοι της τότε Λιβαδειάς. Και αυτό, παρόλο που κατά την τουρκοκρατία ήταν σύνηθες οι άρχοντες και οι πρόκριτοι γενικά να έχουν στενές συναλλαγές και δεσμούς κοινών συμφερόντων με τους διοικούντες δυνάστες Οθωμανούς. Άλλωστε, έχουν γραφεί πολλά σημαντικά για τις μεθοδεύσεις γύρω από την 'εκλογή' των προεστών – κοτζαμπάσδων, με τη συνεργασία και υποστήριξη των Τούρκων αξιωματούχων!

Σημαντική παρατήρηση είναι ότι, ενώ ο Α. Πασάς βρίσκεται τόσο μακριά και ενώ υπάρχει το σύστημα ενισχυμένης δικαιοδοσίας των τοπικών προεστών, η πλήρης υποταγή των Ελλήνων είναι επιβεβλημένη ακόμα και στις ελάχιστης σημασίας επιθυμίες του κατακτητή, ώστε να καταφέρουν οι ντόπιοι κάτοικοι να έχουν την ησυχία τους!

2. Έγγραφο αρ.71, φ. 1, 37x24, Λιβαδεία, 23 Φεβρουαρίου 1801³⁴⁶

Πρόκειται για αρτζουχάλι του «Αμπτή» προς τον Α. Πασά, με το οποίο ζητάει επιβεβαίωση εντολής, η οποία του έχει διαβιβαστεί από τον βοεβόδα της Λιβαδειάς (απόντα κατά τη σύνταξη της επιστολής) Οσουμάν μπέη, αλλά και των «κοτζαμπάσδων» της Λιβαδειάς, για να φορτώσει από τη Λιβαδεία «...στάρι φορτώματα εξακόσια πενήντα...». Η επιστολή αυτή φαίνεται ότι γράφεται περισσότερο, γιατί, ενώ μάλλον επρόκειτο για εντολή του Α. Πασά, από 650 φορτώματα σιτάρι, να μεταφερθούν 300 φορτώματα και να αφήσει τα 350 στη Λιβαδεία, ο απεσταλμένος

346. Σελίδα 118 Α' Τόμου.

του Αλή θέλησε να ‘μεταφέρει’ το σύνολο, ίσως και να καρπωθεί το υπόλοιπο των 350 φορτωμάτων.

Ο Αμπτής, αφού αραδιάσει πολλές (12!) συνεχείς προσφωνήσεις στα τουρκικά, συνεχίζει στα ελληνικά «...τον μεγαλοδύναμον θεόν παρακαλώντας διά να αυξάνη το κράτος σας υποτάττωντας υπό τους πόδας σας πάντα εχθρόν και πολέμιον, αμήν...». Ακολουθώντας, εξηγεί στην επιστολή ότι οι «οι σκλάβοι κοτσαμπάσπδες» του μεταβίβασαν εντολή του απουσιάζοντα «βοεβόνδα της Λιβαδίας» και ότι οι Λιβαδείτες κοτζαμπάσπδες του είπαν ότι, αν δεν έδωσε εντολή ο Α. Πασάς να μείνουν στη Λιβαδειά τα 350 φορτώματα στάρι, μπορούν να τα φορτώσουν σε καΐκι και να τα στείλουν. Προσθέτει ο Αμπτής ότι έχει έτοιμα τα πλοία, με στάρι που φόρτωσε στα Σάλωνα και στη Λιβαδειά και περιμένει 2-3 μέρες, μόλις υπάρξουν οι κατάλληλες καιρικές συνθήκες, να είναι έτοιμος (προφανώς να αποπλεύσει).

Υπογράφει ως εξής:

«...1801:φεβρουαρίου 23:

Λιβαδία

αμπτής σκλάβος σου... ».

Στο έγγραφο αυτό διακρίνεται ο τρόπος που απευθύνεται ένας απλός «σκλάβος» στον αφέντη Α. Πασά. Πραγματικά, πιο υποτακτικός από τους άρχοντες, οι οποίοι κατέχουν την τοπική διοικητική ισχύ, απολύτως δουλικός. Επίσης, καταλαβαίνουμε ότι η μεταφορά γίνεται με πλοία, προφανώς γιατί είναι ταχύτερη και πιο ασφαλής. Το όλο συμβάν σημαίνει ολόκληρη επιχείρηση μεταφοράς, επομένως ο Αμπτής πρέπει να ήταν κάποιος ικανός εμπορευόμενος ή ικανός και έμπιστος συνεργάτης του Αλή.

Επίσης, προκύπτει ότι η Λιβαδειά την εποχή αυτή έχει ικανή παραγωγή σιταριού, πιθανώς μάλιστα καλής ποιότητας, για να θέλει αυτό το σιτάρι ο Α. Πασάς.

Πάντως φαίνεται ότι υπήρξε σύγχυση μεταξύ των εντελλομένων του Αλή προς τον Αμπτή (π.χ. 650 φορτώματα) και εκείνων που οι κοτζαμπάσπδες κατάλαβαν ως εντολή από τον βοεβόνδα (300). Πιθανώς, κάποιος από όλους θέλησε να επωφεληθεί από τα υπόλοιπα 350 φορτώματα σιτάρι. Δεν πρέπει να ήταν ασύνηθες την εποχή αυτή αγαθά να «χάνο-

νται στο δρόμο» προς τον τελικό παραλήπτη, οπότε ο σκλάβος Αμπτής θα είχε κατά πάσα βεβαιότητα τις τελικές – σκληρές – επιπτώσεις του αφέντη Αλή. Γι' αυτό ίσως γύρευε επιβεβαίωση των εντολών.

Εξάλλου, από την επιστολή αυτή πληροφορούμεθα το όνομα του Βοεβόδα της Λιβαδειάς την περίοδο αυτή, ήταν ο επονομαζόμενος Οσουμάν μπέης.

3. Έγγραφο αρ. 103, φ.1, 28x20, Πάτρα, 19 Σεπτεμβρίου 1801³⁴⁷

Πρόκειται για γράμμα προς άγνωστο παραλήπτη, αλλά από τα περιγραφόμενα φαίνεται να στέλνεται προς κάποιο γραμματικό του Αλή Πασά στα Γιάννενα. Το υπογράφει ο Κωσταντίνος Δερμάνος,³⁴⁸ ο οποίος ήταν γνωστός και ως Ντερμάνης. Έχει αποσταλεί στην Πάτρα από τον Αλή για να αγοράσει μολύβι από εγγλέζικο καράβι. Ο καπετάνιος του караβιού αντί πληρωμής σε μετρητά ζήτησε να μεταφέρει σιτηρά ίσης αξίας με την πληρωμή (ναύλο). Ο Δερμάνος δεν συμφώνησε γιατί απαγορευόταν από το σουλτάνο η εξαγωγή σιτηρών («διασάκια») και πρότεινε στον καπετάνιο να μεταφέρει βελανίδια.

Το σημαντικό το οποίο αναφέρει ο Δερμάνος στην επιστολή του είναι, ότι γίνεται λόγος για κάποιο «ιμπεριάλικο» καράβι, το οποίο φόρτωνε σιτάρι σε όρμο (που δεν αναφέρεται) της Λιβαδειάς. Φαίνεται όμως, ότι το πλοίο για να μην κατασχεθεί διέφυγε χωρίς να αποσώσει το φόρτωμα του σιταριού.

Το έγγραφο για το θέμα αυτό αναφέρει επί λέξει «...μου επαραπονήθησαν και διά το ιμπεριάλικο καράβι οπού εφόρτωνε εις την Ληβαδιά οπού εκυνηγήθη να τζακοθή και έφυγε μισοφορτομένο και ήρθε εδώ, λέγοντάς μου ότι το έχομεν δια Μάλλταν οπού είναι τόπος εγγλέζικος...». Το πιθανότερο, πρόκειται για πλοίο με ρωσική σημαία,³⁴⁹ το οποίο φόρτωνε παρά την απαγόρευση (ή χωρίς άδεια των οθωμανικών αρχών), ίσως στον όρμο - πλησιέστερο προς Λιβαδειά - του Αγ. Νικολάου ή Αντίκυρας. Σημειώνεται ότι την περίοδο αυτή η Λιβαδειά ήταν εξαγωγικό κέντρο

347. Σελίδα 188 Α' Τόμου.

348. Γνωστός στη βιβλιογραφία, έμπιστος του Αλή, με καταγωγή από την Πρέβεζα, αναλάμβανε όμοιες αποστολές, όπως αναφέρεται και σε άλλα έγγραφα του ΑΑΠ.

349. Ίσως ελληνικής πλοικτοσίας με σημαία ευκαιρίας τη ρωσική, όπως είχαν πετύχει οι Ρώσοι να επιτρέπεται στους Έλληνες μετά τους Α' και Β' Ρωσοτουρκικούς πολέμους. Έτσι ξεκίνησε (1774, συνθήκη Κιουτσούκ-Καϊναρτζή) και ανδρώθηκε η Ελληνική Ναυτιλία.

‘διά θαλάσσης’, γεγονός που αναφέρεται σχετικά στη βιβλιογραφία,³⁵⁰ και σε σχετική εργασία μας πιο κάτω στο παρον. Επίσης σημαντικό είναι ότι ένα από τα προϊόντα τα οποία εξάγονταν τότε από τη Λιβαδειά ήταν το σιτάρι, επιβεβαιώνοντας το γεγονός που έχει αναφερθεί επίσης σε άλλη επιστολή.

Το γεγονός της μη νόμιμης φορτώσεως ίσως παραπέμπει σε μορφή λαθρεμπορίου της εποχής. Η επιστολή γράφεται στην Πάτρα και εκεί βρίσκεται το «ιμπεριάλικο» πλοίο, με πρόθεση, κατά τις πληροφορίες του επιστολογράφου, να πλεύσει/διαφύγει τελικά στη Μάλτα, δηλαδή σε βρετανικό λιμάνι. Ο επιστολογράφος αναφέρει το γεγονός ως να είχε τέτοιες εντολές από τον Α. Πασά, το οποίο ίσως σημαίνει ότι το πλοίο και το φορτίο του ήταν γνωστά και υπήρχε διασύνδεση με προσωπικό συμφέρον του Αλή.

Είναι προφανής η σπουδαιότητα της αναφοράς της Λιβαδειάς στο έγγραφο και ως λιμένα φορτώσεως των προϊόντων της ευρύτερης περιοχής, όπως πιστοποιείται και από άλλες πηγές.³⁵¹ Το γεγονός παραπέμπει στην παρουσία της Λιβαδειάς κατά την περίοδο του τέλους του 18ου αιώνα ως σημαντικού οικονομικού κέντρου της τουρκοκρατούμενης ελληνικής επικράτειας. Εδώ πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ο Σπυρίδων Στάμου, ο αποκαλούμενος και Σπυριδάκης, λόγω της πολύ καλής φήμης του προς τους ξένους διάσημους περιηγητές, τους οποίους φιλοξενούσε συχνά στο σπίτι του στη Λιβαδειά, ο άρχοντας και Προεστός της Λιβαδειάς (τελευταίο τέταρτο του 18ου αιώνα), ήταν «...τραπεζίτης και πρόξενος πολλών ξένων δυνάμεων στον κόλπο της Ναυπάκτου...και διατηρούσε τον εκκλησιαστικό τίτλο Λογοθέτης...».³⁵² Επομένως, οι εξαγωγές της ευρύτερης περιοχής Λιβαδειάς πραγματοποιούνταν από τα λιμάνια της περιοχής, μέχρι και της Ναυπάκτου περιλαμβανομένης. Τα

350. Βλ. Π. Στάμου ΠΙΖΑΡΙ, ΚΙΝΝΑΒΑΡΙ ΜΑΛΛΙ ΠΡΟΒΑΤΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ - ΛΙΒΑΔΕΙΑΣ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 18ου ΑΙΩΝΑ, εδώ και επίσης στο <http://www.labroskatsonis.gr/SYNERGASIES/proiontaViotias.htm>. Επίσης βλ. πολλά στο *Felix-Beaujour Tableau du Commerce de la Grece, Forme d' après une annee moyenne, depuis 1787 jusqu' en 1797*, Paris an VIII.

351. Περισσότερα σε αντίστοιχου θέματος εργασία, πιο κάτω στο βιβλίο.

352. Περιγραφή του Σουηδού περιηγητή Sturtzenbecker στο Κ. Σιμόπουλου *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1700-1880*, τομ. Β', Αθήνα 1973, σελ. 455. Επίσης, βλ. Π. Στάμου *Οι Προεστοί Στάμου. Άρχοντες της Λιβαδειάς κατά το 18ο και 19ο αιώνα*. Περιοδικό «Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ», Οκτώβριος 2006.

δε λιμάνια αυτά φαίνεται ότι ελέγχονταν από οικονομικούς παράγοντες της Λιβαδειάς, γι' αυτό καταγράφονται ως λιμάνια της Λιβαδειάς, όπως και στο έγγραφο αυτό του ΑΑΠ.

Το έγγραφο καταλήγει:

«... 1801: Σεπτεμβρίου: 19: Παλαιά Πάτρα

Δούλο σας πάντα
Κωσταντίνος Δερμάνος ...».

4. Έγγραφο αρ. 151, 1φ., 31x22, Λιβαδειά, 18 Μαρτίου 1802³⁵³

Πρόκειται για επιστολή του Βοεβόδα Λιβαδειάς Ισμαήλ προς κάποιον έμπιστο του Α. Πασά στα Γιάννενα, τον Φετάγα, με την οποία τον ενημερώνει ότι έλαβε από τον τάταρη Μουρτέζαγα, προφανώς απεσταλμένο της διαχείρισης του Α. Πασά, το τεφτέρι με τα χρέη ορισμένων κατοίκων της περιοχής. Αναφέρει λοιπόν ο Βοεβόδας ότι δεν βρήκε τους χρεωμένους στον Αλή Πασά και υποθέτει ότι έχουν πεθάνει από την επιδημία της πανούκλας. Προσθέτει όμως, ότι μάλλον πρόκειται και για πάμπτωχους ανθρώπους, «...φακίρηδες και αχαμνής στράτας άνθρωποι...», και επομένως ούτως ή άλλως πιστεύει ότι και να ζούσαν δεν θα μπορούσαν να εξοφλήσουν τα χρέη τους.

Η επιστολή καταλήγει:

«...μας εβεβεοσαν όπου πνε ολη αποθαμένη και τέτιε ανθρωπή εδό δεν ήνε. Ταύτα αδελφικός και θεοθεν καλή ανταμόση.

1802: Μαρτίου 18 Λεβαδία

(τουρκική υπογραφή)

Muhur el muhlis

Ismail

Voyvoda

Livadya-Lu

...».

353. Α' Τόμος, σελ. 283-4.

Από την επιστολή αυτή πληροφορούμεθα το όνομα του Βοεβόδα της Λιβαδειάς Ισμαήλ, κατά το 1802. Επίσης, γίνεται κατανοητό, ότι ανεξάρτητα από την ισχύουσα διοικητική υπαγωγή της Λιβαδειάς στον Σουλτάνο, τα παλιότερα χρέη και οικονομικά ιντερέσα του Α. Πασά ισχύουν, δεν μεταβιβάζονται στο 'τοπικό οθωμανικό ταμείο' και δεν χάνονται. Τα χρέη προς τον Αλή, ίσως ιδιωτικού χαρακτήρα, αποτελούν δικαίωμα του για είσπραξη και μπορούν να τακτοποιηθούν με ειδικό απεσταλμένο εισπράκτορα του Αλή, ενώ ο επίσημος διοικητικός αντιπρόσωπος του Σουλτάνου, ο Βοεβόδας Λιβαδειάς, φροντίζει να τον βοηθήσει στην είσπραξη και να τον ενημερώσει για τα προβλήματα που ανακύπτουν για την αδυναμία πραγματοποιήσεως της!

Άλλη, παράπλευρη, πληροφορία προκύπτει από την επιστολή σχετικά με τις ανθρώπινες απώλειες της επιδημίας πανούκλας της εποχής (αρχές 19ου αιώνα) στην περιοχή της Λιβαδειάς.

5. Έγγραφο αρ. 152, 1 φ., 47x33, Λιβαδειά, 19 Μαρτίου 1802 ³⁵⁴

Είναι Αρζουχάλι κάποιου Κώστα Πρίσκου, το οποίο αποστέλλεται στον Αλή Πασά. Από το έγγραφο προκύπτει, ότι ο Πρίσκος έχει μισθώσει το δικαίωμα της συγκέντρωσης των προβάτων («τζελέπικο») της ευρύτερης περιοχής της Λιβαδειάς. Έτσι, αναφέρει τις δυσκολίες, τις οποίες αντιμετωπίζει στον καζά των Σαλώνων από τον Βοεβόδα Ιμπραχίμ Τζόμπο και τον Προεστό (γιο) Παπαλουκά. Για να ανταπεξέλθει στο έργο του ζητάει τη βοήθεια του Αλή.

Φαίνεται ότι ο Πρίσκος, ο οποίος είχε ενοικιάσει και το τζελέπικο της Κωνσταντινούπολης,³⁵⁵ πρέπει να ήταν όχι μόνον έμπιστος του Αλή Πασά, αλλά να είχε και οικονομικές συναλλαγές μαζί του!

Από το έγγραφο προκύπτει ότι η οικονομική διοικητική αρμοδιότητα της Λιβαδειάς εκτεινόταν στην ευρύτερη περιοχή, μέχρι τα Σάλωνα. Από τη Λιβαδειά, το διοικητικό κέντρο της περιοχής (όλης της Στερεάς Ελλάδας τότε), γράφει ο Πρίσκος τη διαμαρτυρία του προς τον προστάτη του Αλή Πασά.

354. Α' Τόμος, σελ. 284-286.

355. Ίδιο, σελ. 285.

Το έγγραφο αρχίζει με την τυπική προσφώνηση με την παράθεση αρκετών κολακευτικών και υποτακτικών προσφωνήσεων, «...*Ηψηλοτατε και πολυχρονιμένε μου ντοβλετζή, ηναετλή, βεζήρ εφέντι μας, δουλικός σε προσκυνώ...*», περιγράφει ότι με το «βασιλικόν φερμάνη και τα ψιλά μπουρτιά τις ηψηλότι σου» τον δέχτηκαν παντού στην περιοχή, αλλά εξηγεί ότι στα Σάλωνα εναντιώθηκαν ο «*Ημπραχίμ Τζόμπος*» και ο «*κοτζαμπασίς*» γιος του Παπαλουκά.

Η αναφορά στις διαταγές του Α. Πασά, με τις οποίες ενεργούσε ο Πρίσκος, επισημαίνει την ισχύ του Αλή Πασά και τα οικονομικά δικαιώματά του στην απόμακρη ευρύτερη περιοχή της Λιβαδειάς, μέσα στα πλαίσια όμως της δυσλειτουργικής οθωμανικής δικαιοδοσίας του Σουλτάνου.

Ο Πρίσκος ζητάει επίσης στο έγγραφό του διαταγή του Α. Πασά να του δοθούν από την περιοχή Σαλώνων 3.500 πρόβατα! Επομένως, η αποστολή του Πρίσκου ως μισθωτού του «τζελέπικου» αυτού έχει μεγάλο οικονομικό ενδιαφέρον, αν μάλιστα συνυπολογισθούν τα δικαιώματά του από τις άλλες περιοχές, και επομένως φαίνεται ότι ο Πρίσκος ήταν σημαντικός «*έμπορος-οικονομικός παράγων, συνεταιρός*» του Αλή Πασά.

Το έγγραφο υπογράφεται όπως στο ακόλουθο:

«...1802, Μαρτίου 19, Λιβαδιά
ως σκλάβος και καήρ ντουβετζί σου πάντα
κόστα πρίσκος...».

6. Έγγραφο 251, 1 φ., 31x22, Λιβαδειά, 2 Νοεμβρίου 1804 ³⁵⁶

Πρόκειται για αρτζουχάλι των προεστών της Λιβαδειάς Φίλωνος Ιωάννου, Νικολάου Νάκου και Πέτρου Νάκου, πιθανότατα προς τον Βελή Πασά. Στο έγγραφο αυτό οι Προεστοί αναφέρονται σε οικογενειακή διαφορά, οποία προφανώς είχε προκύψει μεταξύ του «*Παναγιώτη Ντφιτζή μετά της γυναικός του...*». Οι Προεστοί αναφέρουν ότι η διαφορά λύθηκε, «*...τους χώρισε ο θάνατος...*»!

«*Ντουφετζής*» αποκαλείται την εποχή αυτή ο οργανοπαίκτης και προφανώς ο εδώ αναφερόμενος Παναγιώτης χρησιμοποιούσε την ιδιό-

356. Α΄ Τόμος, σελ. 466-468.

τητά του και ως επίθετο. Στο ίδιο έγγραφο ζητείται να διατάξει ο Πασάς «...μιαν παντοτινήν εξορίαν...» της «μαχούτισσας» Παναγιούς Παπουλιπούλας. Ο όρος «μαχούτισσα» χαρακτήριζε «πρόσωπο κακής διαγωγής»,³⁵⁷ αλλά στην επιστολή αναφέρεται το είδος, επακριβώς, της κακής συμπεριφοράς της Παναγιούς: Συνήθιζε να καταγγέλλει «ψευδώς» ανθρώπους στον πασά («έκανε κιάρι» - επικερδές επάγγελμα), να τους οδηγεί στην έδρα του και στη συνέχεια, αφού εισέπραττε φιλοδώρημα («αγιακίρι») από τους καταγγελλομένους, «...έφευγε αυτή οπίσω...». Δεν αναφέρεται το είδος των καταγγελιών, οι οποίες τόσο εύκολα μπορούσαν στη συνέχεια να ανακληθούν, αλλά φαίνεται ότι η Παναγιού ήταν το μοντέλο μικροαπατεώνας της εποχής.

Προφανώς, δεν μπορούσε το δικανικό σύστημα, ή δεν είχε την απαραίτητη ισχύ, να τιμωρήσει την Παναγιού και για το λόγο αυτό οι Λιβαδείτες προεστοί ζητούσαν λύση από τον Βελή Πασά.

Η επιστολή αρχίζει με τις τυπικές προσφωνήσεις «...Υψηλότατε, ευσπλαχνικώτατε, πολυχρόνιε βεληγιουνιάμ πασιά εφένδη μας...» και καταλήγει:

«...1804: Νοεμβρίου: 2: Λεβ(άδεια)
 Της υψηλότητάς σας ταπεινότατοι δούλοι και σκλάβοι
 φίλων Ιωάννου:-
 νικόλαος νάκου:-
 πέτρος νάκος:- ...».

7. Έγγραφο 252, 1 φ., 31x22, Λιβαδειά, 2 Νοεμβρίου 1804³⁵⁸

Με ίδια ημερομηνία με το προηγούμενο, αρτζουχάλι των Προεστών Λιβαδειάς προς τον Αλή Πασά. Με το έγγραφο αυτό ενημερώνουν τον Αλή, ότι όπως έμαθαν οι «Ταλαντιναίοι» (Σημ. Π.Σ.: πρόκριτοι) κατέφυγαν στον Αλή Πασά «...διά να ζητήσουν τους φυγάδες ραγιάδες Ταλαντίου, προ χρόνων (Σημ.ΠΣ : εγκατεστημένους;) εις τα πέριξ μέρη της Λιβαδειάς...» και παρακαλούν τον Αλή να μην αποδεχθεί το αίτημά τους. Συγκεκριμένα παρακαλούν «...θερμώς το υψηλόν και αυθεντικόν μερχα-

357. Ίδιο, σελ. 467.

358. Α΄ Τόμος, σελ. 468-469.

μέτι του ύψους σας να μείνουν εδώ οι προ χρόνων κάτοικοι Ταλαντιναίοι ανενόχλητοι, ...σύμφωνα με το προσκηυτόν φερμάνι χιτάπι προς τον πολυχρόνιον υιόν σας Βελή πασιά εφένδη μας...».

Και το έγγραφο προς τον Αλή Πασά καταλήγει:

«...Ταύτα μεν δουλικώς, οι δε χρόνοι της υψηλότητός σας είησαν από θ(εο)ύ πάμπολλοι και υπερδεδοξασμένοι:

1804: Νοεμβ: 2: Λεβ(άδεια)

Της υψηλότητός σας ταπεινότατοι δούλοι και σκλάβοι:

φίλων Ιωάννου:-

νικόλαος νάκου:-

πέτρος νάκου:- ...».

Στο έγγραφο μνημονεύεται διαταγή (φερμάνι) του γιου του Αλή, Βελή Πασά, το οποίο επισημαίνει την διαδοχή στη διοικητική αλυσίδα της οικογένειας του Αλή στην περιοχή της Λιβαδειάς.

Τέλος, τα δύο πιο πάνω έγγραφα αποτελούν ένα δείγμα της 'επίσημης' αλληλογραφίας των Λιβαδειτών Προεστών στα 1804. Σημειώνεται η ορθή γραφή και γλώσσα που χρησιμοποιούν, γεγονότα που διαφοροποιούν τα έγγραφα αυτά από τα αντίστοιχα λιγότερο μορφωμένων ανθρώπων, οι οποίοι αλληλογραφούν με τον Αλή Πασά.

8. Έγγραφο 295, 1 φ., 31x22, Βοστίτσα, 23 Ιανουαρίου 1807 ³⁵⁹

Το έγγραφο αποτελεί αρτζουχάλι – επιστολή – του Προεστού της Λιβαδειάς Ιωάννη (Γιαννάκη) Στάμου Λογοθέτη, ³⁶⁰ προς κάποιον πασά, ο οποίος δεν κατονομάζεται. Η επιστολή γράφεται στη Βοστίτσα (Αίγιο) και πιθανότατα απευθύνεται στον Βελή Πασά.

359. Α' Τόμος, σελ. 547-548. Η ιδιαίτερη σχέση των Αλή Πασά και Ιωάννη Στάμου Λογοθέτη επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι, αργότερα (1820), όταν ο Αλή αμύνεται έναντι εισβολής του οθωμανικού αυτοκρατορικού στρατού, καλεί μεταξύ των άλλων, γνωρίζοντας ότι ανήκε στη Φιλική Εταιρεία, τον Ιωάννη Στάμου, «...ωμόσας αυτοίς να υπηρετήση πιστώς τον σκοπόν τούτον, γινόμενος μέλος αυτής και θυσιάζων τους θησαυρούς του...». Ήταν η προσπάθεια του πονηρού Αλή να προσεταιριστεί τη δύναμη της Φιλικής Εταιρείας. Βλ. Σπ. Π. Αραβαντινού *Ιστορία Αλή Πασά...*, Τομ. II, σελ. 284.

360. Βλ. περισσότερα για τον Γιαννάκη Στάμου Λογοθέτη πιο κάτω στο Π. Στάμου *Οι Προεστοί Στάμου...*

Το έγγραφο έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί ο Στάμου ενημερώνει για τις ενέργειες που κάνει, ώστε ο Βελής Πασάς να τοποθετηθεί στο πασαλίκι του Μοριά! Το γεγονός αποδεικνύει τη δύναμη την οποία διέθετε ο Στάμου Λογοθέτης στην ευρύτερη περιοχή της Λιβαδειάς, την περίοδο εκείνη όλη τη Στερεά Ελλάδα, όπως έχει αναφερθεί, αλλά και στο Μοριά. Προπαντός όμως σημειώνεται η δυνατότητα παρεμβάσεως του Γιαννάκη Στάμου σε τόσο υψηλό επίπεδο της οθωμανικής διοικήσεως, γεγονός το οποίο τον τοποθετεί σε προνομιακή θέση στο σύστημα εξουσίας της περιόδου εκείνης. Αναφέρει λοιπόν ο Στάμου την άφιξή του την προηγούμενη στη Βοστίτσα, όπου συνάντησε τον επίσης ισχυρό Προεστό Σωτηράκη (Λόντο), ο οποίος «...με προθυμίαν εδέχθη του λόγου...», το σχέδιο δηλαδή να τοποθετηθεί ο Βελής στο πασαλίκι του Μοριά. Περιγράφει δε ο Στάμου Λογοθέτης τις ενέργειες που υποσχέθηκε να πραγματοποιήσει ο Σωτήρης Λόντος και υπογραμμίζει την πίστη του ότι «...η δουλειά θα πάρει καλό τέλος...».

Σημαντικό σημείο όμως στο τέλος της επιστολής αποτελεί η φράση του Στάμου Λογοθέτη «...Αν το βρεις εύλογο κάμε αγκιάχη (ενημέρωσε) και τον αφέντη μας...» και εννοεί εδώ ο Στάμου τον πατέρα του Βελή, τον Αλή Πασά. Το γεγονός μπορεί να σημαίνει ότι η υπόθεση αυτή ήταν πρωτοβουλία των Στάμου Λογοθέτη και Βελή Πασά, οπότε οι ενέργειες του Βελή μπορεί να ήταν αυτόνομες και όχι σε γνώση του πατέρα του Αλή. Επισημάνεται πάντως η σημαντικότητα της παρέμβασης Στάμου υπέρ του Βελή Πασά.

Στην επιστολή ο Στάμου Λογοθέτης αναφέρει επίσης ότι ενισχυτικά θα γράψει στην Κωνσταντινούπολη ο «Σερασκιέρης του Μοριά» – Στρατιωτικός Διοικητής – ο Μεχμέτ Αγάς, ο οποίος είναι ο «βεκίλης» (αναπληρωτής) του ελλείποντος Πασά του Μοριά.

Η επιστολή αρχίζει με τις προσφωνήσεις «...Υψηλότατε ευσπλαχνικότατε δικαιοτάτε και πολυχρόνιε πασά εφέντη μου, την υψηλότητά σας σκλαβικώς προσκυνώ, φιλώ τα ίχνη των ποδών σου...», οι οποίες καταδεικνύεται ότι, πέρα από τον εθιμοτυπικό χαρακτήρα, υπέχουν και τα στοιχεία της πλήρους υποταγής, παρ' όλη την ισχυρή και προνομιακή θέση που απολάμβανε ο Στάμου Λογοθέτης.

Η Επιστολή έχει και άλλες σπουδαίες πληροφορίες. Αφού εξιστορήσει ο Στάμου Λογοθέτης τις ενέργειες για να αναλάβει το πασαλίκι του

Μοριά ο Βελής, συνεχίζει ενημερώνοντας τον Βελή και για τα τρέχοντα πολύ σημαντικά γεγονότα, τα οποία αφορούν στον Ρωσοτουρκικό πόλεμο. Γράφει ο Γιαννάκης Στάμου ότι, όπως του μετέφερε ο Γραμματικός του, που ήλθε από την Πάτρα, κατά τις πληροφορίες τις οποίες του «...εδιάβασεν ο κονσόλος ο Εγκλέζος...» από πληροφορίες του από την Πόλη, ο Εγγλέζος «...επάσχισεν πολύ να τον κάμει ντέφι τον πόλεμο του ντοβλετίου με τους Μοσκόβους, αλλά δεν ημπόρεσεν και ότι ο πόλεμος έγινεν και πως οι Εγκλέζοι στέκουν σεηριτζήδες, μήτε από τον Μόσχοβο είναι μήτε από το ντοβλέτι... Από τα νησιά κανένα χαμπέρι δεν έχουν...». Η επιστολή αναφέρεται στο ξέσπασμα της Γ΄ Ρωσικής Αρχιπελαγικής Εκσταρτείας (1806–1807) υπό το Ναύαρχο Δημήτρη Σενιάβιν.³⁶¹ Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Στάμου Λογοθέτης θεωρεί σκόπιμο να ενημερώσει τον Βελή για τις εξελίξεις του Ρωσοτουρκικού πολέμου, να του δώσει δηλαδή στρατιωτικές πληροφορίες, οι οποίες είχαν μεγάλη σημασία για τις οθωμανικές υποθέσεις. Αυτό ίσως επιβεβαιώνει την ισχυρή θέση του Στάμου Λογοθέτη στο σύστημα, αλλά και τις εκτιμήσεις του για το τι πρέπει να αναφερθεί, και τι έχει σημασία για την Οθωμανική Διοίκηση.

Η αναφορά του Στάμου Λογοθέτη στην επιστολή αυτή, ότι περιμένει να σταματήσουν οι βροχές για να αποπλεύσει με το καϊκι του για απέναντι στη στεριά της περιοχής του, μπορεί να σημαίνει, ότι η αποστολή του στη Βοστίτσα είχε μόνο σκοπό να ρυθμίσει την υπόθεση του πασαλικίου του Μοριά υπέρ του Βελή Πασά. Αυτό ασφαλώς θα εκτιμήθηκε ιδιαίτερα από τον Βελή, ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα!

Η επιστολή τελειώνει με το τυπικό κλείσιμο:

«...Ταύτα και οι χρόνοι σου πάμπολλοι και πανευτυχείς.

1807 Ιανουαρίου 23, Βοστίτσα

Της υψηλότητάς σας

σκλάβος ταπεινός

Ιωάννης Στάμου Λογοθέτης...».

361. Κατά τον χρόνο πριν από τη σύρραξη ο Εγγλέζος ναύαρχος Γεώργιος Ντάκγουορθ αποσισθείς, λόγω στρατηγικής αδυναμίας, από τη συμμαχία του με τις Ρωσικές δυνάμεις, πάσχιζε να αποφύγει τον πόλεμο, ο οποίος τελικά απέβη υπέρ των Ρωσικών Δυνάμεων (ναυμαχία στον Άθω, κατάληψη της Τενέδου κ.λ.π.). Περισσότερα στο συλλογικό έργο Π. Στάμου και ομάδας Ελλήνων και Ρώσων επιστημόνων, σύμφωνα με το αντίστοιχο κοινό επιστημονικό πρόγραμμα του ΚΕΡΙΕ Προσεγγίσεις στιγμών κοινής ναυτικής ιστορίας Ελλάδας και Ρωσίας (18ος – 19ος αιώνας), υπό έκδοση.

9. Έγγραφο 547, 1φ., 35x24, (Κωνσταντινούπολη, 28 Σεπτεμβρίου 1810)³⁶²

Το αρτζουχάλι αυτό του Σουλεπμάν εφένδη προς τον Αλή Πασά, καπουκεχαγιά του Αλή στην Κωνσταντινούπολη, έχει μεγάλη σημασία για τη Λιβαδειά. Ο Αλή Πασάς, πονηρός και πανούργος, προσπάθησε με πλάγιο τρόπο να πάρει το «μαλικιανέ»³⁶³ της Λιβαδειάς.

Ο Αλή και άλλοι πασάδες με τεχνάσματα κατάφερναν να παίρνουν τον «μαλικιανέ» διαφόρων περιοχών μέσω εικονικών εκμισθωτών. Ο Αλή, σύμφωνα με το έγγραφο, προσπάθησε να πάρει το μαλικιανέ, τον οποίο κατείχε στο όνομα του ανιψιού του Αντέμπεγη, χωρίς να κατονομάζεται περιοχή. Ο Σουλεπμάν όμως δίνει πολλές σημαντικές πληροφορίες για τη διαδικασία και υπόσχεται ότι με δωροδοκία («...τάζω και τίποτας...») θα επιτύχει τη συνέχεια της κατοχής με άλλο όνομα.

Η σπουδαία πληροφορία η οποία μας ενδιαφέρει ειδικότερα είναι αυτή, την οποία περιέχει το έγγραφο και αναφέρει ότι, αντίθετα «...δεν γίνεται τίποτα...» για τους μαλικιανέδες της Αθήνας και της Λιβαδειάς. Αυτοί οι μαλικιανέδες είχαν δοθεί, κατά τον Β. Παναγιωτόπουλο, με το «...μέσον του χαζνατάραγα», ο οποίος πρέπει να είναι ο Αμπέρ αγάς, ο «λαλάς» του σουλτάνου Μαχμούτ Β΄.³⁶⁴

Το σημαντικό στοιχείο εδώ είναι ότι η Λιβαδειά, ως μεγάλο οικονομικό και διοικητικό κέντρο (ουσιαστικά όλη η Στερεά Ελλάδα), διατηρεί συνεχώς τα οικονομικά ενδιαφέροντα του Αλή Πασά, δεδομένου ότι οι αναμενόμενοι πρόσοδοι είναι μεγάλης οικονομικής αξίας και η περιοχή υψηλού διοικητικού ενδιαφέροντος.

10. Έγγραφο 555, 1 φ., 25x19, Κωνσταντινούπολη, 5 Ιανουαρίου 1811)³⁶⁵

Πρόκειται για επιστολή του Δημήτριου Ραζή προς τον Κώστα γραμματικό, με το οποίο τον ευχαριστεί για την εύνοια του Αλή Πασά προς

362. Β΄ Τόμος, σελ. 162-164.

363. Ισόβια εκμίσθωση προσόδων από την Κωνσταντινούπολη ή από περιφερειακούς αξιωματούχους, όπως ο Αλή Πασάς. Κατά τα επικρατούντα, όταν πέθαινε ο κύριος του μαλικιανέ, δημοπρατείτο πάλι από το κρατικό θησαυροφυλάκιο. Περισσότερα στο ΑΑΠ, τομ. Β΄, σελ. 163.

364. Β΄ Τόμος, σελ. 163.

365. Β΄ Τόμος, σελ. 176-177.

τον Μανωλάκη, γιο του Γιαννάκη Στάμου Λογοθέτη, προεστού της Λιβαδειάς.

Ο Ραζής προσπαθεί να προωθήσει ως νέο Προεστό το Μανωλάκη Στάμου Λογοθέτη με την υστεροβουλία να γίνει γαμβρός του ο Μανωλάκης παντρευόμενος την κόρη του. Στην επιστολή αναφέρεται μεταξύ άλλων:

«...Εχάρην δε και δια την προσταγήν οπού εδωσεν ο εφέντης μας, πηγαίνοντας ο Μανολάκης εις Λιβαδιάν να τον συστήσει εις τον Σαλιάγαν να τον έχει εις το ναζάρι του οπού να πιάσει και αυτός με το χιμμέτι του εφέντη μας, τον τόπον του πατρός του, και ούτω να δώσω καγώ την κόρην να εύγω από το βάρος, ότι εγώ δια προίκαν δεν του έδωσα άλλο παρά την εύνοϊαν και ναζάρι του εφέντη μας...».

Από το απόσπασμα αυτό φαίνεται ότι ο γράφων Ραζής, εκτός της παρεμβάσεως να γίνει νέος Προεστός ο Μανωλάκης, προσπαθεί να παντρέψει την κόρη του με τον Μανωλάκη Στάμου, αλλά χωρίς να δώσει την ανάλογη προίκα, όπως ήταν ο θεσμός την περίοδο εκείνη. Πρόκειται δηλαδή, για πρόταση καθαρής οικονομικής συναλλαγής, η οποία όμως δεν ήταν η εξαίρεση στον κανόνα της εποχής. Ο Ραζής επεδίωκε 'το τερπνόν μετά του ωφελίμου'! Εξάλλου, η προσπάθεια παρέμβασης του Ραζή για την ανάδειξη του Μανωλάκη σε Προεστό σημαίνει ότι ο διορισμός του Προεστού δεν είχε κληρονομικό χαρακτήρα και αποτελούσε αντικείμενο τελείως νέας διαδικασίας, και όπως ίσχυε ο κανόνας, νέας συναλλαγής με την Κωνσταντινούπολη, όπου λαμβάνονταν αυτές οι αποφάσεις.

Παρατηρείται επίσης, ότι εκτός από το υποκοριστικό 'Γιαννάκης' του Προεστού Γιάννη Στάμου Λογοθέτη, και για τον γιο του χρησιμοποιείται το υποκοριστικό 'Μανωλάκης' αντί του Μανώλης. Το γεγονός πρέπει να παραπέμπει στην οικειότητα που ο λαός της περιοχής, αλλά και οι φιλοξενούμενοι της οικογένειας ένοιωθαν, ίσως ως αποτέλεσμα λελογισμένης και ήπιας συμπεριφοράς του προεστού και της οικογένειάς του, κατά την εκτέλεση των καθηκόντων των.

11. Έγγραφο 651, 2 φ., 39x14, Ιωάννινα, 1 Απριλίου 1813 ³⁶⁶

Το έγγραφο αυτό, επιστολή του Αλή Πασά προς τον Χατζή-Σεχρή

366. Β' Τόμος, σελ. 330-333.

(Σεχρέτη), περιέχει σημαντικές πληροφορίες για τις στρατηγικές και οικονομικές προθέσεις και επιθυμίες του Αλή Πασά.

Ετοιμάζεται στην Ανδριανούπολη στράτευμα το οποίο θα εκστρατεύσει κατά των Σέρβων. Ο Αλή Πασάς έχει στείλει τον Χατζή-Σεχρέτη στους μεγάλους αξιωματούχους της Πύλης για να πληροφορήσουν τον Σουλτάνο σχετικά με τους όρους που θέτει ο Αλή Πασάς για να λάβει μέρος στην εκστρατεία εναντίον των Σέρβων. Ως πρώτο όρο θέτει να του συγχωρεθούν όλα όσα έχει κάνει εναντίον του Σουλτάνου, ο δεύτερος να έχει μαζί του το γιό του Βελή, και το σημαντικό για μας, ως τρίτο στη σειρά των όρων και επομένως ως μεγάλη προτεραιότητα θέτει να του δώσει «...όλα τα δοσίματα του σεφεριού...» από τον Περλεπέν ως την Λιβαδειά, ενώ ως τέταρτο όρο θέτει να αναλάβει αυτός το νότιο μέτωπο, νότια των Σκοπίων.

Το αντίστοιχο απόσπασμα της επιστολής του Αλή Πασά είναι το ακόλουθο: «...Στο ζύγι ηδαρέν μου οπού είναι από τον Περλεπέν έως τον Καπλαν πασιά και έως την Λιβαδιάν, να είναι κοντά μου με όλα τα δοσίματα του σεφεριού...».

Γίνεται αντιληπτό εδώ, αλλά και από τα μέχρι τώρα αναφερθέντα στα αντίστοιχα έγγραφα, ότι η σημασία και οι πρόσοδοι από την περιοχή της Λιβαδειάς είναι τόσο μεγάλοι, που ο Αλή Πασάς δεν μπορεί να εγκαταλείψει την ιδέα του αποχωρισμού των. Δεν φείδεται μέσων και χρόνου προκειμένου διατηρήσει αυτά τα δικαιώματα τα οποία κατέχει επί σειρά ετών, αλλά και να κερδίσει νέα!

12. Έγγραφο 720, 1 φ., 27x19, Λιβαδειά, 25 Μαΐου 1814 ³⁶⁷

Πρόκειται για επιστολή κάποιου αγνώστου, μάλλον Οθωμανού από τη Λιβαδειά, ο οποίος παρακαλεί να την διαβιβάσει στον Μάνθο (ίσως Οικονόμου), στον οποίο στέλνει αρτζουχάλι προς τον Αλή Πασά μαζί και με δύο τεφτέρια, τα οποία περιγράφουν το «βιός της Ιμπραημαγούς» (Σημ. ΠΣ: της συζύγου του Ιμπραήμ αγά), η οποία πέθανε.

Στο έγγραφο υπάρχει δυσανάγνωστη σφραγίδα του αποστολέα, αλλά δεν υπάρχει υπογραφή. Η γραφή της επιστολής είναι λόγια, αλλά διαφορετικού γραφέα στις δύο επιστολές.

Προφανώς ο Α. Πασάς έχει δώσει εντολή (μπουγιουρντί) «να συ-

367. Β΄ Τόμος, σελ. 443-444.

μάσουν» την περιουσία του αποθανόντος Ιμπραήμ αγά, ενώ ζεί η χήρα του. Η εντολή πρέπει να απευθυνόταν στον αποστολέα και στον Νικολή Λουκιέρη, Γαλαξιδιώτη. Ο αγάς δεν είχε κληρονόμους (μαχλούλικα) και δεν διευκρινίζεται αν η χήρα είχε επίσης πεθάνει ή αν πρόκειται για κατάσχεση της περιουσίας, αν η χήρα ζεί. Στην επιστολή παρακαλείται ο Μάνθος να ενημερωθεί ο Α. Πασάς, ώστε να καταστεί δυνατόν να «να πάρει το βιός» «με το ίρτζι» του. Ο υπαινιγμός αυτός μπορεί να σημαίνει ότι ο αγάς είχε λάβει δάνειο από τον επιστολογράφο, δάνειο το οποίο φαίνεται να είχε αναγνωρίσει ο Αλή Πασάς.

Η επιστολή αυτή πρέπει να σχετίζεται με το επόμενο έγγραφο του ΑΑΠ, που έχει ημερομηνία δύο ημέρες αργότερα.

Στην επιστολή υπάρχουν τα χαρακτηριστικά της κολακευτικής ευγένειας, με την οποία έγραφαν οι γραφείς της εποχής και αρχίζει με τα ακόλουθα:

«...Την ευγένειά σας, φίλε μου άρχων κυρ Μάνθο, φιλικώς χαιρετώ και ερωτώ για την ποθητήν μοι υγείαν σου...». Στη συνέχεια αναφέρει ότι έλαβε ένα μπουγιουρντί του ‘αυθεντός μας’ και ένα ίδιο έλαβε ο Λουκέρης, *«...με τα οποία μας επρόσταξεν το ύψος του διά το βιός της Ιμπραημαγούς να συμάσωμεν...».*

Η διαβιβαστική επιστολή προς τον «κυρ Μάνθον» καταλήγει με την ευχή *«θεόθεν υγιένετε...»*, φέρει ημερομηνία και τόπο:

*«...25:Μαγ(ιού): 1814
Λεβαδεία...».*

13. Έγγραφο 721, 1 φ., 28x20, Λιβαδεία, 27 Μαΐου 1814³⁶⁸

Είναι έγγραφο του προηγούμενου αποστολέα, με το οποίο ανανεώνει το αίτημά του προς τον «κυρ Μάνθο» μέσα στις επόμενες δύο μέρες, γεγονός το οποίο υποδεικνύει άγχος ή ότι υπάρχουν εξελίξεις αρνητικές σε τοπικό επίπεδο. Φαίνεται να συμβαίνουν και οι δύο αναφερθέντες λόγοι, δεδομένου ότι αναφέρει ότι *«...τα φερσίματα του Οσμάν μπέη...»* ήσαν αρνητικά προς τα συμφέροντά του, αφού περιφρόνησε το μπουγιουρντί του Αλή Πασά και *«... έκαμε το ενάντιο...».*

Ο επιστολογράφος παρακαλεί τον Μάνθο να ενημερώσει τον ‘Βεζύρη’ και ζητάει την άδεια να προσφύγει στην Πύλη, στο Σουλτάνο, δι-

368. Β΄ Τόμος, σελ. 444–445.

ευκρινίζοντας ότι ίσως παραιτηθεί από τον «μουκατά», τον οποίο του παρέχει ο Σουλτάνος, και να αποζητήσει την προστασία στο «χάκι πάγι» του Αλή.

Ο αναφερόμενος Οσμάν μπέης πιθανώς είναι ο βοεβόδας της Λιβαδειάς.

Η επιστολή αρχίζει με τις συνηθισμένες φιλοφρονήσεις και ερωτά για το «γκιουζέλ χατίρι» του, δηλαδή για την καλή του υγεία. Παρακαλεί το Μάνθο να αναγνώσει την συνημμένη επιστολή του στον «...αυθέντη... για να γίνει βοκούφης ...» και παρακαλεί, ως σκλάβος του, να πάρει το βιός του «με το ήρτζι» του.

Η επιστολή τελειώνει με ημερομηνία και τόπο:

«...27 Μαί(ου) 1814
Λεβαδεία...».

14. Έγγραφο 927, 4 φ., 32x22, Ιωάννινα, 8 Φεβρουαρίου 1817.³⁶⁹

Το έγγραφο αποτελεί εκκαθάριση των δοσοληψιών του Αλή Πασά με τον σαράφη του (τραπεζίτη, λογιστή του) Γάσπαρη ή Γασπάρη στην Κωνσταντινούπολη. Η εκκαθάριση αφορά στο έτος 1814 (1230 οθωμανικό). Το έγγραφο έχει μεγάλη σημασία για την εξαγωγή συμπερασμάτων, για τον τρόπο με τον οποίο ο Αλής χειριζόταν τα οικονομικά του ενδιαφέροντα, για τον τρόπο που ανέθετε σε τραπεζίτη της περιοχής (Κωνσταντινούπολη) την καταγραφή και παρακολούθηση των οικονομικών του, και τον τρόπο που βεβαίωνε ο Αλής την αποδοχή της ορθότητας τους και επίσης την συμφωνία του.

Το έγγραφο, δεδομένου ότι είναι αντίγραφο εξοφλητικού λογαριασμού που απεστάλη στον τραπεζίτη Γάσπαρη, φέρει σφραγίδα (αλλά όχι του Α. Πασά), η οποία επικυρώνει τη συμφωνία. Ο τρόπος που καταγράφονται τα διάφορα στοιχεία είναι όμως δυσνόητος και διατίθενται στην συνεχή έρευνα των μελετητών, προκειμένου αυτά να ερμηνευτούν λεπτομερώς. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός, ότι πέρα από τα διάφορα έγγραφα του ΑΑΠ, τα οποία αναφέρονται σε οικονομικές συσχετίσεις με τη Λιβαδειά, στο πολύ σημαντικό αυτό έγγραφο υπάρχει μία καταγραφή που έχει ως εξής:

369. Β΄ Τόμος ΑΑΠ, σελ. 770 – 780.

«...3800:20: μάλι μοιρί των τζηφλικιών Δομενίκου βε Λιβαδειάς...».

Δεν μπορούμε να εξηγήσουμε το τι ακριβώς εκπροσωπεί η καταγραφή αυτή, αλλά και μόνη η αναφορά στη Λιβαδειά επισημαίνει την σοβαρότητα και το διαρκές ενδιαφέρον του Αλή Πασά για την οικονομική εξάρτηση της περιοχής.

Το έγγραφο λογαριασμός έχει την ακόλουθη επικεφαλίδα:

«...Λογαριασμός του Γάσπαρη σαράφη από: 1: Μουχαρέμ: 1230: έως τέλη Διλχιτζέ μήνες: 12:-...», τελειώνει δε με τη διευκρίνιση «...παρόμοιον διά τα τούρκικα εστάλη του Γασπάρη βουλωμένον από τον αφέντην μας...», ενώ στο τέλος του φέρει την ένδειξη τόπου και χρονολογίας

«...1817

Φευρ(ουαρίου) 9

Ιωά(ννινα)...».

15. Έγγραφο 1018, φ. 1, 44x32, Λιβαδειά, 15 Οκτωβρίου 1817.³⁷⁰

Πρόκειται για αρτζουχάλι προς τον Αλή Πασά του Οδυσσέα Ανδρούτσου, αρματολού της Λιβαδειάς, σχετικά με κρατούμενο του. Ερωτά ο Οδυσσέας ζητώντας οδηγίες, αν πρέπει να παραδώσει τον κρατούμενο στον προεστό της Λιβαδειάς «κυρ Γιαννάκη Φίλου ...», και μάλλον εννοεί Φίλωνος, ή να τον στείλει στα Γιάννενα. Επίσης, αναφέρεται σε άλλη υπόθεση, στη σύλληψη του προεστού της «Λύμνος», εννοώντας μάλλον τη Λίμνη Ευβοίας. Γι' αυτούς ο Οδυσσέας ρωτάει «...να τους σκοτώσω ή να σου τους στείλω αυτούθεν; ...».

Ο Οδυσσέας προσφωνεί στην αρχή της επιστολής τον Αλή Πασά ως εξής:

«...Υψηλώτατε, δεβλετλού, ιανετλού, μερχαμετλού βεζύρ Αλιπασιά εφέντημ...».

Το έγγραφο φέρει τα στοιχεία τοποθεσίας και χρόνου:

«...1817 Οκτομβρίου: 15

Λιβαδειά...»

Και τελειώνει με την υποσημείωση:

«...σκλάβως: του ουτζακιού σας
παντοτεινώς και χαήρ

370. Ίδιο, σελ. 894 – 895.

ντουατζή σας
δησέος σκλάβος...».

16. Έγγραφο 1186, 1φ., Λιβαδειά, Απρίλιος 1819.³⁷¹

Πρόκειται για αρτζουχάλι των προεστών της Λιβαδειάς Νικολάου Νάκου και Ιωάννη Φίλωνος, το οποίο στέλνουν στον Αλή Πασά, σε απάντηση μπογιουρντιού του Αλή. Με την επιστολή τους αυτή οι προεστοί στέλνουν έγγραφα του βοεβόδα τους (μάλλον της Λιβαδειάς) Ισμαήλ αγά για τον μουκατά Ξηροχωρίου,³⁷² όπου εξηγούν ότι το λάθος έγινε από τον «κιατίπη». Πληροφορούν επίσης τον Αλή ότι τον λογαριασμό με τον προηγούμενο βοεβόδα Χατζή Μαχμούτ αγά τον εξόφλησαν, σύμφωνα με τις επιθυμίες του. Αναφέρουν δε στον Αλή ότι έχουν απαντήσει για τα άλλα ζητήματα με τον Νουμάν τάταρη Σαλωνίτη. Επίσης, γράφουν ότι ο «λογοθέτης», προφανώς εννοούν τον άλλο προεστό Γιαννάκη Στάμου Λογοθέτη, βρίσκεται στα Γιάννενα μαζί με τον Οδυσσέα (Ανδρούτσο), οι οποίοι θα του δώσουν κι άλλες πληροφορίες.

Παρατηρείται ότι οι προεστοί Λιβαδειάς έχουν αρμοδιότητα για περιοχή της Εύβοιας, γεγονός που σημειώνει την ανορθόδοξη οργάνωση, η οποία επικρατεί την εποχή αυτή, και την ανάμειξη των διοικητικών-δικαστικών των περιφερειών (καζάδων ή βιλαετιών) με φορολογικές αρμοδιότητες (μουκατάδων).³⁷³

Το έγγραφο καταλήγει, όπως συνήθως, με τις ευχές των προκρίτων για την μακροζωία του αυθέντη και στη συνέχεια σημειώνονται ο τόπος, ο χρόνος και οι επιστολογράφοι:

«... 1819:Απριλίου: Λιβαδειά

Της υψηλότητος σας

Ταπεινοί σκλάβοι
νικόλαος νάκου
Ιωάννης φίλωνος ...».

371. Γ' Τόμος ΑΑΠ, σελ. 248-250.

372. Η σημερινή Ιστιάια της Εύβοιας, που μάλλον ταυτίζεται με το τσιφλίκι του Α. Πασά «Ξεροχώρι» της περιοχής Λιβαδειάς του καταλόγου Φιλτιά, όπως στο Σπ. Αραβαντινού *Ιστορία*, σελ. 609. Βλ. επίσης Γ' Τόμο ΑΑΠ, σελ. 149.

373. Από το 1809 ο περιηγητής Leake σημειώνει για το Ξηροχώρι ότι «...είναι και αυτό ελευθεροχώρι, υπάγεται στην επαρχία της Λιβαδειάς και είναι υπό τη μερική προστασία της κεντρικής εξουσίας, μολονότι αναγνωρίζει μερικώς την εξουσία του Αλή Πασά, όπως και η Λιβαδειά, και του κάνει ένα δώρο κάθε χρόνο...», όπως Γ' Τόμο ΑΑΠ, σελ. 149.

17. Έγγραφο 1221, 2φ., 36x13, Κωνσταντινούπολη, 9 Οκτωβρίου 1819.³⁷⁴

Είναι αρτζουχάλι ενός Ελμάζ Μέτζε, ο οποίος αναφέρει στον Αλή Πασά για διάφορες υποθέσεις. Μεταξύ των άλλων, ζητάει να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις του Οσμάναγα πρώην «γιουμπρουκσή» και τώρα «καποκεχαγιά» του Βελή Πασά στην Κωνσταντινούπολη. Στο τέλος της επιστολής του ο Ελμάζ Μέτζε ζητά τη βοήθεια του Αλή Πασά για τσιφλίκι, το οποίο είχε αγοράσει πρόσφατα ο Οσμάναγας στη Λιβαδειά.

Το τμήμα του εγγράφου το οποίο σχετίζεται με τη Λιβαδειά είναι το ακόλουθο:

«...Εφένδιμ, ο Οσμάναγας... πάλην μου είπε να κάμετε κερέμι να του στίλεται το μπουγιουρντί προς τους Λιβαδίτες για το τζιφλήκι οπου αγόρασε και να γένη κατά τον ριτζάν του και κατά τον ηφαντέ οπου σας έκαμα τες απερασμένες. Αυτό είναι για τα τεκλήφια του βιλαγετηού και ορισμό σας...».

Είναι εντυπωσιακό να πληροφορείται κανείς μέσα από παρόμοια έγγραφα αρχείου για τον τρόπο που ασκούσε την εξουσία του ο Αλή Πασάς. Όπως στο έγγραφο αυτό, όπου άνθρωπος έμπιστος στον Αλή του δίνει λεπτομέρειες, ακόμα και οικονομικές συναλλαγές τρίτων, οι οποίες όμως για να οριστικοποιηθούν απαιτείται να έχουν την έγκριση του Αλή, προφανώς με κάποιου είδους ανταλλάγματα.

18. Έγγραφο 1284, 2 φ., 23x16, Θήβα, 18 Μαρτίου 1820.³⁷⁵

Είναι γράμμα ενός «Ζούχα σχέση», το οποίο απευθύνεται στον «καπετάν Οδυσσέα» (Σημ. ΠΣ: Ανδρούτσο) στη Λιβαδειά. Πρόκειται για τον απεσταλμένο του Αλή να εισπράξει από τη Θήβα και Εύβοια το «τζελέπικο» σε μετρητά, ενώ οι Θηβαίοι θέλουν να πληρώσουν σε είδος («πράγματα» - κριάργια). Ζητά τη βοήθεια του Οδυσσέα προκειμένου με τους άνδρες του να επιβάλουν την πληρωμή, σύμφωνα και με διαταγή του Αλή Πασά, που αναμένεται να φθάσει. Ο Ζούχα υποδεικνύει στον Οδυσσέα.

Η ερμηνεία όμως, την οποία δίδει ο ιστορικός Βασίλης Παναγιωτό-

374. Γ΄ Τόμος ΑΑΠ, σελ. 302 – 304.

375. Γ΄ Τόμος ΑΑΠ, σελ. 414 – 415.

πουλος για το συγκεκριμένο έγγραφο, είναι ότι περιέχεται στην επιστολή συνθηματική φρασεολογία, η οποία έχει σχέση με την ένοπλη προετοιμασία του Αλή Πασά για να κινηθεί εναντίον του Σουλτάνου. Το σπουδαίο γεγονός όμως για τη Λιβαδειά, είναι ότι ο Οδυσσεάς Ανδρούτσος, αν πράγματι πρόκειται για προετοιμασία ενόπλων, λογίζεται ως σοβαρός υποστηρικτικός παράγων του Αλή.

Η επιστολή έχει ως πανώγραμμα το ακόλουθο:

*«... Τω τιμίω κυρίω κυρ καπετάν Οδυσέα Λειβαδιάς, ευτυχώς
Εις Λειβάδι...».*

Ο επιστολογράφος γράφει στο τέλος με το χέρι:

«...1820: Μαρτίου: 18: Θήβα:

Ο ζούχα σεχης γραφο και σε χερετο...».

19. Έγγραφο 1306, 1 φ., 37x25, Λιβαδειά, 18 Μαΐου 1820.³⁷⁶

Επιστολή των προεστών της Λιβαδειάς Νικόλαου Νάκου και Ιωάννου Φίλωνος, η οποία απευθύνεται στον Α. Πασά. Πληροφορούν τον Αλή ότι έχει ολοκληρωθεί η συγκέντρωση του «μουμπαγιά τζελέπικου» του καζά της Λιβαδειάς, σύμφωνα με το μπουγιουρντή του, όπως θα τον ενημερώσει ο Χρήστος Αλέξης Γοτζιστιάνος, «μεμούρης» αρμόδιος υπάλληλος. Η επιστολή πιστοποιεί κατά τον πιο καθαρό τρόπο τον δεσμό, διοικητικό και οικονομικό, των προεστών της Λιβαδειάς με τον Αλή Πασά, και την υπακοή στις διαταγές του, παρόλο που η Λιβαδειά ανήκει στη βαλιντέ Σουλτάνα.

Η επιστολή τελειώνει με την καταγραφή χρόνου και τόπου και υπογράφεται ιδιοχείρως από τους προεστούς:

«...1820: Μαΐου 18: Λιβ(βαδειά)

*της υψηλότητός σας
ταπεινοί σκλάβοι
νικόλαος νάκου.
Ιωάννης φίλωνος ...».*

376. Ίδιο, σελ. 441.

Επίλογος

Τα 19 έγγραφα τα οποία παρουσιάστηκαν έχουν ιδιαίτερη ιστορική σημασία για τη Λιβαδειά. Περιέχουν σημαντικές πληροφορίες για την ευρύτερη περιοχή, τη Χώρα της Λιβαδειάς, και αναδεικνύουν την κεντρική της θέση στην οθωμανική διοίκηση την περίοδο αυτή, λίγα χρόνια πριν την Επανάσταση του 1821.

Επίσης, τα έγγραφα καταδεικνύουν τις άμεσες σχέσεις των προεστών με τον Αλή Πασά και τις ισορροπίες που αυτοί καταφέρνουν να διατηρούν, χωρίς να υπάρξει έτσι ανάγκη άμεσης επέμβασης του πανίσχυρου Οθωμανού πολέμαρχου στις διοικητικές, οικονομικές, αλλά και αμυντικές λειτουργίες της ευρύτερης περιοχής της Λιβαδειάς.

Πέραν των προαναφερθέντων, από τα έγγραφα προκύπτουν πληροφορίες για τους τοπικούς Οθωμανούς διοικητικούς υπαλλήλους (βοεβόδες κ.λ.π.), για τις σχέσεις τους με το τοπικό στοιχείο και τον τρόπο συνδιοικήσεως ουσιαστικά της Λιβαδειάς.

Η σημαντικότητα των εγγράφων του ΑΑΠ επισημαίνει με ξεκάθαρο τρόπο τον σπουδαίο ρόλο, τον οποίο διαδραμάτιζε η Χώρα της Λιβαδειάς την αντίστοιχη περίοδο, και επίσης τον εξίσου βαρυσήμαντο ρόλο των Λιβαδειτών προεστών στη διοικητική και οικονομική αλυσίδα του Οθωμανικού καθεστώτος.

Γλωσσάρι

Αρτζουχάλι/χαρτζουχάλι: Αναφορά, αίτηση, έκκληση προς ανώτερο.

Βαλής: Τον τίτλο αυτόν έφερε ο Διοικητής μιας γεωγραφικής περιοχής, συνήθως μεγάλης γεωγραφικής περιφέρειας, που αποτελούσε ιδιαίτερο διοικητικό διαμέρισμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το Βιλαέτι.

Βιλαέτι/βιλαγέτι: Διοικητική διαίρεση, περιφέρεια (αργότερα αντιστοιχούσε με τον Καζά).

Βοεβόδας/Βοϊβόδας: Οθωμανός αξιωματούχος που ασκούσε την πολιτική εξουσία και εισέπρατε τους φόρους καζάδων ή βιλαετίων.

Γκιουτζιλέν/Γκιούτζιλα: Με δυσκολία, δύσκολα.

Γιουμπρουκός: Τελώνης.

Καπουκεχαγιάς: Αντιπρόσωπος κάποιας αρχής στην Υψηλή Πύλη.

Καδής/κατής: Δικαστής, ιεροδίκης.

Καζάς: Περιφέρεια δικαιοδοσίας ενός καδή, διοικητική περιφέρεια.

Κιατίπης: Γραμματικός.

Κοτζάμπασης/γκατζάμπασης: Δημογέροντας χριστιανικής κοινότητας.

Μαχλούλικο: Κτήμα αδέσποτο, περιουσία θανόντος ακλήρου.

Μεμούρης: Αρμόδιος υπάλληλος.

Μουτασαρίφης: Διοικητής φρουράς.

Μουμπαγιά: Το αγοράζειν, η αγορά.

(Μ)πετέλι: Αντισήκωμα, εξαγορά υποχρεώσεως.

Μπουγιουρλδί/μπουγιουρντί: Έγγραφο διαταγή, διάταγμα.

Οτζάκι: Εστία, οίκος, κουζίνα, λόχος.

Τζεβαϊρικά: κοσμήματα.

Τζελέπικο: Η υποχρεωτική συγκέντρωση προβάτων σε προκαθορισμένη τιμή για τις ανάγκες τροφοδοσίας της Κωνσταντινούπολης.

Χατζινέ: Νομίσματα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Κατατοπιστικό ιστορικό χρονολόγιο ³⁷⁷

- **18ος αιώνας:** Η πρόσδος του καζά της Λιβαδειάς αφιερώνεται στο Τζαμί του Σκουτάρι, το οποίο είχε ιδρύσει η σύζυγος (σουλτάνα) του σουλτάνου Μεχμέτ Δ΄. Το γεγονός αυτό ευνοεί τη χορήγηση προνομίων στους κατοίκους της περιοχής με συνέπεια την ανάπτυξη του κοινοτικού θεσμού και τη δημιουργία μίας τάξης αρχόντων. Κατά την περίοδο αυτή η πόλη ήταν σε ακμή ως πρωτεύουσα της Βοιωτίας, η “χώρα της Λιβαδειάς”, και σε αυτήν έδρευε ο Έλληνας δημογέροντας, ο οποίος με μερικούς συμβούλους διοικούσε τη χώρα της Λιβαδειάς βάσει του προνομίου, το οποίο απέρρεε από την ιδιότητα της περιοχής να αποτελεί τιμάριο της Βαλιδέ Σουλτάνας.

- **1760:** Γεννιέται ο πρόκριτος της Λιβαδειάς Νικόλαος Νάκος.

- **1770:** Γεννιέται στην Λιβαδειά ο προεστός Ιωάννης Φίλων.

- **1770 – 1780:** Την περίοδο αυτή υπάρχουν μαρτυρίες, οι οποίες ενδέχεται να υποδηλώνουν την ύπαρξη δύο παράλληλων σωμάτων πολιτοφυλακής, τα οποία στηρίζονταν σε διαφορετικό πόλο εξουσίας, την περιφερειακή και την κοινοτική. Τέτοια παράλληλα σώματα μαρτυρούνται και στη Λιβαδειά, όπου υπάρχουν δύο τάξεις αρματολών, μια για τον Αλή και μια για τους δικούς τους, τους Ρωμιούς. Το πόσα τους δίνουν δεν είναι φανερό, το ήξεραν μόνον οι άρχοντες. Στο γεγονός αυτό ίσως να παίζει ρόλο το ότι η Λιβαδειά ήταν βακούφι.

- **1788:** Γεννιούνται στην Λιβαδειά οι αγωνιστές Ιωάννης (Γιαννούλης) Νάκος και ο Π. Γεωργαντάς.

- **1796:** Η φράση ιστορικού κειμένου «...Τούρκον δεν αφήνουν να

377. Επεξεργασία Π. Σταμού από το χρονολόγιο της ιστοσελίδας του Δήμου Λεβαδέων www.livadia.gr.

αγοράσει μουκατάν (μέρος της περιφέρειας για την είσπραξη των φόρων του), *πρότερον άφηναν, τώρα όχι ...»* δείχνει πως, σιγά σίγα, οι άρχοντες της Λιβαδειάς επιβλήθηκαν στους Οθωμανούς.

- **1816:** Ο Αλή Πασάς τοποθετεί στο αρματολίκι της Λιβαδειάς το νεαρό τότε Οδυσσέα Ανδρούτσο, γιό του περίφημου Λιβανίτου Ανδρούτσου, συντρόφου και συμπολεμιστή του Λάμπρου Κατσώνη.

- **1818:** Στις 25 Φεβρουαρίου ο Αλή Πασάς διορίζει βεκίλη του τον Λάμπρο Νάκο σε όλα τα σκαλώματα του μουκατά Λεβαδειάς.

- **1819:** Ο Ιωάννης Στάμου (Λογοθέτης) κατηχείται στα μυστικά της Φιλικής Εταιρείας από τον Αθανάσιο Ζαρείφη.

- **1819:** Στις 15 Μαΐου ο Αλή Πασάς διορίζει κατή στη Λιβαδειά το μουσταφά Ρεσίτ Εφένδη και κοινοποιεί την απόφαση του αυτή στους προεστούς της πόλης Νικολό και Ιωάννη Φίλωνα.

- **1820:** Στις 26 Οκτωβρίου οι κοτζαμπάσπδες του καζά της Λιβαδειάς διορίζουν παντούρη και καπετάνιο στη θέση του Οδυσσέα Ανδρούτσου, ο οποίος έχει πάει στα Γιάννενα να βοηθήσει τον Αλή Πασά στον πόλεμο του εναντίον των δυνάμεων του σουλτάνου, τον Αθανάσιο Διάκο. Την προπαρασκευή της εθνεργασίας στη Λιβαδειά, ο τότε βοεβόδας Καρά-Ισμαήλ αγάς τη θεώρησε έργο του Αλή Πασά. Για το λόγο αυτό ζήτησε από τον Ιουσούφ Πασά της Χαλκίδας, στον οποίο διοικητικά υπάγονταν, τη θανατική καταδίκη του Νικολάου Νάκου, του Ιωάννη Στάμου (Λογοθέτη), του Ιωάννη Φίλωνος, του Εμμανουήλ Σπυρίδωνος και άλλων επίλεκτων της επαρχίας Λιβαδειάς, καθώς επίσης και του διαμένοντα προσωρινά στην πόλη Παναγιώτη Λιδωρίκη, ως πρακτόρων του Αλή Πασά, (που ήδη πολιορκούνταν στα Γιάννενα από τον Χουρσίτ Πασά). Όλοι, εκτός του Παναγιώτη Λιδωρίκη, κατάφεραν να θεωρηθούν αθώοι και να αποφύγουν την θανάτωση. Συγχρόνως επέτυχαν και την αντικατάσταση του βοεβόδα της πόλης από το Χασάν αγά της Θεσσαλονίκης.

Μάιος 2012

Η ΛΙΒΑΔΕΙΑ ΩΣ ΕΞΑΓΩΓΙΚΟ «ΛΙΜΑΝΙ» ΚΑΤΑ ΤΟ 18^ο ΚΑΙ 19^ο ΑΙΩΝΑ

Εισαγωγικά

Ασφαλώς γεννάει απορίες ακόμα και η σκέψη, ότι η Λιβαδειά μπορεί να λειτούργησε ως λιμάνι. Οι γεωγραφικοί όροι, η τοποθεσία, αλλά και οι κανόνες οι οποίοι προσδιορίζουν ένα τόπο να λειτουργεί ως λιμάνι δικαιολογούν απόλυτα την πιο πάνω απορία. Όταν όμως λάβουμε υπόψη τις υπάρχουσες πληροφορίες, από τα αρχεία και την ιστοριογραφία της περιόδου αυτής, μπορεί να τεθεί ένα τέτοιο ζήτημα.

Η Λιβαδειά κατά την ανασκοπούμενη περίοδο ήταν διακριτό οικονομικό και διοικητικό κέντρο, επομένως το ζήτημα αν λειτούργησε και πότε ως λιμάνι αποτελεί ένα σημαντικό ερευνητικό θέμα, για το οποίο γίνεται προσπάθεια να προσεγγίσουμε στα ακόλουθα.

Η κατάσταση στη ναυτιλία και τα λιμάνια της περιοχής

Η υπογραφή της συνθήκης του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή (1774) έδωσε το δικαίωμα στα ελληνικής πλοιοκτησίας πλοία να προστατεύονται φέροντας τη ρωσική σημαία, και από τότε (τελευταίο τρίτο του 18ου αιώνα) δόθηκε μια δυναμική ώθηση, για να αρχίσει η ανάπτυξη της ελληνικής ναυτιλίας. Παρατηρείται τότε μία μεταφορά, ένα πέρασμα, των περισσότερων φορτίων στα ελληνικά πλοία, φορτία τα οποία προηγουμένως μεταφέρονταν από οθωμανικής πλοιοκτησίας πλοία. Οι Έλληνες χτίζουν πλοία, των οποίων αυξάνεται σταδιακά η δυνατότητα μεταφοράς όλο και μεγαλύτερων φορτίων. Τα φορτία μεταφέρονται πλέον και σε μακρινά λιμάνια από τα ελληνικά πλοία, τα οποία διαθέτουν αντίστοιχα ικανό

μέγεθος για τέτοια ταξίδια. Έτσι, ένα μεγάλο μέρος του πλούτου, ο οποίος γεννάται αυτή την περίοδο αποτελεί και την «πρωταρχική κεφαλαιοκρατική συσσώρευση» στο εσωτερικό της Ελλάδος. Τον πλούτο αυτόν διαχειρίζονται Έλληνες караβοκύρηδες και έμποροι, και δημιουργείται κατά κύριο λόγο στις ναυτικές νησιωτικές κοινότητες της σκλαβωμένης Ελλάδος.³⁷⁸ Η δυνατότητα όμως, μεγαλύτερης και ταχύτερης διακινήσεως των προϊόντων, την οποία εξασφαλίζει η ελληνόκτητη ναυτιλία, παρέχει σταδιακά την ευκαιρία εξαγωγής μεγαλύτερων όγκων προϊόντων περιλαμβανομένων εκείνων της χερσαίας Ελλάδας.

Ταυτόχρονα, «...η ναυτιλία ήταν εκείνη που ηγήθηκε σε μια πρώτη κοινωνική εξαλλαγή του ελληνικού χώρου...»,³⁷⁹ ειδικότερα στην τελευταία δεκαετία του 18ου αιώνα και τις δύο πρώτες δεκαετίες του 19ου. Το ναυτιλιακό κεφάλαιο είναι αυτό που θα τροφοδοτήσει αργότερα και τους αγώνες του 1821 σε μεγάλο ποσοστό. Ναυτιλιακό κεφάλαιο, στο οποίο συμμετείχαν έμπειροι ναυτικοί, πλοία και χρήματα νησιωτικών κοινοτήτων.

Στην περιοχή της Μεσογείου, μέχρι τα μέσα του 18ου αιώνα, κυριαρχούν στο μεταφερόμενο δια θαλάσσης εμπόριο οι Άγγλοι και οι Γάλλοι. Ειδικότερα, ο ανταγωνισμός στην ελληνική περιοχή εντάθηκε από τις αρχές ακόμα του 18ου αιώνα με την ίδρυση Γαλλικού προξενείου στην Άρτα.³⁸⁰ Οι Γάλλοι με προξένους στις Δυτικές ακτές της Ελλάδος και οι Άγγλοι με κέντρο την Πάτρα προσπαθούν να πάρουν στα χέρια τους τις θαλάσσιες μεταφορές από τα νησιά του Ιονίου, τα οποία κατείχαν τότε το μεγαλύτερο μέρος της ναυτιλιακής δραστηριότητας με τη βενετσιάνικη σημαία στον μεγαλύτερο αριθμό των πλοίων τους. Οι πρόξενοι των Γάλλων και των Άγγλων, Έλληνες οι περισσότεροι, ενεργούν ως έμποροι και караβοκύριδες συγχρόνως, ενώ τα καθήκοντά τους αυτά τους παρέχουν όλα τα πλεονεκτήματα της προστασίας της χώρας που εκπροσωπούν. Οι επιχειρήσεις αυτές ενεργούσαν με κέρδος 50-100% στις εξαγωγές και περίπου 40% στις εισαγωγές.³⁸¹ Τα κεφάλαι-

378. Τ. Βουρνά, Εισαγωγή στο Φ. Μπωζούρ Πίνακας του εμπορίου της Ελλάδος στην Τουρκοκρατία (1787-1797), Παρίσι 1800, ελληνική έκδοση Αφων Τολίδη, Αθήνα 1974, σελ. 7.

379. Ίδιο.

380. Ν. Στ. Βλασσόπουλου Το ναυτικό του Μεσολογγίου τον 18° αιώνα, 2005, σελ. 17.

381. Ν. Στ. Βλασσόπουλου Το ναυτικό του Μεσολογγίου..., σελ. 18.

λαια τα οποία συγκεντρώνει η ναυτιλία είναι τεράστια, ακόμα και για τα μέτρα της εποχής. Άλλωστε, για τη Λιβαδειά είναι χαρακτηριστικό αυτό που σημειώνει ο Σουηδός περιηγητής Sturtzenbecker το 1784 για τον προεστό της Λιβαδειάς Γιαννάκη Στάμου, ο οποίος έφερε τον Πατριαρχικό τίτλο του Λογοθέτη, και θεωρούνταν ο πλουσιότερος άνθρωπος της Ρούμελης «...ήταν τραπεζίτης και πρόξενος πολλών ξένων δυνάμεων στον κόλπο της Ναυπάκτου...».³⁸²

Οι Α' (1768–1774) και Β' (1787–1792) Ρωσοτουρκικοί όμως πόλεμοι, οι οποίοι είχαν θετική εξέλιξη για τους Ρώσους, εμφανίζουν στην περιοχή τη νέα ανερχόμενη Δύναμη, τη Ρωσία. Ειδικά, μετά όμως τη ρωσική νίκη στον Α' Ρωσοτουρκικό πόλεμο, η πολιτική μεγάλης δυνάμεως της Ρωσίας και η είσοδό της στον διεθνή ανταγωνισμό του μεσογειακού εμπορίου, είχαν εμμέσως ευνοϊκές επιπτώσεις στο ελληνικό εμπόριο και στις δραστηριότητες της ελληνικής ναυτιλίας.³⁸³ Στην πανάρχαια λεκάνη της Μεσογείου αναπτύσσεται την περίοδο αυτή κυρίως ένας εμπορικός ανταγωνισμός μεταξύ καθολικών (Γάλλων) και Ορθόδοξων χριστιανών (Ρώσων), ο οποίος επηρεάζει και τις θαλάσσιες μεταφορές. Η κατάταξη της ελληνικής ναυτιλίας στο πλευρό των ομόδοξων Ρώσων όμως, ευνοεί δυναμικά την ανάπτυξή της. Η προστασία της ρωσικής σημαίας παρέχει τη δυνατότητα στους Έλληνες ναυτικούς να αυξάνουν το μερίδιό τους στα μεταφερόμενα εμπορεύματα.

Η ελληνική ναυτιλία κατά την ανασκοπούμενη περίοδο δραστηριοποιείται στη Μεσόγειο μέχρι και τις ακτές της Πορτογαλίας, ενώ μερικά ελληνικά πλοία έφταναν στο Άμστερνταμ, τη Μεγάλη Βρετανία και την Αμερική.³⁸⁴ Μετά τη συνθήκη του Ιασίου (1792) και τη δημιουργία της Οδησσού (1795), ελληνικά πλοία πλέουν και δραστηριοποιούνται επίσης στο εμπόριο της Μαύρης Θάλασσας (Εύξεινος Πόντος).

Δεν ήταν όμως μόνον η ρωσική σημαία εκείνη που έδωσε την ώθηση στην ελληνική ναυτιλία. Η νέα ανοδική πορεία της ναυτιλίας ξεκίνησε την περίοδο 1720–1730, δηλαδή μετά την συνθήκη *Πασάροβιτς* (1718),³⁸⁵

382. Κ. Σιμόπουλου *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1700-1800*, том. Β', σελ. 455.

383. Β. Κρεμμυδά *Ελληνική Ναυτιλία 1776-1835*, Ιστορικό Αρχείο Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1985, том. Ι, σελ. 21.

384. Ίδιο Β. Κρεμμυδά.

385. *Συνθήκη του Πασάροβιτς*, Εγκυκλοπαίδεια ΔΟΜΗ, Τόμος 23^{ος}, σελ. 288-289

όπου οι Τούρκοι ήταν υποχρεωμένοι να επιτρέπουν την ελεύθερη ναυσιπλοΐα στο Ιόνιο και στον Κορινθιακό κόλπο. Εξάλλου, είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς την εποχή αυτή επακριβώς τα ελληνόκτητα πλοία, τα οποία πλέουν με διάφορες σημαίες στο ιστό τους. Ενδεικτικά, τα Γαλλικά Αρχεία αναφέρονται σε πλοία *grecs et turcs* (ελληνικά και τουρκικά), χωρίς άλλα χαρακτηριστικά.³⁸⁶ Τα ελληνόκτητα πλοία ταξίδευαν την εποχή αυτή με σημαίες, τις οποίες μπορεί να άλλαζαν και κατά τη διάρκεια του ταξιδιού με άλλες σημαίες, οι οποίες αναφέρονται στα ευρωπαϊκά αρχεία ως «τουρκικές», «οθωμανικές», «ελληνικές», «ιονικές», ή και «ρωσικές».³⁸⁷ Κατά την ίδια περίοδο πολλά πλοία ελληνικής ιδιοκτησίας έδειχναν στα ξένα λιμάνια την σημαία *Grecottomana*, η οποία ήταν η σημαία την οποία παραχωρούσε ο Σουλτάνος στα ελληνικά πλοία, τα οποία ταξίδευαν έξω από τα χωρικά ύδατα της Οθωμανικής Επικράτειας, για να ξεχωρίζουν από τα υπόλοιπα μουσουλμανικά σκάφη. Τη σημαία αυτή οι Έλληνες αποκαλούσαν «ραγιάδικη».³⁸⁸

Τα στοιχεία και οι πληροφορίες που έχουμε για τα λιμάνια και την κίνηση των πλοίων σ' αυτά (αφίξεις-αναχωρήσεις, φορτία, όνομα καπετάνιου, σημαία κ.λ.π.), κατά την περίοδο που μελετάται, δυστυχώς δεν είναι αρκετά. Τα αρχεία που θα παρείχαν τις αναγκαίες πληροφορίες είναι πολύ λίγα και προέρχονται κυρίως από Γαλλικά, Αγγλικά και λιγότερο Ελληνικά Αρχεία.

Τα ελληνικά λιμάνια της οθωμανικής κτήσης, στη γεωγραφική περιοχή της Λιβαδειάς, στα οποία υπάρχει την περίοδο αυτή εμπορική δραστηριότητα εισαγωγικού – εξαγωγικού χαρακτήρα είναι τα ακόλουθα:

- Το Μεσολόγγι με δικό του ακμάζοντα εμπορικό στόλο. Ενδεικτικά, κατά αναφορά της 12ης Νοεμβρίου 1764, ο μεσολογγίτικος στόλος αριθμούσε 48 πλοία χωρητικότητας από 70 έως 350 τόννους.³⁸⁹ Είναι τότε ίσως το πρώτο ιστορικό λιμάνι της νεότερης Ελλάδας με συνολικό δυναμικό 10.649 τόννων.³⁹⁰

386. Ίδιο Β. Κρεμμυδά, σελ. 36.

387. Ίδιο, σελ. 37.

388. Ν. Στ. Βλασσόπουλου *Το ναυτικό του Μεσολογγίου...*, σελ. 18-19.

389. Σπ. Γ. Ζάρκου *Το Ναυτικό του Μεσολογγίου κατά τον 18ο αιώνα*, Αθήναι 1973, σελ. 33-35. Στη μελέτη του Ζάρκου περιέχεται αναδημοσιευόμενη μελέτη του Κ.Ν. Σάθα με τίτλο *Ειδήσεις τινές περί εμπορίου και φορολογίας εν Ελλάδι επί Τουρκοκρατίας*. Από τον Σάθα αναφέρονται και τα εδώ παρεχόμενα στοιχεία.

390. Ίδιο Σπ. Γ. Ζάρκου, σελ. 36.

- Το *Ανατολικό (Αιτωλικό)* με 26 πλοία 80-350 τόννων (Νοέμβριος 1764). Οι караβοκύριδες του Αιτωλικού σε αρκετές περιπτώσεις συμμετέχουν και σε μεσολογγίτικα καράβια.
- Το *Γαλαξίδι*, για το οποίο δεν υπάρχουν σημαντικά στατιστικά στοιχεία για την περίοδο αυτή (1764), αλλά φαίνεται ότι μοιραζόταν την ακτοπλοΐα του Κορινθιακού και τις ενδιάμεσες μεταφορές μαζί με το Μεσολόγγι.³⁹¹ Κατά την απογραφή όμως του 1813 εμφανίζει αξιόλογο στόλο 50 πλοίων, συνολικής χωρητικότητας 10.000 τόννων (όταν το ναυτικό του Μεσολογγίου³⁹² δεν διέθεται πλέον αξιόλογη ναυτική δύναμη).³⁹³ Η ναυτιλιακή του ανάπτυξη ξεκινάει ουσιαστικά μετά την απελευθέρωση του Γαλαξιδιού (1829) και κορυφώνεται στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα.
- Η *Ναύπακτος*. Το 1687 οι Βενετοί (Μοροζίνι) μαζί με τους Αυστριακούς τους συμμάχους απέσπασαν τη Ναύπακτο από τους Τούρκους και την παραχώρησαν στους Ενετούς. Ακολούθησε μια δεύτερη μικρή περίοδος Ενετοκρατίας (1687-1701). Το 1701 η Ναύπακτος παραδόθηκε στους Τούρκους σύμφωνα με τη συνθήκη του Κάρλοβιτς και έμεινε σκλαβωμένη μέχρι τον Απρίλιο του 1829. Παρόλα αυτά, κατά την θεωρούμενη περίοδο ανέπτυξε σημαντική ναυτιλιακή κίνηση, κυρίως στον διακομιστικό τομέα, με μεταφορές μέσα στον Κορινθιακό και Πατραϊκό κόλπο.

Μετά την περίοδο η οποία εδώ μελετάται, άρχισε να δημοσιεύεται στη Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος, από τον Δεκέμβριο 1829, η κίνηση των λιμανιών της Ελλάδος. Από τις δημοσιεύσεις αυτές προκύπτει η εικόνα της μεγάλης ανάπτυξης της ναυτιλίας και η αντίστοιχα σημαντική ναυτική και εμπορική δραστηριότητα του νέου Κράτους, κατά τα έτη 1830-1831. Ενδεικτικά, μεταξύ των μεγάλων ναυτιλιακών λιμανιών-κέ-

391. Ίδιο Σπ. Γ. Ζάρκου, σελ. 32.

392. Το Μεσολόγγι από το 1804 αποσπάστηκε από το Πασαλίκι της Εύβοιας και «...υπήχθη υπό τον βάρβαρον ζυγόν του Αλή Πασά...» και κάτω από σκληρή φορολογία οι ναυτικοί και οι έμποροι της θάλασσας αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το επάγγελμα, ως Σπ. Γ. Ζάρκου *Το Ναυτικό του Μεσολογγίου...*, σελ. 39.

393. Ίδιο ό.π. Σπ. Γ. Ζάρκου, σελ. 37. Στο ίδιο σημειώνεται ότι κατά την επίσημη καταγραφή του ελληνικού ναυτικού του 1813 ο συνολικός αριθμός των ελληνικών πλοίων ήταν 615, χωρητικότητας 153.580 τόννων και απασχολούσε 37.526 ναυτικούς. Το ίδιο κατά τον Rouquerville στο *Voyage dans la Grece*, tom. VI, p. 294-297.

ντρων θαλάσσιου εμπορίου, τα λιμάνια, τα οποία αναφέρονται συχνότερα είναι: Σύρου, Αίγινας, Ναυπλίου, Ύδρας, Σπετσών, Πόρου, Πατρών, Νεοκάστρου, Μονεμβασιάς, Μεσολογγίου, Ναυπάκτου, Γαλαξιδίου, Βόνιτσας, Μύτικων, Καλαμακίου, Μεγάρων, Αλμυρού, Κορώνης, Μεθώνης, Κατακόλου, Γλαρέτζας, Σκαλομάτων Πύργου, Βοστίτσας, Μύλων, Κρανιδίου, Τήνου, Σαντορίνης, Μυκόνου, Κέας, Σκοπέλου, Σαλαμίνας, Ίου, Σάμου, Άνδρου, Σίφνου, Μήλου, Ψαρών, Ηλιοδρομίων, Νάξου, Κάσου, Πάτμου (αναφέρονται και λιμάνια νησιών, που δεν ανήκαν στο ελληνικό κράτος τότε, της Σάμου, των Ψαρών, της Κάσου και της Πάτμου).

Παρακολουθώντας τα πλοία τα οποία απέπλεαν από τα αναφερθέντα λιμάνια της δυτικής Ελλάδας, προσδιορίζουμε τα κυριότερα λιμάνια, όπου τα πλοία εκφόρτωναν το φορτίο τους. Έτσι στα τέλη του 18ου με αρχές του 19ου αιώνα, τα κυριότερα λιμάνια εξαγωγής των προϊόντων ήταν: *Η Σενεγάλλια*,³⁹⁴ *η Βενετία*, *το Λιβόρνο*, *η Μάλτα* και *αργότερα η Μασσαλία*.

Η Λιβαδειά ως οικονομική δύναμη

Στο τέλος του 18ου αιώνα η ηπειρωτική Ελλάδα χωρίζεται σε 4 μεγάλα πασαλίκια: Της *Τριπολιτσάς* (που περιλάμβανε ολόκληρο το Μωριά), του *Εγρίπου*, των *Ιωαννίνων* και της *Θεσσαλονίκης*. Του Εγρίπου κάλυπτε την Εύβοια και περιλάμβανε τη Βοιωτία και ένα μέρος της ανατολικής Φωκίδας. Την Αθήνα και τη Λιβαδειά κυβερνούσαν *βοεβόδες*.

Στο μέγιστο τμήμα της ελληνικής επικράτειας η οθωμανική κυριαρχία επέδρασε αρνητικά στην τοπική ανάπτυξη με την καταπιεστική της διοίκηση. Παρόλα αυτά, υπήρξαν και περιοχές που «ευδοκίμησαν». «... Ονομαστότεροι υπήρξαν η των *Ιωαννίνων*, η της *Λεβαδειάς*, η της *Χίου* και οι *πελοποννησιακοί κοινότητες*...» παραδίδει ο Παπαρηγόπουλος.³⁹⁵

Η αναφορά της Λιβαδειάς στην ιστοριογραφία ως ‘ξεχωριστής και αναπτυγμένης περιοχής’ την περίοδο αυτή δεν είναι ασφαλώς τυχαίο

394. Senegallia ή Senegaglia, Σενεγάλλια ήταν αναπτυγμένο λιμάνι της Αδριατικής. Φημιζόταν για την εμποροπανήγυρη, η οποία την αναδείκνυε ως σημαντικό εμπορικό κέντρο. Περισσότερα στο Ο. Κατσιαρδή-Hering *Λησμονημένοι ορίζοντες Ελλήνων εμπόρων. Το πανηγύρι της Senegallia (18ος-αρχές 19ου αιώνα)*, Αθήνα 1989, σελ. 171-175.

395. Κ. Παπαρηγόπουλος *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τομ. Η', σελ. 249.

γεγονός. Αναδεικνύεται και κατέχει σημαντική θέση ως πόλη γενικότερης ισχύος, διοικητικής και οικονομικής, μέσα στο οθωμανικό καθεστώς. Η Λιβαδειά γύρω στα 1770 ήταν η πρωτεύουσα της Ανατολικής Στερεάς και απολάμβανε προνομίων. Ένας σπουδαίος λόγος γι' αυτό το χαρακτηριστικό φαίνεται να είναι η γεωγραφική και τοπογραφική της εικόνα. Κατά τον Μπωζούρ, τον Γάλλο πρόξενο στη Θεσσαλονίκη κατά το τέλος του 18ου αιώνα: «...Η γενική άποψη της περιοχής της Λιβαδειάς είναι γοητευτική με την ποικιλία των λόφων, των κοιλάδων, των λιμνών και των ρυακιών...ως τις ακτές της θάλασσας και οι λόφοι είναι σκεπασμένοι με αρωματικά φυτά...».³⁹⁶ Παρατηρείται εξάλλου, ότι ο Γάλλος διπλωμάτης περιγράφοντας τη Λιβαδειά την οριοθετεί 'μέχρι τη θάλασσα'!

Η Λιβαδειά την περίοδο αυτή εξουσιάζει και ελέγχει ένα μεγάλο μέρος από το εμπόριο και τη διακίνηση των αγαθών. Ιδιαίτερη δυναμική στην ανάπτυξη των δραστηριοτήτων αυτών προσφέρουν οι προσωπικότητες των προεστών, των προκρίτων της εποχής, οι οποίοι είναι από τους πλουσιότερους οικονομικούς παράγοντες της Ρούμελης.

«...Οι Πρόκριτοι της πόλεως ταύτης απετέλουν είδος τι αγαθής αριστοκρατίας, ής προϊστατο είς δημογέρων, όστις επηρειδόμενος επί της κοινής θελήσεως των συμπολιτών ου μόνον τα της κοινότητος διώκει συνετώς, αλλά και κατά πάσης επεμβάσεως του αντιπροσώπου της ξένης κυριαρχίας ισχυρώς επροστάτευε την ιδίαν πατρίδα... Τοιαύτη δε υπήρξεν η ομοφροσύνη των προκρίτων, ώστε ουδ' αυτός ο Αλή πασάς ηδυνήθη να διασειση αυτήν...» επισημαίνει Έλληνας ιστορικός.³⁹⁷ Ονομαστοί για τη δραστηριότητα, τον γενικότερο πρωτοαγωνιστικό τους ρόλο και τη διοικητική ισχύ τους ήσαν οι πρόκριτοι Νάκοι, Φίλωνος, Στάμου, κ.ά.

Ειδικότερα, ο Miller σημειώνει «...Την δε Λεβάδειαν την πρωτεύουσα της Ανατολικής Στερεάς διώκουν οι επιτόπιοι προύχοντες, ων ο πρόεδρος αντιπροσώπευεν την πόλιν ...προς τας τουρκικάς πολιτικές και στρατιωτικές αρχάς...».³⁹⁸

Οι πληροφορίες για το παραγωγικό δυναμικό της ευρύτερης περιο-

396. Φ. Μπωζούρ Πίνακας του εμπορίου της Ελλάδος..., σελ. 87.

397. Κ. Παπαρηγόπουλος Ιστορία..., τομ. Η', σελ. 250.

398. Βλ. Ουίλιαμ Μίλλερ Η Τουρκία καταρρέουσα : ιστορία της οθωμανικής αυτοκρατορίας από του έτους 1801 μέχρι του 1913 , κατά μετάφρασιν Σηυρ. Π. Λάμπρου, Εν Αθήναις 1914, σελ. 41. Αναφορά παρόμοια στο Γ. Τσεβά Η ιστορία των Θηβών και της Βοιωτίας, Αθήναις 1928, σελ. 148.

χής της Λιβαδειάς είναι έμμεσες και προέρχονται κατά κύριο λόγο από τις καταγραφές περιηγητών, σχετικές αναφορές ξένων διπλωματών, λιγοστών αρχείων και από ερανίσματα της σχετικής ιστοριογραφίας.

Ενδεικτικά, από αναφορά του διπλωμάτη Μπωζούρ έρχεται η πληροφορία, ότι στο τέλος του 18ου αι. «...στη βιοτεχνία πρώτη ήταν η Θεσσαλία και ακολουθούσαν η Μακεδονία, Ήπειρος, ο Μωριάς, η Αττική και τέλος η περιοχή της Λιβαδειάς...».³⁹⁹ Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι υπάρχει σημαντική βιοτεχνία στη Λιβαδειά, αλλά ασφαλώς είναι και κέντρο συγκεντρώσεως προϊόντων της ευρύτερης περιοχής. Έτσι, το γεγονός ότι η περιοχή της Λιβαδειάς την περίοδο αυτή συγκρίνεται με τις μείζονες περιοχές της Ελλάδας είναι εξίσου αξιοσημείωτο!

Τα προϊόντα τα οποία παράγονται ή/και διακινούνται στη Λιβαδειά ευρύτερη περιοχή είναι κυρίως: Μετάξι, μαλλί προβάτων, υλικά εξαιρετικής βαφής ριζάρι⁴⁰⁰ (ή αλιζάρι) και κιναβάρη (ή πρινοκόκκι), σιτάρι κ.ά.. Σε μερικά δε από αυτά τα προϊόντα (π.χ. μετάξι, σιτάρι) η Λιβαδειά λειτουργεί ως κέντρο συγκεντρώσεως, συνολικών διαμετακομίσεων και εξαγωγών.

Ειδικά, σε σχέση με το μαλλί της Λιβαδειάς ο Μπωζούρ επισημαίνει ότι «...Το πρόβατο της Λιβαδειάς είναι ωραιότερο από το πρόβατο της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας... Παντού τα κοπάδια βρίσκουν τα καλύτερα χόρτα και το πιο εύκρατο κλίμα...».⁴⁰¹

Σχετικά με τα υλικά βαφής, ριζάρι και κιναβάρη η Λιβαδειά εμφανίζεται ως μεγάλος παραγωγός και εξαγωγέας. Ένα στρέμμα ριζαριού έδινε το χρόνο **4.000** οκάδες, που μετά το στέγνωμα έμεναν **600** οκάδες, με τιμή **30 με 40** παράδες η οκά. Η πώληση του προϊόντος αυτού απέδιδε στη Λιβαδειά περίπου **150** πιάστρα⁴⁰² το χρόνο, το οποίο συγκρινό-

399. Ο Κ. Σιμόπουλος αναφερόμενος στον Μπωζούρ στο *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1700-1800*, τομ. Β', σελ. 691.

400. Βλ. Π. Στάμου «*Ριζάρι, Κινάβαρι, Μαλλί Προβάτων...*» στο <http://www.labroskatsonis.gr> SYNERGASIES/proiontaViotias.htm και εδώ. Επίσης βλ. περισσότερα στο Felix-Beaujour *Tableau du Commerce de la Grece, Forme d' après une annee moyenne, depuis 1787 jusque' en 1797; Paris an VIII*.

401. Ίδιο Φ. Μπωζούρ. Το περισσότερο μαλλί της Λιβαδειάς απορροφούσαν τα εργαστήρια του Πηλίου, που ύφαιναν κάπες, ως Κ. Σιμόπουλος *Ξένοι...*, τομ. Β', σελ. 697.

402. Άσπρο (τούρκικο ασπμένιο), ακσε, ακτές, λεπτό, λιανό άσπρο, osmani την περίοδο αυτή ισούται με 4 παράδες (τούρκικα ασπμένα, μεδίνα, μαίδι, παρασί), ως Ε. Λιάτα *Φλωρία δεκατέσσερα στένουν γρόσια σαράντα*, Αθήνα 1996, σελ. 195 και 219.

μενο ήταν ανάλογο με το εισόδημα του σιταριού. Το Λιβαδεϊτικό ριζάρι χρησιμοποιούσαν, σε μεγάλες ποσότητες, στα εργοστάσια της Γαλλίας, ως υλικό βαφής, γιατί έδινε σταθερό, στερεό και αναλλοίωτο κόκκινο χρώμα.⁴⁰³

Στη Βοιωτία και Φωκίδα (από Δαύλεια έως το Χρυσό) ένα άλλο φυτό το οποίο έδινε μεγάλη κόκκινη βαφή είναι το κινναβάρι. Η περιοχή της Λιβαδειάς έδινε το χρόνο περίπου **6.000** οκάδες, από τις οποίες **2.000** απορροφούσε η ελληνική υφαντουργία και **4.000** εξαγόταν στη Γαλλία (Μασσαλία και από εκεί στην Τυνησία για βαφή των φεσιών) και Ιταλία. Με τιμή περίπου 6-7 πιάστρα, το ετήσιο εισόδημα της Λιβαδειάς έφτανε τα **30.000** πιάστρα.⁴⁰⁴

Τα θαλασσινά ταξίδια - Αναφορές στο «λιμάνι» της Λιβαδειάς (18ος αι.)

Τα πρώτα στοιχεία τα οποία υπάρχουν σχετίζονται με τις θαλασσινές μεταφορές φορτίων με τα πλοία του Μεσολογίου. Τα μεσολογγίτικα πλοία φόρτωναν αγαθά στο Καραβοστάσι, μεταξύ Τουρλίδας και Άη Σώστη, στον Πατραϊκό κόλπο και σε λιμάνια (σκάλες) της Δυτικής Ελλάδας (από τη Σαλαώρα της Ηπείρου, μέχρι τον Αμβρακικό, τον Αστακό, την Κυλλήνη, την Πάτρα, Κορινθιακό μέχρι και τη Μάνη). Υπάρχουν όμως αρκετές αναφορές των καπεταναίων προς τις αρχές της Μάλτας, οι οποίες σημειώνουν ως λιμάνια φορτώσεως την Άρτα, τα Σάλωνα (Άμφισσα) και τη Λιβαδειά.⁴⁰⁵

Αναφέρονται πιο κάτω καταχωρημένα σε αρχεία, ενδεικτικά ταξίδια πλοίων, τα οποία μεταφέρουν φορτία από το «λιμάνι της Λιβαδειάς».

Πρώτη καταγραφή σχετικά με το 'λιμάνι' της Λιβαδειάς εμφανίζεται για πλοίο με προορισμό το Λιβόρνο. Οι πληροφορίες προέρχονται από αρχεία, όπου καταγράφονται 99 ταξίδια 75 μεσολογγίτικων πλοίων στο Λιβόρνο μεταξύ 1757-1777.⁴⁰⁶

1. «...1757. Η ταρτάνα του Θεοχάρη Κουρκουμέλη 'Παναγία της Αγρίλ-

403. Π. Στάμου, όπως πάνω και Κ. Σιμόπουλος Ξένοι..., τομ. Β', σελ. 704.

404. Ίδια.

405. Ν.Στ. Βλασσόπουλου *Το ναυτικό του Μεσολογίου...*, σελ. 60.

406. Ίδιο, σελ.70.

λης' με 88 μπάλες κάπες και 2.300 κιλά σιτάρι από τα Σάλωνα και τη Λιβαδειά σε 23 μέρες ταξίδι...».⁴⁰⁷

Στα αρχεία του Υγειονομείου (Λαζαρέτο)⁴⁰⁸ του Λιβόρνο περιγράφεται λεπτομερέστερα: η ημερομηνία αφίξεως στο Λιβόρνο (9.9.1757), η διαδρομή (Σάλωνα – Λιβαδειά – Λιβόρνο), το φορτίο, όπως επίσης ότι το φορτίο το παράγγειλε και παρέλαβε η φίρμα «Αθανάσιος Ζάχος & Υιοί».⁴⁰⁹

Με αναφορά στο ταξίδι αυτό κρίνεται απαραίτητο να δοθούν μερικές λεπτομέρειες, οι οποίες θα βοηθήσουν περισσότερο στην κατανόηση της λειτουργίας της ναυτιλίας, στις δυσκολίες και σκληρές συνθήκες της εποχής.

Το ταξίδι αναφέρθηκε ότι διήρκεσε 23 μέρες. Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι πραγματευόμαστε τη ναυτιλία στην περίοδο της ιστιοφορίας, όταν δηλαδή η πρόωση των караβιών εξασφαλιζόταν από τη δυνατότητα, (μέγεθος ιστίων-πανιών, δεξιότητα πληρώματος, ένταση/διεύθυνση ανέμου και γενικότερων καιρικών συνθηκών), να δαμαστεί ο άνεμος και να μετατραπεί σε κινητήρια δύναμη για το πλοίο. Επίσης δεν υπήρχαν ναυτιλιακά όργανα και η πορεία των πλοίων, π.χ. προς τα λιμάνια της Μάλτας και του Λιβόρνο, πραγματοποιούνταν «κόστα-κόστα», δηλαδή έπλεαν τα πλοία κοντά στις ακτές και η πλοήγηση γινόταν με αναγνώριση των χαρακτηριστικών οδηγητικών σημείων με «το μάτι», εμπειρικά. «Κρατούσαν τη στεριά δεξιά» πηγαίνοντας και «αριστερά» γυρίζοντας. Αυτό μάκρυνε το ταξίδι περισσότερο. Οι «πρωτάρηδες» σε τέτοια ταξίδια καπετάνιοι ακολουθούσαν κάποιον παλαιότερο ασφαλή τρόπο, «έπλεαν σε κονβόι» ('κονσέρβα'- νποπομπή), μέχρι να μάθουν. Επομένως μπορεί να γίνει αντιληπτό ότι 23 μέρες ταξίδι ήταν ένα συνηθισμένης διάρκειας ταξίδι.

Για παράδειγμα μια συνηθισμένη πορεία ενός τέτοιου ταξιδιού ήταν Κέρκυρα, Οτράντο, Φάρος Μεσσήνας, ή Κάβο Πάσσαρο, ή το ακρωτήρι

407. Ίδιο.

408. Όλα τα πλοία κατά τον κατάπλου ήσαν υποχρεωμένα να αναφέρουν στο Λαζαρέτο στοιχεία (προέλευση, σημαία, φορτία, όνομα καπετάνιου, πλήρωμα κ.λπ.) και στη συνέχεια να μείνουν αγκυροβλημένα για μεγάλο διάστημα, ώστε να εκδηλωθεί κάποια μεταδοτική νόσος, αν υπήρχε. Ήταν η περίφημη Καραντίνα (από το '40' μέρες που διαρκούσε στην περίοδο της πανούκλας).

409. ASF, Ufficiali di Sanita, Negozi, F. 393 – 396, όπως στο Δ. Βλάχη *Το Φιορίνι, το Σιτάρι και η Οδός του Κήπου 1750-1868*, Θεμέλιο, Αθήνα 2000, σελ. 81.

Εικ. 118. «Ταρτάνα»,
εμπορικό ιστιοφόρο εποχής

Σπαρτιβέντο της Σικελίας.⁴¹⁰ Ταρτάνα ήταν τύπος ιστιοφόρου πλοίου με όμορφες γραμμές, σχετικά μικρό, ευκίνητο και ταχύπλοο, το οποίο μπορούσε να εισπλέει ακόμα και σε μικρά σχετικά λιμάνια (σκάλες). Είχε πίσω (πρύμα) ένα τριγωνικό ιστίο (λατίι) και μπρος (πλώρα) φλώκο. Για μετζάνες (μεσαία) είχε ένα ή δύο τετράγωνα ιστία. Ήταν ο βασικότερος τύπος πλοίου στο μεσολογγίτικο ναυτικό αυτήν την περίοδο και η

χωρητικότητα των πλοίων αυτών κυμαίνονταν από 55 μέχρι 95 τόννους, είχαν δε πλήρωμα 12 με 15 άνδρες.⁴¹¹

Η εικόνα μέτρων βάρους και τιμών ανά μονάδα ήταν, ενδεικτικά,⁴¹² για την εποχή: Ένα σακί περιείχε 56 κιλά, μία οκά είχε 1,28 κιλά και ένα κοιλό Κωνσταντινουπόλεως είχε 30 κιλά. Η μπάλα ήταν μονάδα βάρους/όγκου φορτίου, της οποίας το βάρος ποικίλει, π.χ. 1 μπάλα βαμβάκι = 100 οκάδες, με τιμή προς 36 άσπρα η οκά. 1 μπάλα λαγοτόμαρα = 60 οκάδες, 1 μπάλα μαλλί = 100 οκάδες, με τιμή 24 άσπρα η οκά (Θεσσαλονίκη) και έφτανε τα 42 άσπρα στη Γαλλία. Οι τιμές του σιταριού ήταν 47 παράδες το κοιλό στη Θεσσαλονίκη και 57 στη Γαλλία. Το μετάξι είχε 18 άσπρα η οκά.

Σημειώνεται επίσης ότι η Λιβαδειά και η ευρύτερη περιοχή της (Θήβα-Αθήνα) το 1758 είναι η δεύτερη μεγαλύτερη κρατική αγορά σιτηρών στην Ελλάδα με 120.000 κοιλιά Κωνσταντινουπόλεως, με πρώτη την περιοχή Σερρών-Ορφανού με 150.000 κοιλιά, επί συνόλου 580.000 της Ελλάδας.⁴¹³

2. «...1760. Η ταρτάνα του Ματθαίου Τρικούπη 'Παναγία Μεγασπήλαιο' με 1.500 σακιά σιτάρι και 16 μπάλες μετάξι από τη Λιβαδειά...».⁴¹⁴

410. Ν. Στ. Βλασσόπουλου *Το ναυτικό του Μεσολογγίου...*, σελ. 61.

411. Ίδιο Ν. Στ. Βλασσόπουλου, σελ. 87-88.

412. Οι τιμές που δίδονται εδώ προέρχονται από επεξεργασία στοιχείων, τα οποία ελήφθησαν από το Ν. Σβορώνος *Το εμπόριο της Θεσσαλονίκης το 18ο αιώνα*, Θεμέλιο 1996.

413. Ίδιο Ν. Σβορώνος, σελ. 77.

414. Ίδιο, σελ. 71.

Είναι χαρακτηριστικό ότι το μεσολογγίτικο πλοίο 'Παναγία Μεγασπήλαιο' εκτελεί παραγγελία και μεταφορά προϊόντων μόνον από το «λιμάνι» της Λιβαδειάς, χωρίς να αναφέρεται διάρκεια ταξιδιού. Επίσης, επισημαίνονται στην αναφορά του φορτίου του πλοίου τα κύρια προϊόντα, τα οποία εξάγονται από το «λιμάνι» της Λιβαδειάς, δηλαδή σιτάρι και μετάξι!

3. «...1760. Η ταρτάνα του Χριστόφορου Κανόπουλου 'Παναγία του Βαρνέσση' με 57 μυλλιάρια βελανίδια,⁴¹⁵ 52 μπάλες μαλλί, 100 σάκους φάβα, 525 σακιά σιτάρι, 14 μπάλες σφουγγάρια και 400 μπάλες κερι από τη Λιβαδειά και Μεσολόγγι...».⁴¹⁶

Από το ποικίλο φορτίο του πλοίου αυτού θα πρέπει ίσως να διακριθούν το μαλλί και το σιτάρι, τα οποία πιθανώς είναι αυτά που προέρχονται από τη Λιβαδειά, σύμφωνα με όσα έχουν αναφερθεί στα προηγούμενα. Δεν αναφέρεται η διάρκεια του ταξιδιού.

Η έλλειψη των στοιχείων και πληροφοριών για τα πλοία και το είδος του φορτίου, τα οποία μεταφέρονται από τη Λιβαδειά στο Λιβόρνο κατά την περίοδο αυτή, συμπληρώνεται από ένα ενδεικτικό πίνακα, ο οποίος αναφέρει την προέλευση των 40 μεσολογγίτικων πλοίων, που μετέφεραν προϊόντα στο Λιβόρνο κατά το 1760 από λιμάνια της Δυτικής Ελλάδος.⁴¹⁷

Πίνακας λιμένων προέλευσης φορτίου μεταφοράς στο Λιβόρνο το 1760

Μεσολόγγι	9	σκάφη	Άρτα	2	σκάφη
Αιγαίο	9	-"	Πάργα	2	-"
Ιόνια νησιά	4	-"	Πάτρα	2	-"
Λιβαδειά	4	-"	Καντίλα	1	σκάφος
Γλαρέντζα	3	-"	Πρέβεζα	1	-"
Αστακός	3	-"			

415. 1 migliaium – μυλλιάριο = 1.000 ενετικές λίτρες, 1 ενετική λίτρα = 0,477 χιλιόγραμμα. Βλ. Ν. Στ. Βλασσόπουλου *Το ναυτικό του Μεσολογγίου...*, σελ. 82.

416. Ίδιο Ν. Στ. Βλασσόπουλου, σελ. 72.

417. Ίδιο, σελ. 79.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα αυτό, το λιμάνι της Λιβαδειάς είναι δεύτερο σε αριθμό πλοίων-όγκο φορτίων, συναγωνιζόμενο τα Ιόνια νησιά.

4. «1767». Στις 11 Νοεμβρίου 1767 εκτελείται δρομολόγιο πλοίου: «Λιβαδειά-Πάτρα-Κορώνη-Reggio-Pia di Grotta-Baja-Λιβόρνο» με φορτίο σιτάρι και φάβα. Το ταξίδι συντόνισε και ήταν και παραλήπτης του στο Λιβόρνο ο έμπορος Ιωάννης Λάμπρος.⁴¹⁸ Και για το πλοίο αυτό πρέπει να υποθέσουμε ότι ξεκίνησε από το «λιμάνι» της Λιβαδειάς την μακρά του διαδρομή μεταφέροντας από εκεί σιτάρι, δεδομένου ότι φάβα δεν παρήγαγε η περιοχή της Λιβαδειάς. Προφανώς η φάβα είχε προσκομιστεί από στεριανή περιοχή για εξαγωγή από αυτό το «λιμάνι».

Τα πιο πάνω στοιχεία, ελλείψει περισσοτέρων, μπορεί να είναι ενδεικτικά, αναφέρονται ωστόσο καθαρά στο «λιμάνι» της Λιβαδειάς. Όπως δε αναφέρει και η Βλάμη με μεγάλη σαφήνεια «...*Ακόμη και στις περιπτώσεις που τόπος προέλευσης των πλοίων ήταν το Μεσολόγγι, η διαδρομή Μεσολόγγι-Λιβόρνο περιελάμβανε στάσεις στην Άρτα, στα Σάλωνα, στη Λιβαδειά, στο Λουτράκι, στην Πρέβεζα και στη συνέχεια σε νησιά του Ιονίου...*».⁴¹⁹

Επομένως, ακόμα περισσότερα φορτία ξεκινούσαν από το «λιμάνι» της Λιβαδειάς, για τα οποία δεν έχουν βρεθεί λεπτομερείς πληροφορίες. Το χαρακτηριστικό όμως όλων των αναφορών των αρχείων και της ιστοριογραφίας, όπως έχει σημειωθεί μέχρι εδώ, αναφέρονται στο «λιμάνι» της Λιβαδειάς και όχι σε άλλο τοπωνύμιο της περιοχής της!

Πρόσφατα όμως, φίλος ιστορικός⁴²⁰ της Κεφαλονιάς, μας απεκάλυψε με εργασία του ότι ακόμα και Κεφαλονίτικα πλοία επισκέφτονταν το λιμάνι της «Λιβαδειάς» για προμήθεια σιτηρών κατά το 1769. Αναφέρει ο μελετητής σχετική διήγηση ναυτικών της Κεφαλονιάς από συμβάν στην περιοχή: «... *Είχα μαρκάρει, καθώς ξέρετε, στο καΐκι του συντοπίτη*

418. Μεγαλέμπορος την εποχή αυτή εγκατεστημένος στο Λιβόρνο, αλλά αγνώστου καταγωγής, παρόλο που το όνομα Λάμπρου απαντάται στη Λιβαδειά. Την επιχείρηση συνέχισε αργότερα ο γιός του Γεώργιος στο ASF, Ufficiali di Sanita, Negozi, F. 424-427. Περισσότερα στο Δ. Βλάμη *Το Φιορίνι...*, σελ. 86.

419. Δ. Βλάμη *Το Φιορίνι...*, σελ. 93.

420. Ιστορικό Αρχείο Κεφαλονιάς, ΓΑΚ, Prove di fortuna, φακ. 143, υποφ. γ'(1769) στο Νίκος Γ. Μοσχονάς *Ένοπλη ληστεία σε κεφαλονίτικο καΐκι στον Κορινθιακό, δημοσίευση: «Η Κεφαλονίτικη Πρόδος»*, περίοδος Β', τεύχ. 21 (Ιανουάριος-Μάρτιος 2017), σσ. 27-29, επίσης στο βιβλίο ίδιου «*Στα νερά της Μεσογείου*», εκδοση ΛΟΓΟΤΥΠΟ, 2020, σελ. 105, 218-219.

μας του Γιώργου Μεσάρη, τριανταπέντε χρονώ αλλά έμπειρου караβοκύρη, και είχαμε πάρει μαζί μας σ' εκείνο το ταξίδι δύο συνεταιίρους εμπόρους τον σιορ Αντρέα Μυλωνά εικοσιπέντε χρονώ και τον σιορ Σπύρο Βεργωτή δύο χρόνια μεγαλύτερο, που θέλανε να τους πάμε στη Λειβαδιά με σκοπό να πάρουμε στάρι. Αλλά εκεί βρήκανε ανεβασμένες τις τιμές και αποφασίσανε να πάμε σε άλλο ρουμελιώτικο λιμάνι μήπως βρισκανε να πάρουν από εκεί στάρι ή τυριά ...». Είναι σημαντικό να αναφερθεί στο σημείο αυτό, ότι για πρώτη φορά στην ερευνά μας, εντοπίσαμε ονομασία τοπου (π.χ. Άσπρα Σπίτια) ως «σκάλα Λιβαδειάς»! Ταυτοχρόνως όμως, βρέθηκε σπουδαία αναφορά για τα Άσπρα Σπίτια τόσο παλαιά, του 1769!

Σε βιβλίο του ίδιου ιστορικού Νίκου Μοσχονά, σε έγγραφο του 1724, επίσης των ΓΑΚ Κεφαλονιάς αναφέρεται⁴²¹ «...Είχανε φύγει από το λιμάνι του Λεπάντο (Σημ. ΠΣ: Ναυπάκτου) στις 3 το απόγιομα με το καίκι φορτωμένο με ρεβύθια που τα είχανε φορτώσει στη Σκάλα της Λεβαδειάς στον κόλπο του Λεπάντο...». Όπως αναφέρει ο καπετάνιος, ο οποίος καταθέτει σχετικά στο Μεσολόγγι στις 29 Νοεμβρίου 1724, για συμβαν «*Ναυάγιο στις Σκρόφες*». Δηλαδή, μέσα στον κόλπο της Ναυπάκτου υπάρχει λιμενική ευκολία – Σκάλα – της Λιβαδειάς! Αν αυτό συνδυαστεί με την ύπαρξη τράπεζας του μεγάλου οικονομικού παράγοντα και προεστού της Λιβαδειάς Γιαννάκη Στάμου⁴²² επιβεβαιώνεται και από τα τεκμήρια αυτά η προβολή της Λιβαδειάς ως λιμένα της ευρύτερης περιοχής της σημερινής Στερεάς Ελλάδος.

Τεκμήρια του «λιμανιού» της Λιβαδειάς στα αρχεία του Αλή Πασά (19ος αι.)

Σε πρόσφατη έκδοση των Αρχείων Αλή Πασά (ΑΑΠ) από τον ομότιμο Διευθυντή Ερευνών Δρ Β. Παναγιωτόπουλο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (ΕΙΕ),⁴²³ στο τετράτομο έργο της έκδοσης του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών του ΕΙΕ ο Β. Παναγιωτόπουλος και οι συνεργάτες

421. Ν. Μοσχονάς «Στα νερά...», σελ. 17 και Ιστορικό Αρχείο Κεφαλονιάς, Βενετική Διοίκηση Φρουρίου Άσου Φακ. 111, Prove di fortuna, υποφ. Α΄ Υπόθεση Βασίλη Φερεντίνου (1724), φύλλα 3, σελ. βιβλίου 208.

422. Βλ. στη σχετική εργασία εδώ.

423. ΑΘΗΝΑ 2007 – 2009.

του Δρ Δημήτρης Δημητρόπουλος και Δρ Παναγιώτης Μιχαηλάρης, παρέδωσαν στη δημοσιότητα το Αρχείο Αλή Πασά, της Συλλογής Ι. Χώτζη της Γενναδείου Βιβλιοθήκης της Αμερικανικής Σχολής Αθηνών.

Επεξεργαζόμενοι το ΑΑΠ εντοπίσαμε έγγραφα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Λιβαδειά γενικότερα, αλλά και για το ερευνώμενο ζήτημα ειδικότερα.

Οι πληροφορίες σχετικά με τη χρήση της Λιβαδειάς ως «λιμάνι» ανάγονται στις αρχές του 19ου αιώνα. Παρατίθενται με χρονολογική σειρά τα έγγραφα και οι σχετικές πληροφορίες.

1. Έγγραφο αρ.71, φ. 1, 37x24, Λιβαδειά, 23 Φεβρουαρίου 1801 ⁴²⁴

Πρόκειται για αρτζουχάλι (επιστολή) ενός «Αμπτή» προς τον Α. Πασά, με το οποίο ζητάει επιβεβαίωση εντολής, που του έχει διαβιβαστεί από τον βοεβόδα της Λιβαδειάς Οσουμάν μπέν, που όμως απουσιάζει, αλλά και των «κοτζαμπάσηδων» της Λιβαδειάς, για να φορτώσει από τη Λιβαδειά «...στάρι φορτώματα εξακόσια πενήντα...».

Ο Αμπτής, εξηγεί στην επιστολή ότι οι «οι σκλάβοι κοτσαμπάσηδες» του μεταβίβασαν εντολή του απουσιάζοντα «βοεβόνδα της Λιβαδίας» και του είπαν ότι, αν δεν έδωσε εντολή ο Α. Πασάς να μείνουν στη Λιβαδειά τα 350 φορτώματα στάρι, μπορούν να τα φορτώσουν σε καΐκι και να τα στείλουν. Προσθέτει δε ο Αμπτής ότι έχει έτοιμα τα πλοία, με στάρι που φόρτωσε στα Σάλωνα και στη Λιβαδειά και περιμένει 2-3 μέρες μόλις υπάρξουν οι κατάλληλες καιρικές συνθήκες να είναι έτοιμος (προφανώς να αποπλεύσει).

Από όσα έχουν αναφερθεί μέχρι εδώ, μπορεί κανείς να εικάσει ότι ο Αμπτής, όταν αναφέρεται σε μεταφορά του σιταριού 'δια θαλάσσης', είναι σφόδρα πιθανό να εννοεί τη διακίνηση του σιταριού από το «λιμάνι» της Λιβαδειάς. Ο ισχυρισμός μπορεί να στηριχθεί στη λειτουργία της Λιβαδειάς ως «λιμανιού» στο άμεσο παρελθόν και στη διακίνηση του σιταριού, που ήταν από τα κύρια εξαγώγιμα προϊόντα του ίδιου λιμανιού.

2. Έγγραφο αρ. 103, φ.1, 28x20, Πάτρα, 19 Σεπτεμβρίου 1801 ⁴²⁵

Πρόκειται για γράμμα προς άγνωστο παραλήπτη, αλλά που από τα

424. ΑΑΠ, σελίδα 118 Α' τόμου.

425. ΑΑΠ, σελίδα 188 Α' τόμου.

περιγραφόμενα φαίνεται να στέλνεται προς κάποιο γραμματικό του Αλή Πασά στα Γιάννενα. Το υπογράφει ο Κωσταντίνος Δερμάνος. Ο Δερμάνος έχει αποσταλεί στην Πάτρα από τον Αλή για να αγοράσει μολύβι από εγγλέζικο καράβι. Το σημαντικό που αναφέρει ο Δερμάνος στην επιστολή του είναι ότι γίνεται λόγος για κάποιο «ιμπεριάλικο» καράβι, το οποίο φόρτωνε σιτάρι σε όρμο της Λιβαδειάς, που όμως για να μην κατασχεθεί διέφυγε χωρίς να αποσώσει το φόρτωμα του σιταριού. Το έγγραφο για το θέμα αυτό αναφέρει επί λέξει «...μου επαραπονέφθηκαν και διά το ιμπεριάλικο καράβι οπού εφόρτονε εις την Ληβαδιά οπού εκυνηγήθη να τζακοθή και έφυγε μισοφορτομένο και ήρθε εδώ, λέγοντάς μου ότι το έχομεν δια Μάλλταν οπού είναι τόπος εγγλέζικος...». Το πιθανότερο, πρόκειται για πλοίο με ρωσική σημαία,⁴²⁶ το οποίο φόρτωνε παράνομα σιτάρι στη Λιβαδειά. Επίσης σημαντικό είναι ότι επιβεβαιώνεται και στο έγγραφο αυτό, ότι ένα από τα προϊόντα που εξαγόταν τότε από τη Λιβαδειά ήταν το σιτάρι.

Επίλογος

Παρουσιάστηκαν στοιχεία και πληροφορίες, και έγινε προσπάθεια να διευκρινιστεί το ζήτημα αν η Λιβαδειά λειτούργησε και ως «λιμάνι» στο τελευταίο μέρος του 18ου με αρχές του 19ου αιώνα.

Όλα τα στοιχεία προέρχονται από διάφορα αρχεία και τη σχετική ιστοριογραφία. Ομολογουμένως, οι χρησιμοποιηθείσες πηγές δεν αποτελούν μία μεγάλη βάση δεδομένων, ώστε να τεκμηριωθεί ένα ασφαλές επιστημονικό συμπέρασμα, το οποίο θα προσδιόριζε επακριβώς την έννοια της λειτουργίας της Λιβαδειάς ως λιμάνι. Όπως όμως φαίνεται, σε όσα τεκμήρια παρουσιάστηκαν, πουθενά δεν γίνεται λόγος για κάποιο συγκεκριμένο όρμο, μικρό λιμάνι, σκάλα ή κύριο λιμάνι της περιοχής της Λιβαδειάς ή της ευρύτερης περιοχής της Ρούμελης. Πάντοτε όμως, αναφέρεται, ακόμα και στα ξένα αρχεία, η Λιβαδειά ως το λιμάνι φόρτωσης ή προέλευσης του φορτίου.

426. Ίσως ελληνικής πλοικτησίας με σημαία ευκαιρίας τη ρωσική.

Εικ. 119. Χάρτης του 1694 Cluver που απεικονίζει ολόκληρη σχεδόν τη μετέπειτα Στερεά Ελλάδα και Εύβοια με το όνομα LIVADIA. Επομένως, όλα τα αντίστοιχα λιμάνια ήσαν (ή μπορούσαν να καταγράφονται και ως) λιμάνια της Λιβαδειάς!⁴²⁷

Εικ. 120. Χάρτης 1789 (Franz Johann Josef), ο οποίος ονομάζει την αργότερα Στερεά Ελλάδα, LIVADIEN

427. Έχουμε εντοπίσει περισσότερους από 30 χάρτες 16ου – 18ου αιώνων, στους οποίους ολόκληρη η αργότερα γεωγραφικά προσδιοριζόμενη ως Στερεά Ελλάδα, ονομαζόταν LIVADIA – Λιβαδειά!

Εικ. 121. La ville de Lepante est la capitale de Livadie, η πόλη της Ναυπάκτου είναι η πρωτεύουσα της Λιβαδειάς.⁴²⁸

Γεωγραφικά, η Λιβαδειά βρισκόταν και παραμένει μία πόλη της στεριάς. Δεν είχε ποτέ άμεση επαφή/γεινίαση η πόλη με τη θάλασσα. Είναι δυνατόν όμως, να χρησίμευαν οι καλά προστατευμένοι όρμοι του Αγίου Νικολάου και της Αντίκυρας, ως σκάλες για την μεταφορά των φορτίων της στεριάς, από το οικονομικό κέντρο της πόλης της Λιβαδειάς όπου συγκεντρώνονταν, για την προώθησή τους στους παρά πέρα θαλάσσιους δρόμους.

Στην ευρύτερη περιοχή υπήρχαν φυσικά λιμάνια, όπως της Ιτέας (Σκάλα Σαλώνων), του Γαλαξιδιού και πιο πέρα του Μεσολογγίου και της Ναυπάκτου. Η Ναύπακτος όμως, λογιζόταν τότε ως πρωτεύουσα της Λιβαδειάς, όπως φαίνεται και στην σχετική χαλκογραφία. Επομένως, και ως λιμάνι η Λιβαδειά μπορούσε να είναι λιμάνι της ευρύτερης περιοχής της Λιβαδειάς.

428. Χαλκογραφία στο <http://hdl.handle.net/10442/01/163042>, στον Πανδέκτη του Ε.Ι.Ε.

Εικ. 122. Χαλκογραφία Κάστρο Λιβαδειάς 1846, «μακράν θαλάσσης».

Αν αφαιρεθεί το Μεσολόγγι, ως αναπτυγμένο λιμάνι την εποχή αυτή, το οποίο επικοινωνούσε όπως αποδείχτηκε με το εμπόριο της Λιβαδειάς, πιθανώς οι ενδιάμεσες μεταφορτώσεις από τα λιμάνια αυτά να προσέδιδαν στη Λιβαδειά, λόγω εξουσιαστικής λειτουργίας και επιρροής, τον όρο «λιμανιού φόρτωσης/προέλευσης» και έτσι η Λιβαδειά να καταγράφονταν ως «λιμάνι» προέλευσης.

Επομένως, παραμένει πολύ σημαντικό για την ιστορική εξέλιξη της Λιβαδειάς το γεγονός, ότι κατά την περίοδο που ερευνήθηκε, «λειτουργήσε» και επίσημα καταγράφηκε στην οικονομική ιστορία και ειδικότερα την ιστορία της ναυτιλίας ως «λιμάνι» και μάλιστα ως ένα από τα διακρινόμενα εξαγωγικά λιμάνια της περιόδου αυτής!

Η ΛΙΒΑΔΕΙΑ ΣΤΟΥΣ ΧΑΡΤΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 16^ο ΜΕΧΡΙ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ

Αν θεωρηθεί ότι μέσα από τους χάρτες προκύπτει διαχρονικά «...η διάθεση μιας συνολικής ερμηνευτικής περιγραφής του κόσμου, της δημιουργίας, του παρελθόντος και του παρόντος του, και αποτελεί μια σταθερή έκφραση και συνιστώσα του πολιτισμού σε όλες τις ιστορικές περιπτώσεις...»,⁴²⁹ τότε το γεγονός του ορισμού στους χάρτες μιας ευρύτερης περιοχής με την ένδειξη «Λιβαδειά, LIVADIA, Livadia, LIVADIEN», για μια μακρά μάλιστα περίοδο, αποτελεί ίσως αντικειμενικό κριτήριο, το οποίο επιτρέπει να τοποθετηθεί η Λιβαδειά στους χάρτες αυτούς ως ένα πρωταγωνιστικό κέντρο του χαρτογραφούμενου κόσμου αυτής της περιόδου.

Η σημαντικότητα της Λιβαδειάς κατά την περίοδο του 16^{ου} μέχρι και τα μέσα του 19ου αιώνα, με κριτήριο την οικονομική και διοικητική θέση της στην υπόδουλη Ελλάδα, την ανάδειξε ακόμα και σε 'εξαγωγικό λιμάνι', σύμφωνα και με τα εκτεθέντα στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Αν όμως δημιουργούνται στον αναγνώστη ερωτηματικά και επιφυλάξεις, σε σχέση με τη λειτουργία της Λιβαδειάς ως λιμάνι και μάλιστα εξαγωγικής λειτουργίας, η τεκμηρίωση της σημαντικότητας αυτής της πόλης αποδεικνύεται και με έναν αδιάψευστο μάρτυρα: Τους χάρτες της περιόδου αυτής, οι οποίοι εντοπίζονται και προβάλλουν την Λιβαδειά, όχι ως πόλη, αλλά ως ολόκληρη γεωγραφική περιοχή, ως σημαντικό κέντρο οικονομικό και διοικητικό.

429. Γ. Τόλιας *Ιστορία της χαρτογραφίας του ελληνικού χώρου 1420-1800*, Χάρτες της Συλλογής Μαργαρίτας Σαμούρα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 2008, σελ. 73.

Σύμφωνα λοιπόν με χάρτες, οι οποίοι έχουν καταρτισθεί κατά την ανασκοπούμενη περίοδο, με τον όρο «**Λιβαδειά**» προσδιοριζόταν ολόκληρη η περιοχή, η οποία σήμερα θα αποτελούσε μια περιοχή σχεδόν όπως εκείνη που ορίζεται ως Στερεά Ελλάδα.

Στην προσπάθειά μας να ανακαλύψουμε ένα σοβαρό επιχείρημα, το οποίο να δικαιολογεί τη Λιβαδειά ως εξαγωγικό λιμάνι,⁴³⁰ χρησιμοποιήσαμε ως εργαλείο και τους χάρτες. Αναζητήσαμε στις ακτές που περιέβρεχαν την περιοχή της Λιβαδειάς, τους κυριότερους όρμους, οι οποίοι θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως λιμένες κατά την περίοδο από τον 16^ο μέχρι τον 19^ο αιώνα. Τα αποτελέσματα ήταν εκπληκτικά. Ως περιοχή «**Λιβαδειάς**» εμφανιζόταν μια πολύ μεγάλη γεωγραφική περιοχή, η οποία δυτικά ξεκινούσε από τις ηπειρωτικές ακτές του ελληνικού χώρου, απέναντι από τα νησιά του Ιονίου Πελάγους, και οριζόταν μέχρι ανατολικά τις ακτές απέναντι από την Εύβοια (Negreponde). Θα μπορούσαν επομένως να λειτουργούν ως λιμένες Λιβαδειάς ένας μεγάλος αριθμός λιμανιών, μικρών και μεγάλων, φυσικών ή τεχνητών, από τα οποία μπορούσαν να φορτώνονται αγαθά, από την «**Λιβαδείτικη**» παραγωγή ή εκείνα που έφθαναν για φόρτωση στο όποιο «**λιμάνι της Λιβαδειάς**» για εξαγωγή. Επίσης, είναι πλέον γνωστό ότι οι ιστορικές μαρτυρίες προβάλλουν ως γεγονός, ότι ο οικονομικός έλεγχος της «**Λιβαδειάς**» βρισκόταν στα χέρια των προκρίτων της πόλης της Λιβαδειάς, όπως ήταν π.χ. οι οικογένειες Στάμου Λογοθέτη, Φίλωνος, Νάκου κ.ά..

Σύμφωνα λοιπόν με 21 γεωγραφικούς χάρτες, άτλαντες και ναυτικούς χάρτες, τους οποίους έχομε εντοπίσει στη Συλλογή Σαμούρκα⁴³¹ και επί πλέον σε σημαντικό αριθμό χαρτών άλλων εκδόσεων, η Λιβαδειά παρουσιάζεται να προσδιορίζει μια τεράστια γεωγραφική περιοχή. Ως «*Livadia, Liuadia, Livadien, Λιβαδειά*», άλλοτε εμφανιζόταν περιοχή όμοια με εκείνη που σήμερα προσδιορίζεται ως Στερεά Ελλάδα και άλλοτε την ίδια περιοχή η Λιβαδειά μοιραζόταν με την «*Achaia, Αχαΐα*»,⁴³² όπως προσδιοριζόταν η περιοχή, η οποία σήμερα θα κάλυπτε τη μείζονα

430. Βλ. αντίστοιχη εργασία ό.π. στο παρόν.

431. Γ. Τόλιας *Ιστορία της χαρτογραφίας...*

432. Γ. Τόλιας *Ιστορία της χαρτογραφίας...*, σελ. 142, χάρτης της Νεότερης Ελλάδας του Gerardus Mercator, 1589. Η εσωτερική διαίρεση της Ελλάδας περιλαμβάνει τις περιοχές Albania, Macedonia, Romania, Epirus, **Liudia**, Achaia και Morea.

Αττική. Στη δεύτερη περίπτωση η Λιβαδειά κατείχε ολόκληρο το κεντρικό και δυτικό τμήμα της περιοχής.

Η αναφορά και ο προσδιορισμός μιας τόσο μεγάλης γεωγραφικής περιοχής ως LIVADIA, ή LIVADIA REG⁴³³– ΛΙΒΑΔΕΙΑ, ή ΠΕΡΙΟΧΗ ΛΙΒΑΔΕΙΑΣ, για τόσο μεγάλη χρονική περίοδο, δηλαδή από τον 16ο μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα, κατατάσσει την Λιβαδειά ως μια πολύ σημαντική περιοχή μεταξύ των βασικών γνωστών γεωγραφικών περιφερειών του τότε ελληνικού χώρου, όπως ήταν η Μακεδονία, Ήπειρος, Θεσσαλία, Μοριάς-Πελοπόννησος!

Η ιστορικά διαδιδόμενη πληροφόρηση ότι η περιοχή ονομάζεται ΛΙΒΑΔΕΙΑ ασφαλώς προκύπτει από τη φήμη, η οποία έχει αναπτυχθεί μεταξύ των ταξιδευτών, των συναλλασσόμενων και των εμπόρων της περιόδου. Η υστεροφημία όμως για την σημαντικότητα μιας περιοχής, απαιτεί μεγάλη χρονική διάρκεια και συνεχή επιβεβαίωση αυτής της σπουδαιότητας, προκειμένου να εδραιωθεί και να φθάσει μέχρι την επιστημονική χαρτογράφηση, όπου και τελικά καταγράφεται.

Άλλωστε, όπως είναι γνωστό η χαρτογραφία εξελισσόταν με την πάροδο των ετών, πέρα από τις τεχνολογικές εξελίξεις στις επιστήμες της γεωγραφίας και της τοπογραφίας, αλλά και στις μεθόδους μετρήσεων, με την τεχνική της αντιγραφής από παλαιότερες απεικονίσεις, από διασταύρωση πληροφοριών περιηγητών και εν γένει ταξιδευτών, με μια δυναμική συνεχούς επαληθεύσεως τόπων και ακρίβειας κυρίως από εκείνους που χρησιμοποιούσαν τους χάρτες.

Ο χάρτης χρησιμοποιείται την περίοδο εκείνη ως οδηγός από μετακινούμενους εμπόρους, ανθρώπους του πνεύματος, περιηγητές και ναυτιλομένους. Όλοι την περίοδο αυτή γνωρίζουν ότι υπάρχει στον ελλαδικό χώρο μια μεγάλη περιοχή με το όνομα ΛΙΒΑΔΕΙΑ και επομένως όλοι εκτιμούσαν ότι θα έπρεπε να πρόκειται για μια μεγάλης σπουδαιότητας περιοχή!

Παρουσιάζονται πιο κάτω ενδεικτικές περιπτώσεις χαρτών, οι οποίοι τεκμηριώνουν κατά αναμφισβήτητο τρόπο τη σημαντική θέση της Λιβαδειάς ως μεγάλου οικονομικού και διοικητικού κέντρου την περίοδο

433. Ενδεικτικά στο χάρτη του Giacomo Gastaldi της Νέοτερης Ελλάδας, G.F. Camocio 1566. Ο χάρτης βασίζεται σε αρχαιακό υλικό και αποτέλεσε πρότυπο σειράς χαρτών, βλ. Γ. Τόλιας *Ιστορία της χαρτογραφίας...*, σελ. 100-101.

αυτή, κατά την έννοια της χαρτογραφησεώς της συστηματικά ως μείζονος γεωγραφικής περιοχής του ελλαδικού χώρου. Η κεντρικής σημασίας αυτή θέση της Λιβαδειάς την αναδεικνύει ιστορικά ως έχουσα ενεργό πολιτικό, οικονομικό και διοικητικό ρόλο στην ανταγωνιστική κόνιστρα για μια τόσο μεγάλη χρονική περίοδο, από τον 16^ο μέχρι τον 19^ο αιώνα! Προφανώς, η αναφορά της Λιβαδειάς με προσδιορισμό ολόκληρης περιοχής, πρέπει να ερμηνευτεί και ως επισημαίνουσα την πρωταγωνιστική θέση της εξουσίας (οικονομικής και διοικητικής) των κατοίκων της Λιβαδειάς και κατά συνεκδοχή της ίδιας της πόλης, η οποία ορίζει εξουσιαστικά ολόκληρη την ομώνυμη περιοχή.

Η μαρτυρία δε της σημαντικότητας της Λιβαδειάς από τον 16^ο ακόμα αιώνα, μέσα από ένα οικουμενικό εργαλείο όπως είναι ένας χάρτης, ασφαλώς τεκμηριώνει και αναγνωρίζει αντικειμενικά τη θέση της ως μεγάλο κέντρο του ενεργού κόσμου της εποχής εκείνης.

Χάρτης του 1570⁴³⁴

Ο γεωγραφικός χάρτης της Νεότερης Ελλάδας κατασκευάστηκε από τον Abram Ortelius το 1570 και παρουσιάζει τις βασικές - μείζονες γε-

Εικ. 123.
Χάρτης του 1570

434. Γ. Τόλιας *Ιστορία της χαρτογραφίας...*, σελ. 152.

ωγραφικές υποδιαιρέσεις της Ελλάδας. Το νότιο μέρος της Ηπειρωτικής Ελλάδας καλύπτει ολόκληρο η LIVADIA, όπως διακρίνεται να αναγράφεται στο χάρτη με λατινικούς μεγάλους χαρακτήρες.

Στο χάρτη διακρίνονται οι λοιπές μείζονες περιοχές, οι οποίες αποτελούν στα βόρεια την Romania (σημερινή Θράκη), τη Lamboli και Macedonia (σημερινή Μακεδονία, που περιλαμβάνει και τη Θεσσαλία), στα δυτικά την Albania, δεξιά της Canina Ianna (Ηπειρος). Από κάτω ακριβώς ορίζεται η LIVADIA.

Χάρτης του 1589⁴³⁵

Γεωγραφικός χάρτης του ονομαστού χαρτογράφου Gerardus Mercator με τίτλο Macedonia, Epirus et Achaia παρουσιάζει με πράσινο χρώμα την περιοχή της LIUADIA (Λιβαδειάς), όπως αναγράφεται, και δεξιότερα με ρόζ χρώμα την ACHAIA, δηλαδή τη μείζονα Αττική.

Εικ. 124. Χάρτης του 1589

435. Γ. Τόλιας *Ιστορία της χαρτογραφίας...*, σελ. 145.

Χάρτης του 1596

Σε χάρτη που έχει κατασκευαστεί στη Βενετία το 1596 εμφανίζεται στο κάτω άκρο της Νότιας Ελλάδας, επάνω από την Πελοπόννησο, και φαίνεται να καλύπτει λίγο μεγαλύτερη περιοχή από τη σημερινή Στερεά Ελλάδα, η ένδειξη “Liuvadja”, που προφανώς παραπέμπει στο Livadia.

Εικ. 125. Χάρτης του 1596

Ο χάρτης κατασκευάστηκε το 1596 και ανατυπώθηκε το 1598 στην έκδοση της γεωγραφίας του Κλαύδιου Πτολεμαίου από τον G.A. Magini.⁴³⁶ Σημειώνονται στον χάρτη οι μείζονες περιοχές, όπως ενδεικτικά Epiro (Ηπειρος), Ianna (Ιωάννινα), Negreponte (Εύβοια), Morea (Πελοπόννησος) κ.ά.

436. Γ. Τόλιας *Ιστορία της χαρτογραφίας...*, σελ. 71.

Χάρτης του 1686 ⁴³⁷

Στον χάρτη της Πελοποννήσου (LA MOREA) του 1686 του Giacomo Cantelli da Vignola, στο άνω τμήμα του διακρίνεται καθαρά με κεφαλαία λατινικά η συνορεύουσα περιοχή βόρεια της Πελοποννήσου PARTE DI LIVADIA, η περιοχή της Λιβαδειάς. Η σημειούμενη περιοχή είναι ολόκληρο το γεωγραφικό τμήμα της σημερινής Στερεάς Ελλάδας!

Φαίνεται επομένως, ότι έχει αρχίσει να ξεκαθαρίζει στη χαρτογραφία ότι η περιοχή της νότιας Ελλάδας, πάνω από τη Πελοπόννησο, ονομάζεται ολόκληρη Livadia, Λιβαδειά.

Εικ. 126. Χάρτης του 1686

437. Γ. Τόλιας *Ιστορία της χαρτογραφίας...*, σελ. 180.

Χάρτης Μεσογείου 1770 ⁴³⁸

Σε χάρτη του 1770, όπου εμφανίζονται όλες οι περιοχές γύρω από τη Μεσόγειο, τα νησιά και ακόμη η Μαύρη Θάλασσα (Εύξεινος Πόντος), παρατηρείται ότι η περιοχή του νοτιότερου μέρους της ηπειρωτικής Ελλάδας, όπου σήμερα τοποθετείται η Στερεά Ελλάδα, πάνω από την Πελοπόννησο, από το ανατολικό άκρο και τη θάλασσα μέχρι το δυτικό άκρο, συμπεριλαμβανομένης της Αττικής η οποία κατονομάζεται, αποκαλείται από τον χαρτογράφο LIVADIA (ΛΙΒΑΔΕΙΑ)!

Ο καθορισμός της γεωγραφικής περιοχής γίνεται με διακριτά⁴³⁹ μεγάλα κεφαλαία γράμματα λατινικών χαρακτήρων, με το ίδιο μέγεθος χαρακτήρων όπως σημαίνονται στον ίδιο χάρτη οι άλλες, όμοια σημαντικές περιοχές της Ελλάδας, όπως π.χ. MOREE (Πελοπόννησος), EPIRE (Ηπειρος), THESSALIE (Θεσσαλία), ALBANIE (Αλβανία), MACEDOINE (Μακεδονία) κ.λ.π.

Εικ. 127. Χάρτης Μεσογείου 1770

438. Γ. Τόλιας *Ιστορία της χαρτογραφίας...*, σελ. 16-17.

439. Απαιτείται ίσως και η χρήση μεγεθυντικού φακού για την ανάγνωση του χάρτη.

Εικ. 128. Υπόμνημα του χάρτη Μεσογείου 1770

Η ταυτότητα του χάρτη αυτού της περιόδου των Ορλωφικών, που δημοσιεύτηκε κατά την έναρξη του Α΄ Ρωσο-Τουρκικού πολέμου (1770-1774), είναι η ακόλουθη και επιγράφεται ως «Γεωγραφικός χάρτης της Μεσογείου, όπου βρισκόταν το Θέατρο των Επιχειρήσεων του Πολέμου μεταξύ των Ρώσων και Τούρκων... (Σημ. ΠΣ: κατασκευάστηκε) από τον Torie Conrad Lotter στο Augsbourg το 1770».

Χάρτης του 1701 ⁴⁴⁰

Στον γεωγραφικό χάρτη του Edward Wells, ο οποίος τιτλοφορείται «Νέος χάρτης με τις Κτήσεις της Τουρκίας...» και κατασκευάστηκε στις αρχές του 18ου αιώνα, διακρίνεται ο γεωγραφικός προσδιορισμός όλης

440. Γ. Τόλιας *Ιστορία της χαρτογραφίας...*, σελ. 224.

της σημερινής Στερεάς Ελλάδας ως LIVADIA, όπου η επιγραφή διακόπτεται σε δύο ενότητες (LI και VADIA), ενώ παρεμβάλλεται δυσανάγνωστη λέξη και πιο πάνω αναφέρεται η πόλη της Θήβας (Thives), με μικρότερους χαρακτήρες.

Ναυτικός χάρτης του 17ου αιώνα ⁴⁴¹

Σε αχρονολόγητο έργο του Francesco Maria Levanto, το οποίο αποτελεί έντυπη απομίμηση χειρόγραφου χάρτου των ακτών της Ελλάδας

Εικ. 129. Χάρτης του 1701

441. Γ. Τόλιας *Ιστορία της χαρτογραφίας...*, σελ. 191.

Εικ. 130. Ναυτικός χάρτης του 17ου αιώνα

του 17ου αιώνα, διακρίνεται καθαρά η αναγραφή Livadia σε ολόκληρη την περιοχή Στερεάς Ελλάδας, ακριβώς πάνω από τον κόλπο της Ναυπάκτου (Golfo di Leranto).

Σε όλο το χάρτη κατά μήκος διακρίνεται η επιγραφή GRECIA (ΕΛΛΑΣ), και κάτω από τα γράμματα «ΙΑ» η επιγραφή LIVADIA, ενώ ανατολικά της αναφέρεται η Εύβοια (NEGREPONTE) και στα βόρεια της ανα-

Εικ. 131. Χάρτης του 1707

φέρεται η Θεσσαλία (THASSALIA). Δυστυχώς όμως δεν διακρίνονται και δεν αναφέρονται λιμάνια στην περιοχή της «Λιβαδειάς», παρά μόνον της Ναυπάκτου.

Χάρτης του 1707 ⁴⁴²

«...Ο χαρτογράφος που έθεσε σε νέες βάσεις αξιοπιστίας και ακρίβειας τη νεότερη χαρτογραφία είναι αδιαμφισβήτητα ο *Guilliaum Delisle*...» γράφει ο Γ. Τόλιας.⁴⁴³

Στον χάρτη δύο φύλλων με τίτλο «Χάρτης της Ελλάδας» ο *Guilliaum Delisle* κάνει χρήση νέων αστρονομικών υπολογισμών και χρησιμοποιεί επίσης πρόσφατες πληροφορίες των περιηγητών *Jacob Spon*, *George Wheler* και *J. Pitton de Tournefort*.

Εδώ παρουσιάζεται μόνον τμήμα του αριστερού φύλλου και σε κίτρινο χρώμα ο διάσημος χαρτογράφος προσδιορίζει την γεωγραφική περιοχή της Ελλάδας με το όνομα LIVADIA.

Με μεγεθυντικό φακό μπορεί κανείς να διακρίνει στα νότια τον «Κόλπο των Σαλώνων», ως τον μεγαλύτερο φυσικό λιμένα, και ανατολικά την *Thalandi* (Αταλάντη), ενώ όλη η θάλασσα μεταξύ LIVADIA και MOREE (Πελοποννήσου) αναφέρεται ως «Κόλπος της Ναυπάκτου» (*Golfe de Lepante*). Η πόλη *Livadia* – Λιβαδειά αναγράφεται χωριστά στην περιοχή της με μικρά γράμματα.

Χάρτης του 1715 ⁴⁴⁴

Ο χάρτης του *Nicolas de Fer* του 1715 έχει τίτλο «*Το Νότιο τμήμα της Τουρκίας στην Ευρώπη*» και αναφέρει την μείζονα περιοχή, η οποία αντιστοιχεί στη σημερινή Στερεά Ελλάδα ως LIVADIE, ενώ προσδιορίζει

442. Γ. Τόλιας *Ιστορία της χαρτογραφίας...*, σελ. 268.

443. Γ. Τόλιας *Ιστορία της χαρτογραφίας...*, σελ. 267.

444. Γ. Τόλιας *Ιστορία της χαρτογραφίας...*, σελ. 266.

την πόλη της Λιβαδειάς ως Livadia, και με μικρούς χαρακτήρες! Επίσης το δυτικότερο τμήμα της LIVADIE αναφέρεται με κεφαλαία, αλλά με μικρότερα γράμματα ως ACHAIA, δηλαδή Αττική. Στο χάρτη αυτόν επομένως η Αττική αναφέρεται ως μέρος της LIVADIE, Λιβαδειάς.

Επίλογος

Όπως διατυπώθηκε στο προηγούμενο Κεφάλαιο, αλλά και στην πιο πάνω χαρτογραφική τεκμηρίωση, δικαιολογείται ο ιστορικός προσδιορισμός της Λιβαδειάς και ως λιμένα. Αποδεικνύεται ότι η «όλη Λιβαδειά», για περίπου 3 αιώνες, περιλάμβανε πολλά μεγάλα και μικρά λιμάνια και επομένως η καταγραφή φορτίων «προελεύσεως λιμένος Λιβαδειάς» ήταν απόλυτα δικαιολογημένος για τα μέτρα της εποχής.

Εξάλλου, η θεώρηση ολόκληρης της σημερινής Στερεάς Ελλάδας ως «Λιβαδειάς», επιβεβαιώνει τη σπουδαία θέση της, ως σημαντικού οικονομικού και διοικητικού κέντρου της οθωμανοκρατούμενης Ελλάδας.

Εικ. 132. Χάρτης του 1715

ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΕΙΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΩΝ ΛΙΒΑΔΕΙΑΣ ΜΕ ΕΝΑ ΠΡΩΙΜΟ (;) ΣΥΜΦΩΝΟ ΣΥΜΒΙΩΣΕΩΣ (1827)

Εισαγωγή

Η εικόνα της Ελλάδας, αλλά και ειδικότερα η περιοχή της Λιβαδειάς, στα χρόνια λίγο πριν από την Επανάσταση και αμέσως μετά, όπως προκύπτει από τις περιγραφές περιηγητών, μπορεί να συνοψιστεί στα ακόλουθα:⁴⁴⁵

- Η Ελλάδα χωρίζεται σε τέσσερα μεγάλα πασαλίκια (Τριπολιτσάς, Ευρίπου ή Νεγρεπόντε, Ιωαννίνων και Θεσσαλονίκης). Το πασαλίκι του Ευρίπου εκτείνεται στο νησί, στη Βοιωτία και στο ανατολικό τμήμα της Φωκίδας. Η Ναύπακτος ή Λεπάντε έχει ιδιαίτερο, μικρό, πασά, ενώ η Αθήνα και η Λιβαδειά διοικούνται από βοεβόδες.
- Η επαρχία με τη μεγαλύτερη βιοτεχνία είναι η Θεσσαλία, μετά η Μακεδονία, η Ήπειρος, ο Μοριάς, η Αττική ... «και τέλος ένα μέρος της Βοιωτίας, γνωστό με το όνομα Λιβαδειά...»⁴⁴⁶ και είναι σημαντικό ότι η σύγκριση γίνεται μεταξύ μεγάλων περιοχών!
- Η Βοιωτία, «...γνωστή στις μέρες μας (Σημ. ΠΣ: 1805-1815) ως Λεβάδεια εκτείνεται από τη θάλασσα της Εύβοιας μέχρι τον Κορινθιακό κόλπο και από τον Ελικώνα στην Πάρνηθα, όπου διαχωρίζεται από την Αττική...», όπως χαρακτηριστικά σημείωνε ο Πουκεβίλ.⁴⁴⁷

445. Κυρ. Σιμόπουλου *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, Τομ. Β΄, σελ. 455-457. Επίσης, Φελίξ Μπωζούρ *Πίνακας Εμπορίου Ελλάδος στην Τουρκοκρατία (1800)*, Τολίδης, Αθήνα 1974, σελ. 41,42.

446. Π. Στάμου *Κιννάβαρι, Ριζάρι και μαλλί της Λιβαδειάς*, 2005, στην ιστοσελίδα του Συλλόγου Λεβαδέων και στο περιοδικό *Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ*, αρ. τευχ. 91/Μάιος 2005 και εδώ.

447. Φραγκίσκου Πουκεβίλ *Ταξίδι στην Ελλάδα – Στ. Ελλάδα Αττική-Κόρινθος*, Τολίδης, Αθήνα 1995, σελ. 137.

Η κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στη Λιβαδειά την αυγή του 19ου αιώνα, σε σχέση με τα διοικητικά και την άσκηση της εξουσίας, είναι μια λεπτή ισορροπία στις σχέσεις και στις συναλλαγές μεταξύ των Ελλήνων και των Οθωμανών. Φαίνεται ότι οι άρχοντες (Κοτσαμπάσπδες) Προεστοί, οι Πρόκριτοι, έχουν καταφέρει και διοικούν τον τόπο χωρίς μεγάλη παρέμβαση των Τούρκων. Οι τελευταίοι εισπράττουν τους φόρους⁴⁴⁸ από τους Κοτσαμπάσπδες, χωρίς να προκύπτουν ιδιαίτερα προβλήματα στις οικονομικές και προσωπικές σχέσεις των δύο λαών. «...Οι πρόκριτοι της πόλεως Λεβαδειάς αποτελούν είδος τι αριστοκρατίας ής προϊστάτο ής δημογέρων, όστις επεριδόμενος επι της κοινής θελήσεως των συμπολιτών του ού μόνον τα της κοινότητος διήκοι συνεπώς αλλά και κατά πάσης επεμβάσεως του αντιπροσώπου της ξένης κυριαρχίας ισχυρώς επροστάτευε την ιδίαν πατρίδα...».⁴⁴⁹

Η Λιβαδειά λοιπόν την περίοδο εκείνη ακμάζει οικονομικά, μερικές οικογένειες της είναι από τις πλουσιότερες της Ελλάδας, και αποτελεί βασικό σταθμό των ταξιδιωτών, πιθανώς γιατί έχει το Μαντείο του Τροφωνίου, αλλά επίσης επειδή βρίσκεται κοντά στη Χαιρώνεια και τους Δελφούς.

Ενδεικτικά, ο Σουηδός περιηγητής Adolf Fredrik Sturzenbecker το 1784 καταγράφει τις εντυπώσεις του,⁴⁵⁰ δίνοντας πολύτιμα στοιχεία για την εποχή και τα μέρη, που επισκέπτεται, αλλά επισημαίνει και την οικονομική ευρωστία της οικογένειας Στάμου της Λιβαδειάς. Στην πόλη της Λιβαδειάς φιλοξενείται στο σπίτι του άρχοντα Σπυριδώνα Στάμου,⁴⁵¹ γνωστού ως 'Σπυριδάκη' Στάμου. Ο Στάμου «...ήταν Τραπεζίτης και πρόξενος πολλών ξένων δυνάμεων στον κόλπο της Ναυπάκτου...», και διατη-

448. Ενδεικτικά, «...η Βελίτσα, που ήταν τσιφλίκι του άρχοντα Γιαννάκη Λογοθέτη, με 80 τότε σπίτια πλήρωσε το 1805, μέσα σε εξι μήνες 40.000 γρόσια στον Αλή πασά...», στο Αιμ. Γιαννακούρου-Χατζημανόλη Η Λιβαδειά μετά τον Μεσαίωνα, σελ.17.

449. Κ. Παπαρρηγόπουλος *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1887, τομ. Ε', σελ. 558.

450. Κυρ. Σιμόπουλου *Ξένοι ταξιδιώτες...*, ό.π.

451. Περισσότερα στο Π. Στάμου, ό.π., *Άρχοντες Λιβαδειάς κατά τον 18ο και 19ο αι. Οι Προεστοί Στάμου*.

452. Εκκλησιαστικός τίτλος, που σπάνια δινόταν 'αμισθί' και στις περισσότερες περιπτώσεις απαιτούσε μεγάλες δυσκολίες και δαπάνες (προσφορές προς την εκκλησία και τους παράγοντές της...) για να αποκτηθεί. Βλ. Αθ. Κομνηνού Υψηλάντη *Τα μετά την Άλωσιν*, Εν Κωνσταντινουπόλει 1870, σελίδες 688 μέχρι 692. Π.χ. για τον Αλέξανδρο γιο του Κωνσταντίνου Μουρούζη χρειαζόντουσαν 1.000 φλωριά, ο Στέφανος Μαυρογέννης, παρά το ότι συνηγορούσε και ο Πατριάρχης, για να γίνει Λογοθέτης έπρεπε «να δίδωνται 25 πουγγεία άσπρα δια την λογοθεζζιαν...», ίδιο σελ.689. Ενώ όμως ξεκίνησε ως τίτλος εκκλησιαστικός, κατέληξε (πρόσθετο) επίθετο

ρούσε τον Βυζαντινό, εκκλησιαστικό, τίτλο του Λογοθέτη,⁴⁵² σημειώνει ο περιηγητής. Ο Σπυριδων, 'Σπυριδάκης', Στάμου ήταν φιλόδοξος και είχε μεγάλη αδυναμία στους τίτλους. «...Ζεί βασιλικά, το αρχοντικό του είναι πάντοτε ανοιχτό και το τραπέζι του στρωμένο. Κάπου πενήντα άτομα τρώνε και πίνουν κάθε μέρα στο σπίτι του Στάμου. Ακόμα και οι Τούρκοι τον προσφωνούν Μπέη και δεν περνάει μέρα χωρίς να φιλοξενηθούν ξένοι και Οθωμανοί στο σπίτι του. Στα γεύματα υπάρχει ποικιλία φαγητών, καλοσερβιρισμένων μάλιστα... Το σπίτι του είναι αντάξιο της αρχοντικής ζωής του. Τα ετήσια εισοδήματα του Στάμου υπολογίζονται σε σαράντα πουγκιά, δηλαδή 20.000 πιάστρα...».⁴⁵³

Ο Ιωάννης Στάμου

Ο Ιωάννης, Γιαννάκης,⁴⁵⁴ ή Χονδροδήμος Στάμου έφερε τον εκκλησιαστικό τίτλο του Λογοθέτη από πολύ παλιά, όπως φαίνεται και στο κείμενο ενός άγνωστου Έλληνα, πιθανώς Βοιωτού, το 1796, όπου σημειώνεται «...Από τη σειρά των αρχόντων της Λιβαδειάς, κάποιος Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτης, ένας από την πλέον ευγενεστέραν φαμελίαν αυτής της επαρχίας, τώρα νεωστί άρχισεν και πήρεν όλας τας πραγματείας της Βοιωτίας εις ειδικήν του μεταχείρησιν χωρίς να αφήσει άλλον τινά, εξαπλώνοντας ανθρώπους ειδικούς του εις Θήβα, Σάλωνα και Ταλάντι και αγοράζει σιτάρια, τυρί, μαλλί, βαμπάκι...».⁴⁵⁵

Ο Άγγλος περιηγητής Edward Daniel Clarke φθάνει στη Λιβαδειά το 1804 και φιλοξενείται στο σπίτι του άρχοντα Γιαννάκη Στάμου Λογοθέτη, όπου διαπιστώνει ότι το σπίτι του είναι ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα πλουσιόσπιτου της Ελλάδας της εποχής! Ειδικότερα, όπως σημειώνει ο Clarke, ο Στάμου Λογοθέτης ήταν ένας έμπορος γνωστός και στους

σε πολλούς Έλληνες της περιόδου. Σε πολλές περιπτώσεις το πρόσθετο υπερίσχυσε του γενεαλογικού, δεδομένου ότι οι επισκέπτες προσφωνούσαν τους άρχοντες με τους τίτλους τους και στη συνέχεια 'περνούσε' στα γραπτά τους, συχνότερα, μόνον αυτό ως επίθετο.

453. Κυρ. Σιμόπουλος, ο.π. σελ. 455.

454. Υποθέτουμε ότι το Χονδροδήμος ή Χονδροδήμας ήταν παρανόμι (παρτσούκλι) του Γιαννάκη Στάμου, όπως και από τον Leake αναφέρεται. Ο περιηγητής αυτός επισκέφθηκε τη Λιβαδειά στα 1805 και έκανε αρχαιολογικές ανασκαφές στην περιοχή. Περιγράφει ότι «...η εξουσία ασκείται από λίγες οικογένειες, με πρώτη αυτή του Γιάννη Χονδροδήμα, Λογοθέτη...», όπως Κυρ. Σιμόπουλου ό.π., τόμ. Γ1', σελ. 418.

455. Σπ. Ασδραχά *Πραγματικότητες από τον Ελληνικόν 18ο αιώνα (1790-1840)*, σελ. 94.

Εικ. 133. Ο Ιωάννης Στάμου Λογοθέτης ⁴⁵⁶

Άγγλους περιηγητές, για τη φιλοξενία του και την εξυπηρέτηση που τους παρείχε! Τον περιγράφει ως επιδειξιμανή, με ωραίες γούνες και σημειώνει ότι το μωρό του άρχοντα της Λιβαδειάς «...έχει σκούφια που το σκεπάζουν ένας σωρός από μαργαριτάρια, τόσο πυκνά που σκέπαζαν το κεφάλι του...».⁴⁵⁷

Εξ άλλου, ο Γάλλος γιατρός Φραγκίσκος Πουκεβίλ (1770-1838),⁴⁵⁸ επισκέφθηκε επίσης τη Λιβαδειά και γράφει ότι «...η πιο συγκινητική και πιο ευγενική φιλοξενία προσφέρθηκε εκεί από τον Ιωάννη Λογοθέτη, έναν από τους πιο αγαπητούς και τους πιο ευγενικούς άνδρες της Βοιωτίας. Ήταν πλούσιος και γενναιόδωρος και το

σπίτι του ήταν ανοιχτό σε όλους τους ξένους, ενώ το βαλάντιό του άνοιγε για τους δυστυχείς. 'Φεύγω από τη Λιβαδειά, έγραφε εδώ και 30 χρόνια (Σημ.ΠΣ: δηλαδή περίπου στα 1790) ο Σικελός Scrofani,⁴⁵⁹ χωρίς να αφή-

456. Ιωάννης Στάμου Χονδροδήμας ή Λογοθέτης, 1825. Έγχρωμη λιθογραφία. Σχέδιο Dupré, C. Motte. L. Dupré *Voyage a Athenes et Constantinople*, Paris 1825, πιν. 15. Συλλογή Ευστ. Φινόπουλου. Οι Άρχοντες της Λιβαδειάς χαίρουν εκτίμησης και σεβασμού, όχι μόνον από τους πατριώτες της «χώρας της Λιβαδειάς», αλλά και από κείνους που ήσαν ακόμα και έξω από τα όρια της Ρούμελης και τους άρχοντες αυτούς τους έλεγαν «καλπάκια της Λιβαδειάς», από τον σκούφο από καλπά που φορούσαν, βλ. σχετικά στα Τ. Λάππα, ό.π. σελ. 81 και Κυρ. Σιμόπουλος, τομ. Γ1', σελ. 85.

457. Κυρ. Σιμόπουλος, τομ.Γ1', σελ. 61, 81, 82, και 85.

458. Περίοδευσε στην Ελλάδα, όταν διορίστηκε πρόξενος της Γαλλίας στην αυλή του Αλή Πασά στα Γιάννενα, και αναφέρει τα πιο πάνω στο έργο του *Ταξίδι στην Ελλάδα, Στερεά, Αττική-Κόρινθος*, που κυκλοφόρησε στη Γαλλία το 1826.

459. Περιηγητής που επισκέφθηκε την Ελλάδα στα 1794 γράφει « Δεν μπορεί κανείς άνθρωπος στη Ευρώπη να υποδέχεται με τόσο υποχρεωτικότητα τους ξένους του, σαν τον προεστό της περιοχής Γιαννάκη Λογοθέτη, ούτε γυναίκα πιο όμορφη απ' τη σύζυγό του Αναστασία. Η λύπη για το χαμό της μικρής μοναχοκόρης της, έδινε στη νεαρή Ελληνίδα μια πολύ ενδιαφέρουσα ομορφιά...».

σω προφήτη άλλον από τον Ιωάννη (Στάμου) Λογοθέτη και άλλη θεότητα άξια να λατρευτεί από τη γοητευτική Αναστασία του... Όπου κι αν βρίσκεται ο φίλος και ευεργέτης της ανθρωπότητας Λογοθέτης, ας είναι σεβαστός κι αν αυτές οι φευγαλέες γραμμές περάσουν μπροστά του, είτε ν' ανακαλύψει σ' αυτές τη βαθιά αφοσίωση που του έχω, ...τότε ήταν σκλάβος του Αλή Τεπελενλή'...».

Σύμφωνα με τα Απομνημονεύματα του Λιβαδείτη Αντ. Γεωργαντά, αλλά και σε σχετικά έργα του Ι. Φιλήμονος,⁴⁶⁰ ο Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτης υπήρξε μέλος της Φιλικής Εταιρείας και αγωνίστηκε διακρινόμενος για την Απελευθέρωση της πα-

τρίδας. Μετά την Επανάσταση του '21 ο Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτης συνέχισε τη δράση του ως πολιτικός προσφέροντας στα κοινά, σε επίπεδο της τότε Κυβερνήσεως. Την 15η Ιανουαρίου η Α' Εθνική Συνέλευση στην Επίδαυρο εκλέγει τον Ιωάννη Στάμου Λογοθέτη ως μέλος του Πενταμελούς Εκτελεστικού («νομοτελεστικού», ουσιαστικά της Κυβέρνησης), με πρόεδρο τον Μαυροκορδάτο.⁴⁶¹ Στη συνέχεια εκπροσώπησε

Εικ. 134. Η Ριγίνα, κόρη Γιάννη Στάμου Λογοθέτη

460. Γιαννακούρου, ό.π. σελ. 57, όπου αναφέρεται επίσης ότι «...μετά την απελευθέρωση της πόλης, συγκεντρώθηκαν οι Λιβαδείτες έξω από την εκκλησία της Αγίας Παρασκευής και εξέλεξαν τις διοικητικές και στρατιωτικές αρχές της επαρχίας Λιβαδειάς. Εκλέχτηκαν παμπηφεί ως ανώτατοι άρχοντες, Κόνσολοι, όπως λέγονταν τότε οι Σύμβουλοι (της επιτροπής διοικήσεως της πόλης), οι δημογέροντες επί τουρκοκρατίας Νικόλαος Νάκος, Ιωάννης (Στάμου) Λογοθέτης και Ιωάννης Φίλωνος...». Επίσης Ι. Φιλήμονος Φιλική Εταιρεία, Εν Ναυπλία 1834, σελ. 207. Στο δε Ι. Φιλήμονος Ιστορικών Δοκίμιον Περί Ελληνικής Επανάστασεως, 1859, Τομ. Α', σελ. 400, Παράρτημα Β' υπάρχει Πίνακας, όπου αναφέρονται και οι 3 Δημογέροντες της Λιβαδειάς ως Φιλικοί.

461. Κ. Παπαρρηγόπουλος Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, έκδοση ΔΟΛ 2006, Τομ. 19, Βιβλίο 15, σελ. 80 και Σπ. Τρικούπη Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως, Τομ. 3, Βιβλίο 2, Α' μέρος, σελ. 138.

τη Λιβαδειά στις Εθνοσυνελεύσεις Β΄ (στο Άστρος το 1822) και Γ΄ (της Επιδαύρου το 1826), ενώ χρημάτισε για λίγο και έπαρχος στην Αίγινα.⁴⁶²

Από τη σύζυγό του Ασπασία ο Γιαννάκης Στάμου απέκτησε 3 κόρες, την Άννα, την Ριγίνα και την Αικατερίνη (Κατίνα). Γνωρίζουμε ότι παντρεύτηκαν, το 1813 η Άννα το Γιαννούλη Νάκο, η Ριγίνα τον Παναγιωτάκη Λιδωρίκη και η Κατίνα τον Αντώνη Γεωργαντά στα 1827.

Ο χρόνος θανάτου του Ιωάννη Στάμου Λογοθέτη είναι άγνωστος, αλλά τοποθετείται στο δεύτερο εξάμηνο του 1826, χωρίς να είναι επίσης γνωστός ο τόπος θανάτου.

Το Σύμφωνο Συμβιώσεως

Το 1827 δημοσιεύθηκε στην Αίγινα, με την κατάθεση του προφανώς σε ανάλογο συμβολαιογράφο, ένα έγγραφο με το πιο κάτω περιεχόμενο, το οποίο υπογράφεται από δύο επιφανή μέλη της τότε κοινωνίας της Λιβαδειάς, αλλά και του ελλαδικού χώρου ευρύτερα.

Πρόκειται για την Αικατερίνη, θυγατέρα του Ιωάννη Στάμου Λογοθέτη, και του Αντωνίου Γεωργαντά, επιφανούς πολιτικού της Λιβαδειάς, για τον οποίο παρατίθενται πιο κάτω βασικά βιογραφικά στοιχεία.

Μια απλή σύγκριση του εγγράφου αυτού με τα ισχύοντα σήμερα στην ελληνική, αλλά και διεθνή νομοθεσία, τοποθετεί το έγγραφο, πιθανώς, σε ένα αντίστοιχο με τα σημερινά ισχύοντα, στον τύπο του Συμφώνου Συμβιώσεως. Πρόκειται δηλαδή, ίσως για ένα πρώιμο Σύμφωνο Συμβιώσεως!

Τα τελευταία χρόνια έχει θεσπιστεί νομικά το καθεστώς που συνδέει τα ζευγάρια, ανεξάρτητα από το αν έχουν προχωρήσει σε γάμο. Κατ' αυτόν τον τρόπο ένας άνδρας και μία γυναίκα ή ακόμα και δύο άνθρωποι του ιδίου φύλλου μπορούν να προχωρούν σε μια νομικά προβλεπόμενη Συμφωνία, η οποία περιλαμβάνει τους βασικούς όρους συμβιώσεως των ανθρώπων αυτών. Οι ρυθμίσεις του νόμου, οι οποίες ισχύουν και στην Ελλάδα οδηγούν παράλληλα σε καθολική εξίσωση του Συμφώνου Συμβίωσης με το γάμο, καθώς στους συντρόφους του συμφώνου, είτε

462. Τ. Λάππα *Λιβαδιά...*, σελ. 89.

«Ἐπειδὴ ἡ ὑποφαινομένη Αἰκατερίνη θυγάτηρ τοῦ Μακαρίτου Κυρίου Ἰωάννου Λογοθέτη ἐκ Λεβαδείας ἐπανελθοῦσα πρὸ δύο ἡδὴ περὶ του μηνῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον καὶ ἀπὸ τὸ Τριέστιον καὶ μὴ εὐαρεστομένη εἰς τὴν προγεγομένην παρὰ τοῦ πατρὸς τῆς εἰς Ναύπλιον εἰς ἀπουσίαν καὶ χωρὶς τῆς εἰδήσεως καὶ συναινέσεώς τῆς μηγστειαν αὐτῆς μετὰ τοῦ Κυρίου Θεοδώρου Βαλλιάνου, διέλυσε τὸν ἀκούσιον αὐτὸν δεσμὸν μετ' ὀλίγας ἡμέρας τῆς ἐδῶ ἀφίξεώς τῆς, ἀποδοκιμάσασα τὴν πρᾶξιν αὐτὴν τοῦ πατρὸς τῆς, καὶ ὁ μνηστήρ αὐτῆς Κύριος Θεόδωρος Βαλλιάνος ὡσαύτως δεχθεὶς τὴν διάλυσιν αὐτῆς τῆς μηγστειας, ἐπέστρεφεν εἰς αὐτὴν τὴν ἀνὰ χεῖρας τοῦ διαθήκην τοῦ πατρὸς τῆς, καὶ ἐπειδὴ ἡ εἰρημένη, οὐσα εἰς νόμιμον ἡλικίαν γάμου καὶ ἐλευθέρα κατὰ τοὺς νόμους εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὑποκειμένου, μετὰ τοῦ ὁποίου μέλλει νὰ συζευχθῆ, θέλει νυμφευθῆ μὲ ἄνδρα ἄξιον τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς, διὰ τοῦτο μὲ ἐλευθέραν καὶ ἀπαραβίαστον θέλησιν τῆς ἐκλεξε διὰ μνηστῆρα καὶ συζυγόν τῆς τὸν κύριον Ἄντωνιον Γεωργαντᾶ συμπατριώτην τῆς, ὅστις σύμφωνα εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτὴν τῆς κυρίας Αἰκατερίνης, δέχεται αὐτὴν εὐχαρίστως διὰ συμβίαν του. Ὅθεν καὶ ἐσυμφώνησαν ἀμοιβαίως τὴν μηγστειαν καὶ τὴν νόμιμον ἔνωσιν των μὲ τοὺς ἀδιασπάστους δεσμοὺς τοῦ συνοικεσίου κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικὸς καὶ πολιτικὸς νόμους καὶ ὑπόσχονται ἀμοιβαίως νὰ φυλάξουν τὴν συμφωνίαν αὐτὴν σταθερῶς καὶ ἀμετατρέπτως μέχρι τέλους. Καὶ ἡ μὲν κυρία Αἰκατερίνη ἔχει ὡς προῖκα τῆς τὰ ἀκίνητα μόνον κτήματα, ὅσο ὁ μακαρίτης πατήρ τῆς ζῶν τὴν ἄφησεν ἐκ τῆς περιουσίας του διὰ τῆς διαθήκης του, ὡς φαίνεται ἐν αὐτῇ. Ὁ δὲ κύριος Ἄντωνιος Γεωργαντᾶς τῆς ὑπόσχεται διὰ προγαμιαίαν δωρεάν φλωρία Βενέτικα ἑκατὸν πενήντα, ἀριθ. 150, καὶ διὰ φορέματα νυφικὰ ὅτι λογῆς τὰ θελήσῃ, τάλληρα δίστυλα διακόσια, ἀριθ. 200, τῇ χαρίζει δὲ προσέτι καὶ ἐν γκερδάνι ἀδαμάντινον ταλλήρων διστύλων ἐννενηήκοντα, ἀριθ. 90, ἐν ζευγάρι σκουλαρίκια μὲ μαργαριτάρια καὶ διαφόρους πέτρας πολυτίμους, ταλλήρων διστύλων τριάκοντα, ἀριθ. 30, καὶ δύο ζῶνας τὴν μίαν μαλαγματένειαν καὶ τὴν ἄλλην μαργαριταρένειαν, τὰς δύο ὁμοῦ ταλλήρων τριάκοντα, ἀριθ. 30, καὶ ὀλα αὐτά, τόσον τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς, ὡσάν καὶ τὰ τῶν φόρεμάτων χρήματα καὶ τὰ λοιπὰ χαρίσματα θέλουν εἶσθαι καὶ ἐγνωσθῆ: πάντοτε εἰς τὴν κυριότητα τῆς κυρίας Αἰκατερίνης. Ὁ γάμος δὲ οὗτος θέλει ἐκτελεσθῆ, ὅταν καὶ οἱ δύο ἐκ συμφώνου κρίνουν ἀρμόδιον τὸν καιρὸν ἐντὸς τοῦ ἐλευσομένου ἔτους.

Ταῦτα ἐσυμφώνησαν μεταξύ των μὲ ἀμοιβαίαν εὐχαρίστησιν καὶ ἐκούσιον θέλησιν. Δι' ὅ καὶ ἔγιναν δύο ἀπαράλλακτα συμφωνητικὰ γράμματα, ἰσχὺν ἔχοντα δημοσίου καὶ ἐπισήμου πράξεως τὰ ὁποῖα ὑπογραφέντα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν θέλει διατηρεῖσθαι ἕκαστον παρ' αὐτῶν δι' ἀμοιβαίαν ἀσφάλειαν καὶ εἰς ἐνδειξιν ὑποφαίνονται ἰδιοχειρῶς.

Τὴν 1 Δεκεμβρίου 1827 ἐν Αἰγίνῃ

Ἄντωνιος Γεωργαντᾶς βεβαιῶ

Αἰκατερίνη Ἰωάννου Λογοθέτη βεβαιῶ.»

είναι ετερόφυλοι είτε ομόφυλοι, αναγνωρίζονται ουσιαστικά τα ίδια δικαιώματα.⁴⁶³

Πόσο πρωτοποριακά όμως, φαντάζουν ανάλογες προβλέψεις σε έγγραφο του 1827,⁴⁶⁴ όταν η Ελλάδα βρίσκεται υπό κατοχή, κάτω από έναν άκρως καταπιεστικό δυνάστη, την Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπου το εφαρμοζόμενο δίκαιο εξαρτάται από την περίοδο, τον τόπο και από το ποιος το εφαρμόζει.

Ανασκοπώντας το «Πρώιμο Σύμφωνο Συμβίωσης» μπορεί κανείς να παρατηρήσει κατ' αρχήν, ότι ο συντάκτης του, προφανώς συμβολαιογράφος της εποχής, έχει συμπεριλάβει τα απαραίτητα στοιχεία και έχει «ενδώσει» το έγγραφο με όλο τον απαραίτητο νομικό τύπο. Οι πληροφορίες, τις οποίες παρέχει το έγγραφο έχουν σημαντική ιστορική αξία αυτή καθαυτή, αλλά και από νομική άποψη, οικονομική και κοινωνική.

Ακολουθούν προσεγγίσεις για την αξιολόγηση του εγγράφου στη μεγαλύτερη έκταση του και στις δικές μας δυνατότητες, του μη νομικού όμως.

Η νομική

Μία απλή σύγκριση του περιεχομένου του εγγράφου με τα βασικά στοιχεία, τα ισχύοντα σήμερα, τα οποία περιλαμβάνονται στο νομικό πλαίσιο του Συμφώνου Συμβίωσης βεβαιώνει τον τίτλο, τον οποίο προσδώσαμε στο έγγραφο, ότι πρόκειται για ένα «Πρώιμο Σύμφωνο Συμβίωσης». Ενδεικτικά, ο ισχύων σήμερα τύπος του Συμφώνου περιλαμβάνει τα σχετικά άρθρα:⁴⁶⁵

‘Σύναψη συμφώνου συμβίωσης’

«...Οι πιο πάνω συμβαλλόμενοι, αφού δήλωσαν ότι δεν συντρέχει στο πρόσωπο κανενός από αυτούς οποιοδήποτε κώλυμα από τα αναφερόμενα στο άρθρο 2 παράγραφος 2 του Ν. 3719/2008, ... ότι δεν έχει συναφθεί μεταξύ αυτών γάμος ή προγενέστερο σύμφωνο συμβίωσης ή μεταξύ του ενός από αυτούς και τρίτου...»

463. Ν. 3719/2008 και Ν. 4374/2016 – ΦΕΚ Α 50 – 01.04.2016.

464. Η κατάσταση είναι ακόμα ρευστή στην ελληνική επικράτεια, παρ' όλα τα θετικά αποτελέσματα της ναυμαχίας του Ναβαρίνου (20 Οκτωβρίου 1827)!

465. Στο εξής προτάσσεται το ισχύον τμήμα κειμένου του Συμφώνου Συμβίωσης και ακολουθεί προς σύγκριση το αντίστοιχο κείμενο του «Πρώιμου».

Στο «Πρώιμο» αναφέρεται σχετικά ότι «... Η υποφαινόμενη (Αικατερίνη Ιωάννου Λογοθέτη) ... διέλυσε τον ακούσιον αυτόν δεσμό (μνηστεία) ... αποδοκιμάσασα την πράξιν αυτήν... και ο μνηστήρ αυτής Κύριος Θεόδωρος Βαλλιάνος ωσαύτως δεχθείς την διάλυσιν αυτής της μνηστείας... και η ειρημένη, ούσα εις νόμιμον ηλικίαν γάμου και ελευθέρα κατά τους νόμους...». Επομένως δεν δεσμεύεται να προχωρήσει στο Σύμφωνο Συμβίωσης και στον γάμο στη συνέχεια.

‘Επώνυμο συμβιούντων’

«... Το παρόν σύμφωνο συμβίωσης δεν μεταβάλλει το επώνυμο των συμβαλλομένων...».

Στο «Πρώιμο» φαίνεται καθαρά, ότι τα ονόματα και τα επώνυμα δεν αλλάζουν, τόσο στο κείμενο, όσο και στην υπογραφή των συμβαλλομένων «... Αντώνιος Γεωργαντάς βεβαιώ, ... Αικατερίνη Ιωάννου Λογοθέτη βεβαιώ...».

‘Περιουσιακές σχέσεις’

«... Οι συμβαλλόμενοι, διατηρούν κατά τη διάρκεια του συμφώνου συμβίωσης την περιουσιακή τους αυτοτέλεια, τόσο για ανήκοντα σήμερα σ’ αυτούς περιουσιακά στοιχεία, όσο και για εκείνα, τα οποία θα αποκτήσουν στο μέλλον, κατά τη διάρκεια του συμφώνου...».

Στο «Πρώιμο» προβλέπεται ότι «... Η μεν κυρία Αικατερίνη έχει ως προίκα της τα ακίνητα μόνον κτήματα, όσο ο μακαρίτης πατήρ της ζων την άφησεν εκ της περιουσίας του διά της διαθήκης του... Ο δε κύριος Αντώνιος Γεωργαντάς της υπόσχεται δια προγαμιαίαν δωρέαν ...».

Ξεκάθαρα προβλέπεται δηλαδή, ότι η Αικατερίνη διατηρεί την περιουσία της, όπως φαίνεται ότι το ίδιο ισχύει και για τον Αντώνιο, αφού δεν γίνεται λόγος για δική του περιουσία, η οποία μάλιστα να σχετίζεται με εκείνη της Αικατερίνης. Αναφέρεται επιπλέον η πρόθεση «προγαμιαίας δωρεάς» του Γεωργαντά. Επίσης καταγράφεται σαφώς ότι «...και όλα αυτά, τόνον της προγαμιαίας δωρεάς, ...και τα χρήματα και τα λοιπά χαρίσματα θέλουν είσθαι και εννοείσθαι πάντοτε εις την κυριότητα της κυρίας Αικατερίνης...». Η διατύπωση σαφέστατα προσδιορίζει και τα περιουσιακά στοιχεία, τα οποία με το «Πρώιμο Σύμφωνο» μεταβιβάζονται στην Αικατερίνη.

Η νομική ισχύς του «Πρώιμου Συμφώνου» είναι απόλυτη, ακόμα και με τα σημερινά δεδομένα, καθόσον συμφώνησαν στην «...νόμιμον ένωσίν των με τους αδιάσπαστους δεσμούς του συνοικεσίου...», δηλαδή συμφωνούν για την συν-οίκηση και επομένως «Συμβίωση». Κατά συνέπεια, το έγγραφο περιέχει Συμφωνία Συμβίωσης! Πρόκειται λοιπόν κατά την εκτίμηση μας, όχι νομικού, ίσως για ένα «Σύμφωνο Συμβίωσης», το οποίο σημειώνεται ότι δεν έχει σχέση με πιθανό Προικοσύμφωνο, το οποίο ίσως ακολούθησε κατά τον τύπο της εποχής.

Η οικονομική πλευρά

Είναι προφανές το οικονομικό στοιχείο που υπεισέρχεται στο «Πρώιμο Σύμφωνο». Περιέχονται με ακριβέστατη περιγραφή τα δώρα και η αξία τους, τα οποία περιέρχονται στην κυριότητα της Αικατερίνης, αμέσως μετά την υπογραφή και χωρίς δικαίωμα επιστροφής.

Η συνολική υπολογιζόμενη με βάση το έγγραφο αξία των δώρων, μετρητών και σε είδος, του Γεωργαντά προς την Αικατερίνη αθροίζεται στα 500 'τάλληρα δίστυλα'⁴⁶⁶ Η αξία της δωρεάς αποτελούσε κατά την περίοδο εκείνη μια σημαντική περιουσία, σε όποιο νόμισμα κι αν υπολογιστεί η ισοτιμία.

Σε κάθε περίπτωση, αφού στο έγγραφο δεν προβλέπεται επιστροφή της δωρεάς για κάποιο λόγο, η δωρεά εκτιμάται ως ενίσχυση της προσωπικής περιουσίας της Αικατερίνης, ανεξάρτητα από το γεγονός, ότι ο γάμος πραγματοποιήθηκε αργότερα και αποδεδεγμένα ήταν στέρεος.

Η κοινωνική διάσταση

Από το έγγραφο προκύπτει ότι «...μη ευαρεστούμενη (Σημ. ΠΣ: Η Αικατερίνη) εις την προγενομένην παρά του πατρός της...εις απουσίαν...και χωρίς της ειδήσεως και συναινέσεως της μνηστείας αυτής μετά του Κυ-

466. Ισπανικό δίστυλο τάλιρο (ΙΔΤ), με ισοτιμία 1 ΙΔΤ= 7,20 γρόσια, ή 5,50 γαλλ. Φράγκα ή 300 παράδες ή 900 στερλίνες ή 6 Φοίνικες, όπως στο Ευτ. Λιάτα Φλωρια δεκατέσσερα στένουν γρόσια σαράντα, Αθήνα 1996, σελ. 232-235. Ο Ι. Καποδίστριας στις 19 Μαΐου 1829 δίνει εντολή για την έναρξη των εργασιών νομισματοκοπείου και στις 27 Ιουνίου έχουμε το πρώτο νόμισμα της αναγεννημένης Ελλάδας στην Αίγινα. Ο Φοίνικας ήταν νόμισμα αργυρό με αναλογία τίτλου εννέα μερών αργυρού και ενός χαλκού.

ρίου Θεόδωρου Βαλλιάνου, διέλυσε τον ακούσιον αυτόν δεσμόν...και ο μνηστήρ αυτής...ωσαύτως δεχθείς την διάλυσιν αυτής της μνηστείας, επέστρεψεν εις αυτήν την ανά χείρας του διαθήκην του πατρός της...ούσα εις νόμιμον ηλικίαν γάμου...».

Το τμήμα τούτο του εγγράφου δίδει πολύτιμες πληροφορίες κοινωνικού χαρακτήρα, μαζί με ίσως πολλά λαογραφικά στοιχεία της περιόδου εκείνης.

Κατ' αρχάς δηλώνεται σαφώς, ότι ο πατέρας μπορούσε να μνηστεύσει, να αρραβωνιάσει την κόρη του...ερήμην, το οποίο και έπραξε ο Ιωάννης Στάμου Λογοθέτης, χωρίς να την προειδοποιήσει ή να λάβει τη σύμφωνο γνώμη της, αντλών προφανώς το δικαίωμα από το ισχύον έθιμο, τον παραδοσιακό κανόνα! Ο πατέρας της εποχής προβάλλεται ως απόλυτος κυρίαρχος επί των δικαιωμάτων των απογόνων, των οποίων κάνει χρήση, όταν το κρίνει σκόπιμο. Στην προκειμένη περίπτωση προφανώς θεωρούσε ως πολύ επιτυχημένο γάμο της κόρης του με έναν επιφανή πολιτικό και αξιωματικό, με τον οποίο είχε ή προσδοκούσε καρποφόρο συνεργασία και ίσως σημαντικές πολιτικές συναλλαγές.

Από την άλλη πλευρά, η Αικατερίνη, προφανώς ανεξάρτητου χαρακτήρα και ενήλικας, αλλά και μετά την απουσία λόγω θανάτου του πατρός, όπως είχε το δικαίωμα πάλι από τον εθιμικό κανόνα, διέλυσε τη μνηστεία. Το σημαντικό είναι ότι ο μνηστήρας Βαλλιάνος, ως αξιοπρεπής κύριος συνήνεσε στη διάλυση της μνηστείας και επέστρεψε τη διαθήκη, την οποία του είχε παραδώσει ο Στάμου Λογοθέτης.

Από το γεγονός αυτό παρατηρείται η σημασία, την οποία είχε η μνηστεία την εποχή εκείνη. Αποτελούσε επίσημο στάδιο προγαμιαίο, κατά το οποίο το ζεύγος αναλάμβανε υποχρεώσεις με νομικές συνέπειες. Επίσης από το αναφερθέν και πιο πάνω τμήμα του κειμένου «...νόμιμον ένωσίν των με τους αδιάσπαστους δεσμούς του συνοικεσίου...» προβάλλεται ο σύννομος τρόπος κατά τον οποίο πραγματοποιήθηκε η μνηστεία, δηλαδή το συνοικέσιο, θεσμός που ακόμα και σήμερα ισχύει.

Η παράδοση εξάλλου της διαθήκης στον Βαλλιάνο θα πρέπει ίσως να ερμηνευθεί ότι αποτελούσε στοιχείο της συμφωνίας μνηστείας και είχε την έννοια του προικοσύμφωνου, όπως απαιτούσε ο κανόνας της εποχής και αποτελούσε θέμα, το οποίο έπρεπε να διευθετηθεί πριν από τον επικείμενο γάμο. Ο Στάμου Λογοθέτης επομένως παρουσίασε την

περιουσιακή κατάσταση της Αικατερίνης, εγγυημένη μετά τον θάνατό του, ως προίκα του πατρός προς την θυγατέρα του. Η επιστροφή της διαθήκης αποτελούσε επομένως και την «λύση» του προικοσύμφωνου!

Η κατάληξη του εγγράφου στη διατύπωση κατά τον και σήμερα ισχύοντα νομικό τύπο της υπογραφής των συμβαλλομένων, και την διατήρηση εκάστου αντιγράφου «...*παρ' αυτών δι' αμοιβαίαν ασφάλειαν...*», επισημαίνει την αναγκαία έγγραφη συμφωνία. Και αυτό πέραν της 'λογοδοσίας' των δύο μνηστευομένων Αικατερίνης και Αντωνίου, απαραίτητη για παν ενδεχόμενον.

Οι μνηστήρες

Θεόδωρος Βαλλιάνος (1801 – 1857).⁴⁶⁷

Ήταν μέλος οικονομικά εύρωστης οικογένειας από την Κεφαλονιά, η οποία είχε εγκατασταθεί στο τέλος του 18ου αι. στη νότια Ρωσία, όπου γεννήθηκε ο Θεόδωρος.

Σπούδασε στη Στρατιωτική Ακαδημία της Πετρούπολης, ενώ παράλληλα ασχολήθηκε με τη θεολογία και τη λογοτεχνία. Υπηρέτησε στον ρωσικό στρατό, όπου σταδιοδρόμησε μέχρι τον βαθμό του λοχαγού του Μηχανικού Σώματος. Τον Απρίλιο του 1822 κατέβηκε στην Ελλάδα και πήρε μέρος στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Με χρήματα του αγόρασε όπλα και πολεμοφόδια, με τα οποία συγκρότησε ένα μικρό στρατιωτικό σώμα από Κεφαλονίτες, το οποίο τελούσε υπό τις διαταγές του. Πήρε μέρος στην καταστροφή του Δράμαλη και στις επιχειρήσεις στην Πάτρα, εναντίον του Γιουσούφ πασά και στο Μεσολόγγι, εναντίον του Σκόδρα πασά.

Το 1824 διορίστηκε διοικητής του Μηχανικού και του Πυροβολικού, από τον Απρίλιο του 1832 μέχρι τις αρχές Ιανουαρίου 1833, στο Ναύπλιο.⁴⁶⁸ Εκεί, συνεισφέροντας χρηματικά ποσά, έχτισε το Βουλευτήριο, στρατώνες, δεξαμενές, υδραγωγεία, αποθήκες, εργαστήρια, κυτήρια κ.ά.

467. Βλ. στο http://greek_greek.enacademic.com/208861/208861/Βαλλιάνος, Θεόδωρος. Επίσης στο *Συνταγματάρχης Μηχανικού - Γενικών Επιτελών Θεόδωρος Βαλλιάνος (1796-1857)*, (Αριθμός Παλαιού Μπρώου του Γενικού Επιτελείου Στρατού / 1ο ΕΓ: 7), Στρατιωτική Επιθεώρηση, Ιουλ. - Αυγ. 2011.

468. *Οπλοστάσιο του Ναυπλίου 1825*, Απριλίου 14, 2009 από Αργολική Αρχαιακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας & Πολιτισμού.

και συμπλήρωσε την οικοδόμηση των τειχών της πόλης. Αργότερα, επί Καποδίστρια, προβιβάστηκε σε αντισυνταγματάρχη και υπηρέτησε ως Διευθυντής του Μηχανικού Σώματος και Διοικητής του Οπλοποιείου.

Στην Αίγινα πραγματοποίησε την μετατροπή του Πύργου του άρχοντα Μάρκελλου σε Κυβερνείο, για την εγκατάσταση του Κυβερνήτου Ι. Καποδίστρια κατά την έλευσή του στις αρχές του 1828.⁴⁶⁹ Ήταν προφανώς η περίοδος της γνωριμίας του με τον Ιωάννη Στάμου Λογοθέτη και τη συμφωνία μνηστείας, την οποία πραγματοποίησαν, με την Αικατερίνη.

Αργότερα, ο βασιλιάς Όθων τον διόρισε γενικό πρόξενο Μακεδονίας και Θεσσαλίας, όπου αγωνίστηκε για τα δικαιώματα των ομογενών Ελλήνων. Το 1841 παραιτήθηκε και ανέλαβε τη Διεύθυνση του Δικαστικού Σώματος του υπουργείου Στρατιωτικών, συγχρόνως με προαγωγή σε συνταγματάρχη.

Ο Βαλλιάνος, εκτός από αρχιτέκτων, υπήρξε επίσης θεολόγος, συγγραφέας πολλών μελετών και μεταφραστής από τα ρωσικά. Από τα έργα του αναφέρονται τα σπουδαιότερα: Διάλογος περί Ορθοδοξίας της Ανατολικής Εκκλησίας (1833), Ιστορία της Ρωσικής εκκλησίας, Ερμηνεία του συμβόλου πίστεως της ορθοδόξου ανατολικής εκκλησίας και περί λειτουργίας, και το δράμα, ο θάνατος του πρίγκιπα Ποτέμκιν.

Εικ. 134. Ο Συνταγματάρχης Μηχανικού Θεόδωρος Βαλλιάνος

Εικ. 135. Ερμηνεία του συμβόλου πίστεως της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας

469. Βαγγέλης Στεργιόπουλος Αίγινα, το Κυβερνείο και ο πύργος του Μάρκελλου, στο <http://www.diakopes.gr/the-experts-way-blog/article/?aid=210708>.

Αντώνιος Γεωργαντάς⁴⁷⁰

Εικ. 136. Χαλκογραφία
Αντωνίου Γεωργαντά⁴⁷³

Ο Αντώνιος Γεωργαντάς τελικά παντρεύτηκε την Αικατερίνη, την οποία συνέδραμε να αναπτύξει αξιόλογη κοινωνική δραστηριότητα⁴⁷¹ στα χρόνια μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους.

Καταγόταν από τη Θήβα, δεδομένου ότι ο πατέρας του Γεωργαντάς Πουλής⁴⁷² ήταν από τη Θήβα, αλλά εγκατεστημένος στη Λιβαδειά. Ο Αντώνιος γεννήθηκε στη Λιβαδειά το Μάρτιο του 1799. Υπήρξε Αγωνιστής του '21, Πληρεξούσιος Λιβαδειάς (σε όλες τις εθνοσυνελεύσεις της Επανάστασης, καθώς και στην Εθνοσυνέλευση του Άργους το 1831). Υπήρξε Βουλευτής Λιβαδειάς κατ' επανάληψη και Πρόεδρος της Βουλής από τις 21 Δεκεμβρίου 1849 έως τις 27 Ιουλίου 1850.

Έως το 1826 πολέμησε με τους Αθανάσιο Διάκο, Οδυσσέα Ανδρούτσο και Ιωάννη Γκούρα. Το 1827 ακολούθησε τον Γεώργιο Καραϊσκάκη και τον Δημήτριο Υψηλάντη, ενώ από το 1828 έως το 1830 ήταν ενταγμένος στο επιτελείο του στρατηγού Τζωρτζ στη Δυτική Στερεά Ελλάδα. Έλαβε θέση κοντά στον Ιωάννη Καποδίστρια, από την πρώτη στιγμή της άφιξής του στην Πελοπόννησο, και επί Όθωνα ονομάστηκε τιμητικά συνταγματάρχης της Φάλαγγας, την οποία αποτελούσαν παλαίμαχοι αγωνιστές.

Στην πολιτική εισήλθε αρχικά ως Δήμαρχος Λεβαδειάς (1836). Αρ-

470. Ενδεικτικές πηγές για τον Αντώνη Γεωργαντά στα Γενικά Αρχεία του Κράτους Εφημερίδα «ΑΙΩΝ», Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη, Περιοδικό «Παρνασσός 1881», Αρχείο Μακρυγιάννη, Ιστορία Βουρνά, Ιστορία Εκδοτικής, Ιστορία Κορδάτου, Τάκη Λάπη «Λειβαδιά και Λειβαδίτες στο 1821» Κων. Αβραάμ «Ρομελιώτες Αγωνιστές». Επίσης στο Ρούσσαρης Αριστείδης *Ιστορικά μελετήματα Λεβαδειάς*, Λεβάδεια 1998 και στα ιστολόγια *Στης Βουλής τα Έδρανα* στο <http://edrana.blogspot.gr/2008/06/6-1821.html> και στο Βικιπαίδεια.

471. Δυστυχώς δεν εντοπίστηκαν περισσότερα για την Αικατερίνη Στάμου- Γεωργαντά!

472. Στο http://kapodistrias.digitalarchive.gr/ajax_show.php?id=1110.

473. Δεν υπάρχουν στοιχεία για προαγωγή του στο βαθμό του υποστρατήγου που αναφέρεται στη λεζάντα της προσωπογραφίας του.

γότερα, τάχθηκε στο πλευρό του Μακρυγιάννη⁴⁷⁴ και στην εξέγερση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843. Το 1860 διορίστηκε από τον Όθωνα γερουσιαστής. Τον επόμενο χρόνο νομάρχης Ναυπλίας και υποστήριξε τον Όθωνα μέχρι την έξωσή του το 1862.

Συνέγραψε τα Απομνημονευμάτά του, τα οποία δημοσιεύτηκαν στα περιοδικά Παρνασσός και Πανδώρα και πέθανε στις 15 Ιανουαρίου 1884, σε ηλικία 85 ετών.

Εικ. 137. Ο Αντώνιος Γεωργαντάς, αγνώστου καλλιτέχνη

Επίλογος

Ένας σύγχρονος νομικός δεν θα παραδεχόταν ότι το έγγραφο το οποίο υπέγραψαν οι Αικατερίνη Στάμου και ο Αντώνιος Γεωργαντάς ήταν ένα «Πρώιμο» Σύμφωνο Συμβίωσης. Η νομική κρίση λέγει ότι πρόκειται περί δημοσιεύσεως «Συμφωνίας Μνηστείας»!

Εκτιμάται όμως, ότι η ιστορική και η νομική άποψη μπορούν να συνυπάρξουν με το 'ελεύθερον' της διασταλτικής ερμηνείας των δεδομένων...

...Ίσως μερικά ιστορικά στοιχεία ξαναγράφονται, ή συμπληρώνονται σήμερα, ακόμα και... νομικά!

474. Ο Στρατηγός Μακρυγιάννης έζησε στη Λιβαδειά, όπου είχε συγγενείς και φίλους «...Σηκωθήκαμεν όλη η φαμελιά και συγγενείς και πήγαμε εις Λιβαδιά και μας 'περασπίστηκαν οι φιλόανθρωποι άρχοντες... και κάμαμεν εκεί σπίτια και υποστατικά...», όπως στο Στρατηγού Μακρυγιάννη Απομνημονεύματα, Μεταγραφή-Σημειώσεις Γ. Βλαχογιάννη, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 2014, Τόμ Α, σελ. 21-22 . Φαίνεται ότι ο Αντώνιος Γεωργαντάς ήταν ένας από αυτούς και τον ακολούθησε στην εξέγερση.

Ιούλιος 2012

ΤΟ ΡΟΛΟΪ ΤΗΣ ΛΙΒΑΔΕΙΑΣ

Εικ. 138. Το ρολόι της Λιβαδειάς

Εισαγωγικά

Ένας επισκέπτης ο οποίος προσεγγίζει τη Λιβαδειά από την παλαιά είσοδο της πόλης (από την Αλίαρτο), όταν βρίσκεται στην περιοχή της πλατείας Λάμπρου Κατσώνη, θα παρατηρήσει ένα χαρακτηριστικό αξιο-

θέατο. Επάνω σε έναν λόφο, πολύ κοντά στα τείχη του Καταλανικού Κάστρου και προς τα δεξιά του, προβάλλεται επιβλητικός ο όγκος ενός ορθογώνιας δομής πύργου,⁴⁷⁵ στην κορυφή του οποίου διακρίνεται στις τέσσερες πλευρές ο λευκός δίσκος ενός τεράστιου ρολογιού. Ο πύργος καταλήγει σε τετράκλινη κεραμοσκεπή οροφή. Το ρολόι της Λιβαδειάς διακρίνεται από όλες σχεδόν τις περιοχές της πόλεως.

Φαίνεται ότι το ρολόι στη σημερινή του μορφή είναι αποτέλεσμα μεταπολε-

Εικ. 139. Μιά άλλη όψη του ρολογιού σήμερα

475. «...Είναι κι αυτός απ' τον καιρό που κάνανε το κάστρο...» γράφει ο Τάκης Λάππας ισχυριζόμενος ότι ο πύργος οικοδομήθηκε την ίδια εποχή με το Καταλανικό Κάστρο, στο Τ. Λάππα *Η Ώρα της Λιβαδειάς*, Στερεά Ελλάδα, Ιανουάριος 1981, σελ. 5. Δεν γνωρίζουμε την ιστορική πηγή από την οποία ο Λάππας προβάλλει τον ισχυρισμό του, δεδομένου ότι δεν αναφέρει την πηγή του.

μικής, περί το 1950, κατασκευής. Ανακατασκευάστηκε στα ερείπια χαμηλού σχετικά πύργου με ρολόι στο πάνω μέρος, το οποίο λέγεται ότι εσώζετο μέχρι τα 1936.⁴⁷⁶

Ο Μύθος

Οι ξένοι περιηγητές οι οποίοι επισκέφτηκαν την ευρύτερη περιοχή της Λιβαδειάς, ειδικότερα από το 18ο αιώνα και μετά, έχουν καταγράψει διηγήσεις και περιγραφές, οι οποίες προσφέρουν έναν εξαιρετικό πλούτο ιστορικών πληροφοριών. Στις περιγραφές αυτές όμως έχουν υπεισέλθει και λάθος πληροφορίες ή καταθέσεις αυτοχθόνων μαρτύρων, οι οποίες δεν ανταποκρίνονται πάντοτε στην ιστορική πραγματικότητα. Επίσης, υπάρχουν περιπτώσεις, όπου ακόμα και έγκριτοι Έλληνες συγγραφείς ερμήνευσαν λανθασμένα τα γραφόμενα των ξένων περιηγητών, ή πρόσθεσαν στις πληροφορίες, τις οποίες έφεραν οι ξένοι, δικά τους 'στοιχεία', με λάθος πληροφορίες.

Χαρακτηριστική περίπτωση λάθους πληροφόρησης, κατά την εκτίμησή μας, είναι και ο περίφημος μύθος του ρολογιού της Λιβαδειάς. Μέχρι σήμερα λέγεται και γράφεται ότι το πρώτο, το αρχικό ρολόι, χάρισε στη Λιβαδειά ο περίφημος αρχαιοκάπηλος Λόρδος Έλγιν, στα 1803 περίπου!

Θα προσπαθήσουμε εδώ να καταρρίψουμε αυτόν τον μύθο.

Σχετικές 'μαρτυρίες' για την οικοδόμηση του μύθου προσέφεραν περιηγητές, των οποίων η παραμονή στην περιοχή της Λιβαδειάς και γενικότερα της Βοιωτίας, κατά τα άλλα, συνδυάστηκε με σημαντικό ερευνητικό αρχαιολογικό έργο, η με έργο υποτυπώσεως των κοινωνικών συνθηκών της περιοχής.

Από αυτούς, ο Άγγλος συνταγματάρχης W. Leake, στο τέλος του 1805 και για ένα περίπου μήνα, περιηγήθηκε στην επαρχία της Λιβαδειάς. Αποτέλεσμα της επίσκεψης αυτής ήταν η πραγματοποίηση μελετών αρχαιολογικής τοπογραφίας και η σύνθεση με ακρίβεια πινάκων αποστάσεων τόπων.⁴⁷⁷ Τα αποτελέσματα των μελετών του και οι περι-

476. Μαρτυρία Λιβαδειτών και σχέδιο Β. Γερμενή (1935), όπως αναφέρεται πιο κάτω.

477. Τ. Λάμπας *Η χώρα της Λιβαδειάς*, Αθήνα 1954, φωτογραφική ανατύπωση Δημόσιας Βιβλιοθήκης Λεβαδειάς 1991, σελ. 78.

γραφές της περιοχής, αλλά και της υπόλοιπης Ελλάδας δημοσιεύτηκαν αργότερα σε σπουδαία έκδοση στο Λονδίνο.⁴⁷⁸

Ο W. Leake στο βιβλίο του, αφού περιγράψει την πόλη της Λιβαδειάς «...Με πλούσια εμφάνιση...υπάρχουν περίπου 1.500 σπίτια στην πόλη, από τα οποία μόνον 130 είναι τουρκικά...», καταλήγει ότι «...Το πιο αξιοθέατο στην πόλη είναι κάποιος πύργος με ένα ρολόι...».⁴⁷⁹

where the winter is both long and severe. There are about 1500 houses in the town, of which 130 only are Turkish. The most conspicuous object is a tower with a clock in it. The district contains

Εικ. 140. Απόσπασμα από τη σελίδα 120 του βιβλίου του Leake

Ο Λιβαδεΐτης λογοτέχνης-ιστορικός Τάκης Λάππας παρουσιάζοντας το απόσπασμα αυτό του Leake πρόσθεσε «...Ο Εγγλέζος συνταγματάρχης (Σημ. ΠΣ: εννοεί τον Leake) είναι ο πρώτος που αναφέρει το ρολόι, το δώρο αυτό του Έλγιν στη Λειβαδιά...».⁴⁸⁰ Όπως όμως φαίνεται και στο εν λόγω εικονιζόμενο απόσπασμα, ο Leake αναφέρει το ρολόι, **αλλά δεν γράφει ότι είναι του Έλγιν!**

Η άποψη αυτή του Λάππα δεν έχει στηριχθεί σε κάποια πληροφορία από τις μέχρι σήμερα γνωστές πηγές. Την άποψή του για το «δώρο του Έλγιν» ο Λάππας διατυπώνει ξεκάθαρα, όταν περιγράφοντας την Τουρκοκρατούμενη Λιβαδειά υποστηρίζει ότι την ομορφιά της «...τη συμπλήρωνε ένα ρολόι εντοιχισμένο σε κάποιο παλιό πύργο, που βρισκόταν πάνω σε ένα μικρό λόφο. Το ρολόι αυτό ήταν δώρο του Έλγιν στην πόλη της Λιβαδειάς, σύγχρονο με της Αθήνας...».⁴⁸¹ Τον ισχυρισμό του επαναλαμβάνει ο Λάππας γράφοντας ότι «...Στα 1803 όταν ο αρχαιοκάπηλος Εγγλέζος λόρδος Έλγιν μαζί με το συνεργό του Λουζιέρη, έκανε τις αρχαικαπηλικές ανασκαφές στην Αττική θέλησε να βάλει χέρι και στη Βοιωτία. Στο μαντείο του Τροφωνίου, και στο θησαυρό του Μινύα στον Ορχομενό. Για να μην τον εμποδίσουν οι Έλληνες της Λειβαδειάς κι οι κοτσαμπάσηδες,

478. William Martin Leake *Travels in Northern Greece*, IV Volumes, London 1835.

479. Ίδιο, Vol. II, Chapter XI, page 120.

480. Τ. Λάππας *Η χώρα της Λειβαδειάς...*, σελ. 79-80.

481. Ίδιο, σελ. 17-18.

τους χάρισε για την πόλη τους μεγάλο ρολόγι...το ίδιο έκανε στην Αθήνα μ' ένα άλλο ρολόγι...». ⁴⁸² Πουθενά όμως ο Λάππας δεν αναφέρει την πηγή της πληροφορίας του αυτής!

Αν ανατρέξει κανείς σε περιγραφή η οποία γίνεται από τον περιηγητή αρχαιολόγο Edward Dodwell, ο οποίος επισκέφτηκε την περιοχή στα 1801 και 1805, την περίοδο δηλαδή που ο Έλγιν και ο συνεργάτης του Lusieri πραγματοποίησαν λαθροχειρίες στην περιοχή, διαπιστώνεται ότι ενώ αναφέρεται ⁴⁸³ στις προσπάθειες του Έλγιν να ανασκάψει την περιοχή του Τροφώνιου Άνδρου χωρίς αποτέλεσμα, δεν αναφέρει τίποτα για «το ρολόι του Έλγιν».

Κατά την ίδια περίοδο με τον Dodwell επισκέφτηκε τη Λιβαδειά και ο διάσημος Ιταλός ζωγράφος Simone Pomardi, ο οποίος αναφέρει ⁴⁸⁴ ότι ο Έλγιν βρήκε στα 1803 το Τροφώνιο Άνδρο κλειστό, όπως και ο ίδιος ο ζωγράφος. Ο Pomardi μάλιστα προσπάθησε να ανασκάψει το Άνδρο, αλλά τον σταμάτησε ο αγάς, με τη δικαιολογία ότι θα εμπόδιζε τη λειτουργία «...της νέας δεξαμενής...και των σωλήνων...που περνούσαν μέσα από το Άνδρο...». ⁴⁸⁵ Και ο Pomardi, ο παρατηρητικός ως ζωγράφος, παρόλο που αναφέρεται στον Έλγιν, δεν μνημονεύει το ρολόι και όποια σχέση μαζί του.

Ο Έλγιν και το ρολόι

Ο Λόρδος Έλγιν (1766-1841), ο επονομαζόμενος σκωπτικά «Elgin Marbles» (Έλγιν ο Μαρμαράς), υπήρξε Πρέσβης της Αγγλίας στην Κωνσταντινούπολη (1799-1803) και εκμεταλλευόμενος τη θέση αυτή, με Φιρμάνι το οποίο κατάφερε να εκδοθεί από το Σουλτάνο, ενήργησε ανασκαφές και αποστολές εντοπισμού και μεταφοράς μεγάλου όγκου και ανυπολόγιστης αξίας ελληνικών αρχαιοτήτων στην Αγγλία, με προορισμό όπως έλεγε το Βρετανικό Μουσείο. Το σημαντικότερο από το έργο αυτό του Έλγιν πραγματοποιήθηκε μέσω του ζωγράφου Λουζιέρν,

482. Τ. Λάππα *Η Όρα της Λιβαδειάς...*, σελ. 5.

483. E. Dodwell *A classical and topographical tour through Greece*, London 1819, Vol. I. Βλ. επίσης στο ίδιο Τ. Λάππα, σελ. 77.

484. Simone Pomardi *Viaggio nella Grecia negli anni 1804, 1806-7*, Roma 1820.

485. Τ. Λάππα *Η χώρα της Λειβαδειάς...*, σελ. 77.

Εικ. 141. Ο Λόρδος Έλγιν 1795

οποίες αντάλλαξαν οι δύο άνδρες, έχουν καταγραφεί πολύτιμες πληροφορίες και λεπτομέρειες από το 'ιστορικό' των έργων των.

Οι επισκέψεις στην Ελλάδα του Έλγιν ήσαν λίγες και μικρού σχετικά χρόνου. Κατά την επίσκεψη του ο Έλγιν (τον Απρίλιο του 1802) «... κατέλυσε στην οικία του Σπυριδωνος Λογοθέτου...»⁴⁸⁷ στην Αθήνα. Όλο το βάρος όμως, της αρχαιοκαπηλικής επιχείρησης ήταν στα χέρια του Λουζιέρν. Σημειώνεται δε ότι ο Έλγιν ευρίσκετο φυλακισμένος στο Παρίσι κατά το διάστημα 1803-1806, κατά το διάστημα δηλαδή που του αποδίδεται η δωρεά του ρολογιού της Λιβαδειάς.

Ο Λουζιέρν γράφει στον Έλγιν, όταν οργάνωσε την έναρξη των ερευνών του στην Αθήνα «...ουδείς υπήρχε των υπαλλήλων της Πύλης ή των κατοίκων της πόλεως ο μη αμιλλώμενος πώς να ευχαριστήσει τας θελήσεις υμών, ιδίως ο βοεβόδας, ο αρχιερεύς και ο ημέτερος πράκτωρ,

τον οποίο προσέλαβε ως βοηθό του. Ο Giovanni Battista Lusieri⁴⁸⁶ ήταν ο επικεφαλής των ανθρώπων του Έλγιν και έκανε όλες τις βασικές συνεννοήσεις με Έλληνες και Τούρκους για την πραγματοποίηση των ανασκαφών και των εργασιών συσκευασίας των κιβωτίων, με τα οποία οι αρχαίοι ελληνικοί θησαυροί φυγαδεύονταν με αγγλικά πολεμικά και εμπορικά πλοία στο Λονδίνο.

Ο Λουζιέρν, ο οποίος παρέμεινε στην Ελλάδα για πολλά χρόνια, αλληλογραφούσε με τον Έλγιν αναφέροντας τις εξελίξεις και τα τυχόν εμπόδια της όλης επιχείρησης αρχαιοκαπηλίας. Από τις επιστολές, τις

486. Μέχρι τότε βρισκόταν στη Νάπολη, όπου είχε γεννηθεί, και ζωγράφιζε για τον βασιλέα τις αρχαιότητες της Σικελίας. Ήταν γνωστός με το παράνομο Don Tita και ο Clarke τον αποκαλούσε ιστοριογράφο της φύσεως. Για τον Λουζιέρν και το «έργο» του Έλγιν περισσότερα στο Ι. Γενναδίου *Ο Λόρδος Έλγιν και οι προ αυτού ανά την Ελλάδα και τας Αθήνας αρχαιολογήσαντες επιδρομείς 1440-1837*, Αθήναι 1930, φωτογραφική έκδοση Αθήναι 1997.

487. Ι. Γενναδίου *Ο Λόρδος Έλγιν...*, σελ. 20.

ο Λογοθέτης, οίτινες ομού έχουν εις χείρας των την εξουσίαν του τόπου τούτου...». Ο Έλγιν αποκρινόμενος στην προθυμία της εξουσίας «...απεκρίνετο κατηχαριστημένος αποστέλλων παντοία δώρα – ωρολόγια, τηλεσκόπια, πήλινα και κρυστάλλινα αγγεία ...». ⁴⁸⁸

Ειδικά για τις ανασκαφές και «περισυλλογές» αρχαιολογικού υλικού στην Αθήνα και ειδικότερα στην Ακρόπολη, ο Έλγιν έταξε στον βοεβόδα μια ασημένια ταμπακιέρα και στον Λογοθέτη ⁴⁸⁹ ένα ρολόι που θα σπινόταν επάνω σε έναν πύργο στην Πλάκα. Τον Ιούλιο του 1806 «...υπέσχετο συγχρόνως και το υπ' αυτού προταθέν δια την πόλιν των Αθηνών ωρολόγιον και ηρώτα, αν αι ώραι έδει να σημειωθώσιν Ελληνικοίς ή Τουρκικοίς ψηφίοις...». ⁴⁹⁰

Τελικά το ρολόγι εστάλη στην πόλη των Αθηνών το 1813. Η εγκατάσταση του ρολογιού στην Αθήνα είχε προβλήματα, γιατί ο λόρδος Γκίλφορντ είχε χορηγήσει 1.500 γρόσια για να κατασκευαστεί πύργος, ο οποίος θα έφερε το όνομά του, ενώ ο Λουζιέρν ισχυριζόταν ότι ο δωρητής του ρολογιού Έλγιν θα ήταν πρόθυμος να κατασκευάσει και τον πύργο. Τελικά οι Αθηναίοι ανέγειραν (1811) τον πύργο στην Παλαιά Αγορά στην Πλάκα με δαπάνες των ⁴⁹¹ και το ρολόι εγκαταστάθηκε το 1814. Το ρολόι των Αθηνών λειτουργούσε από τότε κανονικά και μόνον το 1850 έγινε αντικατάσταση των εσωτερικών τροχών με γερμανικούς. Ολόκληρο το ρολόι των Αθηνών καταστράφηκε από πυρκαγιά στις 21 Αυγούστου του 1884. ⁴⁹² Ο ωροδείκτης και ο λεπτοδείκτης σώζονται στο Μουσείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος. ⁴⁹³

Από την αλληλογραφία όμως των Έλγιν-Λουζιέρν πουθενά δεν προκύπτει αναφορά σε ανασκαφές για το Τροφώνιο Άνδρο (Μαντείο) ή άλλου μνημείου στην περιοχή της Λιβαδειάς ή για ρολόι της Λιβαδειάς! Η πλησιέστερη αναφορά η οποία υπάρχει για αρχαιότητες της περιοχής είναι σχετική με τον Ορχομενό, στην οποία ο Λουζιέρν γράφει στον Έλ-

488. Ίδιο, σελ. 17.

489. Πρόκειται για τον Σπυρίδωνα Χωματιανό Λογοθέτη, πρόξενο της Αγγλίας στην Αθήνα, ο οποίος δεν έχει συγγενική σχέση με τον Στάμου Λογοθέτη της Λιβαδειάς. Όπως και ο προεστός της Λιβαδειάς Γιαννάκης Στάμου Λογοθέτης, ο Χωματιανός είχε λάβει τον τίτλο του Λογοθέτη από το Πατριαρχείο και είχε δικαίωμα να τον χρησιμοποιεί ως πρόσθετο επίθετο.

490. Ι. Γενναδίου *Ο Λόρδος Έλγιν...*, σελ. 33.

491. Ίδιο, σελ. 40.

492. Βλ. στο <http://hellenicnationalart.blogspot.com/2011/08/blog-post.html>

493. Ίδιο Ι. Γενναδίου, σελ. 40-41.

Εικ. 142. Ο πύργος των Αθηνών (1811), που κτίστηκε για να εγκατασταθεί το ρολόι του Έλγιν

γιν υποσχόμενος την αποστολή μεταξύ των άλλων «...*δύο επιγραφών εξ Ορχομενού (μίαν των οποίων εδέησε να ελαφρύνουν αποκόπτοντες του λίθου την ράχιν) ...*». ⁴⁹⁴

Από τις πληροφορίες τις οποίες παραθέσαμε προκύπτουν σημαντικά στοιχεία και ερωτήματα, όπως ενδεικτικά:

- Ο Έλγιν υποσχέθηκε το ρολόι στην Αθήνα το 1806.
- Ο Leake παρατήρησε το ρολόι της Λιβαδειάς το 1805. Υπήρχαν άραγε τόσο σπουδαία ευρήματα στη Λιβαδειά, ώστε να προηγηθεί η δωρεά ρολογιού της Λιβαδειάς, από εκείνη των Αθηνών;
- Ο Έλγιν από 1803 μέχρι 1806 βρισκόταν στη φυλακή. Πότε, πώς μπορούσε να στείλει και εγκαταστήσει το ρολόι στη Λιβαδειά, όταν για την Αθήνα απαιτήθηκαν οκτώ χρόνια (1806–1814) από της υποσχέσεως της δωρεάς του;
- Η αναφορά του Λάππα για ανασκαφές του Έλγιν στη Λιβαδειά το 1803, μάλλον δεν πρέπει να ευσταθεί (ήταν φυλακισμένος, αλλά και όπως αναφέρθηκε από τον άνθρωπό του Λουζιέρι, «το Άνδρο» ήταν κλειστό!).
- Για ένα τόσο σημαντικό γεγονός, της εγκαταστάσεως του ρολογιού στη Λιβαδειά, ή και για ένα τόσο χαρακτηριστικό αξιοθέα-

494. Ι. Γενναδίου *Ο Λόρδος Έλγιν...*, σελ.25.

το, δεν έπρεπε να έχουν βρεθεί μαρτυρίες (αρχαία, ενδεικτικές αναφορές περιηγητών ή ιστορικών Ελλήνων και ξένων), όπως για το ρολόγι των Αθηνών;

Εικ. 143. Το ρολόι του Έλγιν στην Αθήνα το 1871

Υπήρχαν κοινά στοιχεία, ομοιότητες, οι οποίες μπορούσαν να οδηγήσουν τον Λιβαδείτη ερευνητή στη λάθος εκτίμηση, π.χ. Λογοθέτης (όχι όμως ο προεστός της Λιβαδειάς Σπυρίδάκης Γιαννάκη Λογοθέτης), ρολόι Έλγιν, εγκατάσταση του σε πύργο, παρόμοιου με εκείνον της Αθήνας.

Εικ. 144. Έργο «Lebadia» (1803 – 1813) του Sir William Gell

«άνδρο του Τροφωνίου» κ.ά. Σε ένα σχέδιό του εμφανίζεται πολύ ενδιαφέρουσα άποψη της Λιβαδειάς.

Στην άποψη αυτή διακρίνεται, περί το μέσον στο άνω τμήμα, ένας πύργος που υπήρχε τότε στη Λιβαδειά. Στον πύργο δεν διακρίνεται κά-

Προσπαθώντας να βρούμε δικαιολογία στην άποψη Τάκη Λάππα (δώρο Έλγιν) θα προβάλουμε την πρώτη εκτίμησή μας: Πιθανώς ο Λάππας κατά τις έρευνές του να έκανε σύγχυση του ρολογιού της Αθήνας και του ιστορικού εγκαταστάσεως του με εκείνο της Λιβαδειάς.

Κατά τα έτη 1804 με 1806 ο διανοούμενος και ζωγράφος Sir William Gell,⁴⁹⁵ προφανώς επισκεπτόμενος, όπως κι άλλοι τη Λιβαδειά, ζωγραφίζει τοπία της και χαρακτηριστικά μέρη της πόλης. Ενδεικτικά, ζωγράφισε απόψεις του κάστρου, το

495. Άγγλος (1777 – 1834) ανθρωπολόγος, ιστορικός της τέχνης, αρχαιολόγος και εικονογράφος. Ο περιηγητής κάνει τοπογραφικές μελέτες και καταγράφει χρήσιμες πληροφορίες για τον ταξιδιώτη. Σημαντικό βιβλίο του *The Itinerary of Greece, with a commentary on Pausanias and Strabo, and an account of the Monuments of Antiquity at present existing in that country, compiled in the years 1801, 2, 5, 6 etc., London 1810.*

ποιο τμήμα, το οποίο να θυμίζει ρολόι, διακρίνεται όμως κάποια κατασκευή προεξέχουσα της οροφής. Επίσης δεν συμπεριλαμβάνεται σε κάποιο σχέδιό του ένα τόσο ξεχωριστό θέμα, όπως θα ήταν ένα ρολόι επάνω σε πύργο! Σημειώνεται δε, ότι ο Sir William Gell έγραψε μεταξύ των άλλων και ένα σημαντικό βιβλίο⁴⁹⁶ για την κλοπή των «μαρμάρων» του Παρθενώνα από τον Έλγιν. Επομένως, αν άκουγε για δώρο του Έλγιν στη Λιβαδειά, είχε ένα σοβαρό λόγο να το σχεδιάσει και να το αναφέρει στο βιβλίο του αυτό!

Το ρολόι της Λιβαδειάς από άλλες πηγές

Κατά τα χρόνια 1861 με 1874 περιηγείται την Ελλάδα ο Γάλλος διπλωμάτης στις πρεσβείες της Κωνσταντινούπολης και Αθήνας Henri Belle,⁴⁹⁷ ο οποίος εκδίδει τις εντυπώσεις του σε ένα έργο 4 τόμων.⁴⁹⁸

Εικ. 145. Άποψη της Λιβαδειάς 1820 κατά Cartwright

496. *The removal of the Sculptures from the Pediments of the Parthenon* by Elgin.

497. Ο Henri Belle (Χένρι Μπέλ) γεννήθηκε στη Γαλλία το 1837. Το 1861 μπήκε στο διπλωματικό σώμα και την ίδια χρονιά έγινε Ακόλουθος της Γαλλικής Πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη, όπου έμεινε ως το Δεκέμβριο του 1865. Στην Αθήνα υπηρέτησε από το 1868 μέχρι το 1872 ως τρίτος γραμματέας της Γαλλικής Πρεσβείας. Το 1874 επανήλθε στην Αθήνα για ένα χρόνο ως Δεύτερος Γραμματέας.

498. Κυκλοφόρησε στα ελληνικά με τίτλο *Ταξίδι στην Ελλάδα 1861-1874*, από τις εκδόσεις ΙΣΤΟΡΗΤΗΣ στην Αθήνα το 1993.

Για την επίσκεψή του στη Λιβαδειά ο Γάλλος περιηγητής γράφει μεταξύ των άλλων: «...Ο οικοδεσπότης μας επέμενε να μου δείξει τα μνημεία της Λιβαδειάς. Κατά τη γνώμη του, το πιο σημαντικό ήταν ένα ρολόι που είχε χαρίσει στην πόλη ο λόρδος Έλγιν, ένα κακόγουστο άσπρο καντράν, εντοιχισμένο σε έναν μικρό κιτρινωπό πυργίσκο που βγάζει μάτι από μακριά...».⁴⁹⁹

Δεν αναφέρει στο βιβλίο του ο Χένρι Μπέλ με ποιο τρόπο ο οικοδεσπότης του γνώριζε ότι το ρολόι ήταν δώρο του Έλγιν. Διόλου απίθανο όμως, ο Belle να μπερδεψε στις σημειώσεις του τα κοινά στοιχεία «Λογοθέτης - Αθήνα – ρολόγι Έλγιν» με το ρολόγι της Λιβαδειάς. Η πιο πάνω περιγραφή όμως, πρέπει να ήταν αρκετή για τον Τ. Λάππα, ώστε να δημιουργηθεί η εκτίμησή του, ότι πράγματι ο Έλγιν δώρισε το ρολόι στη Λιβαδειά. Δεν διερωτήθηκε, όπως εμείς πιο πάνω, απλώς δέχτηκε αυτό που είπε ο οικοδεσπότης⁵⁰⁰ του Χ. Μπέλ. Είναι ακριβώς αυτό που εννοούσαμε στα προλεχθέντα ως 'λάθος πληροφορίες' αυτοχθόνων της περιοχής.

Ο πύργος «του ρολογιού» της Λιβαδειάς εξάλλου, εμφανίζεται και σε χαλκογραφία του 1820 του Jos. Cartwright.⁵⁰¹

Διακρίνεται στη χαλκογραφία, πάνω δεξιά, ένας πυργίσκος, επάνω στον οποίο έχει τοποθετηθεί το ρολόι (;). Η εικόνα αυτή πιθανώς να ενίσχυσε την άποψη του Τάκη Λάππα. Μήπως όμως αυτό που φαίνεται στη χαλκογραφία επάνω στην οροφή του πύργου ήταν ένας «Πυρσός Σημάνσεως», π.χ. κινδύνου από επίθεση εχθρών (για να προφυλαχθούν οι κάτοικοι μέσα στο Κάστρο?).

Ο Λιβαδείτης αρχιτέκτονας και έγκυρος μελετητής των μνημείων της Λιβαδειάς Ιορδάνης Δημακόπουλος έχει γράψει⁵⁰² σχετικά για τον πύρ-

499. Χένρι Μπέλ, ό.π., ελληνική έκδοση, Μέρος Β', σελ. 148.

500. Στην διήγηση δεν αναφέρεται το όνομα του οικοδεσπότη, αλλά ο Χ. Μπέλ γράφει ότι ήταν ένας 'πάρεδρος', στον οποίο τον είχε συστήσει με επιστολή του ένας βουλευτής της περιοχής, ως Ταξίδι στην Ελλάδα..., σελ. 129.

501. Λιβαδειά 1820, Jos. Cartwright, χαλκογραφία που βρίσκεται στο Μουσείο Μπενάκη με αρ. 1815.

502. Ι. Δημακόπουλος Λιβαδειά. Η πολεοδομική εξέλιξη και τα μνημεία από τον 11ο αιώνα μέχρι το 1821, σελ. 520. Για τα αναγραφόμενα από Ι. Δημακόπουλο βλ. επίσης Χ. Μπέλ Ταξίδι στην Ελλάδα..., σελ. 148. Περισσότερα του Ι. Δημακόπουλου αναφέρονται στο άρθρο Αρ. Ρούσαρη Το ρολόι της Λιβαδειάς, στο περιοδικό «Ο Λάμπρος Κατσώνης», τεύχ. 118 (1/12), σελ. 23.

γο με το ρολόι «...Το κτίριο είχε τετράγωνη κάτοψη και τετρακλινή στέγη. Το ρολόι ήταν εξωτερικό. Βρισκόταν δεμένο από τις τέσσερις γωνίες του κτιρίου. Το κτίσμα ίσως ήταν παλαιότερο και ο Ελγίνος απλά πρόσθεσε το ρολόι...». Ο Ι. Δημακόπουλος στο ίδιο έργο του, αναγνωρίζει επίσης στη χαλκογραφία του Cartwright το ρολόι επάνω στον πύργο. Το βασικό όμως, το οποίο σημειώνει ο Ι. Δημακόπουλος είναι ότι «...Όμως, η άκαρπη δραστηριότητα των ανθρώπων του Άγγλου λόρδου στη Λειβαδιά και τον Ορχομενό μας κάνει να διερωτηθούμε σε τι αποσκοπούσε αυτό το “δώρο”, για το οποίο άλλωστε δεν υφίσταται καμία μαρτυρία ...». ⁵⁰³ Ο Ι. Δημακόπουλος αναφέρει τα υποστηριζόμενα από τον Τάκη Λάππα, αλλά στα πλαίσια της επιστημονικής του δεοντολογίας, επιφυλασσόμενος, δηλώνει ότι δεν υπάρχει καμία μαρτυρία για το ότι το ρολόι είναι ή όχι ‘δώρο’ του Έλγιν!

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα αναφερθέντα και αφού δεν έχουν βρεθεί μέχρι σήμερα αρχειακές ή άλλες ιστορικές μαρτυρίες για το ‘δώρο’ του Έλγιν, διατυπώνουμε το τελικό συμπέρασμά μας, ότι το (παλαιό) ρολόι της Λιβαδειάς δεν μπορεί να είναι προσφορά του Έλγιν. Βεβαίως, μένει στους ερευνητές να εντοπίσουν την περίοδο και τον φορέα ο οποίος τοποθέτησε το (παλαιό) ρολόι στη Λιβαδειά. Επίσης πρέπει να εντοπιστεί πότε κατεδαφίστηκε ή γκρεμίστηκε ο πύργος και το ρολόι!

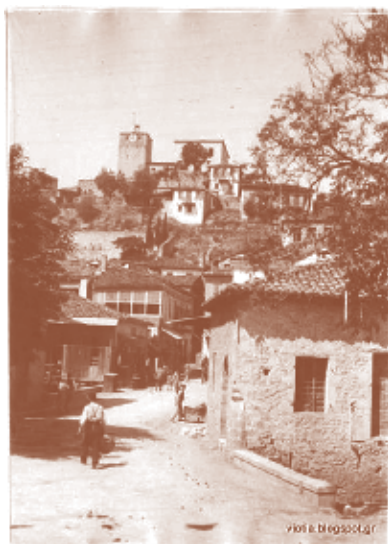
Παρόλα αυτά, είναι σημαντικό ότι ο Λάππας παρουσίασε περιγραφή του ρολογιού, όπως αυτό εμφανιζόταν κατά το 1894. Αναδημοσιεύει από την εφημερίδα Εστία της 24ης Νοεμβρίου 1894, απόσπασμα, όπου γράφει ο Εμμ. Λυκούδης, με το ψευδώνυμο Φαίαξ, τα ακόλουθα:

«...Εν αυτή δε εστήθη, μετά την αποκατάστασιν του κράτους το ωρολόγιον της πόλεως, το και σήμερον ζων και κινούν τους ξύλινους βραχίονας και δεικνύον έτι τας ώρας, αλλ’ εν απελπιστική παρανοία κι εκ βαθέως γήρατος. Περί τούτου θα πειστείτε όταν σας είπω, ότι π.χ. είναι δέκα και τέταρτον οι δείκται δεικνύουν την 11ην ο δε κώδων σημαίνει μεσημβρίαν...». ⁵⁰⁴

Η αναφορά αυτή είναι σημαντική, γιατί κατά τον Λυκούδη το ρολόι, το οποίο περιγράφεται το 1894, έχει εγκατασταθεί μετά «την αποκα-

503. Η υπογράμμιση δική μας!

504. Τ. Λάππας στο *Η Ώρα’ της Λειβαδιάς...*, σελ. 7.

Εικ. 146. Το ρολόι σε φωτογραφία του 1917 από Γαλλικά Αρχεία ⁵⁰⁵

Εικ. 147. Σχέδιο Β. Γερμενή (1935) του ρολογιού της Λιβαδειάς

τάστασιν του κράτους», δηλαδή μετά το 1830, οπότε δεν μπορεί να είναι δώρο του Έλγιν. Επίσης μας δίδει το υλικό των δεικτών (ξύλο) και ότι είναι πλέον 'γερασμένο' και κακοσυντηρημένο.

Χαρακτηριστικά δε ο Λάππας, προσθέτοντας τη δική του φυσική μαρτυρία, αναφέρει «... Φυσικό ήταν ο μηχανισμός του ρολογιού ν' άλλαζε με κάποιο καινούριο. Όταν τον επισκέφτηκα παιδόπουλο, θυμάμαι απ' το μηχανισμό του να κρέμονται κάτι τεράστια βαρίδια... Η καμπάνα όμως που σημαίνει τις ώρες έμεινε η ίδια...».⁵⁰⁶

Ενδιαφέρουσα όμως είναι και η φωτογραφία που παρουσιάζει την εικόνα του ρολογιού το 1917, που φωτογράφησαν Γάλλοι, και η οποία δεν απέχει πολύ από το μνημονευόμενο πιο κάτω σκίτσο Γερμενή.

Στις μαρτυρίες λοιπόν για το ιστορικό του ρολογιού της Λιβαδειάς πρέπει να προστεθεί και το σχετικό σκίτσο⁵⁰⁷ του σημαντικού Έλληνα ζωγράφου Β. Γερμενή. Φιλοτεχνήθηκε το 1935 και απεικονίζει τον πύργο και το ρολόι σε σύνθεση που πλησιάζει το ρολόι το οποίο απεικόνισε ο Cartwright. Δηλαδή, τετράκλινη στέγη, επάνω στην οποία εμφανίζεται κάποια κατασκευή, και οι δίσκοι του ρολογιού έχουν τοποθετηθεί σε υπάρχοντα ανοίγματα κάτω από την οροφή. Βεβαίως είναι σημαντική η μαρτυρία του καλλιτέ-

505. Πηγή: Ιστότοπος ΒΟΙΩΤΙΑ

506. Τ. Λάππας ίδιο.

507. Το παρουσίασε ο Τ. Λάππας στο Η Ώρα της Λειβαδειάς..., σελ. 5.

χνη, ότι το ρολόι υπάρχει στην περίοδο του 1935! Καταδεικνύεται επομένως, από όλα τα παρατεθέντα και τις υπάρχουσες πηγές, ότι το ρολόι της Λιβαδειάς βρισκόταν συνεχώς, στην ίδια θέση σε λόφο, στην τοποθεσία «Ωρα», και λειτουργούσε ίσως με διακοπή μικρών διαστημάτων φθοράς για περισσότερα από εκατό χρόνια.

Εικ. 148. Άποψη του ρολογιού από περιοχή παλαιού Α' Δημοτικού σχολείου⁵⁰⁸

Το ρολόι της Λιβαδειάς σήμερα

Προσδιορίσαμε και περιγράψαμε το παλιό ρολόι, μέχρι τώρα, για να γίνει αντιδιαστολή με το σημερινό ρολόι, το νεότερικό, το οποίο βρίσκεται και λειτουργεί στην ίδια ομώνυμη περιοχή 'Ωρα' της Λιβαδειάς.

Δυστυχώς ο μύθος ότι το ρολόι είναι δώρο του Έλγιν, διατυπώνεται ακόμα και σήμερα. Σχεδόν με περηφάνια, πολλοί Λιβαδείτες παρουσιάζουν στους επισκέπτες «το δώρο του Έλγιν». Σχετικά αναφέρονται χαρακτηριστικά και σε τοπική ιστοσελίδα τα ακόλουθα: «...Ο Πύργος του Ρολογιού, χτίστηκε στα χρόνια της Φραγκοκρατίας και χρησίμευσε ως Πυρσός. Το 1803, ο λόρδος Έλγιν, χάρισε στην πόλη ένα ρολόι προκειμένου να μην τον εμποδίσουν οι Βοιωτοί Κοτζαμπάσηδες και Αγάδες στις ανασκαφές που έκανε, στα 1803, για το Μαντείο του Τροφωνίου. Το ρολόι τοποθετήθηκε στον Πύργο λόγω της περίοπτης θέσης του...».⁵⁰⁹

Σχετικά με το νεότερικό ρολόι ο λαογράφος Αριστείδης Ρούσσαρης

508. Οι φωτογραφίες σ' αυτήν την ενότητα είναι του Π. Στάμου, Μάρτιος 2012.

509. Βλ. ιστοσελίδα <http://www.livadia.gr/portal/page/portal/dimosLevadeon/turism/sights/pyrgos>. Το ίδιο επαναλαμβάνεται και στην ιστοσελίδα της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Λιβαδειάς <http://viotikoskosmos.wikidot.com/liv-roloi>. Προφανώς οι πληροφορίες επαναλαμβάνουν τους ισχυρισμούς του Λάππα, που προαναφέρθηκαν.

έχει πραγματοποιήσει πρωτογενή αρχαιακή έρευνα και παρουσίασε αρκετές σημαντικές πληροφορίες για την ανακατασκευή του πύργου και του ρολογιού της Λιβαδειάς.⁵¹⁰

Κατά τον Ρούσσαρη, «...Το ρολόι αγοράσθηκε το καλοκαίρι του 1941 από τον συμπολίτη Αναστάσιο Γ. Θωμόπουλο και δωρήθηκε στο Δήμο Λεβαδέων τον Ιούλιο του 1941...». Εξάλλου, κατά τις δικές μας πληροφορίες σε πρόσφατη έρευνά μας και από Λιβαδεύτες μάρτυρες,⁵¹¹ το κτίριο στο οποίο εγκαταστάθηκε το ρολόι, το οποίο δώρισε ο Θωμόπουλος, χτίστηκε στη θέση του παλιού πύργου, που είχε καταστραφεί κατά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, αλλά διπλάσιο σχεδόν στο ύψος του από τον παλιό πύργο, «...ως τετραόροφο κτίριο...», όπως δήλωσε μάρτυς. Επίσης κατά τους τοπικούς μάρτυρες, το κόστος της κατασκευής του κτιρίου κάλυψε με δωρεά του ο ομογενής Λιβαδείτης από την Αμερική Τάκης Χριστόπουλος. Η όλη ανακατασκευή του ρολογιού στη σημερινή του μορφή, κατά τις μαρτυρίες, τελείωσε το 1948 περίπου.⁵¹²

Από τα αρνητικά σημεία της σύγχρονης ‘ζωής’ του ρολογιού της Λιβαδειάς πρέπει να επισημανθεί η μαρτυρία πρώην κορυφαίου λειτουργού της Δημοτικής Αρχής, ο οποίος σημείωσε την καταπάτηση του χώρου, ο οποίος περιέβαλε το κτίριο του ρολογιού από γειτονική ιδιοκτησία, με αποτέλεσμα να υπάρχει πλέον μόνον ένα μικρό μονοπάτι για την προσέγγιση του ρολογιού. Το γεγονός, εκτός των άλλων, πιθανώς να έχει δυσμενείς επιπτώσεις στις δυνατότητες συντηρήσεως του κτιρίου και του μηχανισμού του ρολογιού και κατά συνεκδοχή στην υπόστασή του!

Όπως και να έχουν τα πράγματα ιστορικά, το ρολόι αποτέλεσε διαχρονικά ένα χαρακτηριστικό (Land Mark) γνώρισμα του Λιβαδείτικου τοπίου. Για πάρα πολλά χρόνια οι κάτοικοι της Λιβαδειάς, κυρίως άνθρωποι του μόχθου, ρυθμίζουν τις κινήσεις τους και το πρόγραμμα της ζωής τους με τις σημάνσεις των ωρών του ρολογιού αυτού. Αυτό το ρολόι αποτελεί, πέραν της ιστορίας του, ένα μνημείο και μέρος πλέον της Λιβαδείτικης παράδοσης. Την παράδοση αυτή κατέγραψαν πνευματικοί

510. Αρ. Ρούσσαρη άρθρο ό.π..

511. Λιβαδειά 12 Μαρτίου 2012, μαρτυρία Ζώνη Γέροω ωρολογοποιού και του συντηρητή Βασιλείου Κατόπη (ο οποίος συντηρούσε και κούρδιζε το ρολόι για λογαριασμό του Δήμου Λεβαδέων επί χρόνια, πρόσφατα συνταξιοδοτηθείς).

512. Μαρτυρία ό.π.

άνθρωποι της Λιβαδειάς, λογοτέχνες,⁵¹³ ποιητές και ζωγράφοι. Ένα δείγμα αναφοράς της παράδοσης στην Ώρα είναι το ποίημα του σημαντικού Βοιωτού λογοτέχνη - ποιητή Ανδρέα Τσούρα:⁵¹⁴

ΤΗΣ ΛΕΙΒΑΔΙΑΣ Η ΩΡΑ

Καμαρωτός στο λόφο του, χειμώνες καλοκαίρια
 Ακούει της πόλης τη ζωή, της εργατιάς τα χέρια.
 Σαν γέρο που τον ξέχασε ο χρόνος δίχως χάδι
 Ακούραστα κάθε πρωί απόγευμα και βράδι
 Χρόνια και χρόνια τώρα
 της Λειβαδιάς η ώρα
 Νταν. Νταν. Νταν. Νταν.
 Μεσ' τα νερά της Έρκυνας τις ώρες μας πετά.
 Σαν πλάτανος της ρεματιάς που τούφυγαν τ'αηδόνια
 Πικρή ζωή, μας σώπασες τα παιδικά μας χρόνια.
 Μεσάνυχτα και κλείσανε οι ταβέρνες στην Ταμπάχνα
 Στο Σταροπάζαρο κανείς, η Κρύα δίχως άχνα.
 Χρόνια και χρόνια τώρα... της Λειβαδιάς η ώρα
 Νταν. Νταν. Νταν. Νταν.
 Μεσ' τα νερά της Έρκυνας τις ώρες μας πετά.

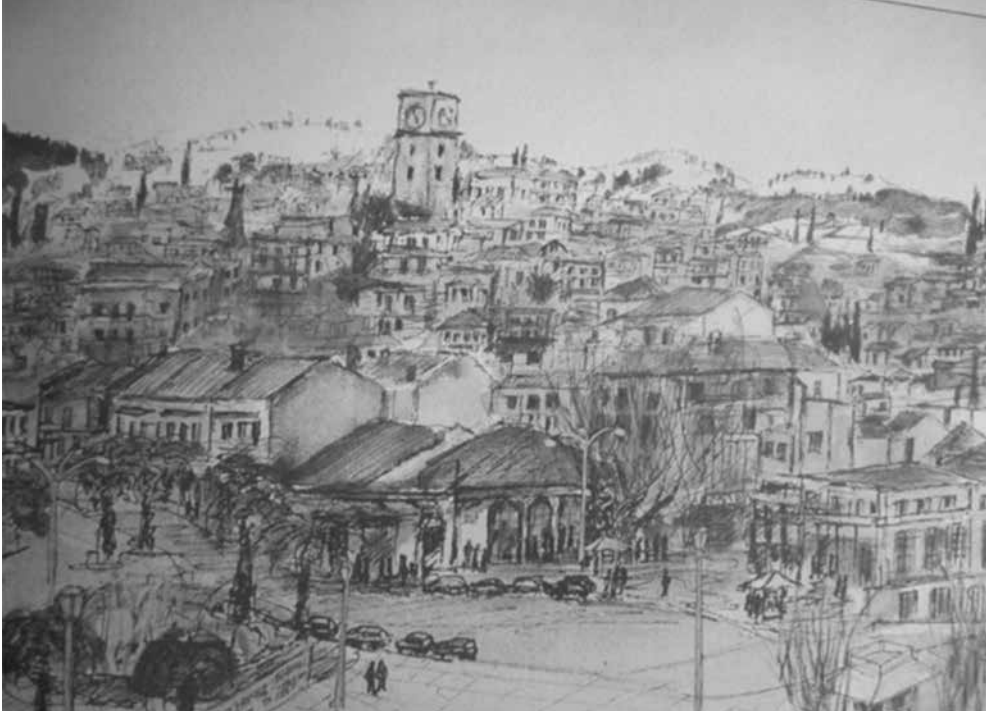
Σύγχρονοι μας Λιβαδεύτες ζωγράφοι κατάθεσαν την έμπνευσή τους στην παράδοση του ρολογιού της Λιβαδειάς. Ο Πέτρος Μακρής το θέλει να προβάλλεται, σε έντονη παρουσία, μέσα από ένα χιονισμένο τοπίο.

Επιλογικά

Τελικά, εκείνο το οποίο μπορεί να διατυπωθεί ως προσωπική μας άποψη είναι, ότι **το ρολόγι της Λιβαδειάς δεν μπορεί να είναι δώρο του Έλγιν**. Η δημιουργία του μύθου στηρίζεται στην αναφερθείσα στην

513. Με πρωτοπόρο τον Τ. Λάππα.

514. Αναφέρεται στο Λ. Λάππα *Η Ώρα της Λιβαδειάς...*, σελ. 7.

Εικ. 149. Ασπρόμαυρη φωτογραφία
Π. Στάμου από έγχρωμη υδατογραφία Π. Μακρή

αρχή του παρόντος περιγραφή του Άγγλου συνταγματάρχη W. Leake, περί υπάρξεως ρολογιού Έλγιν στη Λιβαδειά. Από το απόσπασμα αυτό δημιουργήθηκε ο μύθος του «ρολογιού του Έλγιν» στη Λιβαδειά και συνεχίζεται, χωρίς τεκμηρίωση, όπως αναφέρει και ο συμπατριώτης ερευνητής αρχιτέκτων Δημακόπουλος, μέχρι σήμερα.

Η εκτίμηση μας είναι, ότι το πιθανότερο οι πρώτες απεικονίσεις του πύργου σε χαρακτηριστικά περιηγητών είναι, ότι παριστάνουν Πύργο Πυρσού, τον οποίο χρησιμοποιούσαν στη Λιβαδειά για επείγουσες ειδοποιήσεις των κατοίκων. Κάτι παρόμοιο υπήρχε σε πολλά μέρη, κυρίως νησιά, για την ειδοποίηση εχθρικών προσβολών (π.χ. διαφόρων εχθρών και πειρατών).

Αληθινά όμως, το ρολόι της Λιβαδειάς αποτελεί ένα πολύτιμο πάρα πολλών ετών μνημείο της! Ας το προσέχουν οι αρμόδιοι κι ας ελπίσουμε, ότι στο μέλλον ερευνητές θα αποκαλύψουν το μυστικό της χρονολογίας

και του πραγματικού κατασκευαστού και παρόχου του αρχικού (παλαιού) ρολογιού της Λιβαδειάς, για να συμπληρωθεί και καταγραφεί ολόκληρη η ιστορία του.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η επιστολή του δωρητή του ρολογιού Α. Γ. Θωμόπουλου προς το Δήμαρχο Λεβαδέων Ανδρέα Καζάζη⁵¹⁵

«Αξιότιμε Δήμαρχε,

Απωτίων ελάχιστον φόρον τιμής και αγάπης εις την μνήμην του υπέρ πατρίδος πεσόντος πεφιλημένου αδελφού μου Ευθυμίου Γ. Θωμοπούλου απεφάσισα όπως δωρήσω εις τον υφ' υμάς Δήμον εν ωρολόγιον πόλεως.

Δια την εκτέλεσιν της ως είρηται δωρεάς συνεβλήθην μετά του εν Αθήναις ωρολογοποιού κ. Κ. Καραμάνου συνταγέντος και προσυμφώνου αγοραπωλησίας του Συμβολαιογράφου Λεβαδειάς Βασιλείου Σωτήρχαινα.

Δια του ως άνω προσυμφώνου ο ρηθείς κ. Καραμάνης ανέλαβε την υποχρέωσιν όπως παραδώσει και εγκαταστήσει το ωρολόγιον την 8ην Σεπτεμβρίου 1941.

Κατόπιν τούτου λαμβάνω την τιμήν να παρακαλέσω υμάς όπως αποδεχθήτε την δωρεάν ταύτην και ενεργήσετε τα δέοντα δια την αποπεράτωσιν μέχρι τέλους Αυγούστου του κτίσματος ένθα θέλει τοποθετηθεί το ανωτέρω ωρολόγιον.

Μετ' εξαιρέτου τιμής

Αναστάσιος Γ. Θωμόπουλος».

515. Από το άρθρο του Αρ. Ρούσσαρη, ό.π.

Η ΔΙΚΗ Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΚΑΙ Η ΛΙΒΑΔΕΙΑ⁵¹⁶

Εισαγωγικά

Για τη Δίκη του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και τη φυλάκιση του υπάρχουν στην ελληνική ιστοριογραφία αρκετές αναφορές. Τελευταία όμως τα Ρωσικά Αρχεία⁵¹⁷ έφεραν στο φως μοναδικές λεπτομέρειες, μέσα από ένα επίσημο διπλωματικό έγγραφο της περιόδου εκείνης. Συγκεκριμένα, βρέθηκε έγγραφο του Ρώσου Επιτετραμμένου, ελληνικής καταγωγής, στην Αθήνα Ιωάννη (Ιβάν) Περσιάνη, ο οποίος αποτύπωσε σε σχετική υπηρεσιακή αναφορά⁵¹⁸ του τα γεγονότα της περιόδου εκείνης.

Το 1831 ο Περσιάνης διορίστηκε Πρώτος Γραμματέας της νεοσυσταθείσας Ρωσικής αποστολής στην ελληνική βασιλική αυλή, και υπηρέτησε σε αυτή τη θέση σχεδόν μέχρι το τέλος του 1843. «...Ο νέος διορισμός του Ι.Ε. Περσιάνη ήταν συνδεδεμένος με τη θέση της Ρωσίας σχετικά με την επανάσταση, που είχε τελικά λάβει χώρα στην Ελλάδα στις 3 Σεπτεμβρίου 1843, προκαλώντας την αλλαγή του πολιτεύματος: η χώρα μετατράπηκε από απόλυτη μοναρχία σε δυαδική. Για να επιδείξει τη στάση της απέναντι σε αυτά τα γεγονότα, η Αγία Πετρούπολη αποφάσισε να υποβαθμίσει τον διπλωματικό εκπρόσωπο της Ρωσίας στην Ελλάδα από

516. Με αφορμή την δημοσίευση της Έκθεσης Περσιάνη αναφέρονται εδώ τα βασικά σημεία της Δίκης, σύμφωνα με την επίσημη περιγραφή του Ρώσου διπλωμάτη, όπου περιλαμβάνεται και αναφορά για γεγονότα που έλαβαν χώρα στη Λιβαδειά, σε σχέση με τη δίκη Κολοκοτρώνη.

517. Όλγα Πετρούνινα *Ο Ιωάννης Ε. Περσιάνης και οι δικοί του «Συλλογισμοί για την Ελλάδα»*, εισαγωγικό σημείωμα στη ρωσική έκδοση του βιβλίου της («Иван Эммануилович Персиани и его «Рассуждения о Греции», Μόσχα 2016), όπου περιέχεται ολόκληρη η Έκθεση Περσιάνη. Η μετάφραση και η έκδοση στα Ελληνικά, στη Σειρά Βιβλιοθήκη Κέντρου Ελληνο-Ρωσικών Ερευνών (ΚΕΡΙΕ), από τις εκδόσεις Ασίνη, 2020, είναι ευγενική χορηγία του Δρ Αθανάσιου Γκέρτσου, μέλους του ΚΕΡΙΕ!

518. Έκθεση με τίτλο «Συλλογισμοί για την Ελλάδα». Από την έλευση του Βασιλιά μέχρι το τέλος του έτους 1834.

Απεσταλμένο σε Επιτετραμμένο. Σε αυτό το τελευταίο αξίωμα διορίστηκε ο Περσιάνης: ήταν δύσκολο να βρεθεί άλλος άνθρωπος ο οποίος θα είχε μεγαλύτερη διπλωματική πείρα σε αυτή τη χώρα... Το 1857 διορίστηκε ως έκτακτος απεσταλμένος και πληρεξούσιος υπουργός στις αυλές του Αννόβερου και του Όλτενμπουργκ...».⁵¹⁹

Ο Περσιάνης, που μιλούσε Γαλλικά, Γερμανικά, Ρωσικά και Ρουμάνικα, γνωρίζοντας και την Ελληνική γλώσσα, αντιλαμβανόταν τα γεγονότα σε ευρύτερες διαστάσεις από τους άλλους διπλωμάτες. Διατηρώντας το τυπικό ύφος των διπλωματικών αναφορών, περιέγραψε τα γεγονότα με το ψυχρό διπλωματικό ύφος στην Έκθεσή (Αναφορά) του προς το υπουργείο εξωτερικών της Ρωσίας. Επισημαίνεται βέβαια το γεγονός ότι «...Οι πολιτικές απόψεις του Περσιάνη ανταποκρίνονταν πλήρως σε εκείνο τον βαθμό νομιμοφροσύνης που απαιτούνταν από τους υπαλλήλους του ρωσικού Υπουργείου Εξωτερικών...».⁵²⁰

Στην αναφορά του Περσιάνη,⁵²¹ αφού αναλυθεί η υπάρχουσα κατάσταση στην Ελλάδα (περιγράφεται διεξοδικά η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα κατά τα έτη 1832 – 1834 και αναλύεται η πολιτική της βαυαρικής Αντιβασιλείας μέχρι το τέλος του 1834), η επιρροή των ξένων δυνάμεων στην πολιτική της, στους εκπροσώπους των αντίστοιχων προστατευόμενων «έξωθεν» κομμάτων, στην έλευση του Όθωνα, και στην εξουσία της Αντιβασιλείας, δίδονται πολλά σημαντικά στοιχεία και λεπτομέρειες για την υπόθεση Κολοκοτρώνη. Ο

Εικ. 150. Ο βασιλεύς Όθων με φουστανέλα (περίοδος βασιλείας του).

519. Ο. Πετρούνινα *Ο Ιωάννης Ε. Περσιάνης και οι δικοί του «Συλλογισμοί ...*

520. Ο. Πετρούνινα, ίδιο ό.π.

521. Ο Ι.Ε. Περσιάνης υπέβαλε το έργο του στον Κωνσταντίνο Κων. Ροδοφοινίκιν (1760(?) – 1838), Ρώσο διπλωμάτη επίσης ελληνικής καταγωγής, ο οποίος ήταν επικεφαλής του Ασιατικού Τμήματος του Υπουργείου Εξωτερικών κατά τα έτη 1819 – 1837, για να φθάσει ιεραρχικά στον Αντικαγκελάριο, υπουργό εξωτερικών. Μέχρι το 1822 στην υπηρεσία του τσάρου Αλεξάνδρου του Α΄ ήταν δύο οι αντικαγκελάριοι: ο Ιωάννης Καποδίστριας και ο Κάρολος Νεσελρόντ (Karl Robert von Nesselrode). Μετά την παραίτηση του Καποδίστρια ο Νεσελρόντ έμεινε ο μόνος επικεφαλής της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής.

στρατηγός Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (1770 – 1843) κατηγορείται για υποκίνηση σε εξέγερση εναντίον της Αντιβασιλείας, συλλαμβάνεται, μαζί με καπετάνιους οι οποίοι συλλαμβάνονται στη Λιβαδειά, δικάζεται, καταδικάζεται και φυλακίζεται! Είναι αξιοσημείωτη η περιγραφή της δίκης από τον Περισιάνη, των επεμβάσεων για να καταδικαστεί ο Κολοκοτρώνης, και της στάσης των δικαστών, οι οποίοι αρνούνται να τον καταδικάσουν.

Οι «*Συλλογισμοί για την Ελλάδα*», όπως ήταν ο τίτλος της Έκθεσης, γράφτηκαν από τον Περισιάνη το 1835. Είναι ένα σπουδαίο ντοκουμέντο επίσης, γιατί παρέχει σημαντικά στοιχεία για τις δραστηριότητες και τους σκοπούς της ρωσικής πολιτικής στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο. Άλλωστε η τότε ρωσική πολιτική, όπως παρατηρεί η Όλγα Πετρούνινα «... σχηματίζεται από την περιγραφή των ενεργειών της Ρωσικής αποστολής, την αξιολόγησή τους, καθώς και τις συστάσεις προς τον νεαρό Βασιλιά της Ελλάδας...». Επομένως, και από αυτή την άποψη η Έκθεση του Περισιάνη έχει επίσης ξεχωριστή αξία! Άλλωστε, όπως υπογραμμίζει η καθηγήτρια Όλγα Πετρούνινα στο σημείωμά της «...ο Περισιάνης δεν περιγράφει απλώς τα γεγονότα: συγκρίνει, συνοψίζει, εξάγει συμπεράσματα. Μια ολόκληρη σειρά παρόμοιων πορισμάτων σχετικά με την πολιτική της Αντιβασιλείας διατυπώθηκε αργότερα και αναγνωρίστηκε από τους ιστορικούς...».

Πέρα από τα συμβάντα της Δίκης όμως, το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται εδώ στο γεγονός, ότι στην Έκθεση του Περισιάνη ανακαλύψαμε μια διασύνδεση της υπόθεσης Κολοκοτρώνη με τη Λιβαδειά!

Η διαπλοκή για την καταδίκη

Αφού έχει αναλυθεί με λεπτομέρειες η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα και οι ισορροπίες, κυρίως από την επιρροή των Γάλλων και Άγγλων, ο Περισιάνης περιγράφει τις δολοπλοκίες και τις αντιπαραθέσεις εντός των κόλπων της εξασκούσης ουσιαστικά την εξουσία Αντιβασιλείας. Δίδει αρκετές λεπτομέρειες από τα γεγονότα και τις επιπτώσεις στην προσπάθεια οικοδόμησης της νεαρής Ελλάδας, καθώς επίσης και τις αντιδράσεις των πολιτών στις αποφάσεις της Αντιβασιλείας.

Περιληπτικά και σχετικά αναφέρονται στην Έκθεση του Ι. Ε. Περισιάνη τα ακόλουθα:

Για τον Πρόεδρο της Αντιβασιλείας: «... Η παντοδυναμία του κόμη του Άρμανσπεργκ. Στην προσπάθειά του να διατηρήσει την υπεροχή που είχε αποκτήσει χάρη στην προστασία της Αγγλίας, ο πρόεδρος της Αντιβασιλείας εργαζόταν σκληρά για να εδραιώσει πάνω σε σταθερές βάσεις την επιρροή αυτής της Δύναμης στην Ελλάδα...».

Για την αντιπαλότητα μεταξύ των Αντιβασιλέων: «...Οι κύριοι Μάουρερ και Χάιντεκ δυσανασχετούσαν με τον ζυγό που ο πρόεδρος είχε κρεμάσει στους λαιμούς τους. Παρά την εξουσία που κατείχαν, έβλεπαν με αγανάκτηση πως είχαν απωλέσει την εμπιστοσύνη, το κύρος και το σεβασμό, και ήταν αναγκασμένοι να εκτελούν δουλικά τις εντολές του προέδρου της Αντιβασιλείας. Σκέφτηκαν σοβαρά, με ποιά μέσα θα μπορούσαν να ξανακερδίσουν ένα μέρος της χαμένης τους δύναμης. Πίστεψαν ότι τα βρήκαν, όταν ρίχτηκαν στις αγκάλες των Γάλλων, οι οποίοι τους περιποιούνταν ανελλιπώς...».

Τα αναφερθέντα, κατά τον Περσιάνη είχαν ως αποτέλεσμα η Ελλάδα να διαιρεθεί στα δύο κυριότερα κόμματα: του κόμη του Άρμανσπεργκ και εκείνο των Μάουρερ και Χάιντεκ. Το πρώτο κόμμα αποτελούνταν από τον Μαυροκορδάτο και τους υποστηρικτές του, οι οποίοι επιθυμούσαν να παραμείνει ο αρχηγός τους μοναδικός Αντιβασιλέας. Το δεύτερο απαρτιζόταν από τον Κωλέττη και τους δικούς του οπαδούς, οι οποίοι τάσσονταν κατά του προέδρου της Αντιβασιλείας. Αλλά, «... Και οι δύο ομάδες ενώθηκαν εναντίων των οπαδών του κόμη Καποδίστρια...».

Ο πρόεδρος της Αντιβασιλείας προσπάθησε να εξουδετερώσει τα άλλα δύο μέλη της με διάφορες ενέργειες, παρακινώντας κυρίως τις Επαρχίες, οι οποίες με αιτήσεις θα πρόβαλαν την απαίτηση ανάκλησης των Μάουρερ και Χάιντεκ λόγω ανικανότητάς τους. Αυτό θα διευκόλυνε τον Άρμανσπεργκ να παραμείνει μοναδικός Αντιβασιλεύς της Ελλάδας

Εικ. 151. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.
Λιθογραφία του Καρλ Κράτσαϊζεν
(1828)

Εικ. 152. Ο Ιωσήφ Λουδοβίκος, Κόμης του Άρμανσπεργκ, λιθογραφία von Franz Hanfstaengl, 1833.

Εικ. 153. Γεώργιος Λουδοβίκος φον Μάουρερ

μέχρι την ενηλικίωση του Βασιλιά. Για το σκοπό αυτόν προσπάθησε ειδικότερα να προσεταιριστεί τον στρατηγό Θ. Κολοκοτρώνη και τους οπαδούς του σε όλη την Πελοπόννησο.

Ο πρόεδρος της Αντιβασιλείας ανέθεσε ουσιαστικά τη συνομωσία στον έμπιστό του Φράντς,⁵²² γραμματέα της Αντιβασιλείας. Τότε επίσης, έχει φθάσει από τα Επτάνησα ο κόμης Ρώμας, ο οποίος απολάμβανε την εμπιστοσύνη του Κολοκοτρώνη. Κατά τον Περσιάνη, ο κόμης Ρώμας ήταν αφοσιωμένος στους Άγγλους, οι οποίοι εξύφαιναν πολλές σκευωρίες για να τον κάνουν Κυβερνήτη της Ελλάδας. Ο Ρώμας ήλθε σε επαφή με τον Φραντς, ο οποίος τον ενημέρωσε για το σχέδιο και του έδειξε τις αιτήσεις, τις οποίες είχε ετοιμάσει για την υποβολή τους στον Βασιλιά της Βαυαρίας. Ο Φραντς του πρότεινε να τις παρουσιάσει στον Κολοκοτρώνη και να τον πείσει να βάλει τους φίλους του να τις υπογράψουν. Έτσι έγινε, αλλά «...όμως ο γέρος ηγέτης έμενε ανένδοτος...».

Τελικά, η συνομωσία αποκαλύφθηκε και μερικές ημέρες αργότερα ο Κολοκοτρώνης και ο στρατηγός Πλα-

522. Ο Ιωάννης Φραντς (1804 – 1851). Γερμανός φιλόλογος, απόφοιτος του Πανεπιστημίου του Μονάχου, ειδικός στην αρχαία και τη νέα ελληνική γλώσσα. Κατά την αναχώρηση του Όθωνα για την Ελλάδα συμπεριλήφθη στη συνοδεία του και διορίστηκε αρχικά επίσημος διερμηνέας της Αντιβασιλείας.

Εικ. 154. Κάρολος Γουλιέλμος φον Χάυ-
ντεκ. Αγνώστου - 1860

Εικ. 155. Στρατηγός Δημήτρης (Δημητρά-
κης) Πλαπούτας (ή Κολλιόπουλος)

πούτας (1786 – 1864)⁵²³ συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν στο φρούριο του Ναυπλίου. Όμως, και πολλοί άλλοι καπετάνιοι επίσης συλλαμβάνονται ως συνένοχοι.

Στη Λιβαδειά

Η Αντιβασιλεία έστειλε διαταγή σε όλους τους Επάρχους της Ηπειρωτικής Ελλάδας «...να παρακολουθούν τους καπετάνιους. Αυτοί οι αξιωματούχοι αναζητούσαν συνεχώς μια ευνοϊκή στιγμή για να αποδείξουν την αφοσίωσή τους στην κυβέρνηση. Άδραξαν πρόθυμα αυτή την ευκαιρία για να προβάλλουν την αξία τους...» γράφει ο Περισιάνης. Προφανώς αυτό αφορούσε και στην Επαρχία Λιβαδειάς.

Κατά την περίοδο των γεγονότων αυτών και «...κάθε χρόνο στη Λιβα-

523. Δημήτρης Πλαπούτας ή Κολλιόπουλος. Στρατηγός, βουλευτής Καρύταινας, γεροϋσιαστής, επίτιμος υπασπιστής του βασιλιά Όθωνα, Διοικητής της 12ης Τετραρχίας Αρκαδίας της Βασιλικής Φάλαγγας του Όθωνα, και αγωνιστής της ελληνικής επανάστασης. Ήταν επικεφαλής του αγώνα στην Αρκαδία μαζί με τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη.

Εικ. 156. Χάρτης Λιβαδειάς, 1789, όπως ονομαζόταν
όλη η σημερινή Στ. Ελλάδα

δειά πραγματοποιείται ένα παζάρι αλόγων. Όλοι οι καπετάνιοι της Ανατολικής Ελλάδας πηγαίνουν εκεί για να αγοράσουν. Μεταξύ άλλων ήλθε και ο εμπορικός πράκτορας του Κολοκοτρώνη. Ήταν θείο δώρο για τον Έπαρχο που αναζητούσε

παντού συνωμοσίες και δεν μπορούσε να αποκαλύψει τίποτα. Επωφελήθηκε από αυτή την περίπτωση για να καταγγείλει τους καπετάνιους...».⁵²⁴ Ο Έπαρχος παρουσίασε τους ντόπιους καπετάνιους ως συνωμότες, οι οποίοι είχαν επιλέξει τη Λιβαδειά ως το κατάλληλο μέρος για τις μυστικές συγκεντρώσεις τους. «... Η Αντιβασιλεία τον πίστεψε και με βάση μόνο αυτή την υπόδειξη, διέταξε τη σύλληψη του Τζαβέλλα, του Τσάμη Καρατάσου,⁵²⁵ του Γκριτζιώτη,⁵²⁶ του Μαμούρη, του Αποστολάρα, του Ρούκη⁵²⁷ και πολλών άλλων καπετάνιων...».

524. Ιβαν Περιοιάνης «Συλλογισμοί για την Ελλάδα»....

525. Δημήτριος ή Τσάμης Καρατάσος (1798 - 1861). Έλληνας αγωνιστής-οπλαρχηγός στην Ελληνική Επανάσταση του 1821, ο οποίος έδρασε στην περιοχή της Νάουσας και αργότερα ήταν υπασπιστής του Όθωνα.

526. Νικόλαος Κριεζιώτης (1785 - 1853), υπέγραφε ως Γκριτζιώτης. Στρατηγός, μέλος της Βουλής των Ελλήνων. Οπλαρχηγός, από τους διαπρεπέστερους της Ελληνικής Επανάστασης. Επί Καποδίστρια, ανέλαβε χιλιάρχος της Ε΄ χιλιαρχίας του στρατού Ανατολικής Ελλάδας και συντέλεσε στην αποκατάσταση της ελληνικής κυριαρχίας στην περιοχή, προκειμένου να κατοχυρωθεί στο νέο Ελληνικό κράτος.

527. Ρούκης, Ιωάννης. Αγωνιστής του 1821. Από τα πρωτοπαλίκαρα του Οδυσσέα Ανδρούτσου, είχε πρωταγωνιστικό ρόλο στις μάχες της Γραβιάς (7 Μαΐου 1821) και των Βασιλικών (26 Αυγούστου 1821). Κατά τη διοργάνωση του τακτικού στρατού, μετά την άφιξη του Ιωάννη Καποδίστρια, διορίστηκε πεντακοσίαρχος της Ε΄ Χιλιαρχίας.

Εικ. 157.
Ο Τσάμης Καρατάσος

Εικ. 158.
Ιωάννης Μαμούρης

Εικ. 159. Νικόλαος
Κριεζιώτης

Πέρα όμως από την ιστορική αυτή καταγραφή του Περσιάνη, καταπλήσσει και η διήγηση αυτόπτη μάρτυρα της επιχείρησης συλλήψεως⁵²⁸ των καπεταναίων στη Λιβαδειά. Ο Βαυαρός υπολοχαγός Νέζερ⁵²⁹ σημειώνει στα απομνημονεύματά του (έκδοση στα ελληνικά 1960) με χαρακτηριστικό τρόπο «... πως τους ξέφυγαν στη Λιβαδειά οι αρχηγοί των παλληκαριών... και το πώς, μ' ένα λόχο βαβαρέζικου στρατού κι απόσπασμα χωροφυλάκων, πιάσανε τον Μαμούρη...».

Αναφέρει ο Νέζερ «...Η σελήνη είχε δύσει, η λάμψις των αστέρων ήρχησε να εκλείπη και μόνον ο αυγερινός έλαμπεν εις το στερέωμα επάνω από την Κωπαίδα κατοπτριζόμενος επί της ηρέμου επιφανείας της, όταν ημείς κατόπιν εσπευσμένης πορείας εφθάσαμεν εις Λεβάδιαν και ανέβημεν περίξ υψώματατα κλιμακιδόν ανερχόμενα, επί των οποίων ευρίσκεται η πολίχνη, εξαπλούμενη και εις τας δύο κατωφερείς όχθας του ποταμού της Λήθης. Εβαδίσαμεν όσον το δυνατόν αθорύβως, διότι η διαταγή μας έλεγε να επιτεθώ μεν αιφνιδίως εναντίον των αρχηγών των παλληκαριών των ευρισκομένων εις Λεβάδιαν, διά να τους συλλάβωμεν. ... Υπήρχε δηλαδή συνωμοσία εναντίον της αντιβασιλείας, εις την οποίαν συμμετείχον οι σπουδαιότεροι αρχηγοί των παλληκαριών, δια να εκδιώξουν την αντιβασι-

528. Βλ. περισσότερα στο Ι. Φραντζή *Επιτομή της ιστορίας της αναγεννηθείσης Ελλάδος*, τομ. Γ', σ. 157-162 (<https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/2/5/9/metadata-39-0000531.tkl>).

529. Προπάππος του γνωστού μακαριστού πθοποίου Χριστόφορου Νέζερ.

λείαν...». Και συνεχίζει ο υπολοχαγός Νέζερ «...μικρά ίλη, εξ είκοσι περίπου ιππέων, είχε διαταχθεί...να διαβή τον ποταμόν της Λήθης, σπεύδουσε προς την άλλην όχθην, να καταλάβει τας οδούς τας φέρουσας εις Χαιρώνειαν και Παρνασσόν και κλείσει ούτω την υποχώρησιν των αρχηγών των παλληκαριών... Αλλά το σχέδιον μας εναυάγησεν ολόκληρον. Πολυπληθείς κύονες εγαύγιζαν και ανεστάτωσαν την πολίχνην...το πτηνόν επέταξεν και η φωλεά έμεινεν κενή...». Συνεχίζοντας ο Βαυαρός Λοχαγός αναφέρει «... αγνοούντες τας κρύπτας των πετρωδών του Κιθαιρώνος κορυφών, επί των οποίων η πόλις στηρίζεται, δεν είχομεν υπολογίσει το βάραθρον, εξού και ο ποταμός Λήθης και όπου άλλοτε ήτο το σπήλαιον του Τροφωνίου. Εκεί είχαν καταφύγει οι αρχηγοί των παλληκαριών, όντες απλησίαστοι...».

Αξιοσήμειωτη περιγραφή των γεγονότων, αλλά και της περιοχής. Προφανώς, ο λοχαγός Νέζερ ως τόπο διαφυγής περιγράφει ειδικότερα την τοποθεσία «Κρύα», με το φαράγγι, το οποίο επέτρεψε τη διαφυγή των διωκομένων.

Το ανθρωποκυνητό

Η σύλληψη του Θ. Κολοκοτρώνη και του Πλαπούτα έχει γίνει αντικείμενο ιστορικής καταγραφής από πολλούς συγγραφείς. Αναφέρεται εδώ σχετικό χαρακτηριστικό απόσπασμα μιας από τις πολλές πηγές,⁵³⁰ το οποίο αποδίδει το κλίμα της εποχής: «...Το πιάσιμο του Κολοκοτρώνη

Εικ. 160. Το Μπούρτζι Ναυπλίου

530. Αλεξ. Δ. Φωτιάδη *Κολοκοτρώνης*, Αθήνα, Σ. Ι. Ζαχαρόπουλος, 1987, και *Η δίκη του αοιδίμου Θ. Κολοκοτρώνη και Δ. Πλαπούτα του ίδιου*, σελ. 116-117. Βλ. επίσης σχετικά στο <https://edoc.site/--4431-pdf-free.html>.

και του Πλαπούτα και, μια μέρα πριν, στις 5 του Σεπτέμβρη, του Θοδωράκη Γρίβα, στεκόταν η αρχή κι όχι το τέλος του κατατρεγμού των ηρώων του Εικοσιένα». Η εφημερίδα «Τριπτόλεμος» στο φύλλο της 9 του Σεπτέμβρη έγραφε: «...Λέγουν ότι και άλλα διάφορα υποκείμενα θέλουν συλληφθεί ή εσυλληφθησαν ήδη εις τας επαρχίας δι' εγκλήματα καθοσιώσεως...».

Ο Φωτιάδης δίνει όμως περισσότερα ονόματα συλληφθέντων, τότε φίλα προσκείμενων στον Κολοκοτρώνη, και επίσης τις ακόλουθες λεπτομέρειες σχετικά με τη φυλάκιση των καπεταναίων. «... Οι Αναπλιώτες, στις 11 του Σεπτέμβρη, στις 3 τ' απόγευμα, είδανε να μπαίνει στην πολιτεία τους απόσπασμα χωροφυλάκων κι έναν λόχο από βοηθητικά στρατεύματα, κουβαλώντας δεμένα τούτα δω τα «υποκείμενα», καθώς τα ονόμαζε ο εφημεριδογράφος: τον Ν. Κριεζώτη, τον ήρωα της Εύβοιας, της Ακρόπολης και της Πέτρας· τον Ι. Μαμούρη, που ξεχώρισε στο Χάνι της Γραβιάς και στη μάχη των Βασιλικών τον Σπυρομήλιο, που αγωνίστηκε στη μεγάλη πολιορκία του Μεσολογγίου και μας άφησε απομνημονεύματα γι' αυτή· τον Γιώργη Βάγια, που ήτανε κι αυτός στο Μεσολόγγι κι έπειτα, ακολουθώντας τον Καραϊσκάκη, βρέθηκε στις δοξασμένες μάχες της Δόμπρυνας, της Αράχοβας, του Δίστομου· τον Ι. Ρούκη, που αγωνίστηκε κι αυτός με τον Αντρούτσο στο χάνι της Γραβιάς κι έπειτα, στην πολιορκία της Ακρόπολης από τον Κιουταχή, αντραγάθησε στο πόστο του Σερπειτζέ- τον Μακεδόνα οπλαρχηγό Δημήτρη Καρατάσο, τον ήρωα της Νάουσας, που για το μεγαλύτερο ανόστημά του ονομάστηκε Τσάμης· τον Μήτσο Αποστολάρα, Μακεδόνα κι αυτόν, που έμεινε ξακουστός για το απόκοτο θάρρος του και τον Κ. Δημητρακόπουλο από την Αλωνίσταινα. Άλλους από τούτους τους προδότες τους κλείσανε οι ελευθερωτές μας οι Βαβαρέζοι στο Ιτς Καλέ κι άλλους στο Μπούρτζι,⁵³¹ εξόν από τον Μαμούρη που τον τιμήσανε βάζοντάς τον στο Παλαμήδι με παρέα τους πιο τιποτένιους κακούργους...».

Δραματικές εξελίξεις, η Δίκη

Ακολουθούν γεγονότα, τα οποία επέφεραν εξελίξεις και ανατροπές

531. Το Μπούρτζι ή «Καστέλι» κατά τους Ενετούς, ή «θαλασόπυργος» κατά τον Αγώνα του 1821, είναι μικρή νησίδα μπροστά στο λιμένα του Ναυπλίου, ακριβώς απέναντι από το επάκτιο πυροβολείο των «Πέντ' Αδερφιών», καλυπτόμενη πλήρως από παλαιό ενετικό Φρούριο, στο οποίο οφείλει και το όνομά της και είναι έργο του αρχιτέκτονα Antonio Gambello.

στις σχέσεις των μελών της Αντιβασιλείας. Προ παντός όμως, γεγονότα που αμαύρωσαν την πολιτική και κοινωνική ζωή της νεοσύστατης ελεύθερης Ελλάδας.

Της δίκης προηγήθηκαν δολοπλοκίες, συκοφαντίες, παραιτήσεις δικαστών και άλλα απίστευτα γεγονότα, τα οποία φωτίζουν την τεράστια διαφορά αντιλήψεων και κουλτούρας της Αντιβασιλείας και των ξένων υπαλλήλων της, αλλά και της νοοτροπίας και του πολιτικού «αλληλο-φαγώματος» των Ελλήνων πολιτικών, κομματικά αντιπάλων.

Ο Περσιάνης σημειώνει «...ο Κολοκοτρώνης και ο Πλαπούτας συνελήφθησαν με το πρόσχημα της συμμετοχής τους στη συνωμοσία του Φραντς. Αυτοί οι δύο στρατηγοί ήδη επί οκτώ μήνες υπέφεραν έγκλειστοι στο κάστρο του Ιτς-Καλέ, αλλά παρά τις πλέον διεξοδικές έρευνες, δεν ανακαλύφθηκε κανένα στοιχείο που θα επιβεβαίωνε την ενοχή των φυλακισμένων...». Στη συνέχεια παραθέτει τη βασική του διαπίστωση: «...Οι Μάουρερ, Χάιντεκ, Άμπελ και η κυρίαρχη φατρία επιζητούσαν την καταδίκη των φυλακισμένων σε θάνατο. Η κυβέρνηση και η προαναφερθείσα ομάδα συμφωνούσαν σε αυτό το θέμα, αλλά ενεργούσαν με διαφορετικούς τρόπους. Η πρώτη έβλεπε την εκτέλεση του Κολοκοτρώνη ως φόνο, αλλά ταυτόχρονα ως αναγκαίο κακό, διότι πίστευε πως μόνο με το αίμα του δύστυχου καπετάνιου, τον οποίο θεωρούσε ταραξία και εχθρό της οποιασδήποτε τάξης, θα μπορούσαν να ενισχυθούν τα θεμέλια του Βασιλείου. Όσον αφορά τον Κωλέττη και τη γαλλική ομάδα, εκείνοι επιθυμούσαν τον θάνατο του Κολοκοτρώνη, επειδή με αυτόν τον τρόπο θα απαλλάσσονταν από έναν επικίνδυνο αντίπαλο και θα έβλαπταν το αγγλικό κόμμα, το οποίο τον τελευταίο καιρό είχε αρχίσει να προσεγγίζει το κόμμα του Κολοκοτρώνη...».

Παρόλο όμως, που η καταδίκη των κατηγορουμένων σε θάνατο είχε αποφασιστεί και απλώς έπρεπε να εκτελεστούν με την απόφαση μιας «στημένης δίκης», έγιναν ανακρίσεις, συλλήψεις, καταθέσεις από εκείνους που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην καταδίκη, αλλά δεν κατάφεραν να ανακαλύψουν κανένα στοιχείο, το οποίο θα επιβεβαίωνε την ενοχή των κατηγορουμένων. Μάλιστα, «... ο βασιλικός εισαγγελέας δωροδόκησε ψευδομάρτυρες, κατέφυγε στην πειθώ, στις υποσχέσεις, στα ψέματα για να αποσπάσει την ομολογία από τους κατηγορουμένους, έκανε τα πάντα για να προσδώσει αληθοφάνεια στις κατηγορίες...» αναφέρει ο Περσιάνης.

Αλλά και η Λιβαδειά έρχεται πάλι στο προσκήνιο. «...οι προαναφερθέντες Κολοκοτρώνης και Πλαπούτας δρούσαν δια μέσου των φίλων τους, μεταξύ άλλων, του πιστού απεσταλμένου τους στη Λιβαδειά Κ. Δημητρακόπουλου-Αλωνιστιώτη,⁵³² προσπαθώντας να εξωθήσουν στον εμφύλιο πόλεμο τους υπηκόους της Αυτού Μεγαλειότητας...» αναφέρει το κατηγορητήριο!

Στο κατηγορητήριο επίσης προστίθεται «Αυτοί οι προδότες της εθνικής ανεξαρτησίας υπέγραψαν και ανάγκασαν πολλούς άλλους υπηκόους της Αυτού Μεγαλειότητας να υπογράψουν στην Τριπολιτσά μια έκκληση προς μια ξένη Δύναμη, η οποία είχε σκοπό την ανατροπή της Αντιβασιλείας, δηλαδή του σημερινού κρατικού πολιτεύματος...».

Μετά από έντονες διαμάχες και κωμικοτραγικά γεγονότα κατά τη διεξαχθείσα δίκη, και έντονη παρέμβαση της Αντιβασιλείας μέσα από τα όργανά της στη δίκη καταδικάστηκαν σε θάνατο οι Κολοκοτρώνης και Πλαπούτας. Αλλά όμως, «...ο υπουργός Δικαιοσύνης Σχινάς πήγε στην αίθουσα του δικαστηρίου, συνοδευόμενος από τους συμβούλους και γραμματείς του και από ένα απόσπασμα χωροφυλάκων. Φοβούμενος μην κατηγορηθεί για βραδύτητα σε μια υπόθεση που αφορούσε τις ζωές των δύο βετεράνων του πολέμου για την ανεξαρτησία, ο ίδιος προσωπικά, χωρίς καμιά προκαταρκτική εξέταση, υπαγόρευσε τη θανατική ποινή για τους δύο κατηγορούμενους και κάλεσε τους δικαστές να την υπογράψουν...». Τα μέλη του δικαστηρίου Πολυζωίδης και ο Τερτσέτης όμως αρνήθηκαν να υπογράψουν, και τελικά η θανατική ποινή υπογράφηκε μόνο από τους τρεις υπόλοιπους δικαστές.

Μετά από πέντε ημέρες ο Βασιλιάς μετέτρεψε τη θανατική ποινή σε 20 χρόνια κάθειρξης. Όλοι οι υπόλοιποι καπεταναίοι αφέθηκαν ελεύθεροι, με εξαίρεση τον Γενναίο Κολοκοτρώνη, γιό του Θόδωρου, ο οποίος παρέμεινε στη φυλακή, αλλά λίγο αργότερα αφέθηκε κι αυτός ελεύθερος.

Τελικά, όπως είναι γνωστό, οι δύο καταδικασθέντες κρατήθηκαν στο Παλαμίδι για 11 μήνες, και «...όταν ο βασιλεύς ανέβηκεν εις τον θρόνον έκαμε διαταγή και μας ελευθέρωσε από αυτήν την φυλακήν την τόσο άδι-

532. Ο Κωνσταντίνος Δημητρακόπουλος (Αλωνιστιώτης) ήταν αγωνιστής της Επανάστασης του 1821, πολέμησε υπό τη διοίκηση του Θ. Κολοκοτρώνη, τον οποίο στήριξε και στους εμφύλιους πολέμους.

κην...» σημειώνει ο στρατηγός Κολοκοτρώνης στ' Απομνημονεύματα του, όπως αυτά περιγράφονται από τον Τερτσέτη.⁵³³

Αντί Επιλόγου

Η αναφορές στη Λιβαδειά, τόσο στην Έκθεση του Περισιάνη, όσο και στα άλλα ιστορικά κείμενα, δεν πρέπει ίσως να θεωρείται ως ένα τυχαίο γεγονός.

Πολύ πριν από τα γεγονότα της Δίκης Κολοκοτρώνη, ακόμα και από το 18ο αιώνα, η περιοχή της Λιβαδειάς έχει αναπτυχθεί σε ένα σημαντικό οικονομικό κέντρο στην οθωμανο-κρατούμενη Ελλάδα. Όπως αποδεικνύεται από ειδικές αναφορές στη σχετική βιβλιογραφία,⁵³⁴ η Λιβαδειά έχει αναπτυχθεί σε όλη την εδαφική περιοχή της σημερινής Στερεάς Ελλάδας ως μεγάλο διοικητικό και εμπορικό κέντρο.

Είναι αξιοσημείωτο επίσης, ότι σημαντικές πληροφορίες πηγών⁵³⁵ αναφέρουν τη Λιβαδειά ακόμα και ως λιμάνι! Εμφανίζονται δηλαδή πλοία, τα οποία εκφορτώνουν σε μεγάλα λιμάνια της Μεσογείου και καταχωρούνται στα επίσημα βιβλία τους, τα οποία αναφέρουν ως λιμένα προελεύσεως ή λιμένα φορτώσεως των εμπορευμάτων την «Λιβαδειά». Η Λιβαδειά προφανώς δεν είναι λιμάνι με τη γεωγραφική έννοια του όρου, αλλά προφανώς, «Λιβαδειά» ήταν όλα τα λιμάνια της περιοχής της, της σημερινής Στερεάς Ελλάδας. Σημειώνεται επίσης, ότι χάρτες από τον 16ο αιώνα αναφέρουν όλη τη Στερεά Ελλάδα ως Λιβαδειά.

Εξάλλου, η ύπαρξη στην Λιβαδειά ισχυρών οικονομικών παραγόντων, με μεγάλη διοικητική δύναμη, καθιστούσε τη Λιβαδειά επικεφαλής των αντίστοιχων δραστηριοτήτων και πρωταγωνιστή στη λήψη τελικών αποφάσεων της ηγεσίας της Οθωμανικής διοίκησης, και μάλιστα για όλη την περιοχή της σημερινής Στερεάς Ελλάδας.

Τέλος, η Λιβαδειά είχε αναδείξει μεγάλες προσωπικότητες, οι οποίες διακρίθηκαν για τη συνεισφορά τους στην Ελληνική Επανάσταση και στα

533. Θ. Κ. Κολοκοτρώνη *Διήγησις συμβάντων της ελληνικής φυλής από τα 1770 έως τα 1836*, φωτομηχανική επανέκδοση από την πρώτη έκδοση, Αθήναι 1981, σελ. 258-259.

534. Βλ. ό.π. στο Π. Στάμου *Άρχοντες της Λιβαδειάς το 18ο και 19ο αιώνα. Οι Προεστοί Στάμου*.

535. Περισσότερα στο Π. Στάμου *Η Λιβαδειά ως 'εξαγωγικό λιμάνι' στο τέλος του 18ου και αρχές του 19ου αιώνα*, ό.π..

διοικητικά της Ελλάδας αμέσως μετά, αλλά οι οποίοι, στη συνέχεια, διακρίθηκαν επίσης και προσέφεραν σημαντικές υπηρεσίες ως εκπρόσωποι της περιοχής στην διοίκηση της νεότερης Ελλάδας.

Η παράθεση των γεγονότων, τα οποία ανέφεραν στα εκτεθέντα ο Περσιάνης και οι λοιποί συγγραφείς, συσχετίζουν τη Λιβαδειά, σε μικρή ίσως έκταση, με τα διαδραματιζόμενα κορυφαίας πολιτικής σημασίας γεγονότα στην Ελλάδα. Αποδεικνύεται όμως ότι αυτή η ιστορική συσχέτιση της Λιβαδειάς με τη Δίκη Κολοκοτρώνη δεν ήταν τυχαία!

Χάρης λοιπόν στον Περσιάνη, έρχεται στη δημοσιότητα και μια ακόμα, έμμεση, επιβεβαίωση του σημαντικού ρόλου, τον οποίο έπαιζε η Λιβαδειά την περίοδο που έμπαιναν οι βάσεις για τη δημιουργία του νέου Ελληνικού κράτους. Το γεγονός αυτό ενισχύεται με μια διεθνή πολιτική διάσταση, την οποία προσδίδει η σπουδαία παρατήρηση της καθηγήτριας Όλγας Πετρούνινα, και με την οποία κλείνει την εισαγωγή της στη έκδοση του βιβλίου με την Έκθεση του Περσιάνη:

«...Το σύγγραμμα του Περσιάνη παρέμεινε στο αρχείο επί εκατόν ογδόντα χρόνια. Βεβαίως, κατ' αυτό το διάστημα είχε χάσει την πολιτική εγκυρότητα, στην οποία απέβλεπε ο συντάκτης του. Όμως έχει αποκτήσει αναμφισβήτητο ιστορικό ενδιαφέρον. Οι «Συλλογισμοί για την Ελλάδα» θα παρουσιάζουν ενδιαφέρον για όσους θέλουν να μάθουν το ιστορικό παρελθόν αυτής της χώρας, αλλά και να επεκτείνουν τις γνώσεις τους σχετικά με την ιστορία της ρωσικής διπλωματίας και της πολιτικής σκέψης...»!

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΛΕΒΑΔΕΩΝ Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Σύλλογος Λεβαδέων «Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ», από την ίδρυσή του το 1920, μέσα από εκδηλώσεις, εκδόσεις, αρθογραφία και δωρεές (ενδεικτικά, προτομή και υλικό για το Μουσείο Λ. Κατσώνης), έχει προσφέρει στη γενέτειρα Λιβαδειά βασική πληροφόρηση σε ό,τι αφορά στην Ιστορία, τη Λαογραφία και την Παράδοση της.

Θεωρούμε επομένως σκόπιμο, να περιλάβουμε στον βιβλίο αυτό ένα ιστορικό του Συλλόγου των «απανταχού Λεβαδέων»!

Ίδρυση

Ο Σύλλογος ιδρύθηκε στα 1920 ή το 1921,⁵³⁶ από μια ομάδα διακεκριμένων Λιβαδειτών, οι οποίοι ζούσαν στην Αθήνα. Η νοσταλγία για τη γενέτειρα, η ανάγκη να συναναστρέφονται με παλιούς γνωστούς και φίλους συμπατριώτες, η διάθεση για βοήθεια, υποστήριξη και συμμετοχή στα κοινωνικά και πολιτιστικά της Λιβαδειάς, οδήγησε μια χούφτα ανθρώπους με κοινωνικές και πνευματικές ανησυχίες στην ιδέα να ιδρύσουν ένα Σύλλογο. Η αγάπη για την πατρίδα τους και «...*Η ανάγκη συσπειρώσεως εις το νέο περιβάλλον των Αθηνών, ώθησεν τους επαρχιώτες να ιδρύσουν τους δικούς τους συλλόγους, να ενθυμούνται την πατρίδα, να*

536. Επειδή το παλαιό-αρχικό Αρχείο του Συλλόγου κατεστράφη από πυρκαγιά, τα παρουσιαζόμενα στοιχεία για τα πρώτα-ιδρυτικά χρόνια προκύπτουν από συλλογή πληροφοριών, απ' όπου ήταν δυνατόν να συγκεντρωθούν. Κατά την επεξεργασία των στοιχείων έγινε προσπάθεια τα αναφερόμενα εδώ να διασταυρωθούν ή να επιβεβαιωθούν από παλαιότερα κείμενα και παλαιά μέλη του Συλλόγου.

Εικ. 161. Το Δίπλωμα Μέλους του Συλλόγου Λεβαδέων, κατά την ίδρυση

Σύλλογος ονομάσθηκε: **«Σύλλογος Αλληλοβοηθείας των εν Αθήναις και Πειραιεί εκ της Επαρχίας Λεβαδειάς καταγομένων Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ»**, και ενώ στην αρχή δραστηριοποιήθηκε με τους Λιβαδείτες μόνον της Αθήνας, αργότερα περιέλαβε στα μέλη του και τους **«... εκ της Επαρχίας Λεβαδειάς καταγομένους και εν Αθήναις, Πειραιεί**

και Προαστίων διαμενόντων Λεβαδέων...».⁵³⁹

Δυστυχώς, η έλλειψη αρχείων της περιόδου εκείνης δεν επιτρέπει να προσδιορίσουμε ακριβώς πότε άλλαξε η επωνυμία σε **‘Σύλλογο Λεβαδέων’**. Επίσημη αναφορά της νέας επωνυμίας συνα-

Εικ. 162. Εορτή του Συλλόγου κατά το 1926

537. Βλ. σχετικό άρθρο Δρ Αργ. - Δημ. Σπυρίδωνος στο περιοδικό μας, 4/2005, σελ. 38.

538. Φωτογραφία Αρχείου Π. Στάμου.

539. Προέρχεται από το Καταστατικό του 1961 και στη συνέχεια του 1971. Η περιγραφή καταγωγής όμως, είναι πολύ παλαιότερη, όπως φαίνεται και στο Δίπλωμα.

ντάμε στο Καταστατικό του 1961, το οποίο προφανώς αποτελεί αναθεώρηση κάποιου προηγούμενου- του πρώτου; το οποίο δεν έχει εντοπισθεί ακόμη. Ελήφθη υπ' όψη η σχετική αναφορά, η οποία υπάρχει στο Καταστατικό του 1971.

Η επωνυμία πάντοτε, εκτός από την επωνυμία **‘Σύλλογος Λεβαδέων’**, φέρει και το όνομα του μεγάλου ήρωα, του θαλασσομάχου **ΛΑΜΠΡΟΥ ΚΑΤΣΩΝΗ**, ο οποίος γεννήθηκε στη Λιβαδειά το 1752. Με το όνομά του ο Σύλλογος τιμά τον Αξιωματικό, ο οποίος επί 35 ολόκληρα χρόνια πολέμησε την Οθωμανική Αυτοκρατορία, από τις τάξεις του Ρωσικού Στρατού, αλλά όταν χρειάστηκε και σαν Έλληνας επαναστάτης, σήκωσε το λάβαρο της Ελευθερίας της Ελλάδας στο Πόρτο Κάγιο το 1792, ανοίγοντας το δρόμο για το '21.

Όπως διηγείται το παλαιό μέλος του Συλλόγου Ρόζα Καλογερή «...στα χρόνια του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, όπως για πολλές άλλες περιπτώσεις, διακόπηκε η δραστηριότητα του Συλλόγου. Στη συνέχεια, την περίοδο των Δεκεμβριανών, ο Σύλλογος στεγαζόταν σε δικηγορικό γραφείο συμπολίτη, στην οδό Σωκράτους, όπου σήμερα το Εφετείο... Το κτίριο καταστράφηκε σε πυρκαγιά και μαζί και τα Αρχεία του Συλλόγου... διασώθηκε μόνον ένα τεύχος, το πρώτο και μοναδικό, από το περιοδικό ‘Ρουμελιώτικα Χρονικά’, το οποίο είχε εκδώσει ο Σύλλογος...». Το τεύχος αυτού του περιοδικού, το

Εικ. 163. Το Διοικητικό Συμβούλιο κατά το 1923-24

οποίο πρωτοεκδόθηκε το 1936 (‘με τη βοήθεια του Συλλόγου Λεβαδέων’) έχει ανατυπωθεί (1995) και βρίσκεται στη διάθεση των μελών.

Στα ‘Ρουμελιώτικα χρονικά’, την πρώτη απόπειρα εκδόσεως περιοδικού από το Σύλλογο, έχουμε και σχετικές πληροφορίες. Σημαντική η πληροφορία, ότι κατά τα χρόνια 1932 – 1936 ο Σύλλογος διατηρεί την πρώτη του, αρχική, επωνυμία. Ότι ο Σύλλογος επίσης εξέδωσε το 1932 το ιστορικό έργο, την πρώτη βιογραφία, για το Λ. Κατσώνη του Παναγιώτη Μαγιάκου. Στο περιοδικό αναφέρεται επίσης, ότι το 1932 υπήρχε και ‘φιλοπρόοδος’ σύλλογος με την επωνυμία «Οι Φίλοι της Λιβαδειάς» με Πρόεδρο τον Καθηγητή Θεόδωρο Κόντερη. Προφανώς όλα τα μέλη του δεν είναι Λιβαδείτες, αλλά περιλαμβάνει και φίλους της Λιβαδειάς. Αυτός ο σύλλογος είχε την πρωτοβουλία της κατασκευής του αγάλματος του Λιβαδείτη Ναυμάχου με σχετική επιτροπή, η οποία σχηματίσθηκε με πρόεδρο τον Κόντερη. Η επιτροπή αυτή, στην οποία μετείχαν μέλη του Συλλόγου Λεβαδέων και κάτοικοι Λιβαδειάς (ενδεικτικά, Παναγ. Καραμερτζάνης, Αρχιμανδρίτης Πολύκαρπος Κουτσοπίδης) μάζεψε χρήματα και ανέθεσε στον γλύπτη, Καθηγητή της Βιομηχανικής Σχολής Γεώργιο Δημητριάδη την κατασκευή του αγάλματος της «...ηρωικής μορφής του προδρόμου της Εθνικής αναγεννήσεως και μεγάλου ναυμάχου Λάμπρου Κατσώνη»,⁵⁴⁰ με κόστος 60.000 δραχμές.

Στα 1960 ο Σύλλογος αντιμετώπισε μια εσωτερική διοικητική κρίση, αλλά χάρις σε ορισμένα ψυχραιμα μέλη, μεταξύ των οποίων ο αείμνηστος Αθ. Τομαράς, η κρίση ξεπεράστηκε και από την 24 Οκτωβρίου 1960, ο Σύλλογος λειτούργησε και πάλι με αναθεωρημένο το Καταστατικό του (απόφαση Πρωτοδικείο Αθηνών 863 / 1961).

Η δραστηριότητα

Ο Σύλλογος, στην πορεία τόσων ετών λειτουργίας, στηρίχθηκε στη βοήθεια και τη συμπαράσταση των μελών του. Ασφαλώς τα μέλη του Συλλόγου είναι η μεγάλη δύναμή του. Από τα μέλη του όμως, αναδείχθηκαν πολύτιμοι στυλοβάτες τα εκλεγόμενα κάθε φορά μέλη του Διοι-

540. Βλ. επιστολή/ έκκληση της 24ης Μαΐου 1933, των ‘Φίλων της Λιβαδειάς’ προς πιθανούς χορηγούς, σελ. 31 ‘Ρουμελιώτικων Χρονικών’.

κπτικού Συμβουλίου (Δ.Σ.). Προσέφεραν πάντοτε τη συμμετοχή και την αποτελεσματική συνεργασία τους στο έργο που χάραζε ο Πρόεδρος. Κανένας Πρόεδρος δεν θα μπορούσε να πετύχει στο έργο του χωρίς τη δημιουργική και πρόθυμη συνεργασία των συνεργατών του στο Δ.Σ.

Είναι δύσκολο να καταγραφεί εδώ η προσφορά των μελών των Δ.Σ. Όμως, όλοι αναγνωρίζουμε ότι στο πρόσωπο του εκάστοτε Προέδρου αναγνωρίζεται η αξία, η συμμετοχή και η συμβολή των μελών του Δ.Σ. για την επιτυχία του έργου του. Επομένως η καταγραφή των γεγονότων που ακολουθούν αντιπροσωπεύουν και τη σημαντική παρουσία και συμμετοχή των μελών των Δ.Σ. των Προέδρων, οι οποίοι αντίστοιχα αναφέρονται.

Το 1961 την προεδρία ανέλαβε ο πνευματικός άνθρωπος Κωνσταντίνος Μουρίκης-Γραικός μέχρι το 1968. Στη συνέχεια προέδρευσε ο Αναστάσιος Παπαθεοδώρου (1968-1972).

Λαμπρή η περίοδος υπό την προεδρία του Πτέρραρχου Γεωργίου Πάτα (1972-74 και αργότερα πάλι 1976-1979), Βετεράνου της Αλβανίας και της Μέσης Ανατολής, όταν ο Σύλλογος *«άνοιγε τα πτερά του, τόσο πολύ, που δεν ήτο δυνατόν να τον ακολουθήσουν πολλά από τα μέλη»*, μας λέει ο Δρ Σπυρίδωνος. Μεταξύ των άλλων, γίνεται τότε από το Σύλλογο και η εκδήλωση της Ορχήστρας Εγχόρδων της Φιλικής Εταιρίας των Επιστημόνων και Καλλιτεχνών στη Λιβαδειά.

Ακολούθησε ως Πρόεδρος ο Λουκάς Σουγιάς (1979-1980). *«...Στη συνέχεια υπάρχει μια περίοδος μειωμένης δραστηριότητας, αλλά ο Πρόεδρος του Δ.Σ. Ηλ. Ταγκαλέγκας προσεκάλεσε τους Λιβαδείτες της Αθήνας σε συναγερμό αναδιοργάνωσης...»* μαρτυρεί ο Σπυρίδωνος. Στο κάλεσμα του προσέτρεξαν επιφανείς Λιβαδείτες και ο Δρ Αργ.-Δημ. Σπυρίδωνος ανέλαβε την προεδρία του Συλλόγου, *‘δι’ αναθέσεως’* από το Δ. Σ. στα 1980, ο οποίος οδήγησε το Σύλλογο με δημιουργικό πνεύμα και επιτυχία μέχρι το 1984. Στην προεδρία του Σπυρίδωνος τιμώνται και τους απονέμεται το σχετικό Δίπλωμα η καταξιωμένη συγγραφέας Λιλίκα Νάκου (Νοέμβριος 1981) και ο τενόρος της Λυρικής Σκηνής και του διεθνούς λυρικού θεάτρου συμπολίτης μας Κώστας Πασχάλης (Νοέμβριος 1982).

Ακολούθησε στην προεδρία ο Πτέρραρχος Ηλίας Ντέρος (1984 – 1988). Τότε (1984) πραγματοποιείται ιστορική ομιλία στην Ιστορική και

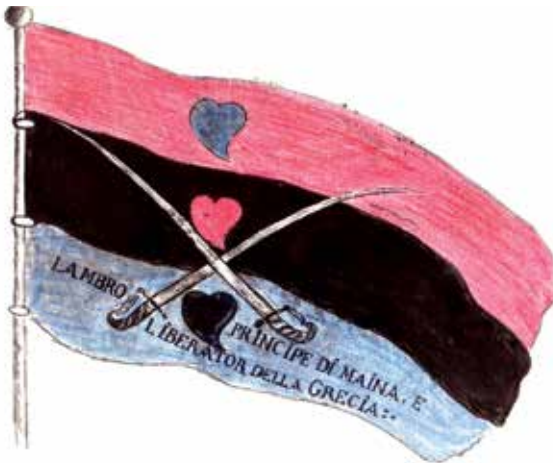
Εθνολογική Εταιρία της Ελλάδος του αείμνηστου συμπολίτη μας ιστορικού συγγραφέα Τάκη Λάππα με θέμα 'ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ, 180 Χρόνια από το Θάνατό του'. Η ομιλία ανατυπώθηκε από το Σύλλογο και αποτελεί σήμερα πηγή ιστορικών πληροφοριών για τον Λ. Κατσώνη. Το Μάιο του 1984 απονέμεται τιμητικό Δίπλωμα στον Τάκη Λάππα.

Στη συνέχεια αρχίζει μια πολύ δραστήρια και αποτελεσματική λειτουργία του Συλλόγου υπό τον Αθανάσιο Τομαρά, που προεδρεύει από το 1988 μέχρι το 1995. Ο αείμνηστος Τομαράς με τα πολλά ταλέντα του και τις διοικητικές του αρετές, την εμπειρία του μέλους του Δ.Σ. από το 1962-1970 και μετά Αντιπρόεδρου και μέλους Δ.Σ. μέχρι το 1988, πολλαπλασιάζει τις εκδηλώσεις του Συλλόγου, ο οποίος αρχίζει σιγά-σιγά από εσωστρεφής που ήταν να προβάλλει το έργο του εκτός συνόρων Αθηνών και Ελλάδας.

Ο Σύλλογος τότε εκδίδει το πρώτο τακτικό ενημερωτικό έντυπο, ένα είδος περιοδικού, με το όνομα 'ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ', το οποίο, μέσα σε μια συρραφή φωτοτυπημένων σελίδων, έφερνε στα μέλη, και όχι μόνο, τα νέα του Συλλόγου, συνδυασμένα με όμορφες ιστορίες, αναμνήσεις, και ιστορικές και λογοτεχνικές πληροφορίες. 'Οι σελίδες' των τευχών δενόντουσαν κάθε χρόνο σε τόμο και έτσι μπορούσε κανείς να έχει στο Αρχείο του όλη την ιστορία του Συλλόγου. Το περιοδικό γραφόταν

εξ ολοκλήρου από τον Πρόεδρο Τομαρά.

Από τα μεγάλα επιτεύγματα του Προέδρου Τομαρά ήταν και η κατασκευή του Λαβάρου του Λ. Κατσώνη. Σύμφωνα με περιγραφή στα Αρχεία, τα οποία ανακαλύφθηκαν στη Βενετία, σχεδιάστηκε το Λάβαρο⁵⁴¹

Εικ. 164α. Το Λάβαρο του Λάμπρου Κατσώνη

541. Παρουσιάζεται εδώ για πρώτη φορά το σχετικό έγχρωμο σκαρίφημα.

και έγινε από τότε η σημαία του Συλλόγου. Το Λάβαρο παρουσιάστηκε σε ειδικές εκδηλώσεις και προσφέρθηκε στη Λιβαδειά και στο Πόρτο Κάγιο. Έτσι τον Ιούνιο του 1992 οργανώνεται μεγάλη γιορτή στη Λιβαδειά από το Δήμο Λεβαδέων και το Σύλλογο Λεβαδέων «για τα 200 χρόνια υψώσεως της πρώτης επαναστατικής σημαίας του αγώνος της απελευθερώσεως από το Λιβαδείτη ναυμάχο Λάμπρο Κατσώνη» με καταθέσεις στεφάνων στο άγαλμά του. Στη συνέχεια ο Δρ Δ. Βαγιακάκος, ως εκπρόσωπος του Πόρτο Κάγιο, εκφώνησε ομιλία στο Πνευματικό Κέντρο με θέμα 'Ο Λ. Κατσώνης και η Μάνη' και ακολούθησε δεξίωση του Δημάρχου Λεβαδέων Χρ. Παλαιολόγου.

Σε συνεργασία με τον γράφοντα, ο οποίος συμμετέχει και υποστηρίζει τις προσπάθειες του Τομαρά και τον τροφοδοτεί με νέες δημιουργικές ιδέες, όντας εκτός Δ.Σ. λόγω επαγγελματικού φόρτου, πραγματοποιούν

Εικ. 164. Οι συντελεστές της Αδελφοποίησης Α. Μαμύκιν, Π. Στάμου, Χρ. Παλαιολόγος

την «Αδελφοποίηση» της Λιβαδειάς με τη Livadia του Λάμπρου Κατσώνη. Πρώτα ο Π. Στάμου φέρνει την ιδέα και τις συστάσεις του Δημάρχου της Livadia Anatoli Mamykin, τον οποίο με δική του πρωτοβουλία συναντά στην Livadia το 1993. Ο Αθ. Τομαράς, αποδεχόμενος την ιδέα Αδελφοποίησεως του Π. Στάμου, ηγείται ως Πρόεδρος του Συλλόγου Λεβαδέων της σχετικής οργανώσεως και μαζί με τον έτερο αποδέκτη της ιδέας, τον Δήμαρχο Λεβαδέων Χρ. Παλαιολόγο, πραγματοποιούνται σε λαμπρές τελετές η Αδελφοποίηση στη Λιβαδειά το 1994 και στη Livadia

το 1995. Ο Πάνος Στάμου είναι ο βασικός ομιλητής στην εκδήλωση της Λιβαδειάς, ο οποίος παρουσία του Ουκρανού Πρέσβη, του Μορφωτικού Ακολούθου, και των Δημάρχων Μαργκίη και Παλαιολόγου, εκφωνεί την εργασία του «*Η Επίδραση του Λ. Κατσώνη στη Ναυτική μας Παράδοση*». Η εργασία αυτή βραβεύτηκε αργότερα από το περιοδικό του Πολεμικού Ναυτικού '*Ναυτική Επιθεώρηση*' και το έπαθλο των 100.000 δραχμών προσφέρθηκε τότε από τον Πάνο Στάμου για τους σκοπούς του Συλλόγου.

Ο Πρόεδρος Τομαράς με το ταλέντο που είχε δραστηριοποιούσε και κινητοποιούσε δυνάμεις, τις οποίες ο ίδιος ανακάλυπτε. Έτσι πρότεινε στον εξαιρετικό Λιβαδείτη καλλιτέχνη, ζωγράφο - γλύπτη - ποιητή, κ. Δημήτρη Γέρο, και κείνος αποδεχόμενος φιλοτέχνησε το Μετάλλιο του Συλλόγου, με την ευκαιρία της συμπλήρωσεως των 200 χρόνων από την ύψωση της σημαίας-λαβάρου του Λ. Κατσώνη. Το Μετάλλιο αυτό, το οποίο κυκλοφόρησε στην αρχή ως αναμνηστικό (ασημένιο και χάλκινο, σπάνιο συλλεκτικό κομμάτι για όποιον το έχει σήμερα), αποτελεί την υψηλότερη τιμή την οποία μπορεί να απονείμει ο Σύλλογος, σύμφωνα με το Καταστατικό του, σε πρόσωπα που προσφέρουν εξαιρετικές υπηρεσίες στο Σύλλογο και τη Λιβαδειά. Το μετάλλιο του Συλλόγου βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο του Λονδίνου⁵⁴² μαζί με τα υπόλοιπα, τα οποία κατά καιρούς φιλοτέχνησε ο Γέρος για άλλους σκοπούς.

Στα 1994, υπό την προεδρία του Αθ. Τομαρά, στα πλαίσια των εκδηλώσεων για τα 180 χρόνια μνήμης του Λ. Κατσώνη, οργανώθηκαν και πραγματοποιήθηκαν με επιτυχία εκδηλώσεις στη Λιβαδειά και στο Πόρτο Κάγιο. Το Πολεμικό Ναυτικό, το οποίο πάντοτε τιμά τον Λάμπρο Κατσώνη και έχει ένα Υποβρύχιο με το όνομά του, κυκλοφορεί τότε ως ένθετο στο περιοδικό του '*Ναυτική Επιθεώρηση*' ειδικό αφιέρωμα στο Λάμπρο Κατσώνη, σε μια πολύ επιμελημένη έκδοση, το οποίο φέρει την ονομασία '*Πνευματική Καλλιέργεια*'. Τον Αθ. Τομαρά διαδέχεται στην προεδρία για ένα χρόνο (1995-1996) ο Κώστας Αθανασόπουλος, επιτυχημένος Αντιπρόεδρος του Τομαρά για μεγάλο διάστημα, και ο άνθρωπος που αθόρυβα προσέφερε στο Σύλλογο νοικοκυρεύοντας τις υπηρεσίες του.

Το 1996 ανέλαβε την προεδρία του Συλλόγου ο Πάνος Στάμου, μετά

542. Δημοσίευμα σχετικό στο περιοδικό '*Ναυτική Ελλάδα*', Φεβρουάριος 1993.

από τιμητική υπόδειξη του αείμνηστου Τομαρά και ηγήθηκε του Συλλόγου μέχρι το 1999. Την περίοδο αυτή συνεχίζουν οι διοικητικοί χειρισμοί και τα προγράμματα για την ανοδική πορεία της λειτουργίας του Συλλόγου:

1) Επιχειρείται ένα 'άνοιγμα' στα νεότερα μέλη του Συλλόγου, αλλά και προς εκείνους τους φίλους, οι οποίοι κατοικούν στην Αττική και προέρχονται από όλη την Επαρχία Λιβαδειάς, και όχι μόνο από την πόλη της Λιβαδειάς.

Εικ. 165. Η προτομή Λάμπρου Κατσώνη στο Πνευματικό Κέντρο Λιβαδειάς, εκδήλωση «200 Χρόνων Μνήμης» 24 Νοεμβρίου 2004

- 2) Το εκδιδόμενο τεύχος σελίδων μεταμορφώνεται σε κανονικό τριμηνιαίο περιοδικό, βελτιωμένο σε εμφάνιση, περιεχόμενο και ύλη, μια και εκτυπώνεται πλέον σε τυπογραφείο. Σημαντική η συμβολή της τότε Αντιπροέδρου Ρ. Καλογερή, παλαιού και έμπειρου μέλους πολλών Δ.Σ., αλλά και ωραίας γραφής, όπως αποδείχθηκε στη συνέχεια. Πολύτιμη επίσης η βοήθεια και φιλολογική κατάρτιση του άξιου μέλους μας Ντίνου Κυριαζή.
- 3) Κατασκευάσθηκε το 'λαβαράκι' του Συλλόγου, το οποίο από τότε επιδίδεται ως αναμνηστικό στους τιμώμενους του Συλλόγου.
- 4) Εκδόθηκε αναμνηστικό ημερολόγιο του έτους 1998, με καταπληκτικές υδατογραφίες, Λιβαδείτικα τοπία, του καλλιτέχνη ζωγράφου Στρατηγού, και αργότερα Προέδρου, Δ. Μπάκα. Η χαρακτηριστική εισαγωγή γραμμένη από το άξιο τέκνο της Βοιωτίας Ακαδημαϊκό και ομότιμο Καθηγητή Χρ. Χρήστου και η επιλογή

κειμένων γνωστών Λιβαδειτών συγγραφέων, δημιούργησαν μαζί με όλη τη σύνθεση ένα συλλεκτικό έργο.

- 5) Με δαπάνες του Συλλόγου φιλοτεχνήθηκε από τον Καθηγητή της Σχολής Καλών Τεχνών Γεώργιο Καλακαλλά, γνωστότατο και καταξιωμένο γλύπτη, οριχάλκινη προτομή του Λάμπρου Κατσώνη. Η προτομή προσφέρθηκε ως δώρο στο Δήμο Λεβαδέων, στα πλαίσια ειδικής τελετής, με αίτημα να δημιουργηθεί το Μουσείο-Μαυσωλείο του και να το στεγάσει.
- 6) Έγινε απονομή Ασημένιου Μεταλλίου και Τιμητικού Διπλώματος στον Σεβασμιότατο κ. Ιερώνυμο για τα 30 χρόνια της ποιμαντορικής του υπηρεσίας.
- 7) Οργάνωση ειδικών διαλέξεων, ομιλιών και εκδηλώσεων στο Εντευκτήριο του Συλλόγου και σε κεντρικές αίθουσες των Αθηνών με γνωστούς και καταξιωμένους ανθρώπους της επιστήμης και των Γραμμάτων.
- 8) Συμμετοχή με ανακοινώσεις διακεκριμένων μελών του στο συνέδριο 'Λιβαδειά: Χθές, Σήμερα, Αύριο' του Δήμου Λεβαδέων το 1998. Σημειώνεται ότι ο Πρόεδρος Π. Στάμου παρουσίασε το θέμα «Είναι ο Λ. Κατσώνης θεμελιωτής του Πολεμικού Ναυτικού της Ελλάδος;».

Εικ. 166 Τα λαβαράκια της επετείου «200 Χρόνια Μνήμης»

9) Στα 1999 έγινε αναθεώρηση του Καταστατικού του Συλλόγου με αλλαγή στη γλώσσα του κειμένου και με εκσυγχρονισμό και συμπλήρωση αρκετών άρθρων του.

10) Την ίδια χρονιά πραγματοποιείται έκθεση ζωγραφικής του ζωγράφου, τότε Στρατηγού εν ενεργεία Δ. Μπάκα. Ο Στρατηγός προσφέρει την προσωπογραφία του Λ. Κατσώνη, η οποία κοσμεί σήμερα τα γραφεία του συλλόγου. Ο Στρατηγός τότε τιμάται με το Αργυρό Μετάλλιο και Δίπλωμα του Συλλόγου.

Ο Π. Στάμου, λόγω φόρτου εργασίας, παραιτείται και αναλαμβάνει ως Πρόεδρος ο τότε Αντιπρόεδρος, και διακεκριμένο μέλος πολλών Δ. Σ., Ηρακλής Τσόγκας (1999-2000), ο οποίος συνεχίζει την επιτυχημένη πορεία των προκατόχων του.

Από το 2000 μέχρι το 2003 αναλαμβάνει την Προεδρία ο Στρατηγός Δημήτρης Μπάκας. Άνθρωπος πολυτάλαντος, ο οποίος παρ' όλο που δεν διέθετε εμπειρία στα διοικητικά του Συλλόγου, λόγω της απουσίας από την Αττική και την ενασχόληση του με τις υποχρεώσεις της επιτυχημένης στρατιωτικής σταδιοδρομίας του, οδήγησε το Σύλλογο στη συνέχεια της ανοδικής πορείας του. Επί των ημερών του ο Σύλλογος τίμησε (Μάρτιος 2002) για το παράδειγμα της Εθελοντικής και Κοινωνικής προσφοράς, την Φούλα Νικολάου, Πρόεδρο της Εστίας Μπέρας Λιβαδειάς, προβάλλοντας την δράση της προς μίμηση.

Εικ. 167.
Ο Πρόεδρος Π. Στάμου ξεναγεί μαθητές στην έκθεση Αρχείων και Κειμηλίων Λ. Κατσώνη στο Πνευματικό Κέντρο Λιβαδειάς, Νοέμβριος 2004.

- Στις εκλογές του 2003 αναδείχθηκε Πρόεδρος και πάλι ο Πάνος Στάμου. Στη δεύτερη περίοδο προεδρίας του Πάνου Στάμου (2003-2006):
- Απονεμήθηκαν τιμητικές διακρίσεις στον βραβευμένο θεατρικό συγγραφέα και εκδότη της εφημερίδας «Βοιωτική Ώρα» Πέτρο Χουτζούμη (Νοέμβριος 2003), στον γνωστό και θεατράνθρωπο Χρίστο Τσάγκα (Φεβρουάριος 2004) και στον συγγραφέα, ποιητή και λαογράφο Αριστέιδη Ρούσσαρη, Δήμαρχο Λεβαδέων (Ιανουάριος 2005).
 - Με δωρεά του Προέδρου Π. Στάμου εκτυπώθηκε το νέο Καταστατικό (1999), το οποίο διανέμεται πλέον δωρεάν στα μέλη.
 - Σχεδιάσθηκε και υλοποιήθηκε με επιτυχία ο εορτασμός των '200 Χρόνων Μνήμης του Λ. Κατσώνη', ο οποίος περιλάμβανε ένα ιστορικό και πολιτιστικό οδοιπορικό στα κυριότερα μέρη, όπου έδρασε ο Ναυμάχος συμπατριώτης μας. Οι εκδηλώσεις τέθηκαν υπό την αιγίδα του

Εικ. 168. Από αρ. Βουλευτής Ευάγγελος Μπασιάκος, Δήμαρχος Αρ. Ρούσσαρης, Σεβ. Κύριος Ιερώνυμος, Π. Στάμου Πρόεδρος Συλλόγου Λεβαδέων. Εκδήλωση «200 Χρόνων Μνήμης...» στη Λιβαδειά, Νοέμβριος 2004

Αρχηγού του Πολ. Ναυτικού, Αντιναυάρχου Α. Αντωνιάδη Π. Ν.. Κορύφωση του οδοιπορικού ήταν η επίσκεψη στην Κριμαία και η οργάνωση εκδηλώσεων με έκθεση των 'Αρχείων Κειμηλίων και Ενθυμημάτων του Λ. Κατσώνη' στη Σεβαστούπολη και τη Livadia. Στη Livadia, στο Λευκό Παλάτι, έγινε κοινή συγκινητική εκδήλωση με συμμετοχή του Δημάρχου παλιού μας φίλου Anatoly Mamykin, της ομογένειας της ευρύτερης περιοχής Γιάλτας, με επικεφαλής τον Πρόεδρο της Σταύρο Μπαρζάλη, τους εκπροσώπους του Δήμου Λεβαδέων με επικεφαλής την τότε Αντιδήμαρχο Γιώτα Πούλου και τα μέλη του Συλλόγου μας. Προηγήθηκε δοξολογία για τον Λάμπρο Κατσώνη στο παρεκκλήσι του παλατιού, Αγίου Νικολάου, από τον ιερέα του π. Δημήτριο και τους Μητροπολίτες και κληρικούς, οι οποίοι μας συνόδευαν, με επικεφαλής τον Σεβασμιότατο κ. Ιερώνυμο.

- Γράφτηκε ο Ύμνος του Λ. Κατσώνη σε στίχους της Λιβαδεΐτισσας Σώτιας Τσώτου και μουσική Γ. Χατζηχρόνογλου (πρώτη παρουσίαση έγινε στο Πολεμικό Μουσείο Αθηνών 27.03.2004).
- Γράφτηκε (κείμενα και επιμέλεια Π. Στάμου, μουσική Γ. Χατζηχρόνογλου, αφηγητής Χρ. Τσάγκας, με πρώτη εκτέλεση 27.03.2004 Πολ.

Εικ. 169. Αναμνηστική μετά από κατάθεση στεφάνων (Νοέμβριος 2004) στην προτομή του Λ. Κατσώνη. Από αρ. Δρ Ν. Κελέρμενος, Πρόεδρος Δ. Συμβουλίου Γιαννης Καρατζάς, Δήμαρχος Λεβαδέων Άρης Ρούσσαρης, Πρόεδρος Συλλόγου Λεβαδέων Π. Στάμου, Μάκης Μακρής.

Μουσείο Αθηνών) το *‘Μουσικό Αφήγημα για τα 200 Χρόνια Μνήμης Λ. Κατσώνη’*.

- Οργανώθηκε και πραγματοποιήθηκε στη Λιβαδειά, με συμμετοχή του Δήμου Λεβαδέων και υποστήριξη της Εταιρίας Βοιωτικών Μελετών, Διεθνές συνέδριο με θέμα *‘ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ 200 Χρόνια Μνήμης’* το Νοέμβριο 2004 με τη συμμετοχή εξεχόντων Ρώσων επιστημόνων, οι οποίοι συνεισέφεραν νέα σημαντικά ιστορικά στοιχεία για τον Λ. Κατσώνη.
- Στα πλαίσια του πιο πάνω συνεδρίου εγκαινιάσθηκε το προσωρινό Μουσείο Λ. Κατσώνη στο Κάστρο της Λιβαδειάς. Τα εκθέματα *‘Αρχεία, Κειμήλια και Ενθυμήματα’*, μαζί με υπερμεγέθη σημαία-λάβαρο του Κατσώνη, ήσαν δωρεά του Συλλόγου προς το Δήμο Λεβαδέων.
- Εκτός από τις πολλές εκδρομές (Σαντορίνη, Λιβαδειά, Λυκούρεση, Ζάκυνθο, Τζιά, Πόρτο Κάγιο, Άνδρο, Κυριάκι, Μονή Σαγματά, Ορχομενός, φυσικά επανειλημμένα στη Λιβαδειά κ.ά.), το Μάρτιο 2005 πραγματοποιήθηκε ειδική εκδήλωση με τρισάγιο στα Ναυπηγεία Σκαρμαγκά για την έναρξη κατασκευής του νέου Υ/Β ΚΑΤΣΩΝΗΣ, με την παρουσία του Υπουργού Ε. Μπασιάκου.
- Επίσης, ο Σύλλογος συμμετείχε κάθε χρόνο στις γιορτές του Λιβαδείτη Αγίου Ρηγίνου με επίσκεψη στη Λιβαδειά.
- Το Δεκέμβριο 2005 ο Σύλλογος μαζί με το Κέντρο Ελληνο-Ρωσικών Ιστορικών Ερευνών (ΚΕΡΙΕ) και σε συνεργασία με τη Ρωσική Πρε-

Εικ. 170.
Εγκατάσταση του υλικού του Μουσείου Λ. Κατσώνη στη μεγάλη αίθουσα του Κάστρου, Νοέμβριος 2004.

σβεία, πραγματοποιούν μεγάλη εκδήλωση στο Πολεμικό Μουσείο Αθηνών, όπου καταξιωμένοι Ρώσοι ιστορικοί (Καθηγητής Γκρ. Άρς, καθηγητής Γ. Πρυάκιν) και ο Δρ Ανατόλυ Κατσώνης, απόγονος του Λάμπρου, μαζί με τον γνωστό ιστορικό Σαράντο Καργάκο παρουσίασαν το βιβλίο «Ο ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ στην ιστορία της Ελλάδας και Ρωσίας» του Γ. Πρυάκιν, το οποίο εκδόθηκε στα Ελληνικά με επιμέλεια, συμπλήρωμα και δαπάνες του Π. Στάμου.

- Με ενέργειες και δωρεά του Προέδρου και συντονισμό του εθελοντή-μόνιμου- Γραμματέα, φίλου και μέλους του Συλλόγου Κώστα Δήμα ο Σύλλογος δημιουργεί και διαθέτει πλέον ηλεκτρονική διεύθυνση (labroskatsonis@ath.forthnet.gr) και επίσης ιστοσελίδα (www.labroskatsonis.gr). Την ιστοσελίδα σχεδίασε και ανέπτυξε και προσέφερε δωρεάν η φίλη του Συλλόγου κα Αικατερίνη Κεράστα, υπάλληλος της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Λιβαδειάς.
- Στο Εντευκτήριό μας πραγματοποιήθηκε εκδήλωση 'Οινογευσίας και δοκιμής οίνων' από τον ειδικό Οινογευσιγνώστη και οινοπαραγωγό συμπατριώτη μας Δημήτρη Ζαχαρία.
- Οργανώθηκαν και πραγματοποιήθηκαν δύο φορές 'χορευτικά τέια' με μεγάλη επιτυχία στα ξενοδοχεία Royal Olympic (σε συνδυασμό με κοπή της Πρωτοχρονιάτικης πίτας 2005 και απονομή διακρίσεων) και στο Acropolis Pallas με διανομή δώρων προσφερθέντων από μέλη μας.
- Στο Σύλλογο Λεβαδέων δεν ξεχάσαμε τα παιδιά της Livadia της Κριμαίας. Στείλαμε δυό φορές, Χριστούγεννα 2005 και 2006 τα δώρα του Συλλόγου, τα οποία προσέφεραν τα μέλη μας με ανοιχτή καρδιά.
- Στις εκλογές της 20ης Μαρτίου 2006 και μετά τη συγκρότηση του νέου Δ.Σ. σε σώμα εκλέχθηκε ο Π. Στάμου Πρόεδρος για την τριετία 2006-2009.

Πάνος Ν. Στάμου⁵⁴³
 Πρόεδρος
 Αθήνα, Μάρτιος 2006

543. Ο Π. Στάμου εκλέγεται Πρόεδρος συνεχώς από το 1996, με διακοπή 4 ετών, μέχρι την τελευταία εκλογή για την περίοδο 2012-2015, συνολικά υπηρέτησε το Σύλλογο ως Πρόεδρος για 17 χρόνια!

Εικ. 171. Το λαβαράκι του Συλλόγου, το οποίο επιδίδεται σε τιμώμενους, Τιμής Ένεκεν

**Στη μνήμη
του Λάμπρου Κατσώνη**

Προσφορά της μεγάλης στιχουργού Σώτιας Τσώτου στο Σύλλογο με την ευκαιρία των εκδηλώσεων για τα διακόσια χρόνια από τον θάνατο του ΛΑΜΠΡΟΥ ΚΑΤΣΩΝΗ.

<p>Όμορφη που 'ναι η Λεβαδιά Αληϊτή με Ρισκόδα Μέρεψε μέχρι κι η Τουρκιά από την Όμορφόδα</p> <p>Κι ο Λάμπρος δένει τα ακουτιά και τ' άλλογο πατίζει Κινάει για την Ξεντιά κι η μάνα του γογγύζει.</p> <p>R</p> <p>- Λάμπρο, που πας στην Ξεντιά στα Ρουσιικά ρουμάνια - Πάω όπου έχει λευτεριά, - μάνα μου - όπου έχει περηφάνεια.</p> <p>Όμορφη είναι η Λεβαδιά η Ελλιάδα, το Αιγαίο μα όπου λευτερος πατώ, - μάνα μου - αυτήν πατρίδα λέω.</p> <p>II</p> <p>Καίτα το Αιγαίο καίγεται και ο Ιμάμης κλαίει ήρθε ο Κατσώνης με ακαριά Ρουσιικά και τους καίει</p>	<p>Γιό και χαρά σου, Λεβαδιά πολύπαθη Ελλιάδα ο γιος σου έβαλε φωτιά στη Τουρκική αρμάδα</p> <p>R</p> <p>- Λάμπρο μου, γύρισε ξανά και το κερί μου λειώνει Ο δρόμος για την λευτεριά - μάνα μου - είναι μακρύς ακόμη.</p> <p>Ανδρούτσου και Κατσώνηδες πολλοί θα γεννηθούνε θά 'ρθει στον τόπο λευτεριά, - μάνα μου - μα εμείς δεν θα τη δούμε</p> <p>Επίλογος: Πέθανε στα πενήνταδύο στην Ξεντιά την κρύα έπρεπε νά 'χει επτά καρδιές μα είχε μόνο μία</p> <p>R</p> <p>Όμορφη που 'ναι η Λεβαδιά κι οι γησάστρες στα χαγιάτια μα πιο όμορφη είν' η λευτεριά - ψέλλισε - και σφάησε τα μάτια!</p> <p style="text-align: right;">Σώτια Τσώτου</p>
---	---

Το ποίημα αυτό μελοποιήθηκε (σε ρυθμό τσάμικο όπως επιθυμούσε η δημιουργός) από τον Γιώργο Χατζηχρόνογλου. Ακούστηκε σε παγκόσμια "πρώτη" το βράδυ της 27ης Μαρτίου στο Πολεμικό Μουσείο και αποτελεί πλέον τον Ύμνο του Λ. Κατσώνη!!!

Εικ. 172. Ύμνος Λ. Κατσώνη. Γράφτηκε τον Ιανουάριο του 2004.
Το πρωτότυπο υπογεγραμμένο στο Αρχείο Π. Στάμου

Ο συγγραφέας Δρ Πάνος Στάμου

Γεννήθηκε στη Λιβαδειά Βοιωτίας και το 1963 εισήλθε στη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων.

Είναι Ανώτερος Αξιωματικός Μηχανικός του Πολεμικού Ναυτικού ε.α., πτυχιούχος της Σχολής Υ/Β, της Ανώτερης Ναυτικής Σχολής Πολέμου του ΠΝ και των Οικονομικών Επιστημών του Εθν. Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Υποστήριξε Διδακτορική Διατριβή στο Ινστιτούτο Ιστορίας Αγ. Πετρούπολης της Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών.

Είναι ιστορικός ερευνητής και συνεργάζεται με το Ινστιτούτο Ιστορίας Αγ. Πετρούπολης, της Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών, και με το Ρωσικό Ανθρωπιστικό και Επιστημονικό Ίδρυμα, όπου συμμετέχει σε 3 ελληνο-ρωσικά επιστημονικά ερευνητικά προγράμματα.

Έχει δημοσιεύσει 6 εργασίες οικονομο-τεχνικού ενδιαφέροντος και πάνω από 50 εργασίες ιστορικού ενδιαφέροντος.

Έχει επιμεληθεί-συμπληρώσει και εκδώσει το 2005 στα ελληνικά το βιβλίο του Γιούρι Πριάχιν «*Ο Λάμπρος Κατσώνης στην ιστορία της Ελλάδας και Ρωσίας*». Η διδακτορική του διατριβή εκδόθηκε από τις Εκδόσεις Παπαζήση με τίτλο *Ο Αξιωματικός Λάμπρος Κατσώνης και ο Ρωσικός Στολίσκος στη Μεσόγειο*, Αθήνα 2011. Τον Δεκέμβριο 2012 εκδόθηκε το έργο του *Λάμπρος Κατσώνης. Τεκμήρια Ιστορίας-Λαογραφίας-Παράδοσης*, Λιβαδειά 2012. Το 2021 εκδόθηκε από το Ναυτικό Μουσείο της Ελλάδος το βιβλίο του *Ναυμαχία Ναβαρίνου. Η Ρωσική οπτική*. Επίσης σύνοψη του βιβλίου περιελήφθη στον δίγλωσσο Συλλογικό Τόμο του Ναυτικού Μουσείου της Ελλάδος «*NABAPINO 1827*».

Ευρίσκονται υπό έκδοση 4 βιβλία του.

Έχει επιμεληθεί την έκδοση εννέα βιβλίων στη Σειρά Βιβλιοθήκη ΚΕΡΠΕ, και Πρακτικών δύο συνεδρίων και τεσσάρων επιστημονικών Ημερίδων. Έχει συμμετάσχει με ανακοινώσεις του σε πάνω από 40 συνέδρια, Ημερίδες και Συμπόσια, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Είναι ιδρυτικό μέλος και εκλεγμένος Γενικός Γραμματέας του Κέντρου Ελληνο-Ρωσικών Ιστορικών Ερευνών (ΚΕΡΠΕ) από της ιδρύσεως (2004) μέχρι σήμερα, είναι ιδρυτικό μέλος της Θηραϊκής Εταιρίας Επιστημών Γραμμάτων και Τεχνών. Είναι επίσης, μέλος του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, της Εταιρίας Βοιωτικών Μελετών, της Εταιρίας Κυκλαδικών Μελετών, της Ακαδημίας Στρατηγικών Αναλύσεων, και πολλών επαγγελματικών, πολιτιστικών και κοινωνικού χαρακτήρα Συλλόγων.

Έχει ιδρύσει το «*Μουσείο Λ. Κατσώνη*» στη Λιβαδειά.

Έχει τύχει διακρίσεων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (Ρωσία).

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Α

Αγία Πετρούπολη 70, 74, 89, 91, 112, 124, 282.

Αδελφοποίησης 149, 302.

Αθανάσιος 54, 171, 174, 225.

Αθήνα 12, 22, 23, 27, 29, 40, 46, 47, 49, 51, 54, 56, 60, 67, 70, 74, 79, 80, 88, 89, 94, 104, 107, 108, 110, 112, 114, 119, 135, 138, 154, 155, 159, 160, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 185, 188, 195, 230, 249, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 282, 296, 299, 301, 305, 308, 309, 310, 313.

Αθηνά της Άρκτου 71.

Αίγινα 58, 57, 254, 258, 261.

Αικατερίνη 11, 14, 22, 23, 24, 27, 32, 46, 57, 58, 59, 60, 70, 114, 137, 249, 254, 257, 259, 260, 261, 262, 264, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 282, 310, 313.

Αικατερίνη Β΄ 70, 89, 108, 114, 120, 135, 151.

Αλαμάνα 28, 29, 33.

Αλβανικού 128.

Αλέξανδρος Α΄ 123.

Αλέξανδρος Β΄ 143, 150.

Αλή Πασάς 7, 13, 27, 28, 51, 55, 108, 114, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 194, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 215, 220, 229, 230, 231, 252.

Αλιάνδρος 114

Ανδρούτσος 11, 15, 27, 28, 32, 37, 88, 170, 208, 211, 215, 288.

Άνθιμος 30, 44, 168, 169, 170, 180.

Άννα 31, 57, 82, 96, 128, 254.

Αντιβασιλεία 14, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293.

Αντίκυρα 65, 166, 194, 233.

Αντισυνταγματάρχης 72, 73, 122, 261.

Αντωνίου Δήμος 56.

Άρειος Πάγος 30, 44, 45.

Άρμανσπεργκ 285, 286.

Άρς Γριγκόρι 22, 74, 75, 89, 107, 108, 109, 112, 113, 118.

Άρτα 180, 217, 224, 227, 228.

Αρχαία Πατριαρχείου 12, 165, 169, 176, 177.

Αρχαίων Αλή Πασά, ΑΑΠ 185, 186, 187, 190, 194, 196, 203, 206, 207, 209, 210, 212, 229, 230.

Αρχιπέλαγος (Αιγαίο) 12, 22, 71, 72, 89, 98, 100, 105, 110, 116, 121, 223, 227.

Ασπασία 57, 254.

Άσπρα Σπίτια 229.

Άστρος 57, 254.

Αίναςονsky 15, 138.

Β

Βαγιακάκος Δικ. 79, 88, 302.

Βαλιάνος 58.

Βαρθολομαίος 168, 169, 170.

Βελή Πασάς 198, 199, 200, 201, 202, 210.

Βενέδικτος 170, 171, 174, 177.

Βενετία 19, 88, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 160, 162, 163, 221, 240, 301.

Βιβλιοθήκη ΚΕΡΠΕ 108, 313.

Βοεβόδας 196, 197, 212.

Βοιωτία 11, 12, 46, 50, 52, 63, 64, 65, 67, 99, 118, 165, 166, 180, 189, 214, 221, 222, 224, 249, 251, 252, 266, 267, 304, 313.

Βοστίτσα 200, 201, 202, 221.

Βυρωνικός ήρωας 22, 93.

Γ

Γαζής Άνθιμος 30, 44.

Γαλαξίδι 40, 220, 221.

Γενικό Ναυτικό Μητρώο 70.

Γεννάδειος Βιβλιοθήκη 185, 230.

Γερμενής Β. 266, 276.

Γέρος Δ. 303.

Γεωργαντάς 13, 28, 29, 30, 53, 54, 55, 56, 211, 252, 253, 255, 256, 257, 261, 263.

Γιάλα 12, 15, 133, 136, 143, 149, 308.

Γκίμης 72.

Γκούρας 33, 262.

Γλωσσάρι 212.

Γρηγόριος Γ΄ 176.

Δ

Δαύλεια 65, 166, 180, 224.

Δελφοί 47, 65, 99, 250.

Δερμάνος Κ. 194, 196, 231.

Δημακόπουλος Ιορδ. 274, 275.

Δημητρόπουλος Δ. 185, 230.

Διάκος 10, 28, 33, 37, 55, 56, 215, 262.

Δίκη 14, 282, 291.

Διονύσιος 29, 56.

Δίστομο 65, 166, 179.

Δον Ζουάν 100, 101, 115.

Dodwell 268.

Dupré 15, 252.

Ε

Εθνολογική Εταιρεία 34, 36, 270.

Έλγιν 14, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 280.

Ελληνικό Τάγμα Οδησσού 124, 126.

Επίδαυρο 34, 56, 253.

Ζ

Ζάκυνθος 59, 60, 74, 79, 102, 104, 309.

Ζαμπορόφσκι 71, 72.

Ζαφείρης Αθανάσιος 53, 54.

Ζεμλιαντισένκο 146, 147, 148.

Η

Ησαΐας 29.

Θ

Θήβα 40, 43, 50, 166, 167, 180, 210, 211, 226, 244, 251, 262.

Θηβών και Λεβαδείας 165, 180.

Θούριος 23, 77, 109, 110.

Θωμόπουλος Α. 154, 278, 281.

Ι

Ινστιτούτο της Βενετίας 19, 153.

Ιππότης 70, 81, 89, 100, 105, 118, 135, 151.

Κ

Κάβο Ντόρο 73, 74, 130.

Καλογερά Ρόζα 298, 304.

Καποδίστριας Ι. 32, 58, 75, 112, 258, 261, 262, 283, 288.

Κάπραινα, Χαιρώνεια 47, 63, 99, 250.

Καραβοστάσι 224.

Καραϊσκάκης 33, 262, 291.

Καραμπερόπουλος 105, 108.

Καρατάσου Τσάμης 14, 288, 289, 291.

Καργάκος Σαρ. 310.

Κάρπαθος 80.

Κάστρο της Λιβαδειάς 55, 309.

Κατσώνης Αλ. 81.

Κατσώνης Ευστάθιος, Στάθης, Σταθάκης 80, 81, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 127.

Κατσώνης Ιωάννης 81, 82.

Κατσώνης Λάμπρος 9, 10, 11, 12, 15, 22, 23, 25, 27, 52, 61, 62, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 135, 138, 139, 148, 149, 150, 151, 170, 215, 265, 296, 299, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 312.

Κατσώνης Λυκούργος 81.

Κατσώνης Σπυρίδων 69, 92, 95, 138.

Κέντρο Ελληνο-Ρωσικών Ιστορικών Ερευνών (ΚΕΡΙΕ) 89, 108, 125, 202, 282, 309, 313.

Κεράστα Αικ. 310.

Κέρκυρα 154, 157, 158, 161, 225.

Κέρμης 65.

Κέρτς 70, 120.

Κεσόγλου 122.

Κιννάβαρι 46, 249.

Κιουτσούκ Καϊναρτζή 62, 194, 216.

Κληροδότημα 156, 160, 161, 163.

Κολοκοτρώνης 14, 44, 113, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 290, 291, 292, 293, 294, 295.

Κοτσαμπάσπδες 49, 53, 250.

Κουρσάρος 69, 92, 93, 94, 115.

Κρασιά 141, 150.

Κριεζιώτης Ν. 289.

Κριμαία 12, 70, 79, 81, 120, 131, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 144, 148, 149, 150, 151, 308, 310.

Κυκλάδες 94, 102.

Κυριάκι 41, 42, 189, 309.

Κωλέττης 58, 285, 292.

Cartwright 274, 275, 273, 276.

Clarke Edward 50, 51, 251, 269.

Λ

Λάππας 27, 28, 29, 31, 32, 33, 49, 50, 57, 58, 60, 79, 167, 252, 254, 262, 265, 266, 267, 268, 271, 272, 274, 275, 276, 277, 279, 297, 301.

Λεβαδειά, Λιβαδειά 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 63, 65, 66, 67, 69, 70, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 82, 88, 89, 90, 91, 94, 99, 104, 115, 118, 120, 131, 133, 135, 138, 141, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 180, 185, 186, 188, 189, 200, 201, 192, 193, 194, 195, 196, 197,

198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 216, 218, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 241, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 284, 287, 288, 289, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 310, 313.

Λεπάντε 46, 249.

Λευκό Παλάτι 12, 79, 131, 133, 135, 136, 143, 144, 308.

Λιβάδειος 70.

Λιβαδείτης, -ες 19, 26, 31, 44, 53, 56, 59, 60, 74, 79, 131, 152, 193, 199, 253, 267, 274, 277, 278, 280, 297, 299, 300.

Λιβόρνο 64, 154, 221, 224, 225, 227, 228.

Λιμάνι της Λιβαδειάς 229, 230, 233.

Λογοθέτης 11, 26, 28, 30, 31, 32, 39, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 99, 195, 200, 201, 202, 204, 209, 215, 218, 236, 250, 251, 252, 253, 255, 257, 259, 261, 270, 272, 274.

Λόρδος Βύρων 22, 75, 90, 93, 94, 96, 98, 99, 115, 116.

Λόρδος Γκίλφορντ 270.

Leake W. 50, 209, 251, 266, 267, 271, 280,

Livadía, Ливадия 12, 13, 15, 79, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 150, 151, 163, 235, 236, 240, 241, 245, 247, 248, 302, 303, 308, 310.

Lusieri Λουζιέρη, 267, 268, 269, 270.

Μ

Μαγιάκος Π. 23, 88, 113, 137.

Μακρής Π. 280, 308.

Μακρυγιάννης 32, 262, 263.

Μαλλί 223.

Μάλτας 61, 195, 221, 224, 225.

Μαμούρης 14, 288, 289, 291.

Μαμύκιν 131, 132, 149, 150, 302.

Μάνη 75, 79, 88, 108, 119, 224, 302.

Μανιφέστο 70, 109.

Μαντείο Τροφωνίου 47, 250, 267, 277.

Μάουρερ 285, 286, 292.

Μασσαλία 64, 221, 224.

Μάυρη Θάλασσα, Εύξεινος Πόντος 100, 105, 124, 136, 151, 218, 242.

Μαυροκορδάτος 34, 57, 253, 285.

Μικαπλάρης Π. 185, 230.

Μνήμη Λάμπρου Κατσώνη 15, 69, 79, 80, 86, 91, 131, 135, 149, 303, 307, 309.

Μολδαβία 127.

Μονής Ιερουσαλήμ 171, 177.

Μοσχονάς Ν. 228, 229.

Μουρίκης- Γραικός 300.

Μπάιρον, Βύρων 22, 75, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 115, 116.

Μπάκας Δ. 305, 306.

Μπαλακλάβα 81, 89, 120, 121.

Μπαρζάλης Στ. 133, 306.

Μπελούσοβα, Βελουσοβα 120, 122, 123, 124, 126, 127, 129.

Μπέλ Χ., Henri Belle 273, 274.

Μπούρτζι 290, 291.

Μπούσγος Β. 29, 30, 35, 37, 39.

Μπωζούρ 46, 63, 64, 65, 66, 217, 222, 223, 249.

Massandra 141.

Motte C. 252.

Ν

Νάκος 28, 30, 31, 32, 38, 39, 53, 56, 214, 253.

Ναύπακτος 46, 180, 220, 233, 249.

Ναυπηγεία Σκαραμαγκά 309.

Ναυτική Επιθεώρηση 79, 83, 151, 303.

Νέζερ 289, 290.

Νεόφυτος 29, 30, 56, 170, 180.

Νικόδημος 167.

Νικόλαο Β´ 140.

Νικολόπουλος Γιάννης 122.

Νότια Ρωσία 120.

Ντέκας 160.

Ντέρος Ηλ. 300.

Νύφη της Αβύδου 95.

Ξ

Ξάνθος 75, 116, 117.

Ο

Οδυσσός; 12, 19, 81, 89, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 218.

Όθωνας 30, 32, 33, 180, 262, 263, 283, 286, 287, 288.

Ορλωφικά 62, 70, 105, 120, 127.

Ορχομενός 267, 270, 275, 309.

Π

Πάγκαλος Νικόλαος 112, 113.

Παλαιολόγος Χρ. 131, 302.

Παναγιωτόπουλος Β. 185, 203, 210, 229.

Πανουριάς 30, 35.

Παπαθεοδώρου Αν. 300.

Παρνασσός 28, 48, 65, 67, 262, 263, 290.

Πασαλίκια 220.

Πασχάλης 110, 300.

Πατεράκης 126, 129, 130.

Πατότσκι Κόμης, Pototsky 139, 140, 142.

Πάτρα 154, 166, 194, 195, 196, 202, 217, 224, 227, 230, 231, 260.

Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως 12, 19, 165, 166, 167, 169, 176, 177, 180.

Πάττας Γ. 300.

Παύλος Α´ 137.

Πεντακοσίαρχος 33.

Περραιβός 106, 110.

Περσιάνης Ιβαν, Ιωάννης 282, 283, 284, 285, 286, 289, 294, 295.

Πετρούνινα Όλγα 282, 283, 284, 295.

Πλάκα 270.

Πλαπούτας, ή Κολιόπουλος 287, 290, 291, 292, 293.

Πλασταράς 113.

Πλοίαρχος 70, 105, 118, 134, 151.

Πολεμικό Ναυτικό, Π.Ν. 54, 60, 61, 69, 70, 71, 82, 83, 84, 86, 87, 138, 307, 315.

Πόρτο Κάγιο 79, 80, 81, 102, 108, 119, 170, 300, 304, 305, 311.

Ποτέμκιν, Πατιόμκιν 71, 73, 74, 89, 108, 137, 263.

Πουκεβίλ 47, 51, 75, 251, 253.

Πούλου Γιωτα 310.

Πούσκιν Αλ. 88.

Πριάχιν Γιούρι 9, 60, 74, 75, 77, 89, 91, 104, 112, 119, 120, 135, 315.

Πρίσκοκ 199, 200.

Προεστοί 49, 53, 99, 187, 190, 193, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 206, 252, 296.

Πυρός Σημάνσεως 276.

Romardi 270.

P

Ρεβελιώτης 79, 137, 138, 139, 151.

Ρεγγίνα 57.

Ρήγας (Βελεστινλής - Φεραίος) 11, 15, 22, 23, 24, 75, 76, 77, 98, 99, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117.

Ριζάρι 46, 225, 251.

Ρισελιέ 125, 127, 128.

Ρόζενμπεργκ 121, 124.

Ρολόι 14, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 282.

Ρούκκς Ι. 14, 290, 293.

Ρούμελν 48, 49, 191, 220, 224, 233, 254.

Ρούσσαρης Αρ. 264, 279, 280, 283, 309, 310.

Ρούφος 12, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 166.

Ρώμας 288.

Ρωσικά Κρατικά Ιστορικά Αρχεία 70, 71, 118, 119.

Ρωσικό Πολεμικό Ναυτικό 70, 71, 74, 105, 118, 119, 138.

Σ

Σάλωνα, Άμφισσα 47, 50, 180, 195, 199.

Σαλωνιτόπουλος 30.

Σαμουήλ Χατζερής 171.

Σαμούρκα Συλλογή 237, 238.

Σάτσαγια 100, 101.

Σαφόνωφ 89, 120, 121, 122.

Σπντορτσένκο 96, 97, 98.

Σιγίλλιο 169, 171, 172, 177, 181, 182.

Σιμόπουλος 47, 48, 49, 50, 51, 57, 197, 220, 225, 226, 251, 252, 253, 254.

Σκάλα 231, 235.

Σόμπωλεφ Βάλερυ 74.

Σουγιάς Λ. 302.

Σπυρίδωνος Δ. 299, 302.

Σπυρίδωνος Εμμανουήλ 217.

Στάμου 9, 11, 14, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 30, 31, 32, 39, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, , 83, 88, 89, 90, 91, 95, 99, 104, 105, 108, 109, 110, 112, 113, 115, 116, 119, 128, 131, 135, 149, 151, 170, 190, 197, 202, 203, 204, 206, 211, 216, 217, 220, 224, 225, 226, 238, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 261, 262, 263, 265, 272, 279, 281, 295, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 312, 314, 315.

Στερεά Ελλάδα 13, 35, 39, 67, 199, 203, 205, 233, 235, 238, 242, 243, 244, 246, 247, 249, 250, 263, 264, 296.

Σύλλογος Λεβαδέων 10, 149, 299, 304, 311.

Συνέδριο Λιβαδειάς 74, 79, 88, 89, 90, 91, 307.

Scrofani 50, 52, 58, 254.

Senegallia 221.

Sturzenbecker 47, 48, 58, 252.

T

Ταγκαλέγκας Ηλ. 302.

Ταγματάρχης 12, 72, 82, 112, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130.

Ταλαντίου Νεόφυτος 29, 30, 56, 171, 178, 179, 180, 199.

Ταρτάνα 226.

Τεργιέστη 58.

Τζαβέλλας 14, 288.

Τζιά 79, 80, 90, 94, 101, 309.

Τόλιας Γ. 235, 236, 237, 238, 240, 241, 242, 243, 244, 247.

Τομαράς 74, 119, 120, 131, 299, 301, 302, 303, 304.

Τουρναβίτης Δημήτριος 113.

Τριανταφύλλου 33, 35.

Τροφώνιο Άνδρο 268, 270.

Τσάγκας Χρ. 307, 308.

Τσόγκας Ηρ 306.

Τσούρας Ανδρ. 279.

Τσώτου Σωτ. 308.

Κατζηκρόνογλου Γ. 308.

Χονδροδήμος 50, 58, 251.

Χώρας της Λιβαδειάς 13.

Ω

Ώρα 14, 265, 268, 275, 276, 277, 279, 305.

Υ

Υ/Β ΚΑΤΣΩΝΗΣ 84, 85, 86, 309.

Υγειονομείο, Λαζαρέτο 225.

Ύμνος Λ. Κατσώνη 312.

Υποβρύχιο, Υ/Β 61, 80, 81, 84, 85, 86, 87, 303, 309, 313.

Υψώσεως του Σταυρού, Ναός 15, 144, 145, 146, 148.

Φ

Φιλήμων Ιωάννης 27, 53, 54, 55, 138.

Φιλική Εταιρεία 11, 22, 26, 27, 30, 31, 32, 53, 54, 55, 74, 75, 77, 89, 107, 108, 109, 112, 113, 116, 117, 118, 138, 200, 215, 253, 300.

Φίλων 28, 188, 214, 299.

Φορέστης 74.

Φράντς 286.

Φωκίδα 46, 65, 224, 251.

Χ

Χάιντεκ 285, 292.

Χάρτης 231, 232, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 288.

